

Kärlek, samlevnad
och äktenskap

*Rapport från en offentlig hearing
den 6–9 september 2004*

Svenska kyrkans utredningar 2005:1

Kärlek, samlevnad och äktenskap

*Rapport från en offentlig hearing
den 6–9 september 2004*

Svenska kyrkans teologiska kommitté

© Svenska kyrkan

Produktion: Intellecta Uppsala

Tryck: Intellecta Tryckindustri, Solna 2005-16785

Omslagsfoto: Jim Elfström/IKON *Bildbehandling:* Pelle Sonesson

Artikelnr: 1105001

ISSN 0283-426X

Innehåll

Förord <i>Carl Reinhold Bråkenhielm</i>	7
Inledning <i>Göran Möller</i>	9
Lista över medverkande	15
Sammanfattning av hearingen	17
Inledning till hearingen	31
Öppningsord <i>Carl Reinhold Bråkenhielm</i>	31
Ärkebiskopens perspektiv <i>KG Hammar</i>	32
Historiska perspektiv	43
Kyrkan, äktenskapet och konstruktionen av det »normala« : samlevnadsformer i historiskt perspektiv <i>Eva Österberg</i>	43
Äktenskap och samlevnad ur ett rättshistoriskt perspektiv <i>Kjell Åke Modéer</i>	52
Det romantiska kärleksidealet: äktenskap och samlevnad ur ett idéhistoriskt perspektiv <i>Inga Sanner</i>	62
Värderingsförskjutningar i synen på sexualitet och samlevnad inom Svenska kyrkan under 1900-talet <i>Johanna Gustafsson Lundberg</i>	70
Samhällsperspektiv	81
Attityder och värderingar bland ungdomar beträffande kärlek och samlevnad <i>Bo Lewin</i>	81
Sexualitet och relationer <i>Birgitta Gustavii Koskinen</i>	91
Våld i nära relationer <i>Gun Heimer</i>	100
Erfarenheter och synpunkter från Barnombudsmannen <i>Lena Nyberg</i>	109
Rättsliga perspektiv	121
Registrerade partnerskap och samkönade äktenskap i ett internationellt perspektiv <i>Maarit Jänäterä-Jareborg</i>	121
Erfarenheter och synpunkter från Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO) <i>Hans Ytterberg</i>	128
Rättsregler gällande äktenskap och partnerskap samt kommande översyn av dessa <i>Anne Kutenkeuler</i>	138
Äktenskapets rättsverkningar <i>Nils Gårder</i>	145

Teologiska forskningsperspektiv	155
Erfarenheter och synpunkter på kyrkans erkännande av homosexuella relationer <i>Holsten Fagerberg och Per Olof Widell</i>	155
Kärlek, samlevnad och äktenskap ur ett systematisk-teologiskt perspektiv <i>Ragnar Holte</i>	164
Hur kärlek, samlevnad och äktenskap kan förstås enligt Bibeln <i>Jesper Svartvik</i>	173
Kärleksbegreppet i kristen tradition <i>Werner G. Jeanrond</i>	183
Ecklesiologiska perspektiv på samlevnad och äktenskap <i>Sven-Erik Brodd</i>	193
Ekumeniska perspektiv	202
Homosexuella i kyrkan – en katolsk respons <i>Axel Carlberg</i>	202
De ortodoxa kyrkornas syn på äktenskap och samlevnad <i>Misha Jaksic och Michael Ellnemyr</i>	210
Pingströrelsens syn på samlevnad, kärlek och äktenskap <i>Sten-Gunnar Hedin och Dan Salomonsson</i>	221
Svenska kyrkans perspektiv I: De homosexuellas erfarenheter	231
Att leva som homosexuell i Svenska kyrkan <i>Ann-Cathrin Jarl</i>	231
Kyrkliga välsignelseakter eller könsneutrala vigslar <i>Lars Gårdfeldt</i>	241
Våga gå den smala vägen! <i>Erik Johansson</i>	250
Erfarenheter och synpunkter från EKHO <i>Arthur Thiry</i>	258
Svenska kyrkans perspektiv II: Andra erfarenheter	267
Ett högkyrkligt perspektiv på samlevnadsfrågorna <i>Bo Brander</i>	267
Homosexualitet och homofobi: ett pastoralt perspektiv <i>Tuulikki Koivunen Bylund</i>	274
Äktenskap och partnerskap: ett pastoralt perspektiv <i>Ingegerd Sjölin</i>	283
Teologiska kommitténs slutsatser av hearing som form	293
Teologiska kommitténs slutsatser beträffande samlevnadsfrågor	294
Särskilt yttrande <i>av Samuel Rubenson</i>	297

Förord

Svenska kyrkans teologiska kommitté har till uppgift att vara ett beredande och rådgivande organ för ärkebiskopen, Kyrkostyrelsen och Kyrkomötet. Däravande Centralstyrelsen uppdrog i mars 1998 åt Teologiska kommittén att bearbeta en rad principiella frågor om kyrkan och homosexualiteten. Detta arbete utmynnade år 2002 i samtalsdokumentet *Homosexuella i kyrkan*. Detta dokument har legat till grund för en omfattande samtalsprocess inom Svenska kyrkan som kommer att redovisas vid 2005 års kyrkomöte.

För att ytterligare belysa frågan om de homosexuella i kyrkan och för att stimulera samtalsprocessen anordnade kommittén en offentlig hearing om kärlek, samlevnad och äktenskap i Uppsala den 6–9 september 2004. Ett tjugotal forskare, representanter för olika myndigheter, kyrkor och trostraditioner samt människor med personlig erfarenhet av att leva som homosexuella i kyrkan intervjuades i separata sessioner av en panel. Allmänheten kunde följa hearingen på Internet och veckan därpå i SVT24.

Denna bok är en rapport från denna hearing med inledningar, sammanfattningar av intervjuerna och de slutsatser som enligt kommittén kan dras av utfrågningarna. Samtycke för publicering av inledningar och efterföljande samtal har inhämtats av deltagarna. Jag vill från Svenska kyrkans teologiska kommitté rikta ett varmt tack till var och en som ställde sin sakkunskap och erfarenhet till förfogande vid denna hearing om kärlek, samlevnad och äktenskap. Vår målsättning var att fördjupa och problematisera frågeställningen utifrån ett antal viktiga perspektiv och forskningsfält och lyssna till olika röster för att få en både bredare och djupare insikt. Det är med stor tillfredsställelse som vi kan konstatera att denna målsättning blivit uppfylld. Vi är också mycket tacksamma över den konstruktiva och öppna ton som präglat samtalen under hearingen. Våra utfrågare bidrog i hög grad till detta.

Jag vill också framföra ett varmt tack till Gunhild Winqvist Hollman, som i samarbete med kommitténs sekretariat utfört arbetet med att sammanställa och redigera det omfattande materialet. Det är min och kommitténs förhoppning att det skall bidra till samtalsprocessen och till kyrkomötets kommande beslut i frågan.

Uppsala den 28 februari 2005
För Svenska kyrkans teologiska kommitté

Carl Reinhold Bråkenhielm
ordförande

Inledning

Det är länge sedan man inom Svenska kyrkan tog ett samlat teologiskt grepp om samlevnadsfrågorna. Det har knappast gjorts sedan Olof Sundby lade fram sin avhandling *Luthersk äktenskapsuppfattning* år 1959. Ändå är frågor kring äktenskap och samlevnad av central betydelse för Svenska kyrkan och dess medlemmar och stora förändringar har under de senaste decennierna ägt rum i samlevnadsmönstren. Alltfler lever i samboförhållanden och separationerna har ökat kraftigt i omfattning. Den homosexuella samlevnaden har blivit erkänd av samhället. Samtidigt lever alltfler som singlar. Sverige är det singeltätaste landet i Europa. Ändå är det troligt att de flesta människor önskar leva i en fungerande parrelation.

Familjen är en utsatt institution i vår tid. Detta går inte minst ut över barnen. Många barn saknar någon som de kan lita på och som de kan anförtro sig åt i svåra situationer. Klyftan mellan de barn som har det bra och de som har det dåligt växer, och den psykiska ohälsan bland barn ökar. Dessutom förekommer våld och andra övergrepp inom familjen, vilket emellertid knappast är någon ny företeelse. Familjen har blivit mera utlämnad åt sig själv jämfört med tidigare. Detta har bland annat att göra med att det stöd som förr gavs av den omgivande släkten idag många gånger saknas.

Inom ett område av mänsklig samlevnad har det emellertid inom Svenska kyrkan förekommit en hel del teologisk reflektion under senare tid. Det gäller den homosexuella samlevnaden. År 1972 tillsatte Biskopsmötet en utredning som resulterade i boken *De homosexuella och kyrkan* (1974). Ämnet har sedan varit föremål för flera motioner i Kyrkomötet. Vid 1988 års kyrkomöte väcktes en motion om utarbetande av förslag till kyrklig välsignelseakt för homosexuella par. En utredning i ärendet tillsattes som resulterade i rapporten *Kyrkan och homosexualiteten* (Svenska kyrkans utredningar 1994:8). Utredningen kom fram till två alternativa förhållningssätt till homosexuell samlevnad.

Även i Kyrkomötet 1997 väcktes en motion om välsignelseakt för homosexuella par. Kyrkomötet beslöt att avvakta med beslut i frågan under hänvisning till att det behövdes ytterligare teologisk reflektion. Med anledning av detta beslut fick Svenska kyrkans teologiska kommitté i uppdrag att fortsätta bearbetningen av de principiella frågorna. Svenska kyrkans teologiska kommitté är ett expertorgan i teologiska frågor åt Biskopsmötet, Kyrkostyrelsen och ärkebiskopen. Kommitténs bearbetning resulterade i samtalsdokumentet *Homosexuella i kyrkan*, som lades fram för Kyrkomötet 2002. Dokumentet visar på frågans komplexa natur, på vilka vägval som är möjliga och hur dessa kan motiveras. Utgångspunkten tas i den tystnadens kultur som länge präglat de homosexuellas situation i samhälle och kyrka. I Kyrko-

mötets beslut år 2002 ingick att inbjuda till samtal på bred front i stift och församlingar kring samtalsdokumentet.

Kyrkomötets beslut innebar dessutom att uppdraget till Teologiska kommittén breddades genom att närliggande frågor skulle lyftas in i sammanhanget, t.ex. »äktenskapets teologi, kärlekens 'sakramentalitet', samlevnadsformernas förändring och lagstiftningen etc.«. Som ett första steg i detta arbete bestämde sig kommittén för att anordna en hearing kring *Kärlek, samlevnad och äktenskap*. Härigenom ville man i dialog med forskare och andra sakkunniga samt företrädare för samhällsinstitutioner och olika kyrkor och trostraditioner söka precisera centrala frågeställningar och ge underlag till Svenska kyrkans ställningstaganden i samlevnadsfrågor.

Teologiska kommittén hade tidigare, år 1997, arrangerat en lärorik och uppskattad offentlig hearing om genusfrågor under rubriken *Kvinnligt, manligt, mänskligt* (Tro & Tanke/Supplement 2/1997). Kommittén valde att gå tillväga på motsvarande sätt även när man skulle belysa samlevnadsfrågorna. Det fanns flera skäl för detta val av arbetsform. Ett var att man ville fördjupa och problematisera de olika frågeställningarna utifrån ett antal viktiga perspektiv och forskningsfält. I en hearing får de medverkande möjlighet att tala till punkt, och en offentlig utfrågning ger möjlighet för en vidare krets av intresserade att följa med. Kommittén strävade efter att utfrågningen skulle belysa samlevnadsfrågorna ur vetenskapliga, samhällseliga, pastorala samt ekumeniska perspektiv. Det fanns också en förhoppning om att det material som skulle komma fram skulle stimulera samtalet i kyrkorna och bidra till en rikare förståelse av samlevnadsfrågorna.

Inbjudan att medverka i hearingen sändes ut till forskare inom olika discipliner, företrädare för olika myndigheter, representanter för olika kyrkor och trostraditioner samt representanter för homosexuella och deras organisationer. Det positiva gensvaret överträffade Teologiska kommitténs förväntningar, och flera inbjudna uttryckte sin uppskattning över att ha blivit tillfrågade. Vissa av de inbjudna valde dock att inte medverka. Hit hör bl.a. Oasrörelsen och den laestadianska väckelsen samt EFS:s missionsföreståndare Anders Sjöberg.

Hearingen arrangerades i Kyrkans hus i Uppsala den 6–9 september 2004. Hela utfrågningen filmades och gjordes omgående tillgänglig via Internet. Hearingen bandades också av SVT24 och sändes i efterhand. Varje utfrågningspass, som pågick under ca 40 minuter, gick till så att den medverkande inledningsvis, under ca 10–15 minuter, fick tillfälle att lyfta fram några väsentliga aspekter ur det perspektiv hon eller han representerade. Därefter fördes ett samtal under ledning av två utfrågare, vars uppgift inte var att diskutera eller debattera utan att ge de medverkande tillfälle att förtydliga och utveckla sin ståndpunkt. Som utfrågare anlätades sex teologiskt kunniga personer, varav flera med erfarenhet av journalistik, nämligen Gunilla Gunner, universitetslektor i teologi, Ami Lönnroth, journalist, Mia Lövheim, universitets-

lektor i religionssociologi, Barbro Matzols, journalist, Mikael Mogren, teol. dr och präst, Kenneth Nordgren, teol. dr och präst samt Carl Gustaf Spangenberg, universitetslektor i rättshistoria. Hela hearingen leddes av ett presidium som utgjordes av professor Carl Reinhold Bråkenhielm och universitetslektor Karin Sarja från Teologiska kommittén samt ekonomen och diakonstuderanden Marianne Kronberg och direktor Thomas Söderberg från Kyrkostyrelsen. Hearingen omfattade 28 pass och pågick under fyra dagar mellan klockan 9 och 17. Vid några pass utfrågades två personer. Det blev hektiska men mycket stimulerande dagar för dem som deltog i arbetet.

Såväl inledningarna som de efterföljande samtalen höll genomgående hög kvalitet och var mycket informativa. Mycket snart framfördes från flera håll önskemål om att materialet – förutom att finnas tillgängligt på Internet – även skulle publiceras i skriftlig form. Man efterfrågade också en översättning till engelska av denna tryckta dokumentation. En sådan engelsk utgåva beräknas föreligga i juni 2005.

Teologiska kommitténs ordförande, professor Carl Reinhold Bråkenhielm, lämnade en första rapport från hearingen till Kyrkomötet i september 2004 och sammanfattade då resultaten av hearingen i följande punkter:

- Det blev klarlagt att en kommande statlig utredning om äktenskap och partnerskap är under tillsättning. Följande frågeställningar kan komma att aktualiseras. Bör par av samma kön kunna ingå äktenskap? Bör t.ex. präster i Svenska kyrkan kunna registrera partnerskap? Frågan om obligatoriskt civiläktenskap blir en av huvudfrågorna.
- Hearingen gav också besked om hur andra kyrkor och samfund ser på kärlek och äktenskap och hur man bedömer en eventuell kyrklig akt för partnerskap. Inbjudna representanter från pingströrelsen, romersk katolska kyrkan och serbisk ortodoxa kyrkan var kritiska till en framtida eventuell partnerskapsakt eller könsneutral vigselordning i Svenska kyrkan. Man ville dock ha en fortsatt dialog och visade stor uppskattning över att medverka i hearingen.
- Företrädare för ekumeniska gruppen för homo-, bi- och transsexuella (EKHO) gjorde mycket klart vad de förväntade sig av Svenska kyrkan. Man såg fram emot ett aktivt och konstruktivt arbete med frågan om en liturgisk form för homosexuellas ingående av sin livsgemenskap. Många av de utfrågade solidariserade sig starkt och tydligt med EKHO:s grundläggande strävanden – även om det fanns skilda åsikter om partnerskap eller äktenskap är den rätta formen för homosexuellas parförhållanden.
- Många av de utfrågade talade om homosexuellas förhållanden i Svenska kyrkan och vad man önskar sig från Kyrkomötets sida. Vi fick höra berättelser som vittnade om okänslig kärlekslöshet i både kyrka och församling. Samtidigt var det många som betonade att mycket positivt hänt i Svenska

kyrkan sedan mitten av 1970-talet, då Holsten Fagerberg på uppdrag av biskopsmötet publicerade sin utredning *De homosexuella och kyrkan*.

- Tydligare än många gånger tidigare klargjordes riskerna i tillämpningen av förvetenskapliga bibliska texter i en modern etisk debatt. Flera teologer framhöll att Bibelns författare inte kände till allt det vi vet idag om den genuina homosexuella orienteringen. Andra ansåg att utlevd sexualitet är oförenlig med Bibelns syn på homosexualitet. Det är anmärkningsvärt att två så vitt skilda uppfattningar lever sida vid sida i samma kyrka.
- Vi fick också en tydligare bild av situationen i andra länder – speciellt vad gäller frågan om registrerat partnerskap. Norden bildar ett slags enhet med en gemensam form av registrerat partnerskap som egentligen gör skillnaden mellan partnerskap och äktenskap överraskande liten.
- Vi fick också ett fördjupat historiskt perspektiv på vår nuvarande äkten-skapssyn. Kyrko- och rättshistorien ger oss inte en enhetlig bild av äkten-skapet. Kärnan har varit de offentliga löftena och den sexuella samlevnaden. Längre betraktades kvinnan som mannens egendom. Så småningom har preventivmedel och skilsmässa accepterats åtminstone i de protestantiska kyrkorna. Vidgar man blicken till andra kulturer blir mångfalden i familjereformer, sexualitet och samlevnad ännu mer påtaglig. Men forskningen stöder tanken att olika typer av familjbildning – inklusive den som bygger på samkönade parförhållanden – kan bidra till stabila och humana samhällen.

Hearingen gav inte svar på alla våra frågor. Det hade vi heller inte väntat oss. Den gav emellertid en god överblick över området och en god grund för den fortsatta teologiska genomlysningen av samlevnadsfrågorna.

I föreliggande rapport lämnas en fullständig dokumentation av hearingen. Teol. kand. Gunhild Winqvist Hollman har redigerat texterna med inledning och efterföljande samtal samt även bidragit till sammanfattningen. Dessa texter har för att underlätta läsningen grupperats tematiskt på ett sätt som inte var praktiskt möjligt vid hearingens genomförande. Med utgångspunkt i en allmän samhällskontext presenteras först de historiska, sociala och rättsliga perspektiven på samlevnadsfrågorna. Därefter fokuseras mer specifikt på de aspekter som är av särskild relevans för Svenska kyrkans teologiska reflektion: den teologiska forskningens perspektiv, det ekumeniska perspektivet och det perspektiv som bygger direkt på egna erfarenheter av Svenska kyrkans verksamhet och de möten som där sker med homosexuella par och personer.

Det framgår av texterna att samtalen i praktiken kom att beröra ett flertal temaområden. Utöver den direkta bakgrunden i frågan om de homosexuellas plats i Svenska kyrkan och vidgningen av denna fråga till ett mer övergripande tema om kärlek, samlevnad och äktenskap märkte man att vissa frå-

gor i den aktuella diskussionen i samhälle och kyrka fick stort genomslag. Särskilt gällde det önskemålen om en kyrklig välsignelseakt över registrerade partnerskap och den kommande statliga utredningen som aktualiserar frågor om könsneutrala äktenskap, obligatoriskt civiläktenskap och kyrkor-nas vigselrätt. Fokus i de enskilda samtalen kunde förläggas något olika av olika medverkande och ibland skifta mellan inledningen och det följande samtalet.

Rapporten avslutas med Teologiska kommitténs slutsatser av hearingen. Dessa avser dels erfarenheterna av hearing som form, dels de teologiska slutsatser som kommittén menar sig kunna dra på basis av tidigare reflektion och av vad som kom fram under hearingen.

Göran Möller

Teologiska kommitténs sekreterare

Medverkande vid hearingen

<i>Bo Brander</i>	Teol. dr, präst i Svenska kyrkan och föreståndare för Laurentiistiftelsen, Lund
<i>Sven-Erik Brodd</i>	Professor i kyrkovetenskap vid Uppsala Universitet, präst i Svenska kyrkan
<i>Carl Reinhold Bråkenhielm</i>	Professor i empirisk livsåskådningsforskning, Uppsala Universitet, präst och ordförande i Svenska kyrkans teologiska kommitté
<i>Axel Carlberg</i>	Teol. dr och präst, Stockholms katolska stift
<i>Michael Ellnemyr</i>	Teol. lic., aktiv inom Serbisk ortodoxa kyrkan
<i>Holsten Fagerberg</i>	Professor emeritus i etik och präst i Svenska kyrkan, Uppsala
<i>Johanna Gustafsson Lundberg</i>	Lektor i etik vid Högskolan Dalarna, Falun
<i>Birgitta Gustavii Koskinen</i>	Läkare, Visby
<i>Nils Gårder</i>	Advokat och ledamot i Kyrkostyrelsen, Lund
<i>Lars Gårdfeldt</i>	Präst och doktorand i kyrkohistoria vid Karlstads Universitet
<i>KG Hammar</i>	Ärkebiskop, docent i kyrkohistoria
<i>Sten-Gunnar Hedin</i>	Föreståndare för Filadelfiaförsamlingen i Stockholm och företrädare för Pingströrelsen i Sverige
<i>Gun Heimer</i>	Professor, överläkare, chef för Rikskvinnocentrum vid Akademiska sjukhuset i Uppsala
<i>Ragnar Holte</i>	Professor emeritus i etik, Uppsala Universitet, och präst i Svenska kyrkan
<i>Misha Jaksic</i>	Präst i Serbisk ortodoxa kyrkan och ortodox samordnare vid Sveriges Kristna Råd
<i>Ann-Cathrin Jarl</i>	Teol. dr och stiftsadjunkt, Stockholms stift
<i>Werner G. Jeanrond</i>	Professor i systematisk teologi, Lunds Universitet
<i>Erik Johansson</i>	Präst i Örebro och ordförande för nätverket Medvandrararna
<i>Maarit Jänäterä-Jareborg</i>	Professor i internationell privat- och processrätt, Uppsala Universitet

<i>Tuulikki Koivunen Bylund</i>	Teol. dr, domprost i Uppsala och tidigare kaplan för EKHO Uppsala
<i>Anne Kutteneuler</i>	Kansliråd, Justitiedepartementet
<i>Bo Lewin</i>	Professor i sociologi, Uppsala Universitet
<i>Kjell Åke Modéer</i>	Professor i rättshistoria, Lunds Universitet
<i>Lena Nyberg</i>	Barnombudsman (BO)
<i>Dan Salomonsson</i>	Föreståndare för Pingstkyrkan i Uppsala
<i>Inga Sanner</i>	Docent i idéhistoria, Stockholms Universitet
<i>Ingegerd Sjölin</i>	Teol. dr, kyrkoherde i Nyköping
<i>Jesper Svartvik</i>	Docent i Nya testamentets exegetik, Lunds Universitet, präst och ledamot av Svenska kyrkans läronämnd
<i>Arthur Thiry</i>	Förbundsordförande i Riks-EKHO (Ekumeniska gruppen av kristna homo-, bi- och transsexuella)
<i>Per Olof Widell</i>	Journalist, Uppsala
<i>Hans Ytterberg</i>	Ombudsman mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO)
<i>Eva Österberg</i>	Professor i historia, Lunds Universitet

Utfrågare

<i>Gunilla Gunner (GG)</i>	Universitetslektor vid Teologiska Högskolan, Stockholm
<i>Ami Lönnroth (AL)</i>	Journalist och journalistutbildare, Stockholm
<i>Mia Lövheim (ML)</i>	Universitetslektor i religionssociologi, Uppsala Universitet
<i>Barbro Matzols (BM)</i>	Journalist vid Svenska Kyrkans Tidning
<i>Mikael Mogren (MM)</i>	Präst och lärare i kyrkovetenskap, Uppsala Universitet
<i>Kenneth Nordgren (KN)</i>	Präst, teol. dr och föreståndare vid stiftsgården Undersvik, Uppsala stift
<i>Carl Gustaf Spangenberg (CGS)</i>	Universitetslektor vid juridiska institutionen, Uppsala Universitet

Sammanfattning av hearingen

Följande sammanfattning är strukturerad i syfte att fungera som underlag för fortsatt analys av samlevnadsfrågorna. Den följer därför inte rapportens disposition av materialet från hearingen och är mer att betrakta som en sammanfattning av hearingen som helhet än av de enskilda bidragen.

1. Samlevnad, äktenskap och barn i vår tid

Sociologen Bo Lewin berättade att mellan åren 1967 och 1974 sjönk äktenskapsfrekvensen med 40 procent. Man räknade då med att kärnfamiljen som samhällsinstitution stod inför sin upplösning. Normerna förändrades dock inte i samma takt som formerna. Genom glesbygdens avfolkning till följd av strukturuomvandlingen bröts traditionella mönster för social kontroll. Ogift samboende etablerades som offentligt erkänd samlevnadsform. Idag anser man att variationer i fråga om sexuella relationer är knutna till olika livsstilsgrupper, som inte nödvändigtvis hänger samman med traditionell social status.

Rättshistorikern Kjell Åke Modéer talade om den revision av äktenskapsrätten som ägde rum på 1970-talet. Bland annat förändrades reglerna för äktenskapsskillnad 1973 och den obligatoriska medlingen avskaffades. Modéer talade om 1970-talet som modernismens slutpunkt vad gäller äktenskapsrätten: »normaliteten« blir sedan alltmer flexibel och svårdefinierbar. Som exempel på den fortsatta utvecklingen nämnde han sambolagen 1987 och partnerskapslagen 1995.

Läkaren och sexualrådgivaren Birgitta Gustavii Koskinen berättade om sina erfarenheter av hur attityden till homosexuell samlevnad och homosexuell identitet förändrats under samma tid. Medan Lewin som sociolog talade om att sexuell identitet och sexuella preferenser ytterst är betingade av den omgivande kulturen, betonade Gustavii Koskinen som läkare att individen inte själv väljer eller tillägnar sig en sexuell identitet under sin livstid: homosexuell *är* man, det är inte något som man *blir*.

Pingstpastorn Dan Salomonsson utgick i sitt inledningsanförande från den kris eller bearbetning som han menar att samlevnaden idag befinner sig i. Reklam och samhällsattityder undergår en sexualisering, vilket får unga människor att uppleva ett sexuellt prestationskrav. En motreaktion kan skönjas i den nya »pryda vågen«. Ett äktenskap i Sverige varar i genomsnitt i tio år, och 50 000 barn får varje år uppleva en skilsmässa.

Teologen Werner Jeanrond hänvisade till de tyska sociologerna Ulrich Beck och Elisabeth Beck-Gernsheim, som talar om hur äktenskapen i det moderna och postmoderna samhället löper risk att »implodera«. Jeanrond talade om en »äktenskapsfälla« där gifta par lämnas utan socialt stöd med

en övermänsklig uppgift att på egen hand hålla samman sina liv och familjer. Domprosten Tuulikki Koivunen Bylund nämnde ett antal hot mot äktenskapet idag. Ett av dem är »dåliga äktenskap«. Sexualiseringen av det offentliga rummet, sexism, familjevåld och dålig ekonomi bidrar också enligt Koivunen Bylund till att försvaga äktenskapet.

Gun Heimer, chef för Rikskvinnocentrum, redogjorde för problematiken kring våld i nära relationer, där våldet alltid är ett uttryck för makt och kontroll. I Sverige dödas mellan 20 och 30 kvinnor per år. Endast 15 procent av alla misshandlade kvinnor polisanmäler våldet. De litar inte på att få samhällets stöd, troligen inte heller på kyrkan. Att i sådana situationer framhålla trohet, förlåtelse och försoning som ideal framhöll Heimer som något orimligt: kvinnor riskerar att dödas om de stannar kvar i misshandelsrelationer.

Våldet förekommer i alla sociala skikt. I relationer där präster, läkare och poliser ingår finns en inbyggd spärr mot att söka hjälp. Sexuella övergrepp ökar i samhället. De förekommer även inom kyrkan, där man dock tenderar att försöka lösa problemet internt trots att exempelvis våldtäkt är en kriminell handling. Heimer berättade att våld även förekommer i homosexuella relationer. Det finns här ett dubbelt motstånd mot att avslöja: man måste både avslöja att man är homosexuell och att man blivit utsatt för våld.

Barnombudsmannen Lena Nyberg berättade att

- 20% av befolkningen är barn i Barnkonventionens mening, dvs. under 18 år.
- 25% av alla barn har minst en förälder född i ett annat land.
- 73% av alla barn lever med båda sina föräldrar (85% av alla barn upp till 5 år) men att gruppen av barn som lever med bara en av föräldrarna, oftast då mamman, växer.

Flertalet barn har det bra ekonomiskt, socialt och beträffande sin hälsa. Avståndet växer dock mellan dem som har det bäst och dem som har det sämst. Vidare ökar den psykiska ohälsan. Nyberg påpekade vidare att svensk lag (t.ex. föräldrabalken) tar sin utgångspunkt i de vuxnas rätt till barn. Barn kan t.ex. hämtas av polis för umgänge med en förälder medan ett barn aldrig kan ställa anspråk på att få träffa en saknad förälder. I vårdnadstvister, som är en fråga som mer än andra berör barnen, blir barnen mestadels inte tillräckligt hörda.

Alla barn behöver vuxna som de kan lita på: föräldrar eller andra, om inte föräldrarna fungerar. De behöver både manliga och kvinnliga förebilder, men kanske inte nödvändigtvis i det egna hemmet. Beträffande vad kyrkan kan bidra med i sammanhanget menade Nyberg att kyrkan kan ge möjlighet till en vuxen samtalspartner som har tid att samtala, t.ex. med barn i en akut familjekris, inte minst under sommarlovet när de flesta professionella vuxna har semester.

Mobbning och utanförskap uppfattas som stora hot av praktiskt taget alla barn och legitimeras av vuxna, som dessutom ofta själva är de som sva-

rar för mobbningen. Det är t.ex. ofta problematiskt för barn att ha en familj som på något sätt »sticker ut«, oavsett vad detta beror på. Alla barn har rätt till den trygghet som det innebär att veta att man själv är accepterad med den familj man har. Samhället sviker enligt Nyberg barn med svagt föräldrastöd och skolan tvekar att ta sig an känsliga frågor. När problemen osynliggörs växer skammen. Nyberg pekade på risken att kyrkan kommunicerar värderingar som förstärker barns utanförskap.

Nyberg påpekade också att vi vet alltför lite om hur barn till homosexuella föräldrar upplever sin situation. Teologen Bo Brander noterade att Statistiska Centralbyråns statistik upptar 59 barn med föräldrar som lever i registrerat partnerskap och att ingen vet hur stort det verkliga antalet barn i samkönade familjer är. Det saknas alltså kunskap både om hur många de är och hur de har det. Utöver Nyberg och Brander påpekade flera medverkande vikten av att alltid se till barnens bästa, oavsett vilken principiell hållning man intar till homosexuell samlevnad. Advokaten Nils Gårders inlägg behandlade frågan om de rättsliga och sociala konsekvenserna för barnen av en eventuell lagförändring i fråga om rätt till insemination för samkönade par.

2. Kärlek, livsvaraktighet och trohet som grundvärderingar

Etikern Johanna Gustafsson Lundberg konstaterade att det i 1980-talets debatt om homosexualitet skedde en förskjutning från frågan om kön och hur kön konstrueras till vissa centrala värden. Gemenskap, närhet och ömsesidighet kom att fokuseras i definitionen av sexualitet. Kärlek och trohet som centrala värden i all mänsklig samlevnad betonades återkommande under hearingen.

Kyrkoherden Ingegerd Sjölin sade sig idag uppleva en utbredd acceptans för otrohet och tillfälliga sexuella relationer. Sociologen Bo Lewin talade tvärtom om viljan till trohet hos både vuxna och unga. Troheten bygger på en önskan om varaktiga förhållanden som är lika stor hos ungdomar som hos vuxna. Även om de ungas tidsperspektiv är kortare och deras relationer brister snabbare har de samma uppriktiga vilja att vara trogna mot varandra. De betonar att trohet är något som man inte kan kräva men som man önskar sig, som en nåd.

Det är enligt Lewin kärleken som legitimerar sexualiteten bland ungdomar i Sverige. Vår tids kärleksideologi beskrev han som en föreställning om kärleken som domesticerad urkraft. Medan passionen i klassiska kärleksdramer framställs som ett förödande brott mot den nödvändiga sociala ordningen framstår den västerländska kärleksideologin som en socialt mera acceptabel version av det klassiska dramat.

Idéhistorikern Inga Sanner berättade om hur det romantiska kärleksidealet slog igenom omkring sekelskiftet 1800. Förändringen i tänkande betingades av sociala förändringar i samband med den begynnande industrialise-

ringen, och den romantiska kärlekssynen vann framför allt gehör hos de borgerliga familjerna i städerna. Börd, egendom etc., som tidigare och i andra samhällsklasser var betydelsefulla för äktenskapets ingående, spelade för dem inte längre samma roll. I enlighet med ett sådant synsätt borde var och en få välja partner fritt, utifrån sina egna personliga känslor.

När kyrkan under 1800-talet gick till angrepp mot detta ideal så var det för att man ansåg att kärleken var en alltför bräcklig grund för samlevnaden. Man menade att samlevnaden mellan två människor i stället borde vila på plikt och trohet. Sanner aktualiserade detta synsätt i samband med diskussionen om en eventuell kyrklig akt för ingående av samkönade relationer och reste frågan om detta kan ses som ett uttryck för att värden som plikt och trohet idag åter kommer till heders.

Teologen Werner Jeanrond lyfte fram just den ömsesidiga förpliktelsen som en viktig sida av äktenskapet. I sitt bidrag talade han om kärleken som en viktig och kanske avgörande funktion i ett äktenskap, men betonade att det då inte främst handlar om en tillfällig passion utan om ett livslångt personligt möte där två människor accepterar varandra, med alla de revolutionära möjligheter som ett kärleksförhållande för med sig. All kärlek leder till revolution, till förändring, menade Jeanrond: här möts två »egon« som vill bli »själv« i relation till varandra. Genom att peka på hur kärleken i Nya testamentet har beskrivits på olika sätt av Johannes, Lukas och Paulus visade Jeanrond att kärlek är ett komplext fenomen som rymmer många olika aspekter, och på hur kärlek sätts på prov i konflikter. Han pekade vidare på vikten av att göra upp med den kroppsfientlighet som finns inom kristen teologi och som har sitt ursprung i den grekiska kulturen. Det förhållandet att människan är kroppslig och könsbestämd är viktiga utgångspunkter för en kristen analys av kärleken.

Teologen Bo Brander pekade på betydelsen av att kvalificera mellan olika slags kärlek. All kärlek är inte vacker och det finns uttryck för kärlek som kan vara destruktiv. Här aktualiserades hur sexualiteten, som kan vara ett viktigt uttryck för den inbördes kärleken mellan två människor, också kan perverteras på olika sätt.

Prästen Lars Gårdfeldt gav uttryck för hur homosexuella i samma grad som heterosexuella ser en kontinuitet mellan sin egen kärlek och föräldrarnas, och mor- och farföräldrarnas. Arthur Thiry, ordförande för EKHO (Ekumeniska gruppen av kristna homo-, bi- och transsexuella) framhöll att det är ett för alla människor gemensamt behov att älska och att bli älskad. Varje relation är unik och enastående. Företeelsen att älska och bli älskad är däremot universell. Att leva i en relation är underbart ibland, svårt ibland, och däremellan innehåller det mycket av vardagens trygghet.

3. Äktenskapet

a) Äktenskapet i olika tider

I samtalet med representanterna för de ortodoxa kyrkorna nämnde fader Misha Jaksic att skillnaden mellan en kyrklig välsignelsehandling och en kyrklig vigsel ur teologisk synvinkel kan ses som mer marginell: att gifta sig i kyrkan har under långa perioder av kyrkans tidigare historia inneburit just en välsignelsehandling över ett i civil ordning ingånget äktenskap.

Historikernas bidrag visade tydligt att »äktenskap« inte är något entydigt. Det har sett olika ut och uppfattats på olika sätt i skilda tider också i vårt land. Det framgick av historikern Eva Österbergs inledning att äktenskapet vid tiden för Sveriges kristnande var ett världsligt förbund. Det förutsatte samförstånd mellan parterna, med löften givna inför vittnen, och bekräftades genom samlag. Giltigheten var inte beroende av kyrkan, även om kyrkan blev mer involverad under medeltidens lopp.

Efter reformationen kom kyrkan enligt Österberg att medverka alltmer både ceremoniellt och normativt. Det märks t.ex. i strävandet att göra vigseln kyrklig och offentlig, men också i kyrkans vilja att förstärka de världsliga straffen för »orätta« förbindelser genom extra skamstraff. Enkelt uttryckt handlade det i 1600- och 1700-talens Sverige om en fundamentalistisk protestantisk kontroll av sexualiteten. Sverige var vid denna tid ett bondesamhälle, dominerat av småjordbruk och av hushåll med en storlek på i genomsnitt fem till sju personer. Praktiskt taget alla arbetade i jordbruket, det behövdes både män och kvinnor för olika sysslor. Hushållet var den naturliga enheten för produktionen liksom för reproduktionen, äldreomsorgen och sjukvården. Jordan skulle gå i arv till nästa generation, och skatterna vilade inte på individer utan på gårdar och hushåll. Eva Österberg framhöll att det i ett sådant samhälle var naturligt för stat och kyrka att värna om samlevnaden mellan man och kvinna för barnafödandets skull och för att ta hand om alla de andra uppgifter som krävdes.

Kjell Åke Modéer framhöll att reglerna i giftermålsbalken i 1734 års lag innebar en ny normativ reglering av äktenskapets status i samhället. En stor nyhet var att kyrkan fick ensamrätt att förrätta vigsel. Vigseln blev en förutsättning för äktenskap med full rättsverkan.

Inga Sanner beskrev hur den romantiska idealbilden av hemmet och familjen förutsatte att mannen och kvinnan hade olika roller i äktenskapet. I den borgerliga familjen var produktionen förlagd till en sfär utanför hemmet, och det var mannen som deltog i den delen av samhällslivet. Kvinnans viktigaste uppgift blev att skapa en känslomässigt varm och kärleksfull atmosfär i hemmet. De tidiga företrädarna för det romantiska kärleksidealet tänkte sig ändå att framtida relationer mellan man och kvinna skulle bli allt friare så att de äktenskapliga banden slutligen skulle bli helt överflödiga.

Denna tendens har emellertid, som Sanner framhöll, inte slagit igenom i

någon större utsträckning. Äktenskapet som institution har överlevt och det finns hos många ett behov av att göra kärleksrelationen till en offentlig angelägenhet. Samtidigt är det tydligt att äktenskapets innebörd och funktion har förändrats genom tiderna. En intressant slutsats är att dagens samboförhållanden är att betrakta som äktenskap enligt den syn på äktenskap, som fanns vid tiden för reformationen. Ärkebiskop KG Hammar uttryckte en förmodan om att vi också teologiskt tolkar samboskap på samma sätt som äktenskap, åtminstone informellt. Advokaten Nils Gårder talade också ur juridisk synvinkel om sammanboende par med gemensamma barn och om skilda föräldrar med gemensam vårdnad om barnen som levande i en form av »partiellt äktenskap« i kraft av sitt gemensamma ansvar för barnen.

I våra dagar diskuteras om äktenskap skall vara förbehållet relationer mellan människor av olika kön eller om det även skall öppnas för par av samma kön. Anne Kutteneuler från Justitiedepartementet informerade om den kommande statliga utredningen om äktenskap och partnerskap, som bland annat har att ta ställning till om personer av samma kön skall kunna ingå äktenskap.

Initiativet i den rättsliga regleringen av människors samliv har under historien också förskjutits mellan kyrkan och staten. Kjell Åke Modéer anknöt till den samhällsteoretiska tanken om hur kyrkan i det förmoderna samhället fungerade som normgivande samhällsautoritet men senare fick kompromissa med den moderna staten. I rättshistorisk bemärkelse såg han den utvecklingen slå igenom i de förändringar som skedde i äktenskapsrätten 1915. Idag diskuteras man enligt Modéer om det postmoderna innebär en möjlighet till retraditionalisering där kyrkans möjlighet till inflytande över rättsutvecklingen åter stärks men under nya former.

Flera talare hänvisade till Luthers ord om äktenskapet som »*ein Weltlich Ding*«, dvs. som en primärt civil och inte kyrklig angelägenhet (till skillnad från i kanonisk rätt). Teologen Sven-Erik Brodd varnade för att okritiskt föra över resonemang om förhållandet mellan stat och kyrka från Luthers tid till vår egen. Europa på Luthers tid var ett religiöst enhetssamhälle där en helt sekulär stat inte var tänkbar.

b) Äktenskapets olika funktioner

Den historiska belysningen har visat att äktenskapet syftar till att fylla olika slags funktioner. Dessa kan naturligtvis föreligga samtidigt och var och en av dem kan vara olika starkt artikulera under olika historiska och sociala omständigheter.

Juristen Nils Gårder sammanfattade äktenskapets rättsverkningar i följande punkter:

- Trohet och hänsyn, i vid bemärkelse – inte endast sexuellt.
- Gemensam vård av hem och barn.

- Fördelning av utgifter och sysslor där var och en bidrar efter förmåga, ingen 50/50-rättvisa.
 - Informationsplikt – inga hemligheter, exempelvis i ekonomiska frågor.
- Därtill kommer kärleken som en viktig, och kanske avgörande, funktion i ett äktenskap vilket redan har framgått ovan.

c) Teologiska motiveringar av äktenskapet

De teologiska tankegångarna om synen på äktenskapet följde i huvudsak två linjer. Den ena tog sin utgångspunkt i skapelsen och det skapelsegivna. Argumentationen utgick i flera fall från de båda skapelseberättelserna i Första Moseboken, särskilt från 1 Mos. 1:27 »Gud skapade människan till sin avbild [...] som man och kvinna skapade han dem« samt välsignelsen och maningen till fruktsamhet i 1 Mos. 1:28. Av flera medverkande, bl.a. teologerna Ragnar Holte och Ingegerd Sjölin, framhölls just prokreationsmomentet som ett omistligt inslag i äktenskapsteologin.

I den andra skapelseberättelsen framhölls slutorden om hur en man lever med sin hustru och »de blir ett« som viktiga, 1 Mos. 2:24. Domprost Tuulikki Koivunen Bylund problematiserade dock skapelseberättelsernas över-/underordningsperspektiv och pekade på hur skapelseargumentet genom historien använts som argument mot olika emancipationssträvanden.

Ragnar Holte påpekade att kyrkan läser Gamla testamentet i ljuset av Nya testamentet. Skapelseperspektivet aktualiseras i NT i ett känt Jesusord om äktenskap och skilsmässa som återges på flera ställen i evangelierna, utförligast i Matt. 19:3–9. Som svar på en ställd fråga säger Jesus att skilsmässolagar tillkommit »för era hjärtans hårdhets skull« men strider mot Guds skapelseavsikt. Samma bibelord framhölls också som centralt av de medverkande pingstpastorerna Dan Salomonsson och Sten-Gunnar Hedin.

Jesus citerar att »Gud gjorde dem till man och kvinna« och att »de två skall bli ett« och tillägger: »Vad Gud har fogat samman får människan inte skilja åt«. En rimlig tolkning av detta är enligt Ragnar Holte att Jesus här ställer upp ett etiskt ideal men inte avser att föreslå några nya äktenskapslagar. Idealt sett är äktenskapet en kärleksrelation av livslång varaktighet och ingås därför med löftet om trohet »tills döden skiljer oss åt«.

En annan linje i argumentationen tar sin utgångspunkt i tanken att det kristna äktenskapet har sin grund inte endast i skapelsen utan även i den nya skapelsen, alltså i en eskatologisk verklighet. Det framgick t.ex. av teologen Sven-Erik Brodts inledning att kärleken mellan man och kvinna i äktenskapet kan uppfattas som en återspeglning av Guds kärlek och ett instrument för Guds kärlek i världen. I detta avseende kan äktenskapet uppfattas som sakramentalt. Ett centralt bibelord i detta sammanhang är Ef. 5:21–33 där mannens kärlek till hustrun liknas vid Kristi kärlek till sin kyrka. Brevets författare citerar orden från 1 Mos. 2 om att de två skall bli ett och säger (5:32): »Detta rymmer en stor hemlighet, här låter jag det syfta på Kristus

och kyrkan.« Över- och underordningsperspektivet i denna text är problematiskt, konstaterade Brodd, som ändå ansåg att texten är användbar för att formulera en kristen syn på äktenskapet i termer av kyrkans sakramentalitet, där kyrkan beskrivs som ett effektivt tecken och instrument för Guds rike.

Brodd hävdade att talet om det skapelsegivna bygger på en normativ kristen teologi om vad som är skapelsegivet. Ett hävdande av att det kristna äktenskapet i grunden är detsamma som andra äktenskap riskerar att uttrycka en paternalistisk hållning. Brodd föredrog att knyta kyrkans äktenskaps- och vigselförhållning till dopet och att se det kristna äktenskapet som ett äktenskap för kristna, det vill säga döpta, personer. Teologen Werner Jeanrond betonade också att de som gifter sig i kyrkan inte endast är förpliktade till gemenskapen med varandra utan också ställer sin gemenskap i en förpliktande relation till Guds rike. Kyrkans teologi om äktenskapet är inte identisk med statens ideologi, framhöll han.

Den sakramentala tankegången aktualiserades även av ärkebiskop KG Hammar, som knöt an till gudsbilden: Gud är kärlek och kristushistorien visar på ett liv i självutgivande kärlek. Den självutgivande kärleken mellan människor är därmed en erfarenhet som aldrig kan vara teologiskt irrelevant: i denna kärlek ser vi Gud.

4. Samkönade relationer

a) Historik och nu gällande lagstiftning

Samkönade sexuella relationer var straffbelagda enligt svensk lag ända fram till år 1944. Först på 1970-talet avskaffade Socialstyrelsen homosexualitet som ett sjukdomsbegrepp. Under senare år har attityderna till homosexuell samlevnad genomgått dramatiska förändringar. Det demokratiska samhällets möjlighet till fri opinionsbildning har tagits till vara av intresseorganisationer som aktivt, målmedvetet och framgångsrikt har drivit frågor om icke-diskriminering.

Juristen Maarit Jänträ-Jareborg redogjorde för utvecklingen mot erkännande av samkönade parförhållanden i de nordiska länderna. År 1989 införde Danmark, som första land i världen, ett nytt rättsinstitut och familjerättsligt statusförhållande med benämningen »registrerat partnerskap«. Registreringen innebär, med några i lagen specificerade undantag, att de regler som gäller i äktenskap också gäller i partnerskap.

Arbetet med en motsvarande lagstiftning påbörjades nästan omgående i de övriga nordiska länderna. Även om det fanns ett motstånd mot lagstiftning om registrerat partnerskap har rättsinstitutet antagits i alla de nordiska länderna: i Norge år 1993, i Sverige 1995, i Island 1996 och i Finland 2002. Lagstiftningen i hela Norden följer den danska modellen. I samtliga länder är det en registreringsceremoni motsvarande borgerlig vigsel som tillämpas.

Kanslirådet Anne Kutteneuler från Justitiedepartementet redogjorde för de olika regelverk som idag gäller för förrättandet av äktenskaps och partnerskaps ingående. Vigsel till äktenskap kan förrättas antingen av lagfaren domare i tingsrätt, av någon som Länsstyrelsen förordnat, av präst i Svenska kyrkan eller av präst eller annan befattningshavare i annat samfund med vigselrätt. Registrering av partnerskap sker genom en ceremoni motsvarande den borgerliga vigseln och kan idag förrättas enbart av de två förstnämnda kategorierna. Beroende på vilka rättsliga förändringar som föreslås av den kommande statliga utredningen kan konsekvensen komma att bli att Svenska kyrkans präster får rätt, eller till och med skyldighet – om vigselrätten skall behållas –, att förrätta partnerskapsregistrering alternativt vigsel till samkönat äktenskap.

Inför den kommande utredningen har frågan om att avskaffa kyrkornas vigselrätt och istället införa ett obligatoriskt civiläktenskap aktualiserats. Detta förekommer enligt Maarit Jänträ-Jareborg i en minoritet av EU-länderna, däribland Tyskland, Frankrike och Italien. Prästen Lars Gårdfeldt framhöll att införandet av obligatoriska civiläktenskap i kyrkliga led framförallt har förts fram av grupper som motsätter sig införandet av en kyrklig ordning för ingående av samkönade partner- eller äktenskap. Jänträ-Jareborg noterade att partnerskap i samtliga nordiska länder enbart kan ingås i civilrättslig form, men att kyrkorna i Sverige, Danmark och Island infört en möjlighet till efterföljande kyrklig förbön.

b) Teologiska argument beträffande samkönade relationer

Ingen av de medverkande i hearingen uttalade som sin åsikt att homosexuell samlevnad borde vara i lag förbjuden. Däremot presenterades argument som talade såväl för som emot ett kyrkligt accepterande av samkönade relationer i form av olika förböns- eller välsignelsehandlingar. Teologen Bo Brander markerade, liksom fader Axel Carlberg från Katolska kyrkan, tydligt en positiv inställning till att samkönade par i samhället ges samma lagstadgade skydd för sina relationer som andra, men framhöll att kyrkan inte kan bekräfta dessa relationer genom förböns- eller välsignelsehandlingar. Pingströrelsens företrädare talade om homosexualitet som en aspekt av den grundskada som genom syndafallet präglar skapelsen. Man jämförde detta med olika former av handikapp som Gud, om det är hans vilja, kan bota genom ett under, men att den vanligare erfarenheten är att Gud bär och hjälper den troende genom livet, vad slag av handikapp han eller hon än må ha.

Åsikten att kristna homosexuella bör avstå från att leva ut sin homosexualitet framfördes uttryckligen framförallt av företrädarna för Katolska kyrkan, Pingströrelsen och de ortodoxa kyrkorna men även av Erik Johansson, ordförande för nätverket Medvandrarerna som bygger hela sin rådgivande verksamhet på just denna ståndpunkt. Argumenten mot homosexuell samlevnad utgick både från Bibeln och skapelsen. Axel Carlberg från Katolska kyrkan

hävdade till exempel att Gud skapade människan till man och kvinna, att det finns en mening med likheterna och skillnaderna mellan könen, att föreningen mellan man och kvinna i sexualakten är något naturligt och gott samt slutligen att frukten av denna förening, dvs. de barn som blir till, är något som är både gott och nödvändigt för människosläktets överlevnad. Den sexuella akten har därför enligt Carlberg sin givna och exklusiva plats inom (det heterosexuella) äktenskapet. Uppfattningen att kristna homosexuella bör leva i celibat framfördes även av Pingströrelsens och de ortodoxa kyrkornas företrädare huvudsakligen indirekt genom formuleringar om att det sexuella samlivet mellan två personer har sin skapelsegivna plats inom ramen för ett heterosexuellt äktenskap.

Exegeten Jesper Svartvik påpekade att celibatstanken är relativt framträdande i Nya testamentet, men att Bibeln inte innehåller något entydigt budskap mot homosexuell samlevnad i den bemärkelse som vår tids diskussion avser. Svartvik redogjorde inledningsvis för tre faror för den som tolkar de bibliska texter som är aktuella i detta sammanhang: marginalisering, trivialisering och generalisering. Han hävdade att det kräver mycket av den ansvarsfulle läsaren att förstå texter som är flera tusen år gamla, tillkomna i en annan del av världen och skrivna på främmande språk samt att det är förenat med betydande svårigheter att underbygga ett etiskt resonemang med hjälp av texter som utgår från förvetenskapliga föreställningar.

Teologen Ragnar Holte menade också att det är möjligt att tolka Bibeln på ett sätt som ger stöd för en positiv bedömning av varaktiga homosexuella relationer. Liksom Svartvik noterade han att kravet på fruktsamhet i Gamla testamentet handlar om att trygga folkets framtida fortlevnad. För att ingen fruktsam kvinna skall lämnas orörd, noterade Holte, tillåts i början polygami, vilket snarast strider mot skapelseberättelserna, och även onani förkastas som en förfelad sexuell handling. Av ett fåtal negativa utsagor om praktiserad homosexualitet är lastkatalogen i Romarbrevet 1:18 ff. den mest utförliga, men enligt Holte hävdar Paulus i denna text att män och kvinnor i den hedniska världen genom avgudadyrkan förletts att byta ut det naturliga heterosexuella umgänget mot homosexuellt umgänge. Enligt Holte uttrycker texten Paulus reaktion mot olika slags Venus- och Fallos-kulter. Svartvik diskuterade samma text och konstaterade att Paulus i ett annat sammanhang använder begreppet »onaturligt« (*parafysin*) för att beskriva Guds frälsningshandlande. Frågan om vad som är naturligt besvaras idag på annat sätt än i Paulus omvärld, noterade Svartvik.

Etikern Johanna Gustafsson Lundberg konstaterade att de värden som under 1980-talet kom att fokuseras i diskussionen om homosexualitet, t.ex. gemenskap, närhet och ömsesidighet, är sådana som i princip kan gestaltas både inom äktenskapet och inom en homosexuell, föräktenskaplig eller annan förbindelse. Ärkebiskop KG Hammar betonade att kyrkan tillämpar samma etiska kriterier för homo- och heterosexuella relationer. Homo- och

heterosexuell samlevnad är enligt Hammar visserligen inte samma sak, men han hävdade att de bör betraktas och bedömas på samma sätt. Även teologen Holsten Fagerberg framhöll att samlevnadsformerna inte bör betraktas som likformiga men väl som likvärdiga. Journalisten Per Olof Widell argumenterade för att den svenska gaykulturen bör bli mer värdeförankrad.

Idéhistorikern Inga Sanner konstaterade att kyrkan tidigare försvarat värdet av parrelationens institutionalisering i äktenskapet. Mot den bakgrunden kan det, ansåg hon, ses som paradoxalt att man nu inom kyrkan ställer sig frågande till att samkönade par på ett motsvarande sätt skulle kunna få sin relation bekräftad i kyrkan.

c) Kyrklig akt för partnerskap

Beträffande frågan om det bör införas en kyrklig akt för välsignelse av registrerat partnerskap, motsvarande Kyrkohandbokens välsignelse över borgerligt ingånget äktenskap, menade teologerna Bo Brander och Ingegerd Sjölin att det inte finns någon biblisk grund för en sådan välsignelseakt. Kyrkan kan enligt Brander inte välsigna samkönade par om Gud inte välsignar. När kyrkan utför en välsignelseakt är det för att den i stöd av världskristenheten och kyrkans tradition och med Bibeln som utgångspunkt är övertygad om att Gud välsignar. Pingströrelsens företrädare framförde en motsvarande uppfattning. Sjölin, som förordade dagens praxis med en förbön över ingånget partnerskap, påpekade att tiden inte är mogen att införa en ordning för välsignelseakt i handboken eftersom frågan därmed skulle ges bekännelsestatus.

Från homosexuella personer och deras organisationer framfördes starka önskemål och förväntningar på att samkönade relationer skulle kunna få välsignelse genom en kyrklig akt. Man önskade också att en sådan akt i framtiden skall kunna ges rättsverkan motsvarande dagens kyrkliga vigsel. Arthur Thiry, ordförande för EKHO, hävdade liksom teologerna Ann-Cathrin Jarl och Lars Gårdfeldt således att en kyrklig rit för ingående av samkönade äktenskap eller partnerskap är något självklart. Vad denna rit skall kallas är enligt Jarl mindre betydelsefullt. Lars Gårdfeldt framhöll dock att samma vokabulär bör användas om homosexuella relationer som om heterosexuella: att reservera äktenskapet som term för heterosexuella par och kalla det samkönade förhållandet för något annat innebär en diskriminering.

Per Olof Widell menade att partnerskapet är en genial social uppfinning och att även själva termen »partnerskap« fungerar bra. Widell förordade en utbyggd partnerskapslagstiftning och varnade för att riva upp äktenskapslagstiftningen. Han menade vidare att homosexualiteten kan få en erkänd plats på den offentliga arenan genom en kyrklig välsignelseakt som i ett senare steg kan komma att ges juridisk legitimitet. Detta innebär i så fall en värdeförankring av den homosexuella relationen.

d) Könsneutrala äktenskap

Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO) har som myndighet stått bakom den framställan till regeringen som resulterat i att man nu förbereder en statlig utredning om eventuella förändringar i äktenskapsrätten. HomO Hans Ytterberg pläderade vid hearingen för införandet av en könsneutral äktenskapsbalk. Ytterberg menade att homosexuella bör ha samma rättighet som heterosexuella att välja om de vill gifta sig eller inte. Att kollektivt utesluta en stor grupp människor från denna valfrihet kränker deras mänskliga värdighet.

Att öppna äktenskapet för homosexuella skulle enligt prästen Lars Gårdfeldt vara en reform som inte har några förlorare. Advokaten Nils Gårder menade att äktenskapet bör tolkas funktionellt och menade att det är tänkbart med en ordning där personer av samma kön ingår äktenskap. Detta skulle i så fall definieras annorlunda än förut.

Historikern Eva Österberg talade om att trofasta parförbindelser, trots alla förändringar i riktning mot större individualism och rörlighet, är viktiga i samhället. Alla behöver andra människor och de flesta behöver någon människa som är den speciella för just henne. Äktenskapet är i detta sammanhang att betrakta som en ansvarsfull relation till »den andre«, och komplexiteten i det vi kallar kärlek är överordnad traditionella idéer om »rätt« sexualitet. Österberg framhöll vikten av en människosyn som vågar bejaka det som verkar annorlunda och på allvar hävda människors lika värde, vilket också Rikskvinnocentrumets chef Gun Heimer gav uttryck för.

Domprosten Tuulikki Koivunen Bylund uttryckte en förhoppning om att under sin livstid få vara med om kyrkliga vigslar för samkönade par, men såg inte detta som något som snabbt kan införas i Svenska kyrkan.

För flera talare föreföll bejakandet av samkönade relationer vara relativt okomplicerat. Man gav uttryck för en positiv inställning till detta utan att särskilja mellan olika rättsfigurer som partnerskap, äktenskap eller samboende. Teologerna Ragnar Holte och Ingegerd Sjölin menade dock att en homosexuell partnerrelation inte kan utgöra ett äktenskap i kristen mening, eftersom idén med förenandet av de båda könen i en relation där de gemensamt ger upphov till nytt liv saknar tillämplighet i en sådan relation. Vad gäller avbildsfunktionen menade Holte att den tvåkönade relationens speciella avbildsfunktion såsom representerande komplett mänsklighet saknas i den samkönade relationen. Man kan enligt honom knappast heller avkräva två homosexuella partners ett löfte om livslång trohet eftersom Jesusordet »Vad Gud fogat samman . . . « så tydligt handlar om kvinna och man.

Ann-Cathrin Jarl menade att det heterosexuella äktenskapet som många talar så väl om inte alls är oproblematiskt. Äktenskapet i Bibeln förutsätter nämligen en över- och underordning mellan könen med manlig överordning som norm. Hon menade också att homosexuellas erfarenheter av att forma relationer mer utifrån vänskap och ömsesidighet än utifrån förtryckande

könsroller ger viktiga bidrag till kristen teologisk reflektion kring mänsklig samlevnad.

Teologen Lars Gårdfeldt kommenterade att det kristna bild- och symbolspråket om äktenskapet går att tolka inklusivt. Sven-Erik Brodd talade i liknande termer om att det i kristen tradition förekommer en »teologisk könskonstruktion«, som skiljer sig från den sociala och biologiska och som möjligen kan tänkas tolkad inklusivt. Brodd påpekade behovet av vidare studier om detta, och uttryckte som sin uppfattning att det inte finns tillräckligt mycket forskning om Svenska kyrkans teologi om äktenskap och vigsel för att man skall kunna avgöra om dess äktenskapssyn går att tolka könsneutralt eller ej.

Också ärkebiskop KG Hammar knöt i sin syn på homosexuell kärlek an till gudsbilden på samma sätt som i fråga om heterosexuell kärlek: Gud är kärlek och kristushistorien visar på ett liv i självutgivande kärlek. Den homosexuella kärleken bekräftar samma gudsbild som den heterosexuella. Detta gör det möjligt att se även homosexuella relationer som en återspeglning av Guds kärlek och ett instrument för Guds kärlek i världen. Hammar menade dock att kyrkan inte är betjänt av att använda ordet äktenskap, med dess tusentals år av språklig tyngd, om homosexuella relationer, även om man i samhället skulle välja att göra det. Relationerna kan vara likvärdiga även om de har olika namn, menade han, och de blir inte likvärdiga bara för att man använder samma ord.

Teologen Werner Jeanrond talade också om »könsneutrala äktenskap« som ett i grunden omöjligt begrepp eftersom ingen människa är skapad könsneutral. Även om man rent hypotetiskt skulle göra äktenskapet som rättsfigur könsneutralt, menade han, så skulle man ändå med nödvändighet tvingas kvalificera sina begrepp om olika typer av samlevnad som olika former av äktenskap och införa en kompletterande terminologi för detta.

e) Ekumeniska reaktioner

Axel Carlberg från Katolska kyrkan utgick i sitt anförande ifrån att det råder enighet mellan Svenska kyrkan och Katolska kyrkan på flera punkter. Det gäller exempelvis beträffande att all form av orättvis diskriminering mot personer p.g.a. sexuell läggning skall anses vara oförenlig med Jesu bud om att älska Gud och sin nästa. Dessutom är man överens om att den sexuella läggningen inte skall skuldbeläggas. Det är människors handlingar, inte känslorna eller drifterna, som är etiskt relevanta. Det finns emellertid också frågor där kyrkorna inte är eniga. Viktigast bland dessa är samtalsdokumentets normativa slutsats att etikens grundnorm och Jesu etiska förebild och undervisning låter sig förenas med ett ansvarigt och ömsesidigt liv i homosexuellt partnerskap.

Sten-Gunnar Hedin, som företrädde Pingströrelsen, menade att det goda samarbetet mellan Svenska kyrkan och Pingströrelsen skulle fortsätta, även

om Svenska kyrkan skulle införa en kyrklig akt för ingående av partnerskap. Åsikterna går redan isär i många viktiga frågor. Det skulle emellertid utgöra en extra prövning och uppfattas som ett avsteg i en viktig fråga. Kyrkan kan inte längre bestämma över lagstiftningen men måste för egen del följa evangeliet. Liknande uppfattningar framfördes av de representanterna för Katolska kyrkan och de ortodoxa kyrkorna.

Lars Gårdfeldt framförde en hälsning till Svenska kyrkan från katolska, ortodoxa, lutherska och reformerta homosexuella i olika länder med uppmaningen: Gå vidare, ni i Svenska kyrkan. Bered mark för oss andra. Bli den Andens vind som förändrar synen på homosexuella även i ortodoxa och katolska kyrkan. Ge världens kristna homosexuella ett hopp. Det är enligt Gårdfeldt tid att ge plats åt de kyrkligt utsatta och välja andra former för ekumeniska samtal. Teologen Jesper Svartvik konstaterade också att kyrkans plats bör vara vid de utsattas och marginaliserades sida, och Ann-Cathrin Jarl talade om hur förföljda homosexuella människor i hela världen offras »på ekumenikens altare«.

En uppmaning liknande Gårdfeldts framfördes av Eva Österberg. Svenska kyrkan har, sade hon, historiskt sett ofta stått för en intolerant hållning mot avvikare och minoriteter. Men även den rollen kan förändras och har förändrats. Idag arbetar Svenska kyrkan ofta för global solidaritet med de undertryckta. Vad hindrar att Svenska kyrkan går före i en utveckling som på liknande vis innebär ökad jämställdhet mellan människor?

Arthur Thiry, ordförande för EKHO, redogjorde för erfarenheterna från när projektet *Normgivande mångfald* medverkade med en utställning vid KEK:s generalförsamling i Trondheim. Han uttryckte också sin stolthet över att Svenska kyrkans biskopar fört upp frågan vid Lutherska världsförbundets generalförsamling. Svenska kyrkan, sade Thiry, har en unik möjlighet att bli den profetiska rösten i vår samtid. Det är en stor kyrka som har tillgång både till ekonomiska resurser och goda teologer och ledare.

KG Hammar menade att det ekumeniska samtalet visserligen ansträngs av att olika kyrkor intar olika hållning men att varje kyrka måste förvalta sitt uppdrag att vara kyrka i det samhälle där hon faktiskt är verksam. Det är enligt Hammar viktigt att iaktta största möjliga öppenhet och att inte som kyrka bli handlingsförlamad av krav på ekumenisk konsensus.

Inledning till hearingen

Öppningsord

Carl Reinhold Bråkenhielm

Välkommen till Svenska kyrkans hearing om kärlek, samlevnad och äkten-skap.

När vi tänker på kärlek, tänker nog de flesta på kärleken mellan man och kvinna. Men det finns många former av kärlek: mellan föräldrar och barn, mellan vänner, mellan kvinna och kvinna, man och man. Homosexuella för-hållanden har under långa tider avvisats eller förtigits inom samhälle och kyrka, men mycket har hänt inom samhället och en hel del också inom kyrkorna.

1972 tillsatte Svenska kyrkans biskopsmöte en utredning som resulterade i boken *De homosexuella och kyrkan*. Svenska kyrkans kyrkomöte har diskutera-t frågan vid ett flertal tillfällen. 1994 utformade Biskopsmötet pastorala råd om förbön för dem som ingått registrerat partnerskap (råden reviderades 1999). På Kyrkomötets uppdrag presenterade den teologiska kommit-tén 2002 samtalsdokumentet *Homosexuella i kyrkan*. Syftet var att bryta med den tystnadens kultur som omgivit frågan. En samtalsprocess är igång, och ett arbetsmaterial om kyrklig akt för ingående av partnerskap har lagts fram inför årets kyrkomöte. Under hösten 2004/våren 2005 kommer samtalen att utvärderas. Det innebär inte att samtalen skall avslutas. Tanken är istäl-let att de skall fortsätta och ta ny fart genom att nya underlag tillförs proces-sen, bland annat genom denna hearing.

Homosexuella kärleksrelationer aktualiserar grundläggande frågor om äkten-skapets natur och den mänskliga samlevnadens olika former utöver världen och genom historien. Inom kyrkor och samfund har teologer, präster och troende i allmänhet i alla tider funderat över de frågorna och försökt ge uttryck för detta i etiska ideal och symboliska riter. En mängd kunskap har samlats genom olika kulturvetenskaper, historia, sociologi, juridik och religionsvetenskap. Svenska kyrkans teologiska kommitté har inbjudit fors-kare, representanter för olika myndigheter, kyrkor och trostraditioner samt människor med personlig erfarenhet av att leva som homosexuella i kyrkan för att bidra med sina kunskaper och insikter. Syftet är att hämta vägled-ning inför nästa års kyrkomöte då det skall sammanfatta och reflektera över erfarenheterna av samtalsprocessen ute i Svenska kyrkans stift och försam-lingar. För att kunna vägleda Kyrkomötet behöver vi en helhetsbild med både bredd och djup. Vi vill veta vad våra trossyskon i andra kyrkor och samfund har för uppfattning. Vi vill få forskningens perspektiv, samhällets bedömning och människors erfarenheter och värderingar.

Kyrkomötet kommer att få en preliminär rapport från hearingen under

sin första session i september. Därefter kommer Teologiska kommittén att medverka i utarbetandet av en mer omfattande rapport. Denna kommer sedan att ligga till grund för en teologisk bedömning av frågor kring kärlek, äktenskap, samlevnad och homosexualitet.

Hearingen kommer naturligtvis inte att besvara alla frågor. Vi hoppas att det kommer att framgå vilka ytterligare områden som behöver belysas och på vilka punkter analysen behöver fördjupas. Sammanlagt kommer trettio personer att intervjuas av olika utfrågare. Varje pass varar ca 40 minuter och de medverkande ges först tillfälle till en inledning. Därefter intervjuas de av två utfrågare. Alla skall få tala till punkt och få tillfälle att presentera sina kunskaper, insikter och erfarenheter. Hearingen kan följas via nätet men spelas också in av SVT24.

»Om vi i kyrkan äntligen kunde ge oss i kast med det som vi rimligen borde veta mest om: vad det egentligen är att älska, då skulle vi i ordets mest genuina mening bli bibeltrogna.« Så skrev domprosten Ludvig Jönsson för snart tjugo år sedan. De orden är lika aktuella idag. Kärleksbudet är kristendomens centralpunkt. Utifrån detta centrum måste all mänsklig samlevnad tolkas och bedömas. Det är vår förhoppning att denna hearing kommer att präglas av detta förhållningssätt, stimulera våra samtal kring kärlek och samlevnad, och bidra till en fördjupning av kunskaper och värderingar både inom kyrka och samhälle.

Ärkebiskopens perspektiv

KG Hammar

Vi kan i Svenska kyrkan, trots den kritik vi möter, vara stolta över vår historia när det gäller de homosexuellas plats i kyrkan. Redan tidigt på 1970-talet, när samhället runt omkring oss fortfarande definierade homosexualitet som en sjukdom, tillsatte Svenska kyrkans biskopsmöte en utredning i frågan. Idag är det lätt att glömma detta och tro att vi blivit trängda in i en situation som vi febrilt försöker bemästra, men detta är kyrkans egen reflektion kring hur vi ser på varandra i kyrkan. Vad gör vi när de erfarenheter vi får inte stämmer med det som vi traditionellt har lärt oss?

Samhället har sedan 1970-talet utvecklats snabbare än kyrkan. Frågeställningen har komplicerats av att vi dels försöker tolka och förstå vår egen position som kristna och som kyrka, dels försöker hitta ett sätt att leva i det svenska samhälle där frågorna också är aktuella.

TVÅ BESLUTSPROCESSER

Min uppgift i denna hearing är att redogöra för hur jag håller samman mitt ansvar i kyrkans ledning med en egen lidelsefull position, en djup övertygelse. I Kyrkostyrelsen – där jag ju är ordförande – har vi ett uppdrag att ge

Kyrkomötet ett så brett beslutsunderlag som möjligt i frågan om de homosexuellas plats i kyrkan. Det innebär att vi skall penetrera bibliska och teologiska frågeställningar och lyssna i så många riktningar vi kan. Samtidigt komplicerades det uppdraget av förra årets kyrkomöte, som ville se något mycket konkret i fråga om den liturgiska utformningen av en eventuell akt för ingående av partnerskap. Det har inte varit helt lätt för Kyrkostyrelsen att förklara hur dessa båda processer hänger ihop. Årets kyrkomöte behandlar det arbetsmaterial som Kyrkostyrelsen överlämnat i den senare frågan. Den här hearingen är en del av den längre processen som skall fångas upp nästa år.

Mitt ansvar i Kyrkostyrelsen är att hålla ihop beslutsprocesserna, inte att driva en egen linje. Jag vill vittna om att man i en arbetsgemenskap som Kyrkostyrelsen utvecklar ett slags gemensamt förhållningssätt till en fråga. Alla åsikter som finns i Svenska kyrkan finns också i Kyrkostyrelsen. Vi vet att det lönar sig att samtala och lyssna på varandra, och att man kan känna delaktighet i en process även om det som sedan beslutas på demokratisk väg inte är just det som man själv tycker. Den erfarenheten har jag också från Biskopsmötet. Det framgår kanske inte alltid, men vi är fjorton biskopar med fjorton olika åsikter och erfarenheter, och kapacitet att argumentera för våra positioner. Ändå kunde vi redan 1994 diskutera oss fram till ett gemensamt förhållningssätt där vi ställde oss bakom en förbön för dem som ingått partnerskap. Det betydde inte att vi alla tyckte likadant: det fanns inte två som tyckte precis samma sak. Ibland skulle jag önska att vi som kyrka kunde lära mer av dessa erfarenheter, där det inte handlar om att någon skall få precis som han eller hon vill och där vår delaktighet inte är beroende av att det går så. Därför är processen så viktig när det gäller den här frågan. Så många som möjligt skall kunna känna sig delaktiga i den.

Det finns en frustration i Svenska kyrkan över hur svårt det har varit att få samtalsprocessen att riktigt ta fart. När *Kyrkan och homosexualiteten* kom på 1990-talet engagerade sig mycket få församlingar, och nu gäller något liknande i fråga om det dokument som Teologiska kommittén utarbetat. Kanske blir det så att samtalet kommer igång på allvar först när ett beslut har fattats. Det är viktigt att vi från Kyrkostyrelsen sänder en signal att det inte är meningen att vi skall samtala fram till dess att ett beslut fattas och sedan ägna oss åt något annat. Vi alla som lever idag, och nästa generation också, kommer att få fortsätta samtala om detta.

Vår uppgift i Kyrkostyrelsen och Kyrkomötet är inte att fråga församlingarna vad de tycker för att sedan lägga detta till grund för våra beslut. Ambitionen måste vara att församlingar och enskilda förstår varför man fattar det beslut som fattas och kan se de argument som ligger bakom beslutet, även om man inte själv delar dem. Den möjligheten har vi genom samtalsprocessen gett alla som velat ta den.

DET EKUMENISKA PERSPEKTIVET

Det är en uppgift för både Kyrkostyrelsen och Biskopsmötet att försvara och fördjupa våra ekumeniska relationer. I det sammanhanget är det stora kravet att vi håller processen så öppen som möjligt. Vi vet att kyrkotraditionerna förstår frågorna om äktenskap, kärlek och samlevnad på olika sätt, men också att alla kyrkor var för sig måste arbeta med dem. Om inte annat finns de latent närvarande, och skillnaderna mellan kyrkorna handlar kanske inte så mycket om att vi har olika erfarenheter som att vi hanterar dem olika.

Att kräva att ingen kyrka går före utan att ha alla andra med sig skulle helt enkelt inte fungera. Kyrkans uppdrag är inte att vara kyrka i allmänhet, eller att inta något slags allmänt frambeskrivet position, utan att vara kyrka just där man själv är. Om vi i svenskt samhällsliv och i svensk kultur tolkar kyrkans uppdrag på ett visst sätt så betyder det inte att detta självklart även skall gälla i Asien, Afrika och Latinamerika, eller ens i Östeuropa. Varje kyrka måste leva i sitt samhälle. Mycket av det som kyrkorna lever med i andra kulturer har vi själva svårt att förstå. Om vi säger ordet »äktenskap« in i olika kulturer får vi lika många svar som det finns kulturer. Jag tycker att vår kyrka gör vad den kan för att inte skärma av sig utan leva i en öppen dialog. Att det blir påfrestningar förstår vi, men det har det också blivit tidigare när kyrkan har ändrat sig. Det är egentligen inget argument.

ETT PERSONLIGT STÄLLNINGSTAGANDE

Min egen väg i den här frågan går också tillbaka till 1970-talet. När jag blev rektor på Pastoralinstitutet gick frågan inte längre att undvika. Den fanns i rummet och vi blev tvungna att arbeta med den. Vi mötte människor som satt framför oss och sade: »Jag är kristen och jag är homosexuell.« Vi blev tvungna att fråga oss om vi hade rätt att säga: »Nej, du är inte kristen – jag kan slå i Bibeln, och säga att jag hittade några punkter här som antydde att du nog inte är det.« Jag kunde inte säga att »du är inte homosexuell« heller, eller att du kanske tror det själv, eller att du är sjuk, eller asocial på något annat sätt. . . välja en etikett att sätta på den andre. Vi tvingades till ett avgörande: vem skall definiera vem? Och där växte en övertygelse fram om att varje människa måste ha rätt att definiera sig själv.

Till komplikationen i mitt liv hör att jag är kyrkohistoriker, vilket betyder att man blir relativist. Kyrkan har levt under alla möjliga villkor och varit väldigt flexibel, även om hon aldrig själv velat inse det. Kungadömet av Guds nåde och all makt i en människas hand har motiverats med Bibeln och Gud. Slaveri och rasåtskillnad har motiverats med Bibeln och Gud, attacker på den fria vetenskapen har motiverats med Bibeln och Gud, förtryck av kvinnan och aga av barn har motiverats med Bibeln och Gud – det finns nästan inga riktigt väsentliga frågeställningar där inte kyrkan någonstans har varit väldigt fel ute. Och ändå har vi hela tiden trott på en treenig Gud, skapare, befriare och livgivare. Vi har till och med vågat uttala Bibelns egna

ord om att Gud är kärlek. Detta har hos mig skapat en förundran över att vi fortfarande finns med på arenan, över att vi hela tiden är på väg. Det finns ingenting som säger att inte också vår generation måste uppleva att vi tvingas ändra oss i fråga om något som vi trots var gudomligt sanktionerat.

Detta hänger samman med bibelsyn. Min bibelsyn präglas av detta med rörelse. Bibeltexterna måste förstås kontextuellt. Redan inom Bibelns pärmar sker en utveckling, där förståelsen av vad Gud gör och vem Gud är förändras. Vi lever farligt om vi citerar Bibelns skrifter ifrån olika tider som om detta vore oproblemiskt. Jag hade nyligen en meditation uppe i fjällen över den tjugotredje psalmen i Psaltaren, som är bland de mest älskade vi har. Där citerar vi så vackert: »Du dukar för mig ett bord i mina fienders åsyn« – det räcker att fråga sig vilka dessa fiender är för att förstå att gudsbilden har förändrats sedan psalmen skrevs.

Om man säger ordet »äktenskap« in i olika tider genom kyrkans historia visar det sig att detta inte är ett fast, givet begrepp, utan ett som hela tiden har tolkats olika. »Du skall icke begå äktenskapsbrott« var knappast ett bud riktat åt mannen utan snarare mot kvinnan. Det handlade mer om att skydda sin egendom än om att bevara troheten i en ömsesidig relation, så som väl de flesta av oss tolkar det idag. När vi talar om att äktenskapet är av Gud stiftat måste vi kritiskt fråga oss själva vad vi egentligen menar, så att vi inte oreflekterat uppfattar äktenskapet som identiskt med en idag gällande, förtryckande norm. Det är ingen hemlighet att många kyrkor fortfarande lever med tämligen gammaltestamentliga äktenskapssyner vad gäller patriarkal dominans och äganderätten till kvinnan. I uppriktighetens namn kan vi nog lättare identifiera oss med samkönade relationer där två parter lever i ömsesidighet och jämlikhet, än med det som kallas »äktenskap« och som på ytan liknar vårt eget men illustrerar något helt annat. Vi måste reflektera över detta för att på något sätt avdramatisera och lösa upp den kramp som finns kring orden.

I fråga om hur man skall kunna nalkas detta teologiskt har gudsbilden varit det avgörande för mig. Om vi förstår Gud som kärlek så betyder det att vi på något sätt måste hitta en förståelse av människors upplevelse och erfarenhet av kärlek. Kristushistorien har gett oss en förståelse av att kärlek handlar om att leva för den andre, leva självutgivande, leva ett offer. När jag då ser en självutgivande kärlek i min omgivning kan jag inte, med min gudsbild, formad av ett på Nya testamentet grundat tänkande, tolka den erfarenheten som teologiskt irrelevant: då ser jag Gud där. Och då är frågan: hur hanterar jag det, om jag eventuellt och till min förfäran upptäcker att detta inte stämmer in i de ramar som vi traditionellt har velat sätta för vad kärlek är? När människor av samma kön gör samma erfarenhet, hur skall vi då förstå den sortens kärlek? Man kan säga att detta är en sakramental teologisk brottning. Som tur är finns det många som reflekterar över detta, och det är mitt hopp att vi skall nå lite djupare.

Det finns ju i den lutherska traditionen ett annat sätt att nalkas detta, som jag menar att vi också skall hålla levande. Luther var en utpräglad praktisk person och tyckte att det som ordnade människors relationer, stöttade dem och gav dem skydd, det var ett gott Guds skapelseverk. Allt som ger stöd åt stabila relationer och trofasta relationer, inte minst i en kultur som är mycket kortsiktig och där relationer ofta är korta, det är Gud välbehagligt och det bör kyrkan stötta på alla vis. Vi kan nalkas denna fråga på olika sätt, men det är viktigt att vi ändå för det teologiska samtalet så gott det går.

BM: Vi börjar med att ställa frågan just om den teologiska reflektionen och det teologiska samtalet i frågorna som rör äktenskap, vigselordningar, partnerskap och homosexualitet. Du har redogjort för att det började på 1970-talet inom kyrkan. Det är trettio år – är det en tillräcklig tid? Har vi samtalat färdigt? Hur ser du på den fortsatta processen i den här frågan – har vi brottats tillräckligt med bibelsyn och bibelbruk när det gäller just de här speciella frågorna?

Nej, jag tror aldrig att en kyrka har gjort det tillräckligt. Jag tror att vi alltid måste brottas med det, eftersom själva förståelsen av att tolka tiden, Guds tilltal och de etiska krav som ställs på oss, alltid inbegriper bibelordet. Det är inte bara att översätta bibelordet in i vår tid, men det finns alltid med där som en del av tolkningshorisonten. Därför måste vi alltid brottas med det, och ju mer nya frågeställningar utmanar oss, desto viktigare är det. Men då är det ju också viktigt att det inte bara är denna fråga som kräver detta. I stort sett alla frågor kräver att vi brottas med Bibeln. Om man skall uttrycka det drastiskt så är risken att vi förväxlar Gud och Bibeln. Det är ju svårigheten med att vara, som vi ibland kallas, en skriftreligion, och det kan man ju fråga om vi är, när vi tror på Anden, ändå, så tydligt som vi gör. Men Bibeln är med där, i tolkningen och förståelsen, och vi tror att kristushistorien ger oss mer av Guds väsen än någonting annat. Men frestelsen är att hugga ett bibelord och oproblematiskt göra det till Guds röst.

MM: Det här som kallas »process«, och som är lyssnande och samtal, lägger ju också spänningar i dagen som man kanske hade sluppit om man inte hade haft processen. Vad gör man med spänningarna? Hur ser du på dem?

Antingen får man spänningarna före eller efter, för som jag ser det är det enda sättet att hantera spänningar att inte undvika dem utan att blottlägga dem så mycket som möjligt – att samtalet ändå når ner på en djupare nivå. Ibland verkar det som om de som förfäktar att de försvarar kyrkans »traditionella hållning«, som det heter, liksom inte har några problem kvar om det bara blev som de tyckte, dvs. att vi inte tog något steg när det gäller de homosexuellas plats i kyrkan. Men jag menar att då blir det ännu svårare frågor, som jag förstår det, att besvara. Hur hanterar vi då den här erfarenheten? Vad blir det av vår gudsbild om vi säger: nej, det skall vara inom vissa ramar för att det liksom skall spegla det gudomliga. Vad gör vi av människosynen, om man säger nej till homosexuell kärlek? Hur lever man då upp till detta att inte diskriminera homosexuella människor, som ju alla kyrkor ändå

säger att vi inte skall? Vilket bidrag kan man lämna till att ge alla människor lika värde? Det är ju jättefrågor, som ju inte löses genom att frågan »ja eller nej« just där vi står blir besvarad.

BM: Kan kyrkan rymma och leva med olika tolkningar i de här frågorna? Hur hanterar man det?

Det är ju den stora utmaningen. Risken är ju att kyrkan blir åsiktsgemenskap – att vi åtminstone måste tolka väldigt lika för att kunna vara kyrka. Nu tror jag egentligen att kyrkan alltid har rymt väldigt många olika åsikter, vi har bara inte haft frihet nog att tala ut om det. Frågan är: hur många får tala om vad de egentligen tänker? Det är liksom egentligen detta det handlar om, och då är frågan: orkar vi med att höra detta, att vi förstår så väldigt olika som vi gör? Då behöver vi flytta fokus i kyrkan – vi har alltid kallat det »nådesamfund«, att det är det som vi *mottar* som gör oss till kyrka. Det är inte det som vi svarar på det vi mottar, dvs. vår förståelse, som gör oss till kyrka. Vi kan också flytta fokus till uppgiften: vi har ett uppdrag att förstå vad Gud vill ha utfört här, och vi kan tolka detta olika. Då låter vi kontexterna ändå få spela en roll, så vi begär inte av andra att de skall förstå det precis som vi – men vi begär också en respekt för att vi, här, har förstått det på det sättet. Det är samma uppdrag men vi kan lösa det på olika sätt. Det här är ju, som jag förstår det, den ekumeniska utmaningen: kunna rymma mångfalden i samma kyrka.

MM: Internationellt har det talats en del om »fickor«, om risken att man går i opposition så att man gräver ner sig – man vill vara i sin »ficka«, för det ger många fördelar att ha en skyttegrav där man inte är uppe på den här arenan som du nämnde. Hur ser du på det här med »fickor« och gömställen?

Det finns väl många gånger man önskar att man hade ett sådant litet gömställe. Det är ju en trygghetssak – det är jätteskönt att vara i en grupp där alla tycker lika, åtminstone för en kort stund, att man inte känner att man hela tiden skall upp och försvara sig, och utmanas och så. Om man då också tror att Gud finns med i den där fickan, så är det klart att då kanske den är oemotståndlig. Jag tror det är en del av det mänskliga livet att vi har de här behoven. Men som kyrka – vi kallar ju fickan för »sekt« i kyrkliga sammanhang – som kyrka tror jag det är viktigt att det som så att säga gör oss till icke-sekt är just att vi kan härbärgera olikheter, och inte tror att Gud är i den ena åsikten mer än i den andra.

BM: Om vi går över på frågan om handboken – om Svenska kyrkan nu visar sig vara beredd till en omprövning och inför en i handboken reglerad ordning för välsignelse av partnerskap, vilka ekumeniska följder tror du att det får? Hur tänker du om detta? Det framförs ofta en väldig kritik från andra kyrkor och samfund. Spricker det ekumeniska samarbetet? Blir det katastrof på det här området? Eller kan Svenska kyrkan rentav vara en föregångare?

Om jag börjar med det senaste: det är klart att om vi fattar ett beslut som kyrkans högsta beslutande organ står bakom, då tillhör vi föregångarna. Vi

är inte först – det finns flera andra kyrkor som har gjort det, och det är inget behov för oss att vara tidiga eller först på det sättet. Det är bara det att vi har vårt uppdrag, och som jag sade: vi har haft det sedan 1970-talet och försöker lösa det så hederligt och ärligt och äkta som vi kan. Som jag förstår det så har vi inte – eller skall inte ha – någon annan ambition i de här besluten än att försöka förstå: vad vill Gud med Svenska kyrkan just nu?

Det går ju lite troll i det där med handbok. Dels vet vi att handboksprocesser är långa processer, och ibland används de i debatten på ett sätt som inte svarar mot kyrkans verklighet. Det finns ju många mellanlägen som det här arbetsmaterialet arbetar för, och jag är öppen för att vi tillsammans känner att vi hittar någonting som så många som möjligt kan känna är ett bra beslut. Det handlar inte om rätt eller fel, utan det handlar just om att ta vara på processen och se: vad är rätt att göra just nu? Om vi skall ta allvarligt på handboksfrågan så har ju den redan i uppdraget lagts ihop med äktenskapsförståelsen och vigselfrågan. Skall den betyda någonting så betyder det att i så fall arbetar vi – långsiktigt – ut ett nytt vigselritual och en ordning för en samkönad relation.

Sedan kommer ju hela tiden frågan om vad samhället beslutar in här också. I dagsläget – och det är det jag menar att vi måste fokusera på – kan vi tala om välsignelse över ingånget partnerskap. Det är den fråga vi disponerar. Om samhället om några år kommer fram till att det skall se ut på ett annat sätt, och man säger att kyrkorna har fortsatt vigselrätt, så får vi ta ställning till det då – som jag ser det.

MM: Det här med förhållandet mellan kyrkan och det omgivande samhället, eller det samhälle som Svenska kyrkan är kyrka i – du nämnde någonting om det förut, att den här processen är äldre än samhällets ställningstagande i de här frågorna. Det är en kritik som ju kan riktas mot det här, att det är populism, eller anpassning eller så – och det kommer nog att komma igen, den typen av attacker. Hur ser du på det? Kan du fördjupa det där med kyrkan som en självständig aktör – eller inte självständig?

Varför skulle vi vara självständiga, när Gud finns i samhället? Jag har aldrig förstått det här. Vi har en treenig gudsbild, och det innebär att Gud är minst lika verksam utanför kyrkan som i kyrkan. Vi måste hela tiden vara beredda på att Gud agerar runt omkring oss, och ibland kanske snabbare än vad Gud gör inom kyrkan. Det finns ingenting i vår gudsbild som säger att det är kyrkan som hela tiden hittar fram till vad Gud vill. Därför finns det få teologiskt så undermåliga begrepp som det här med »politiskt korrekt« – för åtminstone Luther lärde oss att vi människor ofta gör saker som vi inte riktigt har moralisk status för, dvs. det tvingas fram saker i samhället, i livet, i kulturen, som gör att vi blir bättre än vad vi är – vi gör bättre saker än vad vi har kommit fram till. Det finns inget teologiskt som kan säga att om ett samhälle trycker på i en fråga så är den därmed diskvalificerad. Det betyder inte att den är riktig – men det betyder att vi måste analysera den på våra vanliga teologiska sätt. Om samhället vill jämställdhet – och det brukar

ibland sägas, att det är så där politiskt korrekt att arbeta för jämställdhet – då kan man säga: jaha, och vad har Gud emot jämställdhet? Och det kan vi föra över till den här frågan. Det är mycket mer komplicerat, det här med samhället, än att vi skall dra en skarp gräns mellan det som vi i kyrkan har kommit fram till och det som samhället har kommit fram till, även om man inte har dragit in Gud i sin insikt.

MM: Jag ställer samma fråga igen, men lyfter bort det här med »samhället« och säger istället »ekumeniken« som sammanhanget för Svenska kyrkan. Hur blir sam-spelet då, eller konkret: vad gör vi med det ursinne som vi har sett väckas ekumeniskt?

Ursinnet kan vi nog ha på närmare håll än ekumeniskt. Det får vi nog bära på lite olika sätt. Jag vet inte – det här ursinnet... om det handlar om att det har med sexualitet att göra, att där är något väldigt hotfullt i detta? Ekumeniskt: det gäller ju att i så fall inte låsas av att man upplever den här motviljan, utan försöka ändå förklara att vi inte gör detta av något annat skäl än att vi försöker förstå vad Gud vill med vår kyrka. Och det är ju då viktigt att se att det i alla kyrkotraditioner också finns enskilda individer som tolkar som vi. Det finns katolska teologer som tycker att det som Svenska kyrkan resonerar nu är ett rimligt sätt att resonera, och det finns också ortodoxa teologer som gör det – även om inte kyrkorna släpper fram frågan. Det är ju också en del av det ekumeniska fältet, att se mångfalden. Så det finns inget annat sätt än att leva vidare så öppet man kan, och också ta det ursinne som uppstår. Vad är alternativet? Den ursinnige blir ju inte gladare om jag säger: OK då, då låter vi väl bli att göra någonting. Man talar om trosgrunden, att den gemensamma trosgrunden minskar ner om vissa kyrkor förändrar. Trosgrunden kommer vi ju åt när vi ärligt och fritt får lov att försöka tala om: så här tror vi – inte när vi säger: det här, det är vad vi har kompromissat oss fram till, därför att vi vill hålla oss väl med någon. Trosgrunden är något mycket mer levande, och oberoende av de beslut om trosgrunden vi fattar, som jag förstår det. Skall vi komma åt varandras trosgrund så måste vi bevilja varandra frihet att försöka tala och förklara, och också vara beredda att lyssna.

BM: Om vi går över på frågan om äktenskap så skrev du själv i Svenska Dagbladet här: »Vi behöver inte självklart irriteras om samhället skulle välja att benämna båda slagen av relationer med samma namn.« Men varför skulle det då teologiskt bli mer komplicerat om samhället väljer att juridiskt kalla båda relationerna äktenskap, alltså den samkönade kärleken och den heterosexuella? Vilka vägar kan vi hitta framåt där? Hur löser vi det här teologiska dilemmat? Kan vi hitta något annat ord än äktenskap, och tror du i så fall att de som lever i samkönade relationer tycker att det är en bra lösning?

Ja, alltså, det är ju det här med ord, och ords makt över tanken. Vi måste alltid tolka ord. Säger vi »äktenskap« idag, så måste vi tala om: menar vi Abrahams äktenskap, eller menar vi något äktenskap i Mellanöstern, eller

menar vi något som vi själva har erfarenhet av? Menar vi sådana äktenskap som vi också ser i Knutby, till exempel – eller menar vi något annat? Vi måste tala om vad vi menar. Ingenting är klart bara för att man använder ett begrepp. Om samhället väljer att använda samma ord för att så att säga uttrycka att samhället har ett likartat ansvar för olika relationer, så behöver det ju inte omedelbart bli komplicerat, för vi måste tolka det ändå.

Om vi då tar, först, frågan om det är rimligt att samhället ger lika juridiskt stöd åt alla slags relationer, så menar jag att som kristen måste det vara väldigt svårt att säga nej till en sådan fråga. Hur kan vi liksom tycka: ja, det går att ge mer samhällsstöd åt ett visst slags relation som vill vara en trohetsrelation, men det skall vi hålla tillbaka därför att vi vill markera att vi föredrar andra? Jag hänger inte med på det resonemanget. De kan göra det på olika sätt och kalla det olika saker, och det kan vi nog inte riktigt kontrollera. Teologiskt måste vi ju tolka, hela tiden, vad »äktenskap« betyder och vi känner att vi inte riktigt har hängt med där. Idag är det väl så att samboskap teologiskt tolkas likadant som äktenskap – vi hittar inga riktigt kyrkliga texter som säger att det är så, men vi lever som om det var på det sättet, åtminstone de flesta av oss. Det betyder att det behöver tolkas.

Sedan är det något som jag tycker är komplicerat i det här, och det är att vi tror att om vi använder samma begrepp så då blir det en garant för att vi därmed blir lika värda. Det finns ett slags kamp för att bli likaberättigad som yttrar sig i att man vill ha tillgång till samma beteckning, och det tror jag är fel väg. Det är det här som handlar om likhet och särart, alltså – att så fort vi har olika begrepp så kommer makten in, och för att komma åt makten så säger vi: då skall vi använda samma begrepp, eller vi skall säga att där är ingen skillnad. Om vi skall kunna överleva på det här klotet så är det en meningslös väg: vi måste lära oss att bejaka skillnad, och ändå säga: vi är lika värda.

Jag ser inte en homosexuell relation och en heterosexuell relation som samma sak – det är olika för mig. Däremot kan jag se samma värde i den trofasta relationen, och i den kärlek som finns emellan dem. Och där är det ju inte så att heterosexuell kärlek för kyrkan är så att säga godkänd, men inte homosexuell. Kyrkan har ju alltid försökt ha en kritisk syn på den heterosexuella kärleken, när den har blivit krävande och utnyttjande, och promiskuös och trolös och så. Fördelen med att våga se på kärleksrelationerna på samma sätt är att vi kan tillämpa samma etiska förhållningssätt på relationerna. Det är inte formen som avgör, utan det är själva innehållet – kvaliteten på det. Jag tror att i det läge vi befinner oss – med tusentals år, ändå, av språklig tyngd i äktenskapet, så tror jag inte att vi som kyrka är betjänta av att kalla det samma sak. Det är upp till oss att bevisa att saker kan ha olika namn och ändå vara lika värda. Det räcker ju att säga – om två homosexuella människor känner att vi vill leva ut vår kärlek tillsammans, hade då kyrkan tyckt det var bättre att de två människorna istället hade letat upp en partner

av motsatt kön och försökt att leva ut kärlek där? Vi har hittills sagt: ja, det vore bättre, därför att vi mår bättre av det. Men är det bättre för kärleken, om någon liksom skall försöka leva ut någonting som man inte hittar hos sig själv? De flesta präster har ju ändå haft själavård med människor som ibland levat tjugo år i en heterosexuell relation, och vi vet att det inte var välsignelse med det.

Utfrågare: Barbro Matzols (BM) och Mikael Mogren (MM)

Historiska perspektiv

Kyrkan, äktenskapet och konstruktionen av det »normala«: samlevnadsformer i historiskt perspektiv

Eva Österberg

Eftersom jag är historiker, måste jag utgå ifrån att det mesta förändras över tid: detta är vad vår forskning lär oss. Jag tror också på människan som aktivt subjekt i historien. Det är människan, ensam eller i grupp, som formar och omformar institutioner, lagar, värdesystem, regler och undantag – allt i sin specifika historiska kontext.

Därför kan jag inte heller göra annat än att läsa Bibeln precis som andra texter nedtecknade av människor, dvs. historiskt-kritiskt. Bibeln måste förstås utifrån de värderingar, de sociala, politiska och andliga miljöer som rådde då texterna skrevs. Det är för mig omöjligt att åberopa enstaka bibelcitrat för att låta dem styra vår uppfattning idag om t.ex. äktenskapsbrott, kvinnor eller homosexualitet. Vad man har att ta fasta på – om man nu alls är religiös – är andemeningen i texterna, det centrala etiska budskapet, och hur detta kan tolkas i en föränderlig värld.

Debatten om homosexuella i kyrkan aktualiserar flera företeelser – och de är alla föränderliga över seklen:

- De faktiska samlevnadsformerna under olika perioder.
- Synen på samlevnadsformer, på kärlek och sexualitet inom kyrkan – och i samhället i övrigt.
- Kyrkans roll när människor ingår i fasta parrelationer, liksom kyrkans roll för att skapa och upprätthålla normer rörande sexualitet och samlevnad över huvud taget.
- Uppfattningarna om vad som bör ske i offentligheten och vad som hör till det privata.
- Viktigast av allt: människosynen i samhället och i kyrkan.

Låt mig ge några exempel utifrån svensk historia. Äktenskapet var under medeltiden ett världsligt förbund. Det förutsatte samförstånd mellan parterna och löften givna inför vittnen. Det bekräftades genom samlag. Giltigheten hängde inte på kyrkan även om kyrkan blev inblandad under medeltidens lopp. Protestantismen ansåg också att äktenskap egentligen var en världslig sak, men vi ser mycket tidigt efter reformationen att den svenska kyrkan var angelägen att ta del i akten. 1734 blev kyrklig vigsel obligatorisk. Bland allmogen var det vanligast under dessa århundraden att vigseln skedde offentligt, i samband med gudstjänsten och med församlingen närvarande. Efter hand kom dock välbeställda grupper att alltmer dra sig undan kyrkans offentlighet och gifta sig privat, men med präst. Detsamma gällde många i arbetarklassen

som under 1800-talet föredrog att låta viga sig i hemmen eller på pastorsexpeditionen. Senare under 1800- och 1900-talen har det periodvis åter varit mode att gifta sig i kyrkan, men separat och inte i samband med gudstjänsten.

Man kan säga att det i grunden alltid varit individernas löften inför vittnen, samt den senare sexuella samlevnaden, som varit det som konstituerat ett äktenskap. Däremot har det inte varit självklart i ett historiskt perspektiv hur mycket kyrkan skulle delta när äktenskap ingicks eller i hur stor offentlighet det skulle ske. Räckte det med bara några vittnen eller borde man ha hela församlingen med?

UTVECKLINGEN EFTER REFORMATIONEN

Med reformationen och statskyrkan kom kyrkan alltså att under 1500-, 1600- och 1700-talen alltmer vilja delta, ceremoniellt och normativt, i den viktiga händelse som man tyckte att ett äktenskaps ingående innebar. Modern historisk forskning har visat att den lutherska kyrkan närmast tog det som sin uppgift att staka upp gränserna kring den »rätta« sexualiteten och resa en katedral till det heterosexuella äktenskapets ära. Det märks på flera sätt, t.ex. i strävan att göra vigseln kyrklig och offentlig, men också i kyrkans vilja att förstärka de världsliga straffen för »orätta« förbindelser genom extra skamstraff. I och med tillägget till lagen 1608 kom det att stadgas mycket hårda straff för sådan »orätt« sexualitet, i Mose lags anda. Bland annat hotade dödsstraff för äktenskapsbrott, tidelag, incest och samlag mellan män. Inte nog med detta, utan lagen föreskrev också dryga böter eller piskstraff för ogifta unga män eller kvinnor som legat med varandra före äktenskapet. Till detta kom så kyrkans skamstraff, som att sitta i stocken eller uteslutas från nattvarden. Enkelt uttryckt kan vi, med stöd i en hel del forskning, säga att det i 1600- och 1700-talens Sverige handlade om en fundamentalistisk protestantisk kontroll av sexualiteten, som faktiskt saknade motstycke i den tidens Europa utanför de nordiska länderna och det reformerta Skottland. Det var en fundamentalistisk protestantisk kontroll med hot om lika drastiska åtgärder som vi ibland under 1900-talet kunnat se i vissa – lyckligtvis långt ifrån alla – islamiska länder.

Detta förefaller oss nu grymt och brutalt. Lyckligtvis var rättspraxis inte alltid lika grym. Men framför allt måste detta ses i sitt historiska sammanhang. Sverige var ett bondesamhälle, dominerat av småjordbruk och av hushåll med en storlek på i genomsnitt 5–8 personer. Hushållet var den naturliga enheten för produktionen liksom för reproduktionen, äldreomsorgen och sjukvården. Jordan skulle gå i arv till nästa generation, och skatterna vilade inte på individer utan på gårdar och hushåll. Landet var dessutom glest befolkat. I ett sådant samhälle var det naturligt för stat och kyrka att värna samlevnaden mellan man och kvinna för barnafödandets skull, men också för att ta hand om alla de andra uppgifter som krävdes. Det fanns skäl att stärka det heterosexuella familjebandet genom kyrkans stöd.

UTVECKLINGEN SEDAN 1800-TALET

Går vi fram i tiden till 1800-talet finner vi en annan situation och ett annat samhälle. Under 1800-talets lopp avkriminaliserades stegvis utomäktenskapliga heterosexuella förbindelser. Kärleken och familjelivet blev mer privat. Med inspiration från Foucault har idéhistoriker ofta beskrivit utvecklingen så att kontrollen över beteendena snarare tog sig formen av vetenskapliga och sociala idéer om det »normala« än i lagbestämmelser. Homosexualitet förbjöds dock 1864. De ledande i samhället – och inte minst kyrkan – diskuterade med stigande oro de dramatiska sociala omvandlingarna. Rörligheten ökade i samhället, städer och fabriker växte upp, alltfler kvinnor fick egna inkomster, skilsmässorna ökade och de fria förbindelserna. Från omkring 1900 kan vi närmast se en renässans i samhällets ledande kretsar till det heterosexuella äktenskapets försvar. Typiskt nog uppfattades onaniliksom homosexualitet som oerhört hotfulla fenomen. Bådadera stämplades som någonting sjukligt, asocialt, icke-normalt, därför att de inte hängde ihop med barnalstrande.

Idag lever vi i ett samhälle med höga skilsmässotal, sambo-/särborelationer, ensamhushåll, pendeläktenskap och i genomsnitt mycket få barn per kvinna. Många par adopterar barn från andra länder. Samtidigt har välfärdssamhället tagit över en stor del av ansvaret för barnuppfostran, sjukvård och åldringvård. Vi behöver, kan man kanske hävda, inte längre äktenskapet för barnalstrandet, inte heller som socialt skyddsnät på samma sätt som tidigare.

Trots alla förändringar i riktning mot större individualism och rörlighet är trofasta parförbindelser dock viktiga i samhället. Det enkla skälet är att människor alltid behöver hjälp, tröst, glädje i nära relationer. Inget samhälle klarar av att lösa alla individers existentiella problem. Alla behöver andra människor och de flesta behöver någon människa som är den speciella för just henne.

DEN NU AKTUELLA DISKUSSIONEN

Både attityden till olika samlevnadsformer, samhällsstrukturen bakom attityderna, kyrkans roll som eventuell normpolis och kyrkans funktion när stabila parrelationer ingås har alltså varierat över århundradena. Kyrkan välsignar numera gärna även äldre par och erkänt sterila par. Den medverkar inte längre i skamstraff riktade mot den som bedragit sin hustru eller gift sig med sin kusin. Men den förespråkar fortfarande trofasthet och öppenhet i parrelationer. Vad hindrar den då från att också välsigna homosexuella par som vågar ta ett sådant ansvar?

De invändningar som skymtar i dokumentets reservationer är, som jag ser det, framför allt två:

1. Frågan om sexualiteten har, menar reservanterna, en annan dignitet än andra etiska regler i Bibeln. Polariteten mellan manligt och kvinnligt ge-

nomsyrar Bibelns budskap, menar man, och spelar stor roll i den kristna traditionen. Den samkönade kärleken är någonting helt annat. Den ska visserligen inte fördömas – men bör helst inte förverkligas i handling.

Detta är en position som jag har svårt att uppfatta som stark. Majoritetslinjen i samtalsdokumentet förefaller mig i så fall mer övertygande. Den framhåller att många andra etiska resonemang framstår som mer centrala i Bibelns texter än förbudet mot samkönad kärlek. Min egen människosyn revolterar dessutom inför den hierarkisering av kärlek och sexualitet mellan ansvarsfulla vuxna människor, som ligger i reservationerna. Varför ska en form självklart vara bättre än en annan?

2. Den andra invändningen gäller att den svenska kyrkan bör gå långsamt fram eftersom den annars kan störa det ekumeniska samarbetet, nationellt och internationellt.

Jag kan inse att detta är ett dilemma. Samtidigt måste det rimligen vara angeläget också i det ekumeniska arbetet att olika åsikter och handlingslinjer är tydligt representerade. Svenska kyrkan har historiskt sett ofta stått för en intolerant hållning mot avvikare och inte alltid varit särskilt djärv när det gällt att företräda människor i minoritet. Men även den rollen kan och har förändrats. Idag arbetar Svenska kyrkan ofta för global solidaritet med de undertryckta. Vad hindrar den egentligen från att gå före i en utveckling som på liknande vis innebär ökad jämställdhet mellan människor?

Sammanfattningsvis menar jag följande:

- Frågan handlar främst om samlevnadsformer i relation till samhällets och människornas behov, och här har mycket ändrats sedan Bibelns tid eller sedan reformationens svenska samhälle.
- Kärleken till nästan är för mig kristendomens centrala etiska budskap.
- Det är viktigt att någon kyrka vågar gå före inom det ekumeniska samarbetet i en förändring av synen på homosexuella relationer. Globala värdeundersökningar visar att toleransen för homosexualitet fortfarande varierar starkt i världen, men länder som Island, Sverige och Nederländerna ligger på den kant som uppvisar störst förståelse. Just för den globala dialogens skull är det väsentligt att den svenska kyrkan inte tiger eller glider undan.
- Jag värdesätter ansvarstagandet för »den andre« och komplexiteten i det vi kallar kärlek, mer än traditionella idéer om den »rätta« sexualiteten.
- Jag vill stå för en människosyn som vågar bejaka det som verkar annorlunda, och på allvar hävda människors lika värde.

Ser man det så, finns det ingen anledning att göra annat än att acceptera en könsneutral vigselordning. Kärnpunkten är inte personernas kön eller arten av deras sexualitet, utan deras vilja att ta ansvar för en annan människa och att leva i trofasthet, liksom att utåt stå för detta – alltså det som från början var essentiellt: löftena, offentligheten och ansvarstagandet.

Sist och slutligen handlar det om att varje brinnande, ärliga, vuxna och ömsesidiga relation tilldelas lika värde, i vår tid och vårt samhälle.

MM: Tack för de här tusen åren som du givit glimtar ifrån – det är ett väldigt tidsspänn med många förändringar. Andra historiker har här understrukt att kyrkan velat vara med och institutionalisera parrelationer, stabilisera dem och kontrollera. Utifrån den traditionen står vi ju nu i ett brott, där kyrkorna tvekar att vara med. Några säger till och med att de inte vill vara med och institutionalisera det här. Vad är det brottet för något, var kommer det ifrån – när linjen bakåt är så lång, att vilja institutionalisera samlevnadsformer? Hur ser du på det?

Jag kan ju inte tala för kyrkan, jag får tala för mig själv. Men jag tror att många inom kyrkan fortfarande vill vara med och institutionalisera parrelationerna. Om man däremot känner sig pressad av önskemålet att också på samma vis viga homosexuella, så har ju den handlingslinjen kommit upp som ett alternativ till det jag själv föreslår, nämligen att kyrkan överhuvudtaget skulle dra sig tillbaka, och att alla – både homosexuella och heterosexuella – alltså skulle vigas borgerligt. Då blev det likvärdigt på det viset, och sedan är det då upp till individerna själva, både personerna som vigs och prästen, att ta ställning till om de därutöver skulle vilja ha någon välsignelse.

Men jag ser det som en mer defensiv linje än den som jag förespråkar, därför att jag menar att då hamnar man ändå i det läget som kommer att likna problemet med kvinnor i kyrkan, att den sista etappen lämnas till individer att ta ställning till. Och jag tycker att det självklart skulle vara en mera radikal och en mera konsekvent hållning, om man har den historisk-kritiska syn som jag själv företräder, att man faktiskt landar i att våga sig på att välsigna en samkönad relation och ha en könsneutral vigselordning. Men på din grundfråga så menar jag egentligen att alla kyrkor har ett visst intresse av att kunna institutionalisera vissa saker, men att man kanske skyggar när det blir väldigt stora kontroverser.

AL: Och man skyggar därför att detta är något som man egentligen inte vill tala om – är det så, tror du? Att det finns något som känns förbjudet när det gäller homosexualitet?

Det står ju i samtalsdokumentet, och när jag själv har sysslat med hur man hanterade homosexualitet på 1600- och 1700-talen har jag också talat i termer av tystnadens, eller förtigandets, strategi eller kultur. Det har varit mycket tystnad kring detta, men det är det ju egentligen inte nu längre. Nu talar vi ju väldigt mycket om det. Jag tror kanske att när det gäller kyrkan idag så är grundproblemet mera hur man ska se på den ekumeniska situationen, och hur man ska handskas med att det faktiskt finns mycket olika åsikter inom kyrkan.

AL: Och även mellan kyrkorna. När du beskriver det hemska 1600-talet – det var ju skönt att man inte levde då – och när man tänker på de fundamentalistiska länder som vi läser om i tidningarna, och på de invandrargrupper där det är en hederskultur som råder och homosexualitet naturligtvis är jätteförbjudet – hur ser du framför dig att Svenska kyrkan ska samspela med exempelvis syrianska ortodoxa kyrkan och sådana som nu faktiskt finns etablerade i Sverige? Hur ska man kunna tänka sig att

Svenska kyrkan med en radikal hållning ska kunna påverka fundamentalister eller fundamentalistiska attityder?

Det är en svår fråga, naturligtvis, och det är inte säkert att man förmår påverka andra. Men jag ser det så att det i den här ekumeniska dialogen, den globala dialogen, är väldigt viktigt att någon vågar artikulera den här mera radikala linjen. Och vem ska göra det om inte en kyrka från ett land där vi generellt faktiskt ligger ganska långt i riktning mot en tolerans mot homosexualitet? Man ska kanske inte se det så att man absolut måste övertala andra, men det är viktigt att det i den globala, ekumeniska dialogen finns en röst som vågar stå för det alternativet, tycker jag. Sedan menar jag, och det tror jag är i samklang med majoritetslinjen i samtalsdokumentet, att sexualiteten förvisso inte är den enda, eller ens den allra viktigaste, frågan i den kristna etiken. Det innebär att man får förutsätta att man i den globala, ekumeniska dialogen kan komma fram till enighet i en rad andra frågor, även om det inte är så lätt just på denna punkt med sexualitet. Det är en viktig fråga för individerna, men i det stora etiska dokumentet så menar jag att den allmänna principen om kärlek, barmhärtighet, rättvisa, kanske är viktigare att lyfta fram.

MM: Och ekumenik har ju aldrig betytt »samma åsikt«. Det har vi ju inte nu – det är oerhörda skillnader i alla andra frågor, fast den här har blivit så fokuserad, en man kan gömma sig bakom, och hota med och så. Och det här med människosynen som du talar om, kommer man åt den? Jag tänker på din exposé över de tusen åren: hur ser du förändringarna i den? Vad är det för strömmar som har lett fram till där vi är nu, för det tycks ju som att det är en stor förändring i människosynen som möjliggör det här samtalet? Vad är det för genombrott vi upplever?

Jag tror kanske inte att människosynen i alla avseenden har ändrats fullt så drastiskt som vi föreställer oss, men där är naturligtvis – som jag tror att ni har varit inne på i någon annan diskussion – en viss strömning mot en större tilltro till individen. Individualismen kan ha sina negativa sidor men förenas i bästa fall med en optimistisk syn på att människan faktiskt är värdig och mogen nog att fatta egna beslut, och kanske också en större förståelse för både individuell och kulturell mångfald. Detta har väl möjligen det mera globala och mera rörliga samhället ändå lärt oss. Det är samtidigt vad vi lever uppe i nu på alla områden, det handlar ju också om andra frågor: hur man hanterar mångfald. Därför är brytningarna stora, men samtidigt är det kanske därför vi kan ha den här diskussionen. Någonstans finns det nog en mer positiv syn på människans möjlighet att ta ansvar för sina gärningar.

Om vi tittar tillbaka till reformationstiden så hade man ju förvisso, även Luther hade det, uppfattningen att människan ska arbeta med sitt eget samvete, ta ansvar själv och tänka efter. Ser man till kyrkan som institution så tog den ju ändå i hög grad på sig en fostrande och disciplinerande roll. Disciplineringen vilade lite på att man såg människorna mera som barn som måste uppfostras: vi måste ge dem gränserna och ramarna och vara väldigt

strikta med det. På det viset var det logiskt att ingå i det här regelverket som jag tidigare talade om.

AL: Du var inne på att de nordiska länderna och Nederländerna har visat en större förståelse än andra länder. Jag tänker på en fransk historiker och demograf, Emmanuel Todd, som jag haft anledning att intervjua flera gånger. Han kom med en bok, jag tror det var någon gång i slutet av 1980-talet – jag intervjuade honom i början av 1990-talet. Boken handlar om att när vi började översätta Bibeln till vårt eget språk så var det kvinnorna som var läskunniga. Kvinnorna lärde barn och tjänstefolk att läsa, och alfabetiseringen var en förklaring till att man i de protestantiska länderna fick en så stark ställning för kvinnor. Detta skulle i sin tur kunna leda vidare till att det finns en öppenhet, en radikalare eller större självständighet, som kanske också visar sig nu. Jag tycker det skulle vara intressant att höra vad du säger om den saken – hur kommer det sig att det är så olika i olika länder inom Europa, där vi ändå har ganska likartade villkor i övrigt? Har protestantismen ett försteg framför katolicismen där, möjligen?

Det är väl lite olika i olika frågor. När det gäller kvinnor och män tror jag det finns många skäl till att kvinnorna, allmänt sett, i de nordiska länderna ofta har haft en mer framskjuten position. Hög läskunnighet är säkert en väsentlig faktor, och en amerikansk forskare, Gerda Lerner, har gjort en stor poäng av detta. Då visste hon ändå inte vilka siffror vi hade för läskunnighet i Sverige, som ju är påfallande höga i en internationell jämförelse, redan på 1600-talet. Men det finns också ett lagverk redan från medeltiden som på vissa punkter värnar kvinnor bättre än i vissa andra länder, så när det gäller kvinnan finns det nog ett antal faktorer som förklarar varför de nordiska länderna sedan gammalt ligger rättså långt framme. Därmed inte sagt att allt har varit perfekt.

När det gäller just homosexualiteten tror jag det finns ett visst samband med religionen, om man ser på de globala värdeundersökningarna. För några år sedan, när jag skulle tala utifrån Ecce Homo-utställningen, så tittade jag på Ronald Ingleharts undersökning av globala värden och attityder, och då visade det sig ganska tydligt att bland annat latinamerikanska länder och flera andra katolska länder tenderade att ha en hårdare syn på detta med homosexualiteten. Men det finns säkert andra faktorer än religionen. Jag kan bara säga att det fanns ett visst sammanfall, medan till exempel Nederländerna, Danmark, Sverige och Island utmärkte sig med något mera öppna inställningar till homosexuella relationer.

AL: I och med att vi får ökad jämställdhet mellan kvinnor och män, eller en riktning mot jämställdhet mellan kvinnor och män, får vi då också liberalare attityder mot homosexuella – att det liksom är ett »paket« med en radikalare inställning?

Det är inte alldeles självklart. Det finns säkert de som bejaktar feminism och kvinnors rätt men som ändå skyggar när det gäller hur långt man vill gå med homosexualiteten, det tror jag. Det finns säkert individuella avvikelser. Men på något allmänt plan tror jag ändå att det ligger mycket i vad du säger.

Ann-Cathrin Jarl var inne på det också, att en ökad förmåga att solidarisera sig med de grupper som inte har varit de ledande och mest bestämmande i historien kanske ger en viss lyhördhet för att se också på andra minoriteter och deras situation. I någon bemärkelse tror jag att om man blir observant på den ena gruppen, hur de har upplevt det när andra har lagt normen för dem, så blir man kanske också lite observant på andra grupper som har varit i samma situation.

AL: Typ medborgarrättsrörelsen, och kvinnorörelsen i USA är väl också ett sådant exempel?

Ja, och det finns nog en viss överföring i en mer allmän sådan radikalare syn. Det positiva och det som jag menar är det viktiga med den så kallade queer-teorin, till exempel, som ju annars är mycket kontroversiell och som ni förmodligen har diskuterat här, är den kritiska potentialen i den. Vad den framförallt vill göra är att problematisera normativiteten, alltså heteronormativiteten, och i vilken utsträckning synsättet att det enda normala är en heterosexuell relation har kommit att påverka lagverk, umgängesmönster, sociala mönster av olika slag, och därmed tvingat många som inte haft detta som sin norm att antingen gå under jorden eller på något vis omforma sina relationer. Forskning utifrån queer-teorier har ofta varit mycket fruktbar och pekat på hur bl.a. konstnärliga uttryck har fått ta sig andra vägar just för att man inte har tillhört den grupp i samhället som har stått för det så kallat normala.

MM: Om jag tolkar det du säger nu – ser du det så att kyrkorna behöver homosexuella för att inte bli normaliserade? För att inte – för att nu vara lite teologisk – börja avguda normaliteten och säga att detta är det system som vi måste ha för att Gud ska älska oss eller för att det ska fungera? Heterosexualiteten som en avgud? Och då hjälper det som är queer kyrkorna att bli kritiska och se sig själva?

Ja, på det hela taget har jag själv upplevt det så, som forskare. Det har varit nyttigt för mig när det har kommit in en ny teori som har pekat på detta, hur mycket i historien som på något vis naturligt har tagits för givet, som har varit på ett visst sätt. Människor som kommer med andra erfarenheter, inte minst då människor som ibland varit utsatta för förtryck, som homosexuella i historien, tror jag på det viset kan vara väldigt nyttiga i en sådan dialog inom kyrkan. Kyrkan behöver många slags människor, skulle jag tro. Jag ska naturligtvis inte tala för Svenska kyrkan, det kan jag inte, men enligt mitt sätt att se så behöver säkert kyrkan inom sig en mångfald av människor och olika positioner. Samtidigt måste den självklart som institution trots allt ibland företräda en linje. Det är därför jag ändå, efter mycket funderande kring detta, hamnade i att tycka: vad är det som hindrar att man faktiskt tar på sig rollen i den globala dialogen att stå för linjen att man kan ha en könsneutral vigselordning?

AL: Du är historiker och ger oss ett perspektiv av hur det har ändrat sig genom seklerna. Det blir framgångar och det blir bakslag. »Tidsandans krumbukter« kalla-

de Svante Beckman en bok han kom med på 1980-talet. Vi hade denna hemska tid på 1600-talet, och sedan kom det väl en liberal tid på 1700-talet, vill jag minnas. Anne-Sofie Ohlander, historiker som du, har forskat om det och talat om den här läkaren som hette Rosén von Rosenstein och den helt nya synen på barn. Sedan slår det väl tillbaka igen, en hårdare tid, alltså. Man har ju en tendens att tro att allting ska gå framåt, men det går ju framåt och bakåt. Vad tror du? Ska vi verkligen kunna behålla en framskjuten position? Riskerar vi att hamna i ett bakslag igen, och finns det överhuvudtaget något sätt att försäkra sig mot det, och att på något sätt kliva utanför tidsandan och försöka behålla sig själv?

Det är en svår fråga. För det första är det riktigt som du säger, naturligtvis, det är en viktig poäng för en historiker, att det går lite upp och ner. Saker och ting förändrar sig och tidsandorna svänger. Därmed kan det ibland se ut som om det kommer ett svårt bakslag. Vi diskuterar ju mycket om vi lever i en tid där vi trots allt ser ett visst bakslag för kvinnorna, till exempel, eller kvinnosaken. Naturligtvis kan det komma reaktioner när det gäller homosexualitet också, men jag föreställer mig ändå att när det gäller attitydförändringar som rör vanliga människor, där man efterhand ser med egna ögon i sin närhet, bland vänner, en större repertoar av olika sätt att leva, så måste den långsiktiga tendensen gå i riktning mot ökad tolerans och förståelse. Det vill jag gärna tro och hoppas på, men man kan nog aldrig garantera att det inte kommer bakslag och reaktioner – tyvärr.

MM: Jag vill gärna ta vid där, på 1800-talet, där du slutade. Växelserna som kom under 1800-talet förenades alla i att de var pietistiska, och att de var kritiska mot statskyrkan som de tyckte hade för lite tukt. De institutionaliserades och blev dels inomkyrkliga väckelserörelser, dels frikyrkor. Vi har lyssnat till deras representanter under de här dagarna: de kritiserar fortfarande majoritetskyrkan för att vara för slapp och otuktig. Hur ser du på det arv från 1800-talet som vi lever med idag?

Det är ett väldigt mångfacetterat arv vi lever med från 1800-talet, naturligtvis, precis som från den äldre tiden. 1800-talet rymmer egentligen alla varianter i sig. Det rymmer de radikala rörelserna – liberalismen, socialismen och så vidare – och även motsatserna. Nästan alla ideologier som vi sedan har sett bli en härskande regim på olika sätt och vis har sina rötter i 1800-talet. – Jag tror inte jag har något bra svar på det, egentligen. Vad vi kan säga nu i början av 2000-talet är kanske att vi också ska tala lite mer om hur vi lever med arvet från 1900-talet, som på många vis var katastrofernas århundrade och som vi borde ha lärt oss ganska mycket av, inte minst när det gäller hur man handskas med minoriteter.

AL: Det som enligt Ellen Key skulle blivit barnens århundrade, ja.

Ja, och som blev offrens och katastrofernas århundrade med de två världskrigen, bland annat. Ska man dra någon lärdom av detta så är det väl faktiskt att arbeta för freden, och för förståelsen också för minoriteter och deras sätt att välja sina livsformer.

Utfrågare: Ami Lönnroth (AL) och Mikael Mogren (MM)

Äktenskap och samlevnad ur ett rättshistoriskt perspektiv

Kjell Åke Modéer

1. Jag har uppfattat mitt uppdrag här i dag så att jag i förhållande till övriga temata under denna hearing ska anlägga ett mera generellt rättshistoriskt perspektiv på äktenskapet. Det betyder att jag ska försöka sätta äktenskapets normativa förhållanden i centrum och se hur dessa regler/texter verkar och fungerar i respektive kontext/sammanhang.

De normativa *texterna* rörande äktenskap är både teologiska och juridiska. Bibliska och teologiska argument ligger till grund för rättsreglerna, och dessa förändras successivt genom en allt mer avkristnad samhällssyn.

Kontexten till dessa äktenskapets normer finner vi i en kristen rättskultur, som dominerat Europa i ca tusen år och som bröts först genom den strikt rationella modernism, som vi upplevt under 1900-talet.

De rättsliga frågor som uppstår genom historien är exempelvis: Vad konstituerar ett äktenskap? Vilka krav har uppsatts för att ett äktenskap ska vara giltigt? Vilka hinder föreligger för att upplösa ett äktenskap? Och den i dag aktuella frågan: Vilka alternativa rättsliga konstruktioner uppträder till det traditionella heterosexuella äktenskapet som en samhällsbyggande samlevnadsform?

2. Inledningsvis är det angeläget att fastslå att äktenskapets rättsliga konstruktioner följer de långa linjerna i den europeiska rättskulturen. De är djupt rotade och starkt förändringsobenägna. Samtidigt lever dessa familjerättsliga konstruktioner ofta parallellt. När stat och samhälle skapar nya rättsregler betyder det förvisso inte att de gamla kulturmönstren nödvändigtvis förändras. Ett par exempel: Den hedniska bröllopsritualen med fästning och sängledning levde parallellt med den kristna vigseln från landskapslagarnas tid på 1200-talet och fram till ikraftträdandet av 1734 års lag. Och de regler som fanns i 1734 års lag både om samäganderätt som en del av äktenskapets rättsverkningar och om skilsmässogrunderna hor och egenvilligt förlöpande kan vi faktiskt fortfarande idag stöta på i det praktiska rättslivet som en del av en folklig rättssyn, trots att de sedan länge försvunnit ur vår lagstiftning.

Det betyder att just när det gäller familjerättslig lagstiftning och normbildning skulle vi kunna säga att vi i vår tid lever på tre parallella plan: ett historiskt-kulturellt, ett aktuellt och rättsligt bindande, och ett alternativt, framtidsorienterat och reforminriktat.

Skilda grupperingar i vårt samhälle omfattar dessa tre förhållningssätt till historien. Den första gruppen är mer statisk i sin kunskapsstruktur, och förändringsobenägen. Den andra gruppen mer dynamisk, anpassningsbar till samhällets successiva förändringar, och den tredje gruppen är kritisk till

äktenskapets historiska traditioner och vill genomföra normativa förändringar som strider mot äktenskapets traditioner.

Förändringen av äktenskapets normer får alltså stå i fokus för denna presentation. Hur ser de långa linjerna, de sega strukturerna ut? Och var finner vi utifrån detta *longue durée*-perspektiv de dramatiska förändringarna i synen på äktenskapet i den svenska rättshistorien?

3. Redan under medeltiden skilde man mellan de civilrättsliga, familjerättsliga reglerna i giftomålsbalken och de kyrkorättsliga i den kanoniska rätten. Det var först under den lutherska ortodoxins period som de medeltida kanonisk-rättsliga reglerna ersattes av bestämmelserna om den kyrkliga vigseln i 1686 års kyrkolag. Den civilrättsliga (privaträttsliga) regleringen av äktenskapets rättsverkningar ställdes mot de indispositiva reglerna beträffande äktenskaps ingående och upplösning som vi fick i 1734 års allmänna lag. I denna gjordes alltså en komplettering i förhållande till 1686 års kyrkolag.

Kontexten för denna reformerta äktenskapsuppfattning vilade naturligt nog på teologisk grund, dvs. Luthers. Enligt Luther har Gud skapat människorna till man och kvinna, och den kraft, som drager mannen till kvinnan och kvinnan till mannen, är given i och med skapelsen. »Dragningen till det andra könet är något som människan ej själv kan råda över.« Gud upprättar den innerliga föreningen mellan man och kvinna. Skapelseberättelsen anger Guds avsikt med att skapa man och kvinna: Det är så Gud sörjer för släktets fortbestånd på jorden.

Luther gick därigenom emot den romerska äktenskapsuppfattningen, lanserad av kyrkofadern Augustinus, att äktenskapets ingående var en sakramentshandling, varigenom Guds nåd ingjutes och på ett förblivande sätt präglar makarna just som äkta makar. Den romersk-katolska kyrkan såg med andra ord äktenskapet som oupplösligt. Endast formella fel vid äktenskapets ingående kunde medföra återgång. Luthers angrepp på synen på vigseln som ett sakrament var samtidigt från hans sida en attack mot den kanoniska rätten och ett sammanblandande av de båda regementena i hans regementslära. Äktenskapet var en världslig sak, »*weltlich Ding*«.

De svenska reformatorerna övertog den lutherska äktenskapsuppfattningen. Vid medeltidens slut levde den kyrkliga och borgerliga rätten sida vid sida och denna dualism mellan kyrklig och borgerlig rätt tog den reformatoriska kyrkan på 1500-talet med sig från medeltidskyrkan. Den här dualismen följer oss genom den tidiga moderna tiden. Också i 1686 års kyrkolag rör vi oss i gränslandet mellan kyrklig och världslig rätt. Där uttalades direkt: »Aldenstund Äktenskaps Saker äre af then beskaffenheet, at the dels under werldslig deels Andelig rätt lyda.«

Sammanfattningsvis i denna del: Den äktenskapliga troheten och sammanhållningen var de viktiga nyckelorden i den lutherska äktenskapsuppfattning som också den svenske lagstiftaren omfattade.

4. Reglerna i giftermålsbalken i 1734 års lag innebar en ny normativ reglering av äktenskapets status i samhället. En stor nyhet var att kyrkan erhöll ensamrätt att förrätta vigsel. Vigseln blev en förutsättning för äktenskap med full rättsverkan. Men det fanns också fortsättningsvis toleranta undantag. Bestämmelserna om äktenskapslöfte i GB 3 kap. »*Om fästning eller trolofning*« innehöll dels en reglering av ålderdomliga sedvanor men också av de så kallade ofullkomnade äktenskapen, dvs. i de fall då en man hävdade kvinna under äktenskapslöfte.

Omfattande formella regler om äktenskapshinder vid äktenskaps ingående bidrog också till att skapa problem för barn födda utom äktenskapet. 1734 års lagregler var mycket restriktiva i förhållande till denna kategori av barn. Reglerna var uppsatta för att parterna skulle välja alternativet att ingå äktenskap, för att därmed ge barnet status av inomäktenskapligt barn. Reglerna bidrog dock också till att öka antalet utomäktenskapliga barn, och barnamordsproblematiken under 1700- och 1800-talen blev en konsekvens av denna rättssyn.

Också rättsreglerna i 1734 års lag om äktenskapets upplösning var i enlighet med religionens bud strikta. Skillnadsgrunderna var två, dels otrohet (hor) och dels egenvilligt övergivande (förlöpande av hemmet). Vid »kiv och osämja på grund av hat och bitterhet mellan makarna«, det som senare kom att kallas »djup och varaktig söndring«, kunde rätten som en yttersta åtgärd döma till skillnad »till någon tid till säng och säte«. Rannsakingen skedde vid domstol och skiljebrev utfärdades av domkapitlet.

En annan viktig nyhet 1734 var att kyrkans domsrätt i familjemålen reducerades. De världsliga domstolarna tog över jurisdiktionen.

5. 1734 års lag blir utgångspunkten för den syn på äktenskapet som vi kan kalla *modern*. Ett sätt av strukturera utvecklingen fram till vår tid är att knyta förändringen till 1900-talets modernitet och den rättskultur som är knuten till den. Det moderna som kulturform var en reaktion mot det gamla samhället. Det revolterade genom att ställa upp nya alternativ som var framåtblickande. Samhället ändrades enligt denna syn inte organiskt av någon »folksjäl« utan med hjälp av en styrande politisk lagstiftning.

Moderniteten blev alltså traditions- och historiefientlig. Sekulariseringen blev också en viktig moderniseringsfaktor. För rättens vidkommande innebar denna alternativa samhällssyn också att alla metafysiska element i rätten skulle skalas bort.

»För övrigt anser jag att metafysiken ska förstöras«, utropade uppsala-filosofen Axel Hägerström som ett mantra i början av 1900-talet. Honom lyssnade jurister på, särskilt här i Uppsala.

Denna nya kunskapssyn resulterade i en frontalkollision med kyrkan. Medan kyrkan stod för en idealiserande, traditionsbärande och på sin höjd evolutionär kultursyn, kom 1900-talets framväxande, demokratiska stat att

i förhållande till kyrkan etablera ett revolutionärt alternativ. Avkristnandet av det svenska samhället under modernismen blev en avgörande faktor för framväxten av en ny äktenskapssyn och därmed också en ny äktenskapsrätt. Med en sådan konstruktion ser vi ett mönster för rättskulturen först i det premoderna 1800-talet och sedan i det moderna 1900-talet. 1800-talet bildar en tes, 1900-talet en antites.

Jag väljer medvetet att inte tala om ett sekulariserat samhälle under 1900-talet utan om ett avkristnat samhälle. Det var Niklas Luhmann, som i sitt postuma arbete om samhällsreligion, *Die Religion der Gesellschaft*, skiljde på sekularisering och avkristning. Vi kan avkristna vår rättskultur, men det innebär inte att samhället inte samtidigt kan vara bärare av en alternativ samhällsreligion. I USA har begreppet *civil religion* använts för att markera dessa medborgerliga värden, som kan vara konstitutionella men också rättskulturella. Det är denna religion som från juristernas utgångspunkt bär upp det senmoderna samhället.

Mot 1900-talets modernistiska antites vill jag nu ställa en post- eller senmodern syntes, som vi för närvarande håller på att skapa. Den är under konstruktion och den är långt ifrån färdigbildad. I syntesen ser vi ett mönster hämtat från den premoderna tesen. Vi ser i dag på nytt ett värde i att lyfta fram de långa linjerna, vi knyter an till traditioner, och vi upptäcker vår historielöshet. I denna senmoderna retraditionalisering finner vi samtidigt en tendens till desekularisering. En värdeladdad juridik har fått en renässans både genom rättighetsdiskurser och rättviseteorier.

6. Låt mig i korthet applicera denna modell med tes, antites och syntes på synen på den svenska äktenskapsrätten.

Jag identifierar två viktiga brytpunkter i denna förändringsprocess. Den ena sker vid modernismens genombrott år 1915 genom lagen om äktenskaps ingående och upplösning, som sedan följs upp av den nya giftermålsbalken 1920. Modernismens slutpunkt sätter jag i den revision av äktenskapsrätten som genomfördes i slutet av 1970-talet.

Men redan långt före dessa tydliga brytpunkter finner vi tendenserna till nya perspektiv. Ett exempel är de många händelseprocesserna decennierna kring sekelskiftet 1900, som visade just på ett äldre kunskapsparadigm i upplösning och ett nytt under konstruktion. Professorn i nationalekonomi vid juridiska fakulteten i Lund Knut Wicksell höll till exempel 1908 i Stockholm ett föredrag med titeln »Tronen, altaret, svärdet och pänningpåsen«, i vilket hans provokativa antireligiösa yttranden renderade honom två månaders fängelse på cellfängelset i Ystad.

Knut Wicksell var en av sin tids moderna fritänkare beträffande äktenskapsrätten. Han hade redan 1889 med den norska kvinnosakskvinnan Anna Bugge ingått ett »samvetsäktenskap«, som grundats på ett av Knut Wicksells ungdomsvän, den liberala advokaten Karl Staaff upprättat kontrakt om

att de »med hvarandra ingått en fri förening«. Anna Bugge och Knut Wicksell arbetade i många år för en radikalt reformerad äktenskapslagstiftning i vilken kyrkans uppfattning naturligt nog inte spelade någon roll.

Enda möjligheten vid denna tid att undgå kyrklig vigsel vid ingående av äktenskap var att gå ur statskyrkan och samtidigt ingå i annat av staten erkänt kristet samfund. Så gjorde Hjalmar Branting 1884 när han gifte sig med Anna von Kraemer inför Stockholms borgmästare. Enligt kyrkoböckerna övergick han till metodisterna, men det gjorde han i realiteten aldrig. Det ställde till problem för Branting när han 1917 blev statsråd, eftersom han då måste tillhöra statskyrkan – men det är en särskild historia.

7. Genom lagen 6.11.1908 skapades möjlighet till borgerlig vigsel för alla. Principen om ett allmänt s.k. fakultativt civiläktenskap erkändes. Denna reform var särskilt viktig för dem som önskade gifta sig trots att de hade en äktenskapsskillnad bakom sig. En av sekelskiftets hårdaste kyrkopolitiska diskussioner gällde just frågan om prästs möjlighet att kunna verkställa kyrklig vigsel efter parternas skilsmässa. Det fakultativa civiläktenskapet födde emellertid samtidigt kravet på att genomföra ett obligatoriskt civiläktenskap, vilket dock kyrkomötet gång efter annan motsatte sig.

Lagberedningen hade 1909 fått uppdraget att genomföra en revision av äktenskapslagstiftningen. Ett skandinaviskt samarbete resulterade i 1915 års lag om äktenskapets ingående och upplösning. Där formulerades relationen mellan kyrka och stat beträffande äktenskapet på följande sätt: »Prästs skyldighet att genom kyrklig vigsel med borgerligt rättslig verkan konstituera ett äktenskap, där förutsättningarna och villkoren för äktenskapet i fråga bestämmas uteslutande i borgerlig lag.«

Än en gång aktualiserades alltså frågan från 1734 om reglerna om äktenskapet hade dualistisk karaktär, dvs. om lagen också hade kyrkolags karaktär och skulle avgöras av kyrkomötet. Lagutskottet konstaterade – precis som lagstiftaren hade gjort redan 1734 – att alla bestämmelserna skulle hållas samman i en civil lag.

Vid tillkomsten av 1915 års lag – ett viktigt årtal – kom kyrkan därmed att för sista gången konkret påverka utformningen av den äktenskapliga lagstiftningen beträffande både äktenskapets ingående och dess upplösning. Kyrkans representanter lutade sig traditionellt, som Olof Sundby visat i sin doktorsavhandling, på den lutherska trosuppfattningen om äktenskapet, dvs. ytterst på Jesu ord i Bergspredikan om äktenskap och skilsmässa.

Denna teologiskt grundade position bemöttes av justitieministern Hasselrot med orden: »Bibeln är ingen lagbok; nya testamentet är ingen lagbok, framför allt ingen missgärningsbalk.« Det blev en uttalad konflikt mellan de höga ideal rörande äktenskapet som kyrkan representerade och de samhälleliga realiteter som lagstiftaren ville anpassa sig till.

Den livliga debatten vid 1915 års kyrkomöte visade att man kunde förena

samtidens krav utan att göra avsteg från ett kristet åskådningssätt. Så ansåg till exempel domprosten och professorn Magnus Pfannenstill kyrkans uppgift vara just att ställa fram det ideala i livet, och på lagstiftningen skulle man kunna fordra att den stödde kyrkans män i denna strävan och i varje fall inte kom i strid med dem.

Justitieminister Hasselrot talade sig också i detta sammanhang varm för det obligatoriska civiläktenskapet men konstaterade: »Jag vet, att ni, mina herrar, icke äro beredda att anlita den utvägen. Så länge kyrklig vigsel med borgerliga rättsverkningar förekommer, så länge går det verkligen icke an att resonera sålunda: 'Detta fall är omoraliskt och därför vill kyrkan ej befatta sig därmed, utan överlåter det åt det borgerliga samhället'. Vad som ej här passar kyrkan, det anstår ej heller det borgerliga samhället. Detta har icke och får icke ha sämre moral än kyrkan.«

Av skillnadsgrunderna hade begreppet »djup och varaktig söndring« under 1800-talets gång utvecklats i praxis i samverkan med kyrkan. Det innebar att makarna själva kunde överenskomma om äktenskapets upplösning. Men om makarna ej var överens kunde man gå den s.k. »långa vägen«: stämning inför domstol, varningsprocedur inför kyrkoherde och kyrkoråd, skillnad på ett år till säng och säte och därefter skilsmässa.

1915 års lag hittade en kompromiss för denna skilsmässogrund genom att införa ett obligatoriskt krav på medling inför präst eller borgerlig medlare samt skapa ett nytt institut, hemskillnad. Det senare innebar att sedan domstol dömt till hemskillnad mellan makar och de levvt åtskilda under ett år kunde vardera maken erhålla dom på äktenskapsskillnad.

Sammanfattningsvis innebär detta att kyrkan under protest trängdes tillbaka i lagstiftningsarbetet 1915. Dess roll reducerades i lagstiftningen. Prästerna och kyrkliga myndigheter hade inte längre på samma sätt möjlighet att befatta sig med frågor rörande äktenskaps ingående och upplösning. Viktigare var kanske att man genom att föra bort äktenskapet och dess angelägenheter från ett kyrkligt till ett borgerligt forum satte dess »kristlighet« i fara. Kyrkan togs undan från det område där Gud fanns och levde och verkade. Det är ett argument som sedan genom 1900-talet följer debatten om det obligatoriska civiläktenskapet. Kyrkan skulle förlora tillfälle att förkunna Guds ord om äktenskapet. Den möjligheten har man, trots allt, så länge som det fakultativa civiläktenskapet består.

8. Modernismens högkonjunktur och skördeperiod inträdde med 1970-talets förändringar i äktenskapsrätten, där såväl äktenskapshinder som grunderna för äktenskapsskillnad upphävdes. 1973 avskaffades hemskillnadsinstitutet, och vi fick nya regler om äktenskapsskillnad, i vissa fall efter betänketid. Samtidigt upphävdes den obligatoriska medlingen, ett antal skillnadsgrunder – och inte minst de sista resterna av en skuldbelagd äktenskapskillnad, med skadestånd på grund av otrohet.

Upplösningen av de regelmönster som den lutherska äktenskapsuppfattningen skapat innebar att något måste sättas i stället. Det successivt avkristnade samhället skapade som jag ser det i stället en samhällsreligion med nyckelord som demokrati, solidaritet, rättvisa. Men fortfarande betraktas kyrkan som vår största folkrörelse och som bärare av en nationell moral. Som Olof Sundby i sin avhandling 1959 sammanfattade förhållandet mellan stat och kyrka: »Kyrkan måste vara intresserad av *både* 'vår evangeliska kyrkas översta principer' och 'vad det ska stå i lagen'. Att här föreligger en uppgift för vår evangelisk-lutherska kyrka, när det gäller äktenskapet i dagens svenska samhälle, som inte kan sägas vara på allvar upptagen, är ovedersägligt.« Ekot från Sundby hörs fortfarande idag.

9. Hur formulerar vi då den post-/senmodernistiska synen på äktenskapsrätten? Kanske främst genom att visa på den fragmentisering och pluralism i formerna för mänskliga relationer. De lagreglerade former som äktenskapsrätten utgjorde, hade tidigare speglat en samhällelig normalitet. Nu blev normaliteten flexibel och svårdefinierbar. Sambolagen 1987 och lagstiftningen om registrerat partnerskap mellan homosexuella 1994/1995 är två exempel. Religionsfrihetslagstiftningen har också på ett helt nytt sätt fokuserat intresset till det för vår kultur okända som i 1951 års religionsfrihetslagstiftning kallades för »främmande religioner«, främst den muslimska äktenskapsuppfattningen.

»Samhället har utvecklats snabbare än kyrkan«, sade KG Hammar i sin intervju här. Som min framställning visat bekräftas det påståendet beträffande vår samtida utveckling.

CGS: En annan talare här har formulerat sig så om äktenskapet att det är en »fast« och »hävdivunnen« institution. Det leder till frågan om hur fast och hur hävdivunnen, när man ser till sådana frågor som de bakomliggande syftena från tid till tid och de rättsverkningar som äktenskapet har haft. Kan man tala om en »fast« och »hävdivunnen« institution i det långa perspektivet?

Det menar jag bestämt att man kan göra. Kyrkan har spelat rollen av en utomordentligt fast institution med väldigt klara värden genom vår rätts-historia. Kyrkan har också, som jag nämnde, kunnat påverka lagstiftaren under väldigt lång tid med sina syften. Det som jag framhåller här som ett brott är naturligtvis det avkristnande som kommer genom modernismen, som bryter den här institutionella synen, och som därigenom inte på något sätt eliminerar den men som eroderar den i det moderna samhället. Det är det som lite grann är min poäng här, att den eroderar men den finns fortfarande kvar. Den är inte en ruin utan fortfarande en levande institution. Det har gjort att den så att säga har klarat sig genom modernismen. Nu kommer den stora utmaningen: hur den hittar sin plats i det senmoderna. Om den då bara blir en fragmentiserad del av en samhällsuppfattning – det håller jag som en öppen fråga.

ML: Om vi går direkt in på den frågan, hur situationen är i det senmoderna samhället – skulle du kunna ge några exempel på frågor eller utmaningar som just har tagit fram detta med hur kyrkan ska förhålla sig och stå för de här värdena?

Nu ser jag detta ur juristens perspektiv, och då finns det två frågor som jag ser som utomordentligt viktiga. Det ena är rättighetsfrågorna och det andra är minoritetsfrågan. Låt mig först nämna något om rättighetsfrågorna, för det är en väldigt viktig konstitutionell fråga som vi har levt med alltsedan vi i Europa gjort upp med de totalitära staterna, först fram till 1945 och sedan efter murens fall från 1990. I den konstitutionella diskussionen lyfts det fram ett väldigt viktigt begrepp, nämligen den mänskliga värdigheten: »Menschenwürde«, »human dignity«. Det har kommit att spela en utomordentligt viktig roll i efterkrigstidens rättsliga diskussioner. I Tyskland fick man det genom den västtyska grundlagen 1949, i USA fick man det genom *civil rights*-rörelsen på 1950- och 1960-talen. Det viktiga här är att båda dessa värdeladdade diskussioner drivs av kristna grupper. I Tyskland var det Konrad Adenauer och det kristdemokratiska partiet som lanserade dessa värden inför den nya författningen. I USA var det som bekant Martin Luther King och kristna grupperingar som förde fram de medborgerliga rättigheterna. Det viktiga är att från och med 1995 har vi i vårt lands lagstiftning inkorporerat Europakonventionen för mänskliga rättigheter, som just är en produkt av denna diskussion om den mänskliga värdigheten. Det betyder att vi har fått in en rättighetsdiskussion som idag ligger väldigt dominant i de svenska juridiska diskussionerna.

Det andra är att de här diskussionerna har fokuserat intresset mot minoriteternas ställning i samhället. Detta har också förstärkts i den postkoloniala, globala diskussionen, där man talar om minoriteternas position: minoriteterna som »the other«, vi och »den andre«, »we and the other«. Identifieringen av »den andre« har skapat ett behov av ett förstärkt rättsskydd, inte bara av etniska minoriteter utan också av andra minoriteter i vårt fragmentiserade samhälle. Jag menar att de här två nya värdeladdade diskussionerna, både beträffande rättighetsfrågorna och minoriteternas ställning i vårt samhälle, radikalt har förändrat vår kunskapsstruktur i förhållande till modernismen på 1970-talet.

CGS: Får jag återvända till min fråga om äktenskapet som den »fasta« och »hävdivunna« institutionen. Det finns ju en omständighet som något stör den bilden, och det är detta märkliga förhållande att den kyrkliga vigseln inte blev obligatorisk förrän 1734, och inte ens då riktigt hävdade sin ställning som den enda vägen till äktenskap. Hur kunde detta vara möjligt, mot bakgrund av kyrkans dominerande ställning från medeltiden och ortodoxins tid, den lutherska enhetsstatens tid? Hur kunde det vara möjligt att två äktenskapsformer kunde leva sida vid sida?

Det intressanta är att när vi närmar oss de här frågorna så ser vi det ur ett normativt perspektiv, och det är ju definitivt ett överhetsperspektiv som vi då lägger på frågorna. Naturligtvis försöker överheten här att med sitt para-

ply kunna omfatta alla, men där finns ju också krafter nerifrån. Jag talade om detta med den organiska rättssynen, sedvanerättens betydelse, de olika traditionerna i bondekulturen, som ligger där som någon form av historisk tonmatta som inte lagstiftaren rör på. Det visar att även om man har någon form av monolitisk överhetskultur så finns där i alla fall en form av pluralism. Den är svårgenomträngbar, men den visar sig just beträffande de ofullkomnade äktenskapen, och den visar sig också beträffande, som jag nämnde, den praxis som vi fick beträffande barnmorden, konsekvenserna av en lagstiftning som reducerade de utomäktenskapliga barnens rättsställning.

ML: Tillbaka till frågan om både rättigheterna och minoriteter som två frågor som kommer in och skapar utmaningar för processen under den senmoderna epoken. De talar ju båda till frågan om homosexuellas situation i samhället.

Ja, definitivt.

ML: Det du har visat på är också att kyrkan under historiens gång många gånger har velat vara en aktiv part i att ta del av de här frågorna, och du slutar också med den här utmaningen från Sundby. Skulle du avslutningsvis kunna säga något om hur du ser på just frågan om de homosexuellas situation, och kyrkans möjlighet att här spela någon form av aktiv roll i processen?

Låt mig då anknyta till den här modellen som jag tog upp om det premoderna, det moderna och det senmoderna. Då kan man ju säga att i det premoderna samhället har vi en idealiserad rättskultur, en idealiserad kristen rättskultur, där lagstiftningen i väldigt stor utsträckning följer samhällets utveckling, följer traditionerna och deras utveckling, och samlar ihop det. Det är så man gjorde 1734, och det är ju det som man ser som den stora, bärande principen också i det premoderna konceptet på 1800-talet. Utmaningen där är ju den moderna synen, som också kommer så tydligt fram under modernismen, nämligen att det är staten som är lagstiftaren och den styrande. Det ser man ju också från och med 1915, att här är det staten som tar kommandot, gärna i dialog med kyrkan – den dialogen ser man nära nog som någon typ av förutsättning. Det är inte det att man så att säga vill slänga ut kyrkan, utan det är snarast detta att staten blir den styrande lagstiftaren, den som arbetar fram lagstiftningsreformerna i en dialog med kyrkan. Det jag då ser i det senmoderna är att man på något sätt får en mera fragmentiserad syn på kyrkans roll i förhållande till samhället.

Kyrka-statfrågan blev löst, det var en av 1900-talets största frågor. Den frågan löstes, men det betyder att kyrkan idag är en autonom institution som därigenom också så att säga ska markera sin teologiska position i förhållande till både lagstiftaren och samhället i övrigt. Då kan det vara väldigt intressant att se i vilken utsträckning som kyrkan med hjälp av teologin kan bidra till att förstärka både de enskilda människornas rättigheter och olika minoriteters grupperingar. Jag är helt övertygad om att frågan om de homosexuellas ställning inom kyrkan, på samma sätt som jag har visat på andra exempel genom den svenska rättshistorien, är en sådan fråga som vi nu ser

är väckt och som ska så att säga mogna fram. Jag tror att den här dialogen, som vi ser som nödvändig redan 1915, och som har burit oss genom 1900-talet i ett modernt lagstiftningsarbete, är en väldigt fruktbar väg för att markera kyrkans position. Min allmänna position när det gäller den aktuella frågan om de homosexuellas ställning, det är att den går emot sin lösning. Den går emot sin positiva lösning, men precis som tidigare tror jag att den måste lösas i ett långsamt tempo, som en process, i en dialog av den typ som vi för här idag.

CGS: Jag skulle vilja ta upp frågan om civiläktenskapet. Vi fick ju 1908 ett fakultativt civiläktenskap, inte ett obligatoriskt. Sedan har det gjorts olika försök att ändå åstadkomma det, men det har inte blivit något av det. Man kan ju då undra, i ett internationellt perspektiv, varför inte Sverige, som man betraktar som ett avkristnat land, har kunnat ta det steget, om man jämför med de steg som tagits på kontinenten i länder som har en mer traditionell syn på familjebildning. Vad tror du är förklaringen till detta?

Jag tror att det i hög grad har sin grund i detta att det har varit en konstruktiv dialog genom 1900-talet i relationen mellan kyrka och stat. Man kan väl nämna just kyrka-statfrågan som ett exempel på det – hur den har malts i långbänk men hela tiden i en dialog, i en ömsesidig respekt. Den typen av respekt tror jag också har varit en anledning till att man från statsmakternas sida har låtit civiläktenskapet förbli fakultativt.

CGS: Har du något själv som du skulle vilja lägga till de sista minuterna?

Det skulle väl kanske vara den här spännande frågan om retraditionalisering och desekularisering som ett par begrepp som man kan suga på, och som är rätt intressanta. De har dykt upp i den postmoderna amerikanska rättsvetenskapliga diskussionen där man väldigt tydligt ser att domstolarna mycket går tillbaka till någon form av fundamental tolkning av författningen, och därigenom också till en form av en historisk syn. Historien spelar alltså en viktigare roll idag än vad den gjorde på 1970-talet. Samtidigt ser vi, i enlighet med vad jag tidigare har sagt, att även om vi kan betrakta samhället som sekulariserat eller avkristnat så finns där tendenser och trender idag mot en desekularisering, vilket innebär att vi också därigenom ser en utmaning: en utmaning för kyrkan, en utmaning överhuvudtaget för andligt orienterade institutioner och organisationer att hitta sin plats i vårt samhälle.

Utfrågare: Mia Lövheim (ML) och Carl Gustaf Spangenberg (CGS)

Det romantiska kärleksidealet: äktenskap och samlevnad ur ett idéhistoriskt perspektiv

Inga Sanner

Min kompetens vad gäller samlevnadsfrågorna ligger på den historiska sidan. I min forskning har jag undersökt kärleksföreställningar från slutet av 1700-talet och fram till och med mellankrigstiden. Det var under denna period med självklarhet den heterosexuella kärleken som stod i fokus. Det fanns naturligtvis andra former av kärlek under samma period, men de omnämndes inte.

DET ROMANTISKA KÄRLEKSIDEALET

Omkring sekelskiftet 1800 formulerades en ny syn på kärleken, den s.k. romantiska kärlekssynen. Detta ideal betingades av förändringar av familjelivet i samband med den begynnande industrialiseringen och vann framför allt gehör i de borgerliga familjerna i städerna. Det bör betonas att det rörde sig just om ett ideal och att efterlevnaden kan ha varit varierande. Senare, särskilt under 1800-talets senare del, spred sig det romantiska idealet vidare till andra samhällsklasser och kom att leva långt in på 1900-talet.

Idealet innebar, som de flesta visioner och utopier, en kritik mot något, nämligen mot vad man uppfattade som arrangerade äktenskap. Sådant som tidigare, och i andra samhällsklasser, varit betydelsefullt för äktenskapets ingående, såsom börd eller egendom, spelade inte samma roll i den nya borgerligheten. I enlighet med den liberala ideologin, som grovt sett kan sägas vara ett uttryck för den framväxande borgarklassens livssyn, var det personliga egenskaper snarare än yttre faktorer som borde ha betydelse – i samhällslivet i stort liksom i äktenskapet. Det var i enlighet med ett sådant synsätt som man framhöll kärleken som äktenskapets viktigaste grund. Var och en borde få välja partner fritt, utifrån sina personliga känslor. De som predikade kärlekens betydelse framhöll visserligen den varaktiga kärleken som ett ideal men reste samtidigt kritik mot svårigheten att skilja sig om man levde i ett kärlekslöst äktenskap. Vissa radikala tänkare hävdade till och med att man och kvinna borde kunna leva samman helt utan samhällsliga band. I Sverige var författaren Carl Jonas Love Almqvist en tidig exponent för ett sådant synsätt, gestaltat i den berömda kortromanen *Det går an*. Den beskriver ett slags äktenskapsutopi där en man och en kvinna lever tillsammans i ett helt fritt förhållande.

MOT KYRKAN

Det går an orsakade en våldsamt reaktion, inte minst från kyrkans håll. Kritiken mot den rådande äktenskapsuppfattningen hade ofta riktats mot just kyrkan, och man brukar säga att det är i diskussionen om *Det går an* som kyrkan först började artikulera sig gentemot det romantiska kärleksidealet.

Många av dem som företrädde det romantiska kärleksidealet var kritiska mot kyrkan också mer generellt, och det finns ett intressant samband mellan kritiken av äktenskapsinstitutionen och kritiken av kyrkan under 1800-talet. Flera av äktenskapskritikerna, däribland just Almqvist, tillhörde det som man ibland kallar för den religiösa liberalismen under 1800-talet. De riktade kritik mot den dogmatiska sidan av kristendomen, liksom tron på en hinsides och personlig Gud. En viktig tanke var föreställningen om det gudomliga som en inneboende kraft i tillvaron. Man riktade kritik mot arvsyndens och hävdade att det fanns en gudomlig potential i människan, som bland annat kunde utvecklas i relationen med en annan människa.

MAN OCH KVINNA

Det romantiska kärleksidealet förutsatte att mannen och kvinnan hade olika roller i äktenskapet och även olika kompetens när det gäller kärleken. Detta överensstämmer med en polariserad könssyn som överhuvudtaget är vanligt förekommande under 1800-talet. I den borgerliga familjen var produktionen förlagd till en sfär utanför hemmet, som det var mannens sak att ta del i. Kvinnans viktigaste uppgift blev att skapa en känslomässigt varm och kärleksfull atmosfär i hemmet, att vara den i familjen som svarade för reproduktion och i viss mån konsumtion. Hon uppfattades som en expert på kärlek, till skillnad från mannen som i det avseendet hade något att lära av kvinnan. Kvinnans kärlekskompetens bestod i att hon förmodades ha en större förmåga än mannen att sammanbinda den andliga sidan av kärleken med den sinnliga. Hennes kärlek ansågs vara monogam, till skillnad från mannens mer driftsstyrda och polygama kärlek. Inte minst Ellen Key, Sveriges förmodligen mest kända kärleksideolog, verksam vid det förra sekelskiftet, argumenterade för ett sådant synsätt.

Man och kvinna representerade olika sidor av tillvaron, kvinnan stod för moral och känsla och mannen för förnuft. Genom att kombinera de kvinnliga och manliga egenskaperna i äktenskapet skapades en helhet – inte bara i familjen utan i tillvaron i stort.

Redan Almqvist pekade på en öm punkt i det romantiska kärleksidealet. Det som framställdes som ett fritt val av partner var inte fritt för kvinnan, eftersom hon var beroende av en man för sin försörjning. Enligt Almqvist var därför realiserandet av det romantiska kärleksidealet bara möjligt om kvinnan fick rätt till utbildning och yrkesutövning.

Samtidigt menade Almqvist att det var en självklarhet att kvinnan skulle ha ansvar för barnen, eftersom de stod henne närmare rent känslomässigt. Mannen behövde inte ens veta vilka barn han var far till. Även för Ellen Key var det självklart att det skulle vara kvinnan som tog ansvar för barnen vid en eventuell skilsmässa. Att mannen och kvinnan har olika egenskaper och olika relation till barnen har länge förblivit en både uttalad och – ofta – outtalad premis för resonemang om samlevnadsformerna.

ALLTMER KÄRLEK...

Trots motstånd från kyrkan vann det romantiska kärleksidealet allt större gehör under 1800-talet. Alltfler predikade kärlekens betydelse för äktenskapet och alltfler riktade kritik mot den rådande äktenskapslagen. Det man vände sig mot var mannens överordnade ställning och svårigheterna att få skilsmässa – skilsmässor tilläts bara av mycket speciella skäl och var ovanliga. Kritiken mot lagen blev allt större och ledde till en ny äktenskapslag 1921, enligt vilken makarna var juridiskt jämställda – åtminstone i de flesta avseenden – och med ett enklare skilsmässoförfarande än tidigare (en viktig revidering av lagen hade dock skett redan 1915). Redan mot slutet av 1800-talet formulerades också alternativ till den kyrkliga vigseln, såsom civiläkenskap och s.k. samvetsäktenskap. Ett mer utbrett bruk av preventivmedel i början av 1900-talet gjorde det också möjligt att tänka sig fria förbindelser mellan man och kvinna utan barn.

Det romantiska kärleksidealet var levande också efter att den nya äktenskapslagen hade trätt i kraft. Mellankrigstidens livliga diskussion kring kärlek och äktenskap präglades av en insikt i att idealet inte var så lätt att efterleva. Vid den här tiden uttrycktes också en stor oro för stigande skilsmässotal och minskad nativitet (bland annat makarna Myrdals bok *Kris i befolkningsfrågan*). Det faktum att så många kristna då grep in i diskussionerna kring kärlekens väsen kan ses som en vilja att rädda den äktenskapliga institutionen från vad som uppfattades som hot om sönderfall.

De största hoten mot äktenskapet ansågs ur kyrkans perspektiv vara kvinnans emancipation, den sexuella frigörelsen och en allmän upplösning av kyrkan som auktoritet. Det fördes en livlig diskussion om vad kärlek egentligen är, bland annat under användning av begreppen *eros* och *agape*. Det fanns från kyrkans håll en oro för att kärleken mellan könen överbetonades. Framförallt angreps Ellen Keys kärlekslära, där kärleken mellan könen verkligen fungerade som ett substitut för relationen till Gud. Ellen Key utvecklade sin »livstro«, en under mellankrigstiden flitigt debatterad ersättning för kristendomen.

IDAG?

Dessa hotbilder – om man nu ser dem som sådana – har snarast ökat i betydelse i tiden efter andra världskriget. Samlevnadsformerna har också blivit alltmer »fria« och det finns en större acceptans än tidigare för skilsmässor. Föreställningen om kärleken som den viktigaste grunden för samlevnad mellan man och kvinna har helt och hållet accepterats. Det är inte ovanligt att man ser den världsliga kärleken som det som mer än något annat ger den moderna människan mål och mening i sitt liv. Sociologen Anthony Giddens beskriver (i en bok från 1992) den moderna parrelationen som en förbindelse mellan två jämbördiga parter som binds samman endast av kärlek. När kärleken inte längre finns tvekar man inte att upplösa relationen. Kärleken är inte

längre, såsom den var under 1800-talet, en investering i en gemensam framtid, hävdar Giddens, utan relationerna ses som tillfälliga förbindelser som har sitt berättigande så länge de ger något på ett personlighetsmässigt plan.

Könsskillnaderna är inte heller betydelsefulla i de moderna relationerna – förbindelsen kan vara mellan personer av olika eller samma kön, hävdar Giddens. Sexualiteten har, menar han, blivit helt frikopplad från reproduktionen och betraktas som en personlig egenskap bland andra som man ger uttryck för i relationen.

Det verkar som om man kan urskilja vissa utvecklingslinjer under de senaste tvåhundra åren. Det är tydligt att utvecklingen har gått åt ett håll där kärleken spelar en allt större roll för äktenskapet – och andra alternativa samlevnadsformer. Ord som plikt och trohet har fått maka på sig till förmån för talet om personlig tillfredsställelse och känslomässig gemenskap. Valet av partner betraktas alltmer som en privat angelägenhet, och det verkar självklart att detta också måste innefatta möjligheten att välja att leva samman med en person av samma kön.

Man kan emellertid urskilja också en annan tendens. Företrädarna för det romantiska kärleksidealet under äldre tid tänkte sig att framtida relationer mellan man och kvinna skulle bli allt friare, så att de äktenskapliga banden slutligen skulle bli helt överflödiga. Så menade exempelvis Ellen Key att man i framtiden inte skulle sammanviga människor överhuvudtaget, utan att samlevnaden skulle regleras på annat sätt. Detta ligger i linje med Anthony Giddens tänkande. Här har emellertid utvecklingen inte riktigt gått åt det håll som Key och andra förutspådde. Äktenskapet som institution har överlevt och det är uppenbart att det hos många – både heterosexuella och nu också homosexuella – finns ett behov av att göra kärleksrelationen till en offentlig angelägenhet och inte enbart något privat.

CGS: Vid den här hearingen har vi hört ärkebiskopen konstatera att han i sin roll som kyrkohistoriker tenderar att se relativt på frågor – att det finns ett förändringsperspektiv. En annan inledare har sagt att äktenskapet är inte bara en »hävdivunnen« utan också en »fast« institution. Nu blir frågan till dig som idéhistoriker: ser du någon »fast« kärna när det gäller idéerna kring äktenskapet, eller är det stora förändringar som har skett under tiden?

Som idéhistoriker vill jag snarare betona förändringsperspektivet, även om det också finns en kontinuitet. Det är klart att det alltid är fråga om stora förändringar, och som idéhistoriker blir man också alltmer ödmjuk inför de materiella orsakerna till de här förändringarna, att de »beror på« någonting. Sedan diskuterar vi och pratar, har visioner och ideal och så vidare – nu låter det här väldigt marxistiskt, men det finns något slags »bas« här som förändras, och där idéerna i något avseende hela tiden anpassar sig och speglar förändringar som ligger på ett annat plan.

CGS: Betyder det att de materiella förhållandena egentligen har varit viktigare än ideologierna runt omkring äktenskapet?

Lite grovt sett så tror jag att jag skulle kunna uttrycka mig så.

MM: Det jag ser som en utmaning i det är att det sker stora förändringar men terminologin består. Sådana ord som du har använt många gånger i ditt anförande, till exempel kärlek eller äktenskap, skulle ju också ha kunnat finnas för tvåhundra år sedan. Hur ser du på förändringen i till exempel ordet kärlek?

Ordet kärlek är otroligt svårt att tala om, för det går att tala om det på så många olika sätt. Det är faktiskt nästan omöjligt – alltså, det är omöjligt att definiera vad kärlek ska vara för något. Vad man kan konstatera är ju just att man har angripit det på olika sätt, och i olika tider har olika angreppssätt varit mer eller mindre dominerande. Det kärleksbegrepp som jag har tittat på är ett där kärleken på ett sätt får konkurrera med religionen, med tanke på att det blir något nästan gudomligt. Det är något slags metafysisk beskrivning av kärleken, där man och kvinna representerar olika principer i tillvaron och där föreningen av man och kvinna blir en manifestation av en gudomlig kraft som genomsyrar allting. Jag tror att vi idag är mera benägna att beskriva kärleken i psykologiska ordalag, eller kanske sociologiska. Så man kan se hur man i olika tider har intresserat sig för olika aspekter av kärleken, men begreppet är så mångfacetterat att det är nästan hopplöst att använda, trots att det är så fundamentalt och så nödvändigt.

MM: Då tar jag ett ord till: äktenskapet?

Det är väl kanske enklare, inte lika mångfacetterat. Men det är klart att det kan man ju också beskriva på olika sätt.

MM: Vad ser du för linje i det? Vad är det stora som du tycker har skett? Om du börjar i Swedenborg och slutar i Poul Bjerre, som du gör i din bok, vad är det stora som händer med äktenskapet däremellan?

Jag vill nog säga att det är detta som jag sade nu, att det här synsättet har vunnit mer och mer gehör. Det har blivit mer och mer accepterat att det är kärleken som gäller. Då kan man fundera: vad är det som det här står emot? Vad är det för uppfattningar som har fått maka på sig, så att säga? Där är det inte lika lätt, tycker jag. Det är ganska tydligt att kärleken breder ut sig, att det finns en allt större acceptans för att kärleken ska vara äktenskapets grund. Men vad det är som har fått maka på sig är inte lika lätt att beskriva, egentligen. Det har också att göra med att motståndet mot det här kärleksidealet ofta har varit mera diffus än dem som har förespråkat kärlekens betydelse, för det är lite knepigt att säga: nej, kärleken ska inte betyda någonting för äktenskapet. Vem vill säga det? Även kyrkan, som ändå fungerar som något slags motkraft mot det här idealet under 1800-talet, menar ju också att kärleken är viktig, även då, i de här diskussionerna i kölvattnet av *Det går an*, till exempel. Men de ord som dyker upp väldigt mycket i motargumentationen är plikt och trohet, att det på något sätt skulle stå emot kärleken. Själva pliktbegreppet är så ute idag, vi talar inte om plikt längre. Men under hela 1800-talet så gör man faktiskt det, och kopplar det också till trohet, och kopplar det till själva institutionen. Det är det som jag tycker är lite intres-

sant med den här viljan idag att ändå bevara den äktenskapliga institutionen, för då kan åtminstone jag associera till begreppen plikt och trohet, och att de på något sätt skulle kunna komma till heders igen just för att man också önskar att manifesteras åtminstone en större vilja till fasthet i relationen. Sedan vet vi alla hur svårt det är att efterleva, men det finns en sådan vilja. Men det kanske inte riktigt var svaret på din fråga?

MM: Det säger ju lite om den här förändringslinjen. Du skriver i ett textunderlag som vi haft tillgång till inför det här samtalet: »Att man alls ställer sig frågan om huruvida samkönade par skulle kunna vigas i kyrkan kan synas paradoxalt mot bakgrund av att kyrkan tidigare försvarat just en institutionalisering av parrelationen.« Du drar en historisk slutsats: att den här diskussionen är besynnerlig, att den borde vara självklar.

Lite paradoxalt, tycker jag, på ett sätt att det är. Jag förstår att den här frågan från kyrkans håll är så mångfacetterad och så komplicerad att man måste beakta alla möjliga saker. Just i det här avseendet så tycker jag ändå att man möjligtvis kan se något lite paradoxalt, eftersom det idag finns en acceptans för att homosexuella ska få leva som de vill, så att säga, bara de gör det privat. Men om du har den här viljan att institutionalisera, då är det lite paradoxalt att man just från kyrkans håll skulle sätta käppar i hjulet för det, eftersom man ju där hela tiden – åtminstone under 1800-talet – har värnat om den här institutionaliseringsaspekten av relationen.

CGS: Då tror jag att du närmar dig ett svar på den fråga som jag tänkte ställa, nämligen: om man nu har de här motsatsparen romantiskt/individuellt och å andra sidan institutionellt och kanske också, pragmatiskt, ekonomiska förhållanden och liknande – var någonstans sätter du in dagens debatt om samkönade äktenskap?

Jag tycker att den finns i båda sammanhangen. Å ena sidan är det ett uttryck för individualiseringen: ingen ska styra mitt val av partner. Jag ska ha en total frihet att välja: av annat kön, eller samma kön – det är väl framför allt de två. Det är ett uttryck för den här frigörelsen, eller vad man nu vill kalla det, att det har blivit allt mer av det här romantiska kärleksidealet. Å andra sidan finns det en tendens som delvis går åt annat håll, och som visar sig just i viljan att institutionalisera relationen. Just själva institutionen är någonting som är diskuterat. Ellen Keys kärlekslära blev oerhört angripen och diskuterad i början av 1900-talet. Det finns de som menar att själva institutionen är viktig, att man vill värna om institutionen. Men som svar på din fråga: man kan placera det i de här två olika linjerna, som delvis kan synas lite motstridiga, men där jag tycker att båda linjerna på ett sätt talar för möjligheten för homosexuella att gifta sig i kyrkan, fastän på olika sätt.

CGS: I det romantiska idealet ingick den här rollfördelningen mellan man och kvinna, men det slog mig att den rollfördelningen ju kan se ut tvärtom också i ett heterosexuellt förhållande, att man egentligen har bytt roll. Mannen har kvinnans roll och kvinnan mannens, och så vidare. Hur skulle man kunna sätta in det homosexuella förhållandet i ett sådant sammanhang? Är det viktigt att det just är mannen och

kvinnan som utför rollerna, eller är det rollerna som sådana som är viktiga i det romantiska perspektivet?

Nu är det väldigt mycket personligt tyckande, för det här har jag inte undersökt på något sätt, men jag misstänker att just familjelivet är en sfär av samhällslivet där könsrollerna fortfarande lever kvar med en uppdelning mellan vad man anser som – eller, inte vad man *anser* som manligt och kvinnligt, men rent faktiskt praktiskt: att kvinnor gör andra saker än män inom hemmets hank och stör. Därför finns fortfarande de strukturerna levande, och i en homosexuell förbindelse – det är ju lite spännande, egentligen, där måste man ju tänka på ett helt annat sätt. Jag tror att vi andra automatiskt förhåller oss till de etablerade mönstren, men det låter ju som en utmaning när man inte har det att gå efter.

MM: Det här som du har visat i din bok om mannen som riddare och kvinnan som jungfru som den ideala relationen – jag tänker att det är något sådant som är de här rollerna som lever vidare. Vilken var aggressionen under din undersökningsperiod, när de här rollerna förändrades eller ifrågasattes? Hur reagerade människor då?

Det här med mannen som riddare och kvinnan som jungfru – ja, delvis. Delvis är det en annan syn just på kvinnans funktion i hemmet. Det är det som jag tycker är viktigt också i den borgerliga familjen, att det ändå är kvinnan som har huvudansvaret för hemmet, och det har i sin tur att göra med att hon anses ha huvudansvaret för barnen. Den tanken är väldigt grundmurad, som jag sade, hos Almqvist och hos Ellen Key som också för i rent rasbiologiska argument – men det ska vi inte gå in på här, det är något som också är väldigt typiskt för den tiden.

Det är ett komplicerat förhållande mellan framväxten av det romantiska kärleksidealet och föreställningar om den kvinnliga emancipationen. Här finns en motsättning, därför att predikandet av kärleken förutsätter att det ska vara en relation mellan två personer som väljer varandra fritt, och utifrån den tanken ska kvinnan vara jämbördig med mannen. Hon ska ha samma möjligheter att välja fritt. Hon har i den bemärkelsen samma dignitet som mannen. Ellen Key och Almqvist förespråkar ju båda att kvinnan ska ha samma samhällsliga rättigheter som mannen, till exempel att hon ska vara politiskt myndig. Samtidigt finns också en föreställning om att man och kvinna är olika, att kvinnan har en särställning och att det är kvinnan som har huvudansvaret för familjen och barnen. Här finns en spänning i idealet, egentligen under hela perioden. Sedan är det ju rent faktiskt så att kvinnans samhällsliga position hela tiden förstärks. Hon får rösträtt, och olika politiska reformer emanciperar kvinnan. Däremot är det intressant att det här med familjelivet på något sätt släpar efter. Vi ser ju situationen idag med dubbelarbetande kvinnor, som kanske både finns i offentligheten och i många fall har huvudansvaret i familjen. Det tror jag också är ett uttryck för den spänning som finns i det här idealet. Det är inte riktigt löst. Men det

blir en allt större acceptans, efterhand, för att kvinnan ändå ska ha vissa samhälleliga rättigheter också.

MM: Den här uppdelningen mellan det privata som kvinnligt och det offentliga som manligt – vår litteratur är full av berättelser om män som är uppfödda i det kvinnligt privata, i hemmet, men som ger sig »ut«. Fredrika Bremers Hertha är ju berättelsen om en kvinna som ger sig »ut« och själv slåss i det offentliga. Men männen som ger sig »in« – som går in i hemmet – har varit en mycket svårare rörelse. Hur ser du på det?

Jag tycker det är otroligt intressant, verkligen, att kvinnofrågan så länge bara har varit en kvinnofråga, och att mansaspekten har kommit så pass sent. För det är precis som du säger, att plötsligt får kvinnan tillgång till båda sfärerna, medan mannen under en väldigt lång period var utestängd från familjesfären. Att männen har funnit sig i det är fascinerande, tycker jag. Att man inte naturligen har krävt rättigheterna att också komma in i familjesfären. Det finns krav på att papporna ska vara hemma och ta ut sin pappamånad och så vidare, men jag tycker fortfarande man väntar på den här stora rörelsen när männen börjar inse vad det är de har förlorat.

MM: Vilka är motkrafterna?

Mot rörelsen för männen »in« mot familjen?

MM: Ja – att mannen ska få båda värdena, som kvinnorna har fått.

Nu motsäger jag mig själv, för jag började säga att det är materiella faktorer som styr, och det är det säkert. Men det är också invanda föreställningar kring det här. Delvis har också kvinnorörelsen anammat det här att det stora värdet är att komma »ut«, och jag vill inte på något sätt förneka betydelsen av det. Men det har funnits något slags konsensus att det är det offentliga livet som gäller, att familjelivet inte riktigt har diskuterats på samma sätt – det stora privilegiet att få tillhöra en familj, ha uppgifter med barnen och så vidare. Men det är en jätteintressant fråga du ställer, jag har aldrig tänkt på den på det sättet – vad det är för motkrafter. Det tål att tänkas på.

CGS: Som historiker antar jag att man gärna vill ha lite avstånd i tiden innan man börjar sätta sig ner och analysera vad det var som egentligen hände. Men om du ändå skulle försöka skriva fortsättningen av historien, den vi just nu befinner oss i – hur tror du att det ungefär kommer att gå, när det gäller frågan om samkönat äktenskap och den fortsatta utvecklingen därefter?

Jag tycker det är svårt att svara på. Jag tycker man ser så olika tendenser just nu i vårt samhälle, där en tendens ju uppenbarligen går mot en acceptans för samkönade äktenskap och kanske också en helt könsneutral äktenskapslagstiftning, och som ligger i linje – om jag tänker på mitt mera akademiska område – med talet om könen som en konstruktion, och där man hela tiden tonar ner skillnaden mellan könen. Sedan finns det en lika stark tendens i vårt samhälle åt det andra hållet, där man igen betonar skillnaderna mellan man och kvinna, och att även de biologiska skillnaderna spelar stor roll. Det kommer olika rapporter från djurvärlden om att handjuren är poly-

gama, och vilka slutsatser kan vi då dra av det när det gäller människan? Här finns det en väldig spänning mellan de två olika perspektiven, och jag kan inte säga vilket som kommer att segra. Just nu, när det gäller diskussionen kring äktenskap, så är det uppenbart att det är den första linjen som ligger före, så att säga. Men jag vet inte om man så säkert kan säga att den kommer att bli den dominerande – det vet jag faktiskt inte. Men det är intressant.

MM: Om du ser på »drivet« i det här väldiga förändringsarbetet som du har analyserat, om du ser på drivkrafter – vilka är aktörerna, och framförallt, hur har det förändrats, under den här tiden?

De viktigaste aktörerna är ju vissa intellektuella, kan man säga. Det är ju här som idealen har formulerats tidigast, vilket kanske inte heller är så konstigt – att det är i de klasserna och grupperna som de här idealen tidigast har vuxit fram. Vissa författare, vissa teoretiker har formulerat sig kring det här. Men det intressanta är att deras uppfattningar ändå har varit uttryck för andra, större rörelser, som har att göra med att den moderna kärnfamiljen kom att spela den roll som den gjorde under lång tid. Sedan så är det ju de förändringar som jag har pratat om som har vuxit fram i anslutning till det.

Utfrågare: Mikael Mogren (MM) och Carl Gustaf Spangenberg (CGS)

Värderingsförskjutningar i synen på sexualitet och samlevnad inom Svenska kyrkan under 1900-talet

Johanna Gustafsson Lundberg

I min avhandling *Kyrka och kön* undersöker jag synen på kön och samlevnad i Svenska kyrkan under 1940–1980-talen. Avslutningsvis analyseras även den debatt om homosexuella relationer som utspelar sig 1985. De tre övergripande frågorna jag arbetat utifrån är: 1) Hur konstrueras kön? 2) Vilken äktenskapsuppfattning artikuleras? 3) Hur kan man förstå dessa områden utifrån spänningsfältet modernitet och tradition? Materialet som analyserats består i första hand av så kallad rådgivningslitteratur i frågor om äktenskap och sexualitet.

1945–1950

1940- och 1950-talen utgör den period som i svensk historia brukar betraktas som modernitetens höjdpunkt. Folkhemsidéerna blomstrar och det finns en utbredd optimism. Vetenskapen ges stort utrymme. Genom upplysning skulle samhället utformas så att människan fick ett gott liv och blev samhällsnyttig. De värdebärande orden är rationalitet, objektivitet och saklighet. Vi möter också en mängd idéer om hygien och renhet. Människosyn och kunskapssyn blir ett projekt där kyrkan gör gemensam sak med andra

»fostrande« instanser, t.ex. skolan. Inte minst gäller detta frågor om människors samlevnad.

Under 1940- och 1950-talen finns det inom Svenska kyrkan en stark oro inför det ökade antalet skilsmässor. Detta uttrycks delvis i 1951 års biskopsbrev och utgör senare det övergripande temat för 1962 års biskopsbrev. En mängd litteratur som behandlar medling mellan kontrahenterna visar på detta intresse för brustna relationer. En fördjupad diskussion om äktenskapet, men också karaktäristisk för tiden, presenteras mot slutet av perioden i Olof Sundbys bok *Luthersk äktenskapsuppfattning* (1959) där Sundby skiljer mellan en reformatorisk och en sekulariserad äktenskapsuppfattning. Den grundläggande skillnaden mellan dessa gäller om vem som ytterst beslutar om äktenskapet: Gud eller människan. Den sekulariserade synen står enligt Sundby helt i strid med kyrkans uppfattning. Den sekulariserade äktenskapsuppfattningen kännetecknas av att förespråkarna betraktar äktenskapet som ett kontrakt. Bakom en sådan uppfattning ligger enligt Sundby en individualistisk syn eftersom äktenskapet betraktas som kontrahenternas ensak. Detta innebär ytterst att äktenskapet är giltigt så länge det ligger i kontrahenternas intresse att upprätthålla det. Detta ska förstås mot bakgrund av ett i princip enhälligt grundantagande att äktenskapet är en ordning till vilken vissa moraliska antaganden kan knytas, såsom t.ex. att sexualitetens plats är inom äktenskapet.

Under perioden framhåller ett antal teologer att det inom äktenskapet finns mer uttalade positioner för könen, som strukturerar den inre ordningen i äktenskapet. Detta refererar naturligtvis till idén om mannens överordning och kvinnans underordning. Denna diskussion är unikt kyrklig, men här finns även andra aspekter som rör en mer allmän samhällslogisk diskussion om hur könen socialt ska organiseras. Under 1940- och 1950-talen står en traditionell uppdelning mellan könen under förhandling. Diskussionen om modersrollen är ett bra exempel på detta. Mödrarna kontrasteras i första hand mot de »stackars« ogifta kvinnorna. Genom jämförelser med kvinnor som av olika anledningar inte är mödrar mejslas den »riktiga« kvinnan fram, dvs. den gifta kvinnan som är en god mor och hemmafru. Moderskapet blir i viss mening konstituerande för kvinnan. Mot bakgrund av dessa antaganden blir den arbetande kvinnan ett område för oro och diskussion. Här finns det olika synsätt. Vissa debattörer knyter problematiken om kvinnans dubbla uppgifter mer till kvinnan och kvinnligheten, medan andra betonar att med kvinnans nya roll kommer också mannens.

Även ifråga om sexualiteten varnar teologerna för en normupplösning. Mot denna upplösning manar de kristna författarna till disciplinering av både kropp och själ. I denna disciplinering är renhet ett nyckelbegrepp. Kroppens renhet antas hänga samman med en själslig och moralisk sådan. Därför uppmuntras aktivt friluftsliv och sportaktiviteter, men även aktivi-

teter som är mer strikt inriktade på en disciplinering av själslivet som god litteratur, studier, vänskap och arbete.

Ett betydelsefullt antagande i den teologiska diskursen när det gäller sexualiteten är att mannens sexualdrift är starkare än kvinnans. En konsekvens av skillnaderna i driften gäller förmågan att hålla sexualiteten inom äktenskapet. Mannen betraktas som mer polygam och kvinnan som monogam. Genomgående finns under hela perioden en dominerande dikotomisk konstruktion av kön med starka essentialistiska förtecken.

I resonemangen kring vad som är att betrakta som en sund sexual- och samlevnadsmoral finns en mängd referenser till en samtida medicinsk litteratur. Blandningen av empiri, kristen moral och den medicinska diskursen är ett exempel på hur man under denna tid understryker att den uppfattning man har om sexualiteten inte enbart handlar om en kristen moral utan också hämtar stöd i vad som betraktas som biologiska och medicinska fakta. Den sexualitet som beskrivs i materialet är klinisk och vetenskapliggjord. Sexualiteten är framförallt en biologisk drift som människan har att förhålla sig till. Betoningen av medicinska och biologiska fakta är också ett uttryck för en generell tendens att betona vetenskapen. Dragningen till den medicinska vetenskapen kan betraktas som ett exempel på bryggan mellan kyrklig konservativ moral och modern ideologi.

Sammanfattningsvis kan man säga att det under perioden finns viktiga förbindelselänkar mellan tradition och modernitet genom att det existerar vissa gemensamma värden som man ville värna. Det gäller särskilt värden såsom disciplinering, renhet, kontroll, ordning och en underliggande föreställning om att människan har vissa moraliska plikter. Ett annat gemensamt drag är själva pedagogiken. Här förmedlas klara och fasta normer eller fakta från en lärd expertis till allmänheten som ska bildas och fostras. Innehållet förväntas vara rationellt och förnuftigt formulerat. Det finns i detta en tilltro till att människan kan påverkas och förändras utifrån vissa normativa ramar, framtagna för allas bästa.

1960-TALET

Under 1960-talet förs många sexualdebatter. Ungdomsrörelser kräver en friare sexualitet. Journalisten Kristina Ahlmark Michanek publicerar 1962 boken *Jungfrutro och dubbelmoral* där hon pläderar för »samlag för vänskaps skull«. Boken blir en viktig referenspunkt. Kinseyrapporterna återaktualiseras i detta sammanhang på nytt. Med inspiration från dessa genomförs en stor undersökning av svenska folkets sexualvanor som publiceras mot slutet av perioden 1969 och där det framgår att svenskarna lämnat ett återhållsamt sexualmönster.

Svenska kyrkan deltar i dessa debatter och har flera olika åsikter. Vissa teologer fortsätter att framhålla olikheterna mellan könen och talar för en över- och underordningssyn i äktenskapet. Men här finns också nygamla

tankar som nu formuleras tydligare. Internationellt betydelsefull blir en bok av den anglikanske teologen John A. Robinson med den svenska titeln *Gud är annorlunda* (1964). Robinson talar här om »den myndiga människan« som ska frigöra sig från traditionella dogmer och genom ett inre sökande finna Gud på ett djupt existentiellt plan.

Kärlek och äktenskap och *I fråga satt*, båda publicerade i svensk kontext 1969, utgör två viktiga antologier som på olika sätt illustrerar det mer differentierade anslaget. Här värnas individen och det framkommer en kritik av traditionen för att den varit för dogmatisk och kommunicerat en kristen etik som i alltför hög grad dikterats uppifrån och ner. Nu ska det skapas en kristen moral som talar in i samtiden. Med vår tids begrepp kan detta beskrivas som en dialogisk hållning. Den är generellt mer individorienterad, i synnerhet hos Ludvig Jönsson som tillsammans med sin hustru Göta Jönsson skriver boken *Kan två bli ett?* (1963).

»Där kärlek sker, sker alltid något heligt« är Jönssons stora paroll, och detta får konsekvenser för hur en kristen etik bör utformas. Jönsson har exempelvis en idé om att för- och utomäktenskapliga förbindelser inte alltid eller med nödvändighet är av ondo. Denna uppfattning delar han för övrigt med Robinson. En föräktenskaplig förbindelse kan enligt Jönsson tvärtom vara utvecklande för de enskilda individernas könsidentiteter. Två teman är oerhört centrala i Jönssons resonemang: a) självförverkligande och valfrihet och b) ett psykologiserande, icke-dogmatiskt tilltal.

Betoningen av det individuella perspektivet får naturligtvis återverkningar på äktenskapssynen, där en större känslighet för det innehållsliga märks. Mot en traditionell ordningssyn på äktenskapet sätts en äktenskapsuppfattning som drar mot en kontraktssyn där individen – inte ordningen – står i centrum. Frågan om skilsmässa sätts tydligare på agendan. Biskopsbrevet *Äktenskap och skilsmässa* (1961) är ett tecken på detta. Makarna Jönsson blir naturligtvis starkt kritiserade när de hävdar att skilsmässa inte alltid eller nödvändigtvis är fel. För att använda Sundbys termer kan man sammanfattningsvis säga att en sekulariserad äktenskapsuppfattning blir något tydligare att förhålla sig till.

1970-TALET

På 1970-talet formuleras tydligare de feministteologiska ansatserna. En bok som man naturligtvis måste nämna i detta sammanhang är *Halva himlen är vår* (1979), ett ekumeniskt projekt med företrädare både från baptistsamfundet och Svenska kyrkan. Bakgrunden och inspirationen till detta projekt finner man framförallt hos amerikanska feministteologer, bl.a. Mary Daly och Elisabeth Schüssler Fiorenza.

Tre saker kan sägas vara viktiga för de feministteologiska ansatserna. För det första bör kvinnors erfarenheter ställas i centrum. För det andra framhålls identifikationen – att kunna identifiera sig med vad som predikas i kyr-

kan – som en viktig aspekt av homiletiken. Slutligen finns här en genomgående kritik av en dualistisk världsbild.

Under denna period och i dessa nya ansatser är man inte generellt intresserad av »privatmoraliska« frågor, dit frågorna om samlevnad räknas, utan mer av det offentliga politiska samtalet. Befrielsesteologin utgör en inspirationskälla för feministteologerna. Här handlar det framförallt om vad kvinnor kan erbjuda och komplettera med på en offentlig arena, och om att män i gengäld i den privata sfären ska utveckla sina vårdande sidor och ta mer del av hemarbetet. Ska man ändå anknyta till samlevnadsfrågorna kan man säga att det alltså mer är en fråga om social organisation: vilka roller ska könen ha?

Medan 1960-talets nya röster framhåller individens betydelse, står 1970-talets feministteologiska ansatser mera för ett strukturellt perspektiv. Det strukturella angreppssättet delar den med kvinnorörelsen i allmänhet, men här finns också unika ansatser till teologisk nytolkning av evangelium som befriande.

1985 ÅRS DEBATT OM HOMOSEXUELLA RELATIONER

1985 års debatt om homosexuella relationer initieras av ärkebiskop Bertil Werkström, som i sitt remissvar på den statliga utredningen *Homosexuella och samhället* (1984) hävdar ståndpunkten att kyrkan kan acceptera en homosexuell läggning men inte homosexuella handlingar. I debatten framkommer några viktiga synpunkter på sexualitet. Dels diskuteras sexuella relationer utifrån ett strikt reproduktionsperspektiv, vilket utesluter homosexuella relationer. Detta kallar jag i min avhandling för en exklusiv sexualsyn. I en inklusiv sexualsyn, av den typ som kommer till uttryck hos framförallt Ludvig Jönsson, betonas andra aspekter av sexualiteten. Reproduktion är bara en del av sexualiteten. Bland dem som bejakar homosexuella relationer finns en förskjutning från frågan om kön, och hur kön konstrueras, till vissa värden som sätts i centrum. Värden som gemenskap, närhet och ömsesidighet fokuseras i definitionen av sexualitet. Dessa centrala värden säger ingenting om formen för sexualitetens gestaltning. De kan i princip gestaltas både inom äktenskapet och inom en homosexuell, föräktenskaplig eller annan förbindelse. Här sker alltså inte bara en förskjutning från form till innehåll utan också från kön och sexuell orientering till värden.

Naturligtvis får detta konsekvenser för synen på äktenskapet. De som så att säga betonar äktenskapet som form argumenterar mot homosexuella relationer, medan de som är mer innehållsligt orienterade argumenterar för möjligheten till en utvidgad samlevnadsform.

SAMMANFATTNING

Både debatten om homosexuella och feministteologin är begynnande uttryck för det som nu kallas för det senmoderna eller postmoderna samhäl-

let. I takt med en ökad betoning av individen kräver fler och fler grupper sina rättigheter och att bli sedda på sina egna villkor. Traditionen blir därmed med nödvändighet mer och mer differentierad. För kyrkans del blir det tydligt att den utgör en värdetradition med flera konkurrerande uppfattningar inom sig, både i fråga om kön och samlevnad och i andra frågor. Intressant är att konstatera att denna korta period är oerhört föränderlig. Vi ser hur olika praxis påverkar normsystemet, men även det omvända: att enskilda aktörer faktiskt förmår skapa nya förutsättningar för diskussionen.

GG: Du har i din forskning visat på att synen på vad som är kvinna och man, och vad som uppfattas som kvinnligt och manligt, förstås olika i olika perioder, och att man teoretiskt kan tala om det som konstruktioner, kontrakt osv. Det finns en teori-ram för det här, som också uttrycks genom teorier om genus och i teorier som brukar kallas queer. Vi undrar om du skulle kunna säga något mer om queer-teorier, och om den som teoretisk ansats på något sätt kan bidra i samtalet eller diskussionen om kyrkans syn på homosexuell och heterosexuell samlevnad?

Något litet kan jag väl säga om queer, även om detta inte så mycket har varit mitt huvudfält efter att jag arbetade med frågorna i avhandlingen. Queer bidrar ju överhuvudtaget med att väldigt starkt ifrågasätta de essentialistiska konstruktionerna, som finns väldigt tydligt i det här materialet, inte minst under den tidigare perioden. Men de finns ju också på 1970-talet: det är inte så att de försvinner bara för att det blir feministteologiskt.

Det jag tänker är en stor utmaning att fundera vidare på, är just det Bertil Werkström för upp så tydligt och som jag också hörde Axel Carlberg säga här, nämligen distinktionen mellan att ha en homosexuell läggning och att utföra en homosexuell handling. För där finns vissa queer-teoretiker som då skulle säga att vi verkligen borde fråga oss: vad är det som egentligen gör, alltså konstituerar, något mer stabilt som vi kan kalla för en läggning eller en fastare identitet? Den frågan tror jag uppstår i mötet mellan teoretiseringen av detta och de faktiska, empiriska erfarenheter där de här identiteterna – homosexuell eller heterosexuell eller bisexuell – inte framträder som så stabila. Utan att vara färdigtänkt tror jag att det finns någonting i detta som skulle vara viktigt att fundera kring, inte minst nu inför kommande beslut om hur vi tänker oss att en bredare samlevnadsetik ska se ut, och där man verkligen aktivt går i clinch med vad vi menar med det »stabila«. Vad är det? Är det att födas in i den här läggningen? Hur tänker vi oss den? Och varför behöver vi tänka oss den som stabil, kan man ju också diskutera. Där tror jag kanske att queer-teorin ändå har ett väldigt viktigt bidrag.

GG: Det är inte så att teorierna i sig blir för svåra att använda i en mer konkret situation eller ett samtal på en mer vardaglig nivå? Det är en slags analytisk, teoretisk diskussion. Men du tror ändå att det går att på något sätt föra ihop det?

Jag tror att det alltid finns risk för att det teoretiska ramverket tenderar att stanna just någonstans uppe i något abstraherat, och att det går långsamt att få något slags effekt. Men just en sådan här idé som är så väldigt uttalad

och som alltid finns med i argumentationen kring detta med om man är för eller mot, eller mitt emellan, eller – det är en så tydlig aspekt som alla förhåller sig till. Vi behöver inte säga att det är queer-teori, vi kan jobba med frågan om fasta identiteter och våra handlingar, och om inte de kan vara mera rörliga än att de knyts så tydligt till en viss uppsättning.

ML: Det är jätteintressant att du så tydligt har visat på att det sker en sorts förskjutning från mera fasta, så att säga objektiva, generella värden till mer individbaserade värden runt individen. Det talar ju i sig också till frågan om vad som är det »fasta«? Vad är det för värden som bestämmer vad som är »fast« eller inte? Du slutar ditt paper med att säga att det under 1985 och diskussionen då om homosexualitet sker en förskjutning från frågan om kön till vissa värden. Det skulle vara väldigt spännande att höra dig utveckla något mera om detta, och också om varför du tror att detta sker?

Om jag bara får kommentera det du först sade, det här att man säger att det har skett en värdeförskjutning. Jag vill alltid vara väldigt försiktig med det. Det som jag egentligen tänker händer, men som kanske i viss mån bidrar till detta, är att det hela tiden tillkommer nya röster som ju är symptom på tiden, eller i samklang med tiden. Sedan ska man ju ändå ha klart för sig att under hela den här perioden så föreligger det en relativt stabil uppfattning om äktenskap och sexualitet, i och för sig representerad av olika människor under olika perioder, men som så att säga beskriver lite av det jag sade initialt om äktenskapet som ordning, och vissa strukturer som tillhör det. Men det tillkommer helt klart nya röster som i viss mån förändrar klimatet, och där tror jag ändå man kan tala om någon form av värdeförskjutning.

När jag beskriver det så att det sker en förskjutning, eller ett förändrat fokus, från kön till värden – det tror jag lite grann har att göra med att diskussionen om äktenskapet och synen på samlevnad i en traditionell mening bygger väldigt mycket på dikotomin mellan man och kvinna, alltså olikheten. När vi tar bort grundvalarna för olikheten och sätter två personer av samma kön, då kan man inte längre dra en diskussion på att det är meningsfullt utifrån att finns något slags komplettering mellan könen, eller att man bidrar med olika saker. Den aspekten håller ju inte som argument, för det är ju två av samma kön och då bidrar de inte med olika saker längre. Vad är det då som är intressant? Jo, det som i någon mening blir allmänmänskligt: upplevelsen av kärlek, njutning, ömsesidighet, respekt. Diskussionen om kön, så som den traditionellt har utformats, blir ju inte meningsfull, eftersom den så starkt betonar olikheten. Det är det som är grejen, om jag uttrycker mig lite slarvigt.

ML: Skulle du säga att det i människans tendens att försöka se saker i perspektiv – »det ena« och »det andra« – kommer in någon annan form av dikotomi, till exempel genuint och inte så genuint, i de här värdena?

Det är en jätteintressant fråga. Jag tänkte just på det inför den här hearingen: vad är det på agendan som man tror kan bidra till förändring i någon

mening? Eller andra synsätt? Och det tror jag har att göra med det som du säger, att inte låta den ena dikotomin möjligen ersätta den andra. Vi kan gå tillbaka till queer, som i och för sig har sina problem. Men just i den här meningen så tror jag att här ändå finns något slags ansatser kring hur vi kan tänka kring kön, sexualitet, samlevnad, kärlek – alltså bortom den här typen av distinktioner. Och då menar jag även bortom det som du säger då, genuin eller inte. Men när jag säger det så menar jag inte att man raskt hoppar över det, utan jag tänker just att man ser det som en utmaning att fundera över vad vi vill med att upprätthålla dem. Om vi tar ett litet första steg genom att tänka att vi kanske inte ska betona detta med mäns och kvinnors olikheter så mycket – hur kan vi konstruktivt tänka kring det? Så säger du, och så kommer då nästa dikotomi: genuin–icke genuin. Hur kan vi tänka kring det, istället, då? Att man lite grann betar av det dualistiska tankemönstret, inte bara håller det åt sidan utan verkligen aktivt frågar sig: i vems intresse upprätthåller vi detta, och varför? – och verkligen argumenterar för det.

GG: I det sammanhanget kan det också vara viktigt att ta itu med vad som är normalt och onormalt.

Det ligger helt klart i hela det här. Inom sexualitetens område är frågan om normalt och onormalt väldigt behäftad med hela uppfattningen om det heterosexuella samlevnadsmönstret.

ML: Det aktualiserar en fråga som jag tycker är intressant. När man läser lite mer i din avhandling så skriver du, och det finns här också i det du presenterade nu, om att det blir tydligt att kyrkan utgör en värde tradition med flera konkurrerande uppfattningar. Det är ju ett sätt att se en diskussion: att det är möjligt att ha väldigt olika uppfattningar som väldigt öppet brottas med varandra. Ett annat sätt är att söka en större konsensus, därför att man gärna vill förena väldigt många perspektiv och upprätthålla någon sorts enhet. Hur skulle du se på den här debatten, och vad skulle du se som mest fruktbart?

Jag tror ju inte att bara för att en tradition innehåller flera uppfattningar så är den därmed relativistisk. Det vill jag gärna understryka. Det skulle inte heller vara min vision att det är där vi ska landa, slutligen. Jag tror snarare att det är någon form av ramverk som måste formuleras. Allt ska inte accepteras. Men frågan är ju var det här ramverket ska lägga sin tyngdpunkt? Det är oerhört komplext, naturligtvis. Ett sätt att börja den diskussionen kan ju vara att fundera kring den förskjutning som vi nu har berört lite, nämligen vad det får för konsekvenser om vi i större utsträckning skulle sätta det innehållsliga i centrum, och låta formerna – underordnas? Kanske löpa parallellt, jag vet inte, men jag kan på något sätt tycka att det ibland finns en retorik i de här frågorna som säger att: ja, ja, kärlek och ömsesidighet, det är jättefint att du trycker på det, *men* – det är liksom inte det. Men jag skulle ändå vilja säga att det ändå *är* det som är en viss utmaning att fundera kring.

Det finns faktiskt värden som inte är förhandlingsbara, i någon mening, som vi inte förhandlar om, bland annat då de här. Skulle man verkligen gå

på djupet med vad de innebär: vad menar vi med integritet, med autonomi, med ömsesidighet? – då får vi också en helt annan, tja, »spänst« låter lite ytligt. Men jag tror att det verkligen skulle kunna vara utmanande, att det skulle kunna vara något att verkligen formulera sig kring, och sedan säga att om du gestaltar det inom en homosexuell relation – en samkönad relation – eller en heterosexuell relation, det är bra, men vi ger inte avkall på den här typen av värden, vi vill att de ska föreligga, eller värnas. Jag tror att det kan vara en ingång i det hela. Jag tycker att Sundbys beskrivning i viss mån gäller fortfarande: det sekulariserade, eller det som döljs bakom den typen av definitioner, den reformatoriska äktenskapsuppfattningen. Det gäller ändå fortfarande, och jag tror man kan gå vidare i den diskussionen.

GG: Det här med konkurrerande uppfattningar är ju något som du ser utifrån din forskning, att det har varit så, och att det kanske går mot fler konkurrerande uppfattningar. Ser du detta som modellen för att hålla ihop det, förutom att man då försöker enas, som det exempel du gav. Om man nu tänker sig kyrkan: kan man leva med den här mångfalden och samtidigt inte stänga av något perspektiv, för det kommer ju antagligen att ta tid innan man kan enas – om att man ska titta på innehåll och inte former, eller så?

Jag menar att det är väldigt märkligt om man tänker sig att man ska ha en organisation, eller sluta ihop under ett tak, som är bara enande. Det måste ju ändå vara meningen att vi får mötas och dryfta och stöta och blöta våra uppfattningar just för att de är olika, för att det finns en mening i det. Men nu vet jag inte riktigt om jag missförstår dig.

GG: Det var mera som en följdfråga på den forskning du har bedrivit. Du ser att det finns konkurrerande uppfattningar, och hur håller man då ändå ihop sammanhanget?

Jag har inget bra svar där, bättre än att jag tror att det går att hitta ett ramverk.

ML: En följdfråga till det. Om man till exempel ser den feministiska rörelsens problem i den postmoderna feminismen, med ett oerhört differentierat utbud av röster där alla individuella anspråk ska tävla och kan tendera att skjuta i sank själva huvudprojektet: att föra fram kvinnors rättigheter, jämfört med mäns, därför att detta med »kvinnor« blir så svårt att använda – kan du se någon typ av problem där, till exempel att när fler röster gör sig hörda i debatt mot varandra tar det medietrymme från kyrkans tankar om att evangeliet ska utföras, eller den typen av tankar?

Det är klart att den risken finns, men samtidigt tror jag att historiskt tar det tid, att man inte löser det på ett år – att nu får de prata som inte har blivit hörda, och så ändras något. Det som är hoppfullt – enligt mitt synsätt – är ju att det faktiskt sker någon form av värdeförskjutningar, och det betyder att vi inte lever i väldigt stabila strukturer som vi inte förmår påverka. Det som kan vara något deprimerande är ju att de här förskjutningarna är otroligt trögflytande. Normer ändrar sig väldigt långsamt, inte minst när man tittar på synen på manligt och kvinnligt. Just när man tycker att man har

kommit någonstans, att saker och ting har förändrats – och det har de ju, i viss mening – så tittar man på en avhandling som den som Stina Jeffner har skrivit om synen på våldtäkt bland gymnasieungdomar. Där laboreras det verkligen oerhört mycket med väldigt traditionella uppfattningar om kvinnor och män: män tar för sig och kvinnor är tillgängliga. Då blir man lite ödmjuk inför detta att saker och ting inte förändras över en natt. Och för vissa av oss är ju det något som tär ibland . . .

ML: På den hoppfulla sidan pratar du i slutet om att olika praktiker, olika aktörer, kan vara spjutspetsar eller saker som driver framåt. Om du tittar på debatten nu, den sista tiden, har du själv tänkt att det där är en praktik eller en person, som du tycker skulle kunna vara ett intressant exempel som visar på sådana nya problemställningar eller nya möjligheter?

Jag ska ärligt säga att jag inte i detalj har följt med alls i de sista turerna i den här debatten. Jag vågar inte ge mig in på att ge något exempel, faktiskt.

ML: Det här får du välja om du vill svara på – det är ju din egen personliga åsikt. Men om kyrkan skulle ta ett ställningstagande åt något håll och vara någon form av profetisk rörelse i det här – som en av de aktörer du pratar om – har du någon tanke själv?

Då skulle jag verkligen hoppas att diskussionen startade i det som jag föreslog tidigare: att man koncentrerar sig mindre på formen och värnar innehållet tydligare, och ger utrymme åt flera former än en allenarådande ordning eller form.

Utfrågare: Gunilla Gunner (GG) och Mia Lövheim (ML)

Samhällsperspektiv

Attityder och värderingar bland ungdomar beträffande kärlek och samlevnad

Bo Lewin

Som sociolog är jag sexualforskare, vilket innebär att min forskning är socialpsykologiskt inriktad. För snart trettio år sedan disputerade jag på en avhandling om ogift samboende. Mina undersökningar finansierades av en statlig utredning som tillsatts med anledning av att äktenskapsfrekvensen mellan 1967 och 1974 fallit med 40 procent. Man trodde att kärnfamiljens tid var över, men det visade sig att denna moraliskt centrala institution inte alls var i färd att falla samman. Vad som skedde var att dess former förändrades. Människors normer förändras inte lika snabbt och inte på det sättet. På grund av det som då kallades strukturomvandling – att man med AMS hjälp flyttade stora delar av Norrlands befolkning till södra Sverige – hade vi fått ett brott i den informella sociala kontrollen, den som gjort att människor faktiskt gift sig. »Moster Svea tycker att det skulle vara lämpligt, och det skulle vara så genant att besöka moster Svea utan att vara gift.« Den kontrollen upphörde när moster Svea satt kvar i en liten stuga i övre Norrland och man själv bodde i nybyggda miljonprogrambostäder bland grannar man nästan aldrig sett.

Så väcktes mitt intresse för de normer som styr människors handlande, och insikten om att det som vi ser kanske bara är ytan av det som händer. Bakomliggande processer skapade både strukturomvandlingen och den diskussion som fördes i mycket små grupper om förändrade samlevnadsformer, om mäns och kvinnors relationer, och experimenterandet med nya samlevnadsformer. Vi drar fel slutsatser om vi tror att den ena förändringen orsakat den andra. Båda har samma gemensamma orsak.

I ungefär tjugo år har jag studerat ungdom och sexualitet på olika sätt. Jag har undersökt ungdomar i grundskolans högstadium, hur de förvärvat sina första samlagserfarenheter, och invandrarungdomar och ungdomar med funktionshinder.

VÄSTERLÄNSK KÄRLEKSIDEOLOGI

Oerhört viktigt, när man vill förstå unga människors handlande när det gäller sexualitet, kärlek och partnerskap, är att förstå betydelsen av vad jag kallar kärleksideologin. Kärleken rättfärdigar sexualiteten bland ungdomar i Sverige. Så vad menar vi då med kärlek?

Kärleken uppfattas som en domesticerad urkraft.

Alla kulturer känner till kärlek i betydelsen passion, något som plötsligt

förändrar människors världsbild och får dem att agera som de inte tidigare har agerat, agera på ett sätt som bryter normer. Romeo och Julia bryter sociala kontrakt och överskrider socialt utstakade gränser. Tristan och Isolde, där vi till och med måste skylla på en kärleksdryck för att förklara deras socialt destruktiva handlande, utspelar sig i en feodal struktur där troheten mot länsherren, konungen, är det fundament eller kitt som håller samhället samman. Mot detta bryter Tristan.

De här myterna eller berättelserna är ganska arketypiska, och vi känner dem också från andra kulturer. De är inga gulliga hollywoodhistorier utan varnande berättelser om faran av att bryta det samhälleliga kontraktet. De drabbade må vara lyckliga och lite fjolliga och med ett leende gå mot sin undergång – men just undergång är ju vad som väntar både Romeo och Julia och Tristan och Isolde. Sensmoralen är att passionen kan vara alldeles berusande, men akta dig!

Detta är inte den kärleksideologi som vi själva talar om. Här i Norden, och i hela nordvästra Europa, har vi utvecklat en speciell, occidental variant av den. Kanske har den blivit ännu tydligare i den del av den västliga kulturkretsen som inte delar den europeiska traditionen, det vill säga i den nordamerikanska hollywoodvarianten, där människor drabbas av kärleken men inte i den totalt omstörtande version som vi ser i Tristan och Isolde eller Romeo och Julia. I Norden får denna version av kärleksideologi en mycket specifik utformning genom att kombineras med ett rationellt beteende. Vi är oerhört rationella och planerar allting. Vi tror att vi kan göra det: vi lever i en fysisk omgivning som inte är hotande, vi har inga tornados, inga jordbävningar eller naturkatastrofer på det sättet. Social ingenjörskonst är lämpad för den här omgivningen. Vi kan upprätthålla tron på att vi faktiskt skapar och kontrollerar, vi är förstående, vi planerar för ungdomars sexualitet. Resultatet blir den kärleksideologi som jag kallar den domesticerade urkraften, och det är den som rättfärdigar sexualiteten.

Utifrån min forskning vill jag bestämt hävda att det bland ungdomar finns mycket lite experimenterande i termer av gruppsex eller sex för vänskaps skull. Det är ett moraliskt krav att man ska vara kär i sin partner. Ungdomar är mycket moraliserande, de resonerar i moraliska termer.

Man kan möta oväntade kombinationer av det här planerandet för kärleken. När jag intervjuar ungdomar (tonåringar), brukar jag regelmässigt fråga om de har en kondom på sig under samtalet. Det är en enkel kontrollfråga för att fastställa hur pass näraliggande möjligheten till en sexuell kontakt uppfattas vara. Jag har intervjuat några få ungdomar som inte har haft samlag men som ändå har haft en kondom på sig, för de *skulle ju kunna bli* kära. De liksom väntar och hoppas på kärleken, och kombinerar det med den svenska rationaliteten och vad de lärt sig i skolan om vad man ska tänka på och planera för att ta sitt ansvar. Och det ansvaret tar de, de är oerhört ansvarsfulla.

Hur kommer det sig då att svenska eller nordiska ungdomar i jämförande statistik har sina första samlag vid lägre ålder än i många andra länder? Hur kommer det sig att ungdomar idag (eller under de senaste tio till tjugo åren) har haft så många fler samlagspartner jämfört med tidigare generationer, för fyrtio eller femtio år sedan?

När vi jämför ålder för första samlag är det för det första viktigt att förstå hur oerhört svårt det är att jämföra olika kulturer när det gäller sexualitet. Kulturjämförelser – »cross-cultural studies« – är alltid förknippade med stora mätproblem. Om vi preciserar oss och säger att vi syftar på ett heterosexuellt samlag med penis införd i slidan är definitionen visserligen klar och tydlig och begriplig i alla kulturer, men den handlar fortfarande inte om ett beteende som är jämförbart. Vi måste införa en distinktion mellan vad vi kultur- och samhällsvetare kallar för initiations- och konfirmationsriter: riter som startar något, som visar att vi har påbörjat någonting, och riter som bekräftar något som redan skett och som vi tar ansvar för.

I USA finns uttrycket »gone all the way«, som syftar just på ett samlag med penis i slidan. Den amerikanska kulturen är mer oskultsfixerad än den nordiska. Kvinnans oskuld är viktig, vilket gör att det finns något som tidigare har kallats *démi-vierge*, alltså ett slags halvjungfru, uttryckt i bland annat Lolitabilden: unga människor som är sexuellt erfarna och kompetenta men utan att ha haft vaginalt samlag. Petting, inklusive oralsex, fungerar som substitut, och resultatet blir ett slags kulturellt föreskriven trappstegsformad ackumulation av sexuell erfarenhet: först det ena, sedan det andra. Detta håller nu på att luckras upp, men den gängse amerikanska bild som ännu präglar mycket av populärkulturen, och som har varit sann under decennierna, börjar med att människor håller varandra i handen, kramas utanpå kläderna, under kläderna etc., och i USA har det utvecklats en pettingkultur där oralsex fungerar som ersättning för samlag. »Gone all the way« kommer då i slutet, som en bekräftelse där det vaginala samlaget utgör en konfirmationsrit.

I Sverige har jag intervjuat ett mycket stort antal ungdomar om deras samlagsbeteende, vilka samlagsställningar de använt etc. Jag har frågat om deras första samlag överhuvudtaget och om det första med deras aktuella partner. Oftast är dessa erfarenheter mycket stereotypa och innehåller inte de olika samlagsställningar eller tekniker som ungdomarna kan ha varit med om så småningom. Om man då utifrån den lista där de kryssat för olika alternativ frågar: »Men du har ju varit med om det och det – varför gjorde ni inte så?«, så får man till svar: »Ja men vi *kände* ju inte varandra.« Det vaginala samlaget har här blivit en initiationsrit: ett sätt att visa att vi *vill* vara ihop, vi vill etablera en relation. Oralsex och mer varierade samlagsställningar är istället variation och förnyelse, något som ungdomar i Sverige finner mer självutlämnande. Den förklaring som jag använder i socialpsyko-

logiska termer är att en njutningsinriktad sexualitet upplevs som mer självutlämnande för unga människor, medan det vaginala samlaget med så kallad missionärsställning fungerar som initiationsrit. Man visar: nu vill vi börja, så får vi se om det går. Vi kände inte varandra, men så här lär vi känna varandra.

Det här gör att vi får en lägre ålder för första samlag i Sverige än i många andra länder. Vi jämför en initiationsrit med en konfirmationsrit, och det ena uppträder självklart i lägre ålder än det andra.

DET MONOGAMA IDEALET

Så varför har svenska ungdomar fler partners? Det sammanhänger nog med brottet i den informella sociala kontrollen vid en viss tid, som medförde en viss förändring i mönstret men inte något slags tilltagande promiskuitet. Det blev accepterat att ha flera relationer på vägen till den »enda rätta«, som fortfarande är idealet eller normen. Idealet är alltså monogamt, men det har utvecklats en idé om en seriell monogami. Den är inte utmärkande just för ungdomar utan för det västerländska samhället överhuvudtaget. Det speciella vad gäller ungdomarna är deras annorlunda tidsperspektiv. Jag vill med emfas hävda att de inte är promiskuösa utan att de har ett annat tidsperspektiv. Det må ta en trettioåring tre år att upptäcka att den »enda rätta« inte var den enda rätta, och då har man vid skilsmässan hunnit skaffa både villa och Volvo och barn tillsammans. För ungdomarna tar samma sak tre veckor, och efter tre månader har de en ny partner. Ändå är engagemanget detsamma. Känslostormarna är starka och allt annat än ytliga.

Ungdomar har ingen utvecklad terminologi för att resonera etiskt-moraliskt, men det finns en sådan klangbotten i det som de säger. De har starka förväntningar på sin partner men uttrycker sig ofta i termer av att man inte har rätt att kräva något: »Det är klart jag inte kan kräva, men jag *vill* verkligen...« De vill att partnern ska vara trogen, de vill vara trogna, de *är* trogna. De har förväntningar om detta, men som ett slags nåd eller gåva att be om eller hoppas på, något som man inte har rätt att kräva. Detta ses som den goda sexualiteten: den monogama sexualiteten, en stark kraft som dock inte är hotfull eller socialt omvälvande. Det är en hollywoodbild där man susar iväg till vackra toner, möjligtvis till ett chartermål men inte till avgrunden. Detta är den domesticerade bilden av kärlekens kraft.

FÖRÄLDRARNA SOM NORMGIVARE

Det talas ibland om en motsättning som på engelska kallas »parents vs. peers« och som handlar om unga människors normkällor. Föräldrarna oroar sig för att ungdomarna umgås med »fel« människor. Det kanske de i och för sig alltid gör, ur föräldrarnas synpunkt? Jag vill ändå med bestämdhet hävda att ungdomarna har sina normkällor hos föräldrarna (eller de vuxna som de vuxit upp med). Visst finns det ungdomskulturer, och visst ingår det i de

ungas frigörelseprocess att åtminstone verbalt uttrycka att föräldrarna är insnöade, stenålders, mindre vetande och allmänt hopplösa. Föräldrarna å sin sida anser att de unga lyssnar på musik på en volym som inte är av denna världen, att de pratar för mycket i telefon etc., och så var det inte när de själva var unga. Och det var det ju kanske inte, men sina värderingar har man ändå lyckligen överfört. Var skulle de unga annars få sina värderingar ifrån?

Ungdomsgrupper karakteriseras av gemensamma intressen – musik, sport etc. – som inte är särskilt normskapande. Umgänget fungerar inte så. Visst kan det på sikt ha betydelse för normbildningen vad ungdomar gör, men i grunden kommer värderingarna från föräldrarna. Detta förstärks ytterligare av att vi i Sverige lever i ett samhälle som är mer boendesegregerat än något annat. Det planerade boendet ingår i vår sociala ingenjörskonst. Vi har en stadsplanering där hela gården avsätts antingen för flerfamiljshus eller så kallade egnahem eller småhus, som görs tillgängliga via en bank för likadana köpare som stått ungefär lika länge i kö och betalar ungefär samma insatser, och som socialt är varandra oerhört lika. Vi har inte stadskärnor med tjugiga lägenheter mot gatan och små kyffen i gårdshusen – detta är bortsanerat. I det kontinentala Europa blandas människor ur olika sociala skikt rent fysiskt och ser varandra. Här däremot är boendesegregationen omfattande.

Eftersom vi värnar om barnen och planerar allt mycket noga, vill vi att deras första skola helst ska ligga alldeles i närheten och att klasserna ska vara sammanhållna. Barnen får alltså kamrater med föräldrar som är ungefär likadana som deras egna, och de behöver inte träffa nya människor – de besparas chocken av att upptäcka att det finns olika livsstilar. Detta bidrar till att stärka föräldrarnas inflytande över normbildningen. Visst kan det finnas problem i enskilda fall med ungdomar som hamnar i olämpliga sociala miljöer, men i 80 eller 90 procent av fallen är detta med »parents vs. peers« inte något egentligt dilemma.

I fråga om social skiktning får vi alltså en överdriven uppfattning om homogenitetens omfattning. Jag brukar ibland tala om skilda sexuella verkligheter. Vi tror alla att vår egen verklighet är den normala eftersom vi så sällan konfronteras med några andra. Detta gäller även ungdomar. I tidigare mätningar har vi knutit sådana skillnader till skilda socialgrupper med olika status och inkomst. Idag handlar det snarare om livsstilsgrupper som inte nödvändigtvis sammanhänger med traditionell social status. Beroende på dessa livsstilsgrupper finns det betydande skillnader i sexuella mönster både bland vuxna och bland ungdomar.

MM: Jag har en första fråga, och den har jag fått under den här veckan. Flera av talarna har sagt att vår tid, vår kultur och vårt samhälle är så sexualiserat. Det där känner jag igen – det återkommer hos kyrkliga företrädare som gärna talar om sexualiseringen i samtiden. Jag undrar hur du ser på det?

Det är alldeles uppenbart att sexualiteten möter oss på affischtavlor, det

finns en kommersialisering av sexualiteten, ett utnyttjande av sexualiteten, som vi i Sverige då har lagstiftning mot så att man inte säljer bildäck med halv- eller helnakna kvinnor längre. Men den tendensen är oerhört stark. Det tycker jag inte innebär att vår tid är mer sexualiserad än andra tider. Vi använder mer öppet människokroppens sexuella symboler i andra sammanhang, helt enkelt därför att sexualitet är en stark kraft, och det är då frestande att använda den i många sammanhang, kommersiella etc. Vi är sexuella varelser, vi är sexuellt intresserade – vi tittar till, så att säga, om vi ser något med en sexuell signal. Det var nog inte mindre sexualiserat under den viktorska tiden när pianonas svarvade ben väckte sådana tankar att man hade skynken och dukar för dem. Det visar ju snarast bara att det ligger inom oss. Sedan är frågan hur vi använder det i det offentliga rummet.

ML: När man då talar i väldigt generella termer om att samhället är sexualiserat så frågar man sig som sociolog: gäller det här verkligen alla grupper, eller vilka grupper är det i så fall som bär detta?

Det jag vill visa på är nog att det är vi människor som bär det. Eftersom vi har det intresset så kan det utnyttjas. Det brukar ibland föras fram att diverse herrtidningar har ett fördärvligt inflytande och förför, och att reklamen bidrar till sexualiseringen. I själva verket är det ju så att jeansförsäljare och publicister inte är intresserade av att förändra människor, att få människor att bli mera sexuella. Tvärtom: man skummar ekonomiskt av nyttan av att vi är sexuellt intresserade. Det skapar inte sexualiteten, utan det utnyttjar den sexualitet vi faktiskt har.

ML: Det här att man har kommit att alltmer utnyttja sexualiteten, att sexualiteten blir mer och mer tydlig – skapar det också, som du kan se, en mottrend?

Det är det självklart att det gör. För att gå tillbaka så är det en femton-tjugo år sedan herrtidningarna stoppades in i något slags fodral så att de nakna damerna inte skulle synas, och sedan mer eller mindre försvann de. Det finns alltså motreaktioner, det är fullkomligt självklart. Jag talade tidigare till exempel om förändringar i den sociala kontrollen som gav »windows of opportunity« för att öppet utnyttja sexualiteten kommersiellt. Då sker det en förändring, och då får vi en motreaktion på den. Det är så vi får en form av befästa samhälleliga normer.

Sexuella revolutioner är mycket mer sällsynta än vad kvällspressen tror. Vi har haft betydande förändringar i sexualmönster tre gånger under det här seklet. Vi kunde se det förr i gonorréstatistiken, som är mycket välförd i Sverige – eller var mycket välförd, så att vi faktiskt exakt kunde lita på den. Internationellt finns det en något så när hyfsad statistik. Gonorré är ett utmärkt exempel för hur det var fram till för något dussin år sedan. Den ger häftiga symptom på mannen och gör det inom en vecka eller tio dagar, så vi får dem till vård, in i statistiken, och de är lätt botade – de kan bli snabbt botade på en vecka och gå ut och göra om det. Så det var en noggrann bokföring, och det är en sorg bland sexologer att gonorrén har blivit så sällsynt

att vi inte längre kan ha den som markör. Det måste vara en sjukdom som är så spridd att det inte bara handlar om vissa subgrupper inom befolkningen, utan den ska vara spridd i befolkningen som helhet.

Och då hade vi alltså en topp 1918, en topp 1945, och vi har en topp 1969. Det brukar kallas för första, andra och tredje världskriget. Internationellt tänker man på galopperande våldtäkter och hemvändande soldater, men det här finns mycket tydligt också i Sverige. Det handlar om att det går upp med en faktor 5 eller 6, mycket tydliga toppar. Om vi nu tänker på de bilder vi sett på hemvärnsmän från första världskriget med trekantiga hattar som står ensamma ute på någon klippa eller något skär, och det var ju inte direkt några galopperande våldtäkter. Och 1945 var det ju inte det heller, när folk återvände från beredskapen i de värmländska skogarna. Och 1969 hade vi överhuvudtaget inga inkallelser i Sverige. Vad det handlar om är stora ekonomiska förändringar. Det är freden som bryter ut. Helt plötsligt är allting möjligt igen. Efter andra världskriget blev det möjligt att resa ut i världen igen. Männerna kommer i och för sig hem till en situation – även här i Sverige – där kvinnor plötsligt har fått ett annat fäste på arbetsmarknaden. Det finns andra förändrade sociala relationer, och så vidare.

Varför blir det då inte så att det fortsätter och eskalerar? Varför går det ner igen sedan? Jo, för sedan kommer lågkonjunkturen. Efter 1969 kommer 1974, och då kommer oljekrisen. När vi tror att vi har framtiden för oss, att allt är möjligt, den gyllene tiden har kommit, ekonomin blomstrar och alla kurvor skrivs ut: svisch! – så här... då behöver vi ju inte riktigt bry oss om det som är här och nu, då kan vi hoppa av, då ska vi vandra i bergen i Nepal och ha någon guru och så, och sedan kan vi återkomma. Det finns gott om jobb när vi kommer tillbaka, och förresten kan vi utbilda oss till något nytt då, och allting blir annorlunda. Och den här partnern är nog inte så bra, det finns nog någon bättre partner om hörnet. Men så kommer oljekrisen, och så kommer lågkonjunkturen, och så blir det uppsägningar på jobbet, och då är det bäst att ha en ordentlig utbildning. Och sedan håller man partnern i handen och går och köper en skinnsoffa istället för att åka till Katmandu. Det är ungefär så det går till.

De här förändringarna finns, men de lämnar lite spår varje gång, så vi får ett slags trappstegsutveckling: mer än förr blir möjligt. I hela västvärlden ser vi att det sker en förändring just kring 1920, efter första världskriget. Det finns roliga Kinsey-data om amerikanska kvinnor födda före eller efter 1900 – alltså de som var tjugo år efter första världskriget. Av dem som var födda före 1900 hade en majoritet inte haft samlag före äktenskapet. Även bland amerikanska människor födda efter 1900 har alltså en majoritet haft det.

Vad var frågan? Det här var en lång utveckling.

ML: Det var en lång utvidgning på frågan om det finns en sexualisering i samhället, och om det finns mottrender och så.

Ja, det finns mottrender. Det är oljekrisen, det är recessionen – det bästa

sättet att få folk att bete sig sexuellt restriktivt är att skapa en miljö där de är rädda om vad de har.

ML: Vi går vidare till ett begrepp som har varit uppe i en del diskussioner här. Det har pratats ibland om en »genuin« sexualitet. Ibland förekommer det också i diskussionerna i kyrkan att det finns »normal« sexualitet. Finns det någon normal eller genuin sexualitet, enligt din uppfattning?

Den »genuina sexualiteten« påminner mig om diskussionen om vad som är pornografi och vad som är en erotisk bild: det jag gillar är en erotisk bild och det jag ogillar – som inte stämmer med min smak – är pornografi, och det är fult. Den »genuina« sexualiteten är naturligtvis den som jag känner för. Om »normal« och »naturlig«: det är ju så att vi alltid är individcentrerade, vi är etnocentriska osv. Vi är knutna till vår kultur. Vad det gäller kulturen så är det ju så att »vi« är »normala« och de andra är det inte. Vi kan med en ansträngning av tanken förstå att andra sätt att klä sig, laga mat och så vidare kanske är normala för »dom där«, men de borde ju faktiskt lära sig lite svenskhet i alla fall.

När det gäller sex är vi snäppet värre. Då är vi vad jag kallar naturfascister, för då är det inte bara frågan om att vi är normala, utan vi är naturliga, och det är inte de andra. Nu talar jag inte bara om sexuell inriktning utan jag talar om, alltså, bara sättet att vara: den goda sexualiteten, den som kärleksideologin handlar om, den är den naturliga sexualiteten. Samtidigt är det ju så att vi vet, genom historia och antropologi, att de sexuella uttrycksformerna är oerhört varierade över tid och mellan olika kulturer. Så vad vi uppfattar som normalt och naturligt har man inte uppfattat som normalt och naturligt vid andra tider och på andra platser. Vår mest kända samlagsställning, missionärsställningen, heter ju det därför att människor i Söderhavet fann den så säregen. Det finns genom Bronislaw Malinowski välundersökt från Tobrianderna, där man alltså har vad som har missuppfattats som en fri sexualitet. Man har en sexualitet som är lika hårt reglerad och kontrollerad där som här, men på ett annat sätt och med andra normer. Men där ingår då bland annat uppenbarligen att man har tabun mot kroppsberöring. Den vanliga samlagsställningen är något slags huksittande framför varandra med bara genital kontakt – det låter mycket akrobatiskt och besvärligt. Men om det då kommer västerlänningar dit och har vår vanliga, med mannen uppepå: pang! – det måste framstå som synnerligen perverst. Därav namnet missionärsställningen, alltså. Så mycket för den »normala« sexualiteten.

MM: En nyzeeländsk undersökning visade att när det gäller bisexuell attraktion bland yngre så sade sig 26 procent av kvinnorna ha känt attraktion till en kvinna. 10 procent av pojkarna hade varit attraherade till sitt eget kön. Expressen bad dig kommentera det, och där säger du så här: »Det är mer accepterat för kvinnor att bli attraherade av personer av samma kön. I vår kultur lär sig både män och kvinnor att se kvinnokroppen som sensuell. Reklam med lättklädda damer riktas till båda könen.«

Nu måste jag fråga det som jag har hört från framför allt mina frikyrkliga vänner, men också en del i Svenska kyrkan: smittar homosexualitet?

Jag förstår inte vad det som du sade hade med homosexualitet att göra.

MM: Du säger att i vår kultur är det mer tillåtet för kvinnorna att visa det här. Alltså: om kulturen blir mer tillåtande kommer det att bli mycket mer homosexualitet.

Det jag talade om har inte ett smack med homosexualitet att göra. Homosexualitet är en mycket lustig term. Den uppfanns 1874, eller något sådant, av en österrikisk författare. Man hade tidigare talat om uranism, »konträre Sexualempfindungen« etc. Beteendet, lika med att tända på och ha sexuell kontakt med samma kön, är känt från alla kulturer. Men att detta plötsligt blir en identitet, det är något som sker först – jag tror det är 1874, jag har inte med mig de papperen. Det är i samband med en reformering av den preussiska strafflagen, där man vill straffbelägga beteendet. Då förs det en diskussion, som säger ungefär att »de« ska inte straffas för »de« är så att säga inte skyldiga till sina böjelser, ty de är givna sådana av naturen. Och helt plötsligt har det blivit en identitet. Tidigare finns det ett beteende som är allmänt och universellt känt. När man gör det till en identitet blir det något oerhört knepigt, men den är alltså oerhört tidsbestämd, och bestämd i den här kulturen. Det är därför jag säger att det som du talar om kanske inte har med homosexualitet att göra.

Det är först då som homosexualitet i den moderna västerländska betydelsen uppstår, men det intressanta är ju att »vi«, majoriteten, var inte »heterosexuella« innan dess heller, för man kan inte vara »heterosexuell« innan man har definierat »homosexuell«. Det här som har blivit en modeterm, den socialt konstruerade sexualiteten: det här är ett utmärkt exempel på en socialt konstruerad sexualitet. Människor som definierar sig som homosexuella idag uppfattar jag befinner sig i två läger. En del accepterar det jag säger, andra blir vansinnigt upprörda över det jag sade nyss, därför att man hävdar att »jag är« någonting, alltså att det ligger djupt i mig, inte bara i min sociala identitet utan på något sätt i generna. Och det är något som jag alltså inte accepterar, med hänvisning just till det här. Att vissa människor kan ha vissa preferenser som ligger mer i generna, det är alldeles klart. En del människor föredrar så att säga den nära kontakten: pang, andra – vi vet allihopa från vår egen sexuella erfarenhet att det finns differenser och preferenser, och att vi helt enkelt tycker vissa saker är så att säga roligare än andra saker. Vissa människor är mer benägna för oralsex än andra, etc. etc. Detta har inte ett smack med något slags identitet att göra.

Jag blev vansinnigt rädd först när du sade att »då sade du enligt Expressen...«, men det var rätt citerat. Jag har sagt ungefär så där. Ja, men om det nu är en kvinnokropp – jag påstår att det lika gärna skulle kunna vara en viss konstnär: om vi för fram en viss konstnär oerhört starkt så kommer man att tycka om den också. Det är ungefär vad jag säger. Det har inte med sex att

göra, på det sättet. När det gäller att titta på statyer och liknande så var de klassiska grekerna mer fascinerade av manskroppen än av kvinnokroppen, förefaller det som. I den här kulturen här och nu är vi mer fascinerade av kvinnokroppen än av manskroppen.

MM: Menar du alltså att all sexualitet är konstruerad?

Nej, nej. Jag säger att vi ju alla är sexuella, och att det kan utnyttjas på dittan och dattan sätt. Det är självklart att det finns vad jag skulle kalla för ett biologiskt substrat. Det handlar om gener och det handlar om hormoner, men det är faktiskt inte mina hormoner som tänder på eller pratar med en potentiell partner. De agerar och reagerar, men det är i en social kontext och en social situation och genom ett socialt spel som jag interagerar med en partner. Det finns ingen sexualitet som inte är social. I uttrycksformerna, i sättet vi hanterar den, i sättet vi kommunicerar den – det är socialt bestämt. Jag satt alldeles nyss och sade att vi vet från antropologi och historia att det skiljer sig åt och så, och alla nickade instämmande. Men om vi nu håller med om detta, då är det ju just detta: det är den sociala kontexten som skiljer hur klassiska greker och vi förhåller oss till exempel till sex mellan människor av samma kön. Om vi nu ser detta som en identitet eller inte, om vår vanligaste samlagsställning är med mannen eller med kvinnan ovanpå, det skiljer sig åt mellan olika tider och olika platser. Kommer jag från en viss given kultur och tid och plats, och det gör jag, och konfronteras med någon från en annan, så får vi problem med vår sexuella kommunikation. Men det är aldrig mina gener som kommunicerar direkt med dina gener – det går inte. Det går genom det här sociala sättet att vara, alltså. Bara en sådan sak som att nu har du och jag ögonkontakt. I andra kulturer skulle en man och en kvinna absolut inte ha det, för det skulle betyda något annat än vad det gör här och nu.

ML: Och just nu betyder det att vi har två och en halv minut kvar. Jag skulle vilja be dig att kort kommentera en liten sak som vi gärna skulle vilja veta, och det är huruvida du ser någonting av att religionen eller kyrkan kommer in särskilt i unga människors tankar om sexualitet, och i så fall var?

Ja, det tror jag den gör. Jag tror kyrkan har ett stort ansvar i den frågan, därför att unga människor är sökare. De försöker manifesteras sin egen identitet. Och som jag sade, i grunden använder de ett etiskt och moraliskt förhållningssätt – mer, skulle jag säga, än vuxna. När jag jämförde de här 13- och 14-åringarna, som det tar tre månader för att etablera en ny relation, och 30-åringarna, så är det måhända så att 30-åringarna har blivit mer cyniska, mer avtrubbade. De här unga människorna är oerhört känsliga. De söker, och de söker i alla möjliga moraliska termer. De som har kontakt med religion, med kyrka, med samfund, lyssnar naturligtvis på det. Jag talade om olika livsstilsgrupper. Om jag ska gå tillbaka till det här med »parents vs. peers« så tror jag att om man lever i en livsstilsgrupp där kyrka/samfund/religion spelar en roll, när det finns en kultur, genom föräldrainsflytande och föräldrar som är präglade, så spelar det stor roll för de här människorna. Det

kan vara stor skillnad mellan att komma till ett lyckligt förhållningssätt med sin sexualitet och ett mycket problematiskt förhållningssätt, och det tar tid att reda upp.

Utfrågare: Mia Lövheim (ML) och Mikael Mogren (MM)

Sexualitet och relationer

Birgitta Gustavii Koskinen

Jag började arbeta med abortrådgivning 1966 och kom sedan utifrån den erfarenheten att arbeta med sexualrådgivning. Detta var på den tiden ett outvecklat område. Sexualsynen var sträng, och över den vilade ett tungt sjok av moral. En flicka från min skoltid minns jag blev relegerad för att hon blev med barn. Pojken däremot fick fortsätta. Det mest anmärkningsvärda var att vi inte reagerade, att vi inte hade något demonstrationståg eller någonting. Detta känns som ljusår sedan.

Jag blev intresserad av de sexuella frågorna för att jag såg att det fanns en så nattsvart nöd vad gällde detta, och jag fick hand om en nybildad sexualrådgivningsbyrå vid lasarettet i Lund. Därmed, kan man väl säga, blev sexologin rumsren inom medicinen. Det hade den inte varit tidigare, och det dröjde väl ännu någon tid innan den blev det. Jag hade jobbat något halvår när jag fick en påringning från lasarettsdirektörens sekreterare som beordrade mig upp till direktionen »omedelbart«. Jag gick dit på darrande ben – dit gick man alltid på darrande ben. När jag kom in till direktören hade han en remiss som jag kände igen. Den hade jag skrivit, och ställt den till urologkliniken. En man hade sökt mig för impotens, alltså en erektionsstörning, och jag ville få honom undersökt. Men när professorn vid kliniken fick tag i remissen blev han mäkta upprörd och gick med den till lasarettsdirektören och sade: »Sådana här remisser vill jag verkligen inte se. Impotens! På en urologklinik! Nej!« Detta är något som man verkligen sysslar med idag, men då var det inte rumsrent.

När jag arbetat ett halvår med sexualrådgivningsfrågorna blev jag uppringd av en man som presenterade sig som lärare. Han var med i en grupp bestående av fem unga män, samtliga homosexuella, och bjöd mig hem till sig tillsammans med de här kollegerna till honom. De ville berätta för mig om hur det var att vara homosexuell, för han sade: jag tror inte att du vet så mycket om den saken. Det hade de alldeles rätt i: jag visste inte särskilt mycket om hur det var att vara homosexuell. Men efter det första mötet följde en lång rad möten där de berättade för mig om sina svårigheter. Anledningen till att de hade slagit sig samman var att de skulle gå igenom läromedel för att hitta sådant som var diskriminerande, och kunna påtala det hos läroboksförfattarna och förlagen och försöka få sådana saker utmönstrade.

Jag är oerhört tacksam över att jag fick den här insikten i hur det var att leva som homosexuell. Mycket tack vare de här männen sitter jag här idag. För deras skull ville jag gärna ställa upp, jag känner mig skyldig de här männen att svara för deras sak. Tragiskt nog är alla döda i aids, mycket beroende på den skuld och den skam som omgivit homosexualiteten så att man inte har kunnat handskas med den på ett vettigt sätt. – Om jag är lite nervös idag är det för att jag på bästa sätt vill föra fram det som de stod för.

HOMO-FEELING

Min första punkt har jag kallat för en semantisk diskussion av begreppet homosexualitet. Jag tycker att man ibland kanske skulle kalla det för homofili, och då egentligen inte »homo-fili«, med »i«, utan homo-*feeling*. Det handlar om en känsla. När vi för in begreppet sexualitet kan ordet ibland leda tanken fel. Det såg vi för två söndagar sedan i DN, där en av våra mer framstående filosofer tog till orda i ämnet. Han har, om jag så får uttrycka mig, snöat in på just sexualiteten och jämför homosexualiteten med sådana saker som pedofili och sadomasochism och andra saker som vi har diagnoser för. Men homofili eller homosexualitet är ingen diagnos, och det är mycket möjligt att professorn i fråga helt enkelt hade missuppfattat premisserna och därmed dragit felaktiga slutsatser. Ibland säger jag alltså homo-*feeli*, med »feeling«, istället. Samtidigt vill jag ju inte på något sätt ta bort sexualiteten, för givetvis är den en viktig del i dessa relationer liksom i alla andra relationer där kärleken hör hemma.

»BLIR« ELLER »ÄR« MAN HOMOFIL?

»Blir« man eller »är« man homo- eller heterofil? Jag vill svara att man *är* det. I vårt samhälle är det dock inte säkert att man tar till sig att man faktiskt *är* homofil. Så mycket skuld och skam vidlåder begreppet, och eftersom det inte är det vanligaste så ser man det kanske inte riktigt hos sig själv. Det omges ju av så mycket fördomar och negativa tankar och känslor att det kan ta ett tag innan man förstår man faktiskt älskar någon av sitt eget kön. Då har man kanske gått en lång väg och provat sig fram. Som sexualrådgivare har jag mött många som har råkat illa ut på grund av att de inte kunnat bejaka sin homosexualitet utan försökt komma in i samhället. Det är ju inte så lätt att leva som homosexuell. Man har inte räknat med att det är detta som man är – man har gift sig och kanske fått barn. Sedan, i sin mognad, när man har utvecklats och vågat ta till sig detta att man faktiskt är homofil, väljer man att leva på ett sätt som känns mera riktigt, och då blir det skilsmässa vilket innebär en katastrof i den familjen.

Som rådgivare har jag fått hjälpa sådana par att gå vidare, åtskilda men utan bitterhet, och ändå med kärlek. Jag har kunnat hjälpa dem genom att tala med föräldrar och svärföräldrar, försöka lyfta bort de fördomar som kan ha funnits där, och försökt hjälpa dem att hitta en ny typ av relation –

inte minst för barnens skull, och för alla de fina år som man haft tillsammans.

En kvinna, som blev tvungen att lämna sin man därför att han nu bejakade sin homosexualitet och valde att leva med en annan man, sade först till mig: »Du förstår, jag har ju inget vapen! Jag har ju ingenting att sätta emot. Han älskar denne man och det är män han älskar. Och det som jag föll för hos honom, det kanske var just det som egentligen var ett uttryck för hans homofili, för hans homosexualitet.« Nu har jag kanske fördomar, och hon kanske hade det också, men han tog alltså aktiv del i hennes intressen, konst, litteratur, allt det här estetiska som var hans huvudämnen. – Vi kunde komma så långt att hon fick fortsätta vara vän med dem båda. Hon fick lära sig att det inte var henne utan en man som han älskade. Och som sagt, i det läget hade hon inget vapen.

Homosexuell »är« man alltså, man »blir« det inte. Detta är viktigt att komma ihåg, för vi har haft en väldig rädsla för att ungdomar kan bli förförda till att bli homosexuella. Så är det inte. Man blir inte förförd till detta. Kanske kan man förledas att tro det idag, när vi har trivialiserat sexualiteten så mycket att den fjärrat sig från att vara så privat som den förr faktiskt alltid och i alla kulturer varit. Ibland, i vissa fruktbarhetsriter, har den varit offentlig, men hur män och kvinnor egentligen lever tillsammans, sexuellt: män och män, kvinnor och kvinnor, och kvinnor och män, det håller vi privat. Kanske är det just därför som sexualiteten ändå har något litet extra över sig? Jag vet inte om jag har rätt, men jag har i alla fall med åren förstått att det nog ändå bör vara så. Vi delar många intressen med våra vänner, vi delar matlagning och intressen för konst och musik och så vidare, och vi vet mycket, men vårt sexualliv är kanske ändå värt att hålla lite för sig själv.

VÅRT SYNSÄTT FÖRÄNDRAS

Vad innebär det då att leva som *homo-feel*? När man älskar någon av samma kön, vad vill man då? Ja, vad vill en människa som möter någon och drabbas av kärlek? Man vill leva tillsammans med den andre. Man vill dela livet, helt enkelt. Man vill stå upp för sin kärlek. Man vill visa hela världen att man hör ihop, att man faktiskt älskar varandra. Och man vill ringa hem och tala om: nu, nu har jag träffat min kärlek! Och det är dithän vi måste få komma. Vi måste få lov att bejaka den kärlek som vi drabbas av: kärlek, något så stort och så mäktigt. Tänk att en grupp under så lång tid har fått säga nej till detta. Dithän, att vi bejakar detta, tror jag att vi idag har nära.

Vår syn på sexualitet och samlevnad är inget statiskt. Om vi tänker oss vår syn på sexualiteten – det som vi betraktar som sexualitet – som ett stort ägg, så finns det en kärna i mitten, en liten gula. Det är biologin inom oss. Allt det andra, vitan och skalet, är det som kulturen gör med oss, det som gör att sexualiteten har sett så olika ut och att vi hanterat den på så olika sätt i olika tider. Långt in på 1930-talet var det ju till exempel straffbart att pro-

pagera för preventivmedel. Detta är bisarrt att tänka sig idag, men då uppfattades det som normalt.

På 1960-talet praktiserade jag på en socialförvaltning i Linköping där man hade att ta ställning till en förfrågan ifrån en affär som skulle sätta upp en kondomautomat. Olika instanser skulle yttra sig om lämpligheten av detta, och efter moget övervägande bestämde man sig för att det gick för sig att sätta upp automaten om man bara satte den på en mörk gata och framförallt så högt upp att inga barn och ungdomar nådde upp till den. Det är ju egentligen rätt anmärkningsvärt hur man tänkte. Det var väl särskilt ungdomarna som man gärna hade sett nådde upp till automaten.

När min egen klinik öppnade 1970 skulle alla kliniker på sjukhuset ha en gran till jul. Granen fick vi, den kom ifrån en förvaltning, granförvaltningen, men någon belysning fick vi inte. På omvägar hörde jag att elverkmästaren hade varit mycket upprörd: »den där – –« (och så hade han svurit, minsann) »verksamheten ska minsann inte ha någon belysning.« Då hörde jag av mig till sjukhuskyrkan och av prästen fick vi faktiskt pengar till en belysning. På många sätt fick vi alltså en upplysning även från kyrkan på sjukhuset.

Man talar ibland om att det ska skyndas så långsamt i de här frågorna. Jag undrar hur kyrkan hade sett ut om Jesus själv hade tänkt taktiskt? Om han hade tänkt att här måste vi skynda långsamt, här måste vi få alla med oss först, innan vi kan säga någonting? Med kärleken som ledstjärna tror jag att kyrkan skulle kunna återta en gammal roll, nämligen att vara radikal och föra fram just det mänskliga.

ML: I den tid vi befinner oss nu – har sexualiteten verkligen så väldigt stor betydelse för att skapa livskvalitet och glädje i våra liv som massmedia, löpsedlar, TV-program, sexrådgivningsspalter osv. kan få oss att tro? Eller är det så att det här blir ett problem för att det görs till en så stor fråga?

Det är en svår fråga du ställer. Jag vet inte om det är för att jag har börjat bli gammal som jag tycker jag blir så trött på alla de här guppande filtarna och sådant som man visar i TV. Som jag sade tidigare: man trivialiserar faktiskt sexualiteten. Som ett exempel på det du är ute efter kan jag berätta om en patient som jag mötte, en kvinna som blev så glad att möta en kvinnlig gynekolog. Den förra gynekologen hade varit en man. Hon var i sextioårsåldern och hade varit änka i tio år, och så hade den här gynekologen frågat henne om hon hade någon man. »Nej«, sade hon, »det har jag faktiskt inte. Gör det något?« – för han hade sett bekymrad ut. »Ja«, sade han, »man mår mycket bättre av att leva tillsammans med någon och leva ut sin sexualitet.« Då blev hon väldigt nervös och började undra om det var något fel på henne, för hon tyckte att hon mådde ganska bra. Och så frågade hon mig: »Ska jag må dåligt nu när jag inte har någon man?« Jag frågade henne: »Men hur mår du?« – »Ja, men jag mår så bra.« – »Ja, men så bra, då mår du ju bra!«

Jag tror att sexualiteten gestaltar sig olika i olika åldrar. Tänk en pubertal gosse – P.C. Jersild har skildrat det där så förnämligt i sin bok om när han växte upp, hur han och en polare var i varsin roddbåt på sommaren, och rodde in mellan olika vassruggar, och de tillfredsställde sig själva där – de gjorde inget annat hela dagarna, faktiskt. Men vuxna män gör inte så hela dagarna – de har annat för sig också. Så det ser olika ut i olika tider. Om du tänker på sexualiteten som kan drabba en så där riktigt rejält, passionen, då triggar det hela sexualiteten, då hamnar man i en brunstperiod, kan jag säga. Det är väl den enda brunstperiod som vi människor är i, när vi är drabbade av passion. Men sedan är ju sexualiteten och kärleken ett stilla flöde, som finns, och ibland finns den inte, och ja, det varierar. Men den finns där.

AL: Och som du menar har liten relation till sexskriverier och löpsedlar och sådant som vi ser?

Ja, och den där variationen som man ska ägna sig åt, den ligger i känslan och inte i akrobatiken, om jag säger så.

AL: Jag har ett exempel på motsatt pressverklighet. Jag har just varit i Kazakstan och hållit seminarier med kvinnliga journalister. Då visade de upp sina tidningar. Där har man bland annat en särskild kvinno sida, där man med ritningar visade hur flickor ska bära sig åt för att operera tillbaka mödomshinnan så att de ska kunna bli bortgifta. Det är också en annan verklighet. – Vi är ju i ungefär samma generation, och du pratade om hur nattsvart det var i Lund 1966. Jag tog min fil. kand. det året i Lund, och jag minns mina år där. Då kom böckerna »Kärlek 1« och 2, 3, 4 osv. Fri-släppt sexualitet – men inte homosexualitet, det var inte snack om det överhuvudtaget. Det handlade om något slags kvalificerad pornografi, som lästes på alla studenthem. Man kan fråga sig: hur frigörande var den sexualiteten, och vem vann så att säga i längden? Jag tror kanske inte att den nådde in i kyrkan då – jag vet inte, jag umgicks inte med teologer på den tiden. Men det skulle vara intressant att höra dig se lite mer på hela den förändring som har skett – det handlar alltså om en fyrtyårsperiod.

Per Blomqvist, som var studentpräst då, bad mig komma till prakten och föreläsa, och det var tidigt 1970-tal. Det gjorde jag sedan i säkert tjugo år och träffade varje kull, och det var roligt att se förändringen där. Första åren kunde vara ganska obehagliga för mig, för en del prästkandidater gick när jag kom in. Och det känns ju, det är ju lite oartigt tycker jag, och man blir lite ledsen. Men det fick jag ju ta. Men jag minns en ung man som tyckte att det var förskräckligt att jag talade om preventivmedel och sådana saker. Det skulle bli barn i en sexuell relation, i ett äktenskap, och då var preventivmedel fel. Jag frågade hur man skulle göra när man hade kommit i klimakteriet, om man skulle lägga ner den sexuella verksamheten då eller hur man skulle göra? »Ja«, sade han, då är det inte meningsfullt längre och då ska det inte vara någon sexualitet. Men då var det en kille som räckte upp handen och sade: »Jo, det tror jag faktiskt att man kan få. Sara blev ju gravid vid hög ålder. Bara man tror att man kan bli det så får man!« Möjligen blev han biskop, jag vet inte . . .

AL: Då hade du inga kvinnliga teologer att tala till, eller?

Inte så många.

AL: Det har ju hänt saker, på gott och ont. Men det som dröjde väldigt länge var ju uppenbarligen något slags acceptans av homosexualitet. När du talar om de här fem unga männen som alla sedan dog i aids, så säger ju det något om villkoren.

Det här var ju ingenting vi kunde tala om, alltså, att vi träffades. De träffades ju lite i smyg.

AL: Så vad var det som gjorde att det ändå bröt igenom? Ann-Cathrin Jarl har sagt här att det varit de homosexuellas kamp som gjort att det blev en ny syn på homosexualitet. Vad ser du för förklaringar?

Jag tror att det är bådadera. Att sexualiteten som sådan blev mindre skuldtyngd, och därmed så kunde också fler homosexuella bejaka sin sexualitet. Jag tror faktiskt att det hänger ihop, men att det är de homosexuellas kamp som har varit det mest väsentliga. Men det är ju också på gott och ont. Om man ser på Pride-festivalen och så – där kan man ju förledas att tro att det är alldeles extremt och konstigt att vara homosexuell, att man har grönt och rött hår, och piskor och läder och allt möjligt sänt.

AL: I varje fall om man läser DN och ser någon halvnaken dragqueen på första sidan – vilket ju också handlar om mediernas sätt att bevaka.

Ja – och det är så sorgligt att man gör det, därför att de flesta jag känner som är homosexuella – ja, det är »vi«, helt enkelt. Inget konstigt alls, inget märkligt. Det är bara det att man väljer, eller inte väljer ens, man råkar bli kär i någon av samma kön. Och det är ju alltså inte märkligt. Men tänk att det har varit det – så väldigt konstigt.

ML: Jag skulle vilja komma tillbaka till din tanke om det här med homosexualitet eller homofili. Ser du det verkligen som en poäng, som något vi ska behöva göra, att så att säga byta begrepp? Eller finns det större poänger i att gå i clinch med det här att det handlar om just det laddade, det som är sexualitet?

Det är mycket möjligt att man gör fel mot sexualiteten om man börjar kalla det för »feeling«, då, som jag gör nu. Men det var ju på grund av att Tännsjö halkade så snett, faktiskt, och när till och med en sådan person halkar snett så tänkte jag att då kanske man måste byta vokabulär. Det var det som jag hade tänkt mig. Men du har en viktig poäng i att man måste tala klartext om sexualiteten också. Det måste man faktiskt göra. Den måste få bejakas som den livskraft den faktiskt är.

AL: Ja, jag har den här artikeln framför mig. Där säger Torbjörn Tännsjö också att »mina sympatier ligger hos den rena hedonismen« – det kan ju vara intressant i det här sammanhanget. Men vi talar om homosexualitet. Några gånger under den här hearingen har jag frågat: hur ser man då på bisexualitet? Är vi alla bisexuella?

Ingen vet. Ingen kan säga hur det är, men jag kan ge några exempel. Jag har haft någon man som säger sig vara bisexuell. Han lever i en relation med en kvinna – han är gift – och så har han män vid sidan, och så går det dithän att han skiljer sig. Vem väljer han då? Jo, en man. Och de som han är otrogen

med, det är alltid män. Men det där tror jag väldigt mycket är begrepp. Jag tror det är väldigt få, faktiskt, som växlar hela tiden, utan när man väl har bejakat sin sexualitet så är man nog mer eller mindre renodlad.

AL: Så du tror att han är mer renodlat homosexuell, egentligen, och att han kanske av konventionella skäl en gång har gift sig?

Ja, precis. Därför att de som han är otrogen med, det är aldrig andra damer. Aldrig. Det är män. Och när han väl skiljer sig, så är det en man han lever ihop med sedan. I och för sig är ingenting nytt i vår Herres hage. Allting finns. Men jag tror nog ändå att de flesta av oss är antingen – eller, fast det är en lång väg att gå.

AL: Det kom en bok av en fransk forskare, vars namn jag för närvarande har tappat, en kvinnlig forskare. Boken hette XY – jag vet inte om du har läst den, den kom för säkert tio år sedan. Men där hävdar hon alldeles bestämt att alla unga män har en period av homosexualitet, att det alltså är ett led i utvecklingen. Somliga blir kvar i den och andra går vidare.

Jag har inte läst den, men jag kan väl säga som så här att de flesta barn leker sexuella lekar, och då kvittar det om man är pojke eller flicka. Många män eller ynglingar har ju nära relationer och onanerar till exempel i grupp – det gör ju aldrig flickor. Men det är kanske mera ett uttryck, jag vet inte för vad. Inte är det ett uttryck för homosexualitet. Det är det inte, utan det är ett utforskande – det är mera ett uttryck för sexualitet som pockar på.

ML: Nu är vi inne på den gränsszon, prövningszon, som bisexualitet kanske är. Du hävdar att man är homosexuell att det är något genuint. En annan expert, Bo Lewin, professor i sociologi, hävdade här att det är inte i generna utan i förväntningarna och interaktionen mellan människor som sexualitet skapas. Hur ser du på det här – går det verkligen att skilja vad man är och vad man så att säga lär sig, eller vad det öppnas för i ett samhälle, i en kontext?

Jag vill återknyta till vad jag sade om vad vi uppfattar som vår sexualitet som ett ägg, där vi har en biologi i »gulan«, eller kärnan. Och vad som är vad där, det vet vi inte riktigt. Ingen kan säkert säga det här, det kan man inte göra. Men om vi vänder på kuttingen kan jag väl säga att hos någon som är homosexuell har man försökt att terapeutisera bort homosexualiteten. Det skulle man ju kunna göra om det är en social överbyggnad, eller hur? Men det kan man inte. Man kan faktiskt inte göra det. Det är att göra våld på någon att försöka sig på en sådan terapi.

AL: Det finns de som hävdar att det där nu bara är mode. Många ungdomar pratar om det, det är inne. Ungdomarna själva säger det inte, men vuxenvärlden säger: det där är en modefluga, det kommer att gå över.

Queer-et, där man kostar på sig att leva hipp som happ om jag säger så, det är nog en modefluga. Jag talar om homo-feeling. Det är något annat, och det är väldigt viktigt att hålla isär, tror jag. För vilken stark kraft det ändå måste vara att stå emot alla de fördomar som har funnits gentemot den som är homosexuell – att man hävdar det ändå.

ML: Det finns väldigt många poänger, tror jag, och mycket har de homosexuella och deras rörelser vuxit genom att lyfta fram det här att det är något som man är. Men kan du också se att det finns risker med det? Inom feministisk teori pratar man ibland om att det finns risker i att hävda att något är typiskt manligt – något essentiellt manligt eller kvinnligt – för då kan man också hävda att om de är så olika, varför ska vi då försöka söka någon form av lika rättigheter eller någon form av likheter mellan människor, om det ändå är så att man är så olika. Kan du se att det finns någon risk med att betona att det är något som man är?

Nej, det tror jag inte. Det allra största som vi är, är att vi är människor. Sedan kan vi då kategorisera oss i män och kvinnor: i män och kvinnor som tänder på olika kön eller på lika kön, men vi är människor. Det är det vi är. Sedan kan en del kanske välja att leva lesbiskt av rent feministiska eller socialpolitiska skäl, eller vad jag ska säga, men det är inte homosexualitet. Det är något helt annat, ett politiskt ställningstagande där man väljer bort männen och förtrycket från männen, om jag så säger.

AL: Det brukar ju sägas att homosexualitet frodas till exempel i engelska internatskolor, för där har små killar inget annat än andra små killar att gulla med, och då blir det fler homosexuella. Är det så, tror du?

Nej. Däremot så är det ett homosexuellt beteende. Det är på samma sätt som förr i våra fängelser, när man inte hade så generösa permissionsregler. Då levde man ju också ut sin sexualitet och tog liksom för sig av det som fanns. Men man blev inte homosexuell för det.

AL: Finns det olika uppfattning i olika länder inom din disciplin? Delar andra sexologer eller andra som är inne på ditt område din uppfattning, eller finns det kulturella skillnader i föreställningar om de homosexuellas ställning och behov?

Det finns det naturligtvis, men mer och mer i till exempel USA – som är ett stort land och rymmer oerhört många olika synsätt – finns forskning som stöder detta att det är någonting som är.

AL: Hur påverkar religionen – alltså kyrkorna – inställningen till homosexualitet, som du ser det? Den kan ju påverka även andra än dem som är verksamma inom kyrkan, kan jag tänka mig?

Menar du att kyrkan har skuldbelagt homosexualiteten, eller...?

AL: Den moral som vår generation är uppvuxen med – i min flickskola, där jag gick på 1950-talet, var det naturligtvis väldigt mycket kyrkans inflytande över den moraluppfattning som gavs. Och då tänker jag mig att kyrkan trots allt har varit normgivare, och kanske är det mer nu i andra samhällen än i vårt. Jag undrar lite hur du ser på det.

Där menar jag att kyrkan har ett särskilt ansvar att ta hand om dem som vill få sin relation bekräftad i kyrkan. Jag tycker att man istället ska vända på saken och från kyrkans sida säga: »Vad roligt att ni vill få ert förbund bekräftat här hos oss – vad härligt!« Så tycker jag att det skulle vara. För en relation – mellan man och kvinna, mellan man och man och kvinna och kvinna – den är ju aldrig lätt, och jag vill påstå att den är svårare om man är

homosexuell, för det finns så mycket utanverk som är så svårt. Så den relationen skulle ju behöva en kyrklig välsignelse mer än den heterosexuella, egentligen. Man behöver kanske den extra kraften som en välsignelse skulle kunna ge. Så ser jag på det.

AL: Det är en intressant tanke. Det finns ju många heterosexuella människor som bara lever i samboförhållanden. Däremot kan ju strävan efter samkönat äktenskap nu vara ett uttryck för just det du säger.

Ja, och det ska man vara så glad för inom kyrkan, att man räknar med den. Tacka och ta emot!

ML: Kan vi prata mer konkret om det som du säger om att kärleken ska vara en ledstjärna för kyrkan. Man kan ju se det som något som handlar om värden. Du har pratat om att sexualiteten är något som ständigt förändras. Kan vi, eller bör vi, enligt din uppfattning, hävda vissa värden, någon viss kontinuitet i det här? Är det någon uppgift som kyrkan har? Allt är inte möjligt. Allt är inte gott.

Nej, det är det ju inte. Men man kan titta på sin historia. Jag har sett på dem som har talat här, och man har talat om kyrkans inställning genom tiderna. Man undrar ju hur det kom sig att man kunde hitta på så mycket konstiga saker, som till exempel det här att kvinnan var oren när hon hade fått barn. In i vår tid har det varit så. Men det lustiga är att man ansåg att hon var oren lite längre tid om hon hade fått en flicka än om hon hade fått en pojke. Hur kan man komma på något sådant? Det här tycker jag gör att man extra noga ska betänka att man faktiskt kan vara förvillad om man inte förstår att det här handlar om kärlek. – De som kom på det här med orenheten måste ju ha varit förvillade på något sätt.

AL: Det ställer ju också frågan om man kan lyfta sig ur sin tidsanda och sin samtids fördomar och se på ett annat sätt. Det måste ju vara de som kan det, som kan driva saken vidare.

Jesus kunde ju.

AL: Jesus kunde, ja.

Och han ska ju ändå vara rättesnöret. Han kunde ju verkligen det.

AL: Men det finns de som hänvisar till honom, som motståndare mot homosexualitet, mer eller mindre. Man stöder sig på Jesusord, icke att förglömma.

Man kan titta på hans liv, och vad han gjorde. Det var ju radikalt, verkligen.

AL: En sista liten fråga. Barnens roll, när det gäller homosexuella familjer – har du något att säga om det? Förr tyckte ju de psykoanalytiskt skolade att det var en otänkbar tanke att homosexuella par skulle kunna ha barn, med hänvisning till freudianska teorier.

Jag vet faktiskt inte. Det jag vet är att barn idag växer upp i alla möjliga och omöjliga familjekonstellationer. Och finns det en trygghet som bas, finns det kärlek i familjen, så tror jag att det är det viktigaste. Då kanske det spelar mindre roll om det är en mamma och en pappa, eller om det är mamma-mamma, pappa-pappa, eller att man har fyra föräldrar, eller många att rela-

tera till. Finns det en trygghet och finns det kärlek i familjen, den må se ut på lite olika sätt, så är detta det viktiga. Vi vet ju att så många har farit illa av en mamma-pappa i en knuten och karg relation.

Utfrågare: Ami Lönnroth (AL) och Mia Lövheim (ML)

Våld i nära relationer

Gun Heimer

Åktenskap kan vara både på gott och ont. Våld kan vara en allvarlig sida av relationen, inte minst om det finns barn i familjen. Men jag talar hellre om våld i nära relationer, alltså inte bara om mäns våld mot kvinnor – även om det oftast är en man som slår en kvinna. Frågan om våld i nära relationer måste ses som en kvinnohälsofråga och därmed som en jämställdhetsfråga. Det är också en kriminell handling och det får inte förminsкас. Vi talar om mäns överordning och kvinnors underordning. Det perspektivet lägger numera de flesta på frågan om våld i relationer. WHO och FN gör det: Det handlar om uttryck för makt och kontroll. I ett globalt perspektiv ifrågasätts alltså detta inte längre utan det uppfattas som tydligt och klart att mekanismen är sådan. Jag hoppas att även vi här idag kan göra tydligt att våld mot kvinnor och barn handlar om makt och kontroll. Våld förekommer också i homosexuella relationer, vilket ibland glöms bort – men det är samma slags uttryck för makt och kontroll.

Våld i nära relationer är ett tillitsbrott. Det som startade som en kärleksrelation övergår i att den som man blev kär i och litade på börjar slå en. Mer än en kvinnofråga är det egentligen ett mansproblem, och det är männen som på olika sätt måste stå upp och säga ifrån att de inte kan acceptera att sådant våld får förekomma. Det händer också i större utsträckning idag.

Internationellt uppfattas Sverige ligga långt framme i arbetet mot våld mot kvinnor. Vi har här i landet studerat och analyserat information om hur våldet ser ut, uppgifter som vi fått presentera i exempelvis FN. Vi har en kraftfull lagstiftning. Trots detta är sanningen den att omkring 20 kvinnor varje år dödas i Sverige. De dödas av sina män, av män som de känner, som de har gift sig med – och som de har barn med. Frågan kan inte enkelt avfärdas med att alla dessa män skulle vara psykiskt störda. Resultat från flera större europeiska studier visar att ungefär 10 procent av alla kvinnor lever i våldsfamiljer, oavsett om de lever i Bryssel eller Finland eller här i Sverige. Detta går inte att bortse från. Våld i nära relationer är en allvarlig fråga – både för samhället och för kyrkan. Idag är det många som inser detta också i kyrkan, men samhället har drivit frågorna längre.

Jag vill först säga något om mitt uppdrag, som chef för Rikskvinnocentrum, och mitt arbete med våld mot kvinnor och de erfarenheter och lärdo-

mar som vi fått genom detta arbete. Jag vill också beröra den lagstiftning som funnits historiskt och som råder idag. Det finns en myt som säger att kvinnor historiskt sett varit relativt väl skyddade, från kvinnofridslagarna på Birger Jarls tid och framåt. Den myten vill jag ifrågasätta. Jag vill också försöka ta upp hur kyrkan förhåller sig till den verklighet och politiska bild som råder i samhället, av exempelvis frågor om våld och om homosexuella, generellt sett, och vad kyrkan kanske kan göra.

RIKSKVINNOCENTRUMS ARBETE

Som gynekolog fick jag för tio år sedan ett regeringsuppdrag att starta ett nationellt centrum som skulle arbeta med frågor som rör våld mot kvinnor. När jag blev tillfrågad om att bli chef för Rikskvinnocentrum tackade jag först nej. Jag trodde inte att mäns våld mot kvinnor var något särskilt stort problem i samhället. Tyvärr vet jag nu att det är ett stort problem, att det finns i alla sociala strata, och att kvinnor i väletablerade socialgrupper faktiskt kan ha de största problemen att få hjälp. Det är ett större motstånd mot att vända sig till samhället om den man som slår en är präst, läkare eller polis. Att söka hjälp är i det avseendet enklare för personer som redan kanske har kontakter med socialtjänst eller polis.

Rikskvinnocentrum fick ett trefaldigt direktiv: att skapa ett gott omhändertagande av kvinnor som utsatts för misshandel och våldtäkt, att utbilda – på universitetsnivå och andra nivåer i samhället, samt att bedriva forskning. Av detta har vi nu alltså närmare tio års erfarenhet. Vad vi alltmer sett och förstått är att det handlar om att påverka attityder såväl på samhällsnivå som på ett professionellt och ett individuellt plan. För det krävs en förändring av attityder, för att få en förändrad syn på kvinnor, och det gäller att skapa kunskap om våldets mekanismer – vilket behövs också inom kyrkan.

Kvinnor måste kunna våga polisanmäla att de utsatts för misshandel och sexuella övergrepp utan att behöva mötas av förlegade attityder och ifrågasättande. De måste kunna lita på samhällets aktörer och att de ska kunna få den hjälp de behöver. Den som söker sig till kyrkan för att få hjälp kanske istället möts av tal om försoning och förlåtelse i äktenskapet i stället för bekräftelse av att hon varit utsatt för ett brott.

En nationell prevalensstudie som vi utfört på Rikskvinnocentrum tillsammans med sociologiska institutionen, *Slagen dam*, visade att endast omkring 15 procent av alla misshandlade kvinnor gjorde en polisanmälan. Enligt svensk kriminalstatistik anmäls drygt 20 000 fall om året vilket kriminologer uppskattar till omkring 20 procent av alla incidenter. Mörkertalet är med andra ord enormt.

En av mina doktorander har nyligen disputerat på förekomsten av våld under graviditet, som väl kan uppfattas som den yttersta formen av kränkning. Att vänta barn är ju för människor oftast en mycket lycklig tid, kanske den lyckligaste i deras liv – men just då kan i en del relationer våldet börja.

Vi genomförde en studie på mödravårdscentralerna här i Uppsala där vi frågade kvinnorna som kom dit om de hade upplevt våld. Det visade sig då att de som upplevt våld i tidig graviditet var lika många (2,6 procent) som de som hade högt blodtryck och sockersjuka under graviditeten – det senare har vi i mödravården sedan länge rutiner för att upptäcka.

RÄTTSSKYDDET I SVERIGE

Det är viktigt att se frågan i ett tidsperspektiv. De patriarkala strukturerna etablerades för länge sedan. Kvinnor och barn har haft en ställning som har gjort att våldet kunnat hållas dolt. När började vi lyfta upp frågor om mäns våld mot kvinnor? Många gånger talar man om att Sverige redan 1256, på Birger Jarls tid, fick en lag om kvinnofrid. I ärlighetens namn var det då dock snarast mannens heder man avsåg att skydda. Kvinnors och barns intressen har historiskt i rättsliga sammanhang spelat en underordnad roll.

Husagan avskaffades inte förrän 1864. Först 1965 kom den lag som förbjuder våldtäkt inom äktenskapet. Det visar vilken syn man haft på sexualiteten och på relationen mellan man och kvinna. Ett äktenskap där det är tillåtet för mannen att våldta sin fru är naturligtvis ingen jämbördig relation. Ingen kvinna vill leva med en man som inte visar mer respekt än att han våldtar henne, och ser som sin rättighet att göra det därför att det inte finns några lagar som förbjuder handlingen. Tyskland fick en motsvarande lag först 1995. Som gynekolog finner jag det också märkligt att fria aborter tilläts först 1975. Även abortfrågan har ju varit känslig.

Sverige har trots allt i många år arbetat med sin lagstiftning kring mäns våld mot kvinnor. Kvinnovåldskommissionens förslag ledde till att vi 1998 fick en lagstiftning mot grov kvinnofridskränkning, där denna typ av våld för första gången uttryckligen nämndes i lagtext för att visa att man också tar hänsyn till själva integritetskränkningen, inte bara till våldshandlingen som sådan. Lagstiftaren i Sverige hade tagit till sig den feministiska forskningen och anlagt ett vidare perspektiv.

Idag ska vi också tala om homosexualitet. I lagstiftningen glömdes den gruppen på något sätt bort, som så ofta sker. Vi talar om »grov kvinnofridskränkning«, men det finns ju också män som lever i relationer med andra män där den ene är förövare. Även i dessa relationer är maktfrågan tydlig. Var detta något som lagstiftaren glömde, eller uppfattades frågan som alltför känslig? Det kan man fundera över under en hearing som denna. Det är viktigt att vi kommer till rätta med attityder och fördomar.

KYRKANS ANSVAR

Äktenskapet är som sagt på gott och ont. Att leva i en relation där någon slår en hela tiden, och också slår barnen, är givetvis förnedrande. När det förekommer är äktenskapet på väldigt mycket ont, och då är det viktigt att kontrahenterna skiljs åt. Talet om försoning och förlåtelse kan dölja mycket. För

att överhuvudtaget överleva måste många kvinnor komma ur den här typen av förhållanden. Som ni vet dödas kvinnor för att de stannar kvar i misshandelsrelationer. Och hur är det för barn att leva med våldet? De tar många gånger själva på sig skulden för att föräldrarna beter sig som de gör. Ofta har de ingen att prata med. Det är svårt att göra det i skolan. Det blir en tyst hemlighet.

Kyrkornas »nej« till våld mot kvinnor (red. Inger Lise Olsen) gavs ut 2002. Den är verkligen värd att läsa, men det är intressant att den inte med en enda mening talar om våldet som kriminellt. Vi måste tydligt markera att våld mot kvinnor är en kriminell handling, som inte kan framställas i mer förmildrande dager än bankrån eller andra brott. Inte heller rör det sig om någon ren familjeangelägenhet av mindre vikt.

Sexuella övergrepp ökar i samhället. Vi ser med smärta hur våldtäkterna ökar. Det rör sig ofta om yngre personer, unga flickor, berusade. Att vi i ett modernt samhälle inte lyckas förhindra detta är svårt att förstå. När det förekommer inom kyrkan har vi sett att man många gånger försöker lösa frågan internt, något som jag tycker det finns anledning att ställa sig kritisk till. Det rör sig ju även här om en kriminell handling som måste tas på allvar och inte får accepteras.

Många kvinnor söker sig till kyrkan. Även där finns förövare. Hur hantarer man dem? När det gäller läkare som slår sina fruar händer det allt oftare att de förlorar sina legitimationer, därför att frågan idag har lyfts så högt att man faktiskt tar ställning. Man väntar inte ut en »process« med förklaringen att det måste få ta sin tid.

Det finns mycket i fråga om våldet mot kvinnor som kyrkan bör reflektera över. Kyrkan är en central organisation där människor söker tröst på olika sätt. Om de som möter hjälpsökande inte har skaffat sig rätt kompetens och alltså inte kan något om våldets mekanismer blir situationen mycket speciell. Som kompetensområde är våldet tydligt och väl tillgängligt i forskning och dokumenterade erfarenheter. Många inom kyrkan har förstås också den kunskapen. Inte minst skriften *Kyrkornas »nej« till våld mot kvinnor* är fantastiskt bra. Men hur når en sådan skrift ut i församlingarna? Är det ett policydokument som man gör för att ha gjort det? Inom hälso- och sjukvården framställer vi en del dokument mest därför att Landstinget ska kunna säga att de har dem. Man kan fundera på hur ett bra dokument som detta når ut? Väcker det diskussioner bland konfirmander och andra som skulle behöva det, inte minst då kanske manliga präster?

Vi talar om en jämställdhetsfråga, och jag har funderat över hur det kommer sig att den har fått så lite genomslag i kyrkan. Är det för att det inte funnits tillräckligt många kvinnliga ledare som kunnat föra fram frågan? Männena i den kyrkliga maktstrukturen kanske inte alltid har haft intresse av att föra fram den.

Samhället vidtar nu i ganska högt tempo och med relativt god framgång

åtgärder för att komma åt våldet och förbättra jämställdheten. Nya lagar skapas. Det vore tråkigt om kyrkan, när ni nu för vidare diskussioner om detta, stannar vid att tala om processer, om att det inte får gå för fort, om att vi måste ta det lugnt. Tvärtom är det tid att öka farten i processen, att se till att det finns klara handlingsprogram för våldsutsatta kvinnor och barn när de vänder sig till kyrkan för att få hjälp.

RESPEKT FÖR MÄNNISKORS LIKA VÄRDE

Det är svårt att vara homosexuell i Sverige. Många människor berättar inte öppet om detta. Att då leva i en relation där man blir slagen av sin homosexuella partner blir ett dubbelt trauma, som det är nästan omöjligt att prata om och söka hjälp för. Om två kvinnor kommer tillsammans till oss i sjukvården funderar vi nog inte ens på att det kan handla om en misshandelsrelation utan tror att den här kvinnan har med sig sin väninna.

Jag har haft förmånen att sitta i Nationellt Råd för Kvinnofrid som varit ett rådgivande organ till regeringen i frågor om våld. Där har också prästen Lars Gårdfeldt suttit, som ju har stor erfarenhet av de här frågorna. Han är författare till en skrift som rådet har gett ut – och som har titeln *Man slår man och kvinna slår kvinna*. Därigenom har vi lärt oss mycket om hur det kan vara att vara annorlunda, att ha ett annorlundaskap. Vi har ju tillräckligt svårt att ta till oss att våld förekommer i heterosexuella relationer. Vi vill inte gärna höra talas om det. Precis som när jag först avböjde att bli chef för Rikskvinnocentrum och sade: nej tack, jag tror inte det är särskilt vanligt, så vill vi ännu mindre tro att våldet finns hos homosexuella par.

Det är viktigt att kyrkan bestämmer sig för vilka attityder och värderingar man står för. Kyrkan borde försöka följa samhället i dess utveckling. Principen om människors lika värde är viktig och att vi ska visa varandra respekt. Man älskar inte mindre för att man är homosexuell. I stället för att prata om processer, och om att skynda långsamt, är det viktigt att man ser problemen och reflekterar över situationen.

Kyrkan har ett ansvar gentemot unga människor. De behöver få diskutera svåra frågor, de behöver få vara i dialog och de behöver få vara det med människor som är vidsynta och har funderat över hur man ser på frågor om familj. Aftonbladet gjorde för några år sedan en utfrågning av, tror jag, tusen ungdomar om vad som var det viktigaste för dem i livet? Kanske förväntade man sig att det skulle vara pengar eller lycka, vassa bilar eller något liknande, men det var relationer. Det var att gifta sig och få barn.

Vi har alla ett moraliskt och etiskt ansvar för att föra dessa frågor vidare. Det kan vi inte göra med policyprogram som ingen läser medan vi väntar på bättre tider. Bättre tider kommer, tror jag, men inte utan att vi hjälps åt. Kvinnor driver redan många frågor, men man kan inte begära att kvinnor ensamma ska driva också detta. Det är helt avgörande att männen är delaktiga i arbetet mot våldet, och kyrkan har en viktig uppgift i detta arbete.

ML: Din forskning, ditt arbete och dina erfarenheter har ju fört in väldigt viktiga frågor här om kön och makt, som vi inte har haft uppe så mycket tidigare, och hur makt och våld kan kopplas till och bli konsekvenser av sådant vi ser som »normalt«, eller givet, i ett samhälle i ett visst sammanhang. Det tycker jag är en väldigt viktig fråga. Du har lagt in många utmaningar för kyrkan när det gäller synen på äktenskap. Jämställdhet, dialog och försoning har varit viktiga ord där det verkligen behövs en kritisk reflektion, och du har pekat på några frågor vi skulle kunna börja kring. Men om vi backar tillbaks lite, så tror jag att de erfarenheter som du – och dem du har arbetat med – har i det här, skulle kunna ge en del redskap för kyrkan att arbeta med det här. Det kan vara teorier, det kan vara modeller för hur man jobbar och det kan vara praktiska handlingar. Om vi börjar titta på det här med teorier, som kan vara svårt, skulle du utifrån din erfarenhet kunna tänka på något av teorier om makt och kön, av feministiska teorier som skulle kunna vara bra redskap för kyrkan att börja i?

En bra början är att klart uttala orden. Det finns ju många i kyrkan som arbetar med frågorna, och som gör det väldigt bra. Det handlar också om att få komma till tals, att få göra sin röst hörd. Det finns ju många feministiska forskare som kan svara, och det är viktigt att man tar in den aspekten och ser på problemen utifrån ett strukturellt perspektiv: hur ser samhället ut, hur har kyrkan av hävd sett ut? Den har ju en patriarkal struktur. Om man tittar hur det ser ut i kyrkbänkarna är det ofta mest kvinnor som sitter där. Det är en struktur som är intressant, och som kanske är något föråldrad. Om man nu lyfter upp frågor om jämställdhet, våld och sexualitet kan man få ett forum för intressanta diskussioner.

Det är klart att man måste ta in de feministiska strukturerna och fundera över hur det ser ut, och se det som en naturlig del – inte som något hotfullt. Jag har svårt att tro att så många idag tycker att det är hotfullt, utan det är väl ändå något som man vill få in som en motpol till konservativa krafter som länge har fått stå oemotsagda med sin syn på äktenskap, eller på våld eller vad det kan vara. Kyrkan har många bra personer som kan tala om vetenskapsteorier och strukturer. Det är viktigt att ha dokument, som man kan utgå ifrån i sina diskussioner. Det är en betydelsefull fråga som kyrkan är väl skickad att arbeta med, om de bara låter de personer som vet vad det handlar om komma till tals. Det kan inte vara så svårt. Man kan omedelbart göra en inventering över kunniga personer, och en strategi för arbetet. För det finns ju, det vet ni ju alla, personer inom kyrkan som seriöst arbetar med frågorna.

När vi presenterade *Slagen dam*, som är den prevalensstudie som vi gjorde tillsammans med professor Eva Lundgren och som omfattade 10 000 kvinnor, där 70 procent svarade, så visade det ändå hur svårt det är att få ut budskapet i samhället om våldets omfattning. Studien görs nu om i olika länder och visar liknande siffror. Det innebär att man har ställt frågorna på ett sätt så att kvinnor förstår dem – det är också ett sätt att göra forskning, att vi verkligen definierar det vi vill fråga efter, och inte bara ställer frågor som

»har du varit utsatt för våld?« för det kan ju vara vad som helst, egentligen. Det är en viktig utvecklingsfråga för kyrkan och det finns personer som har kompetensen, det finns medel att göra policydokument och det finns många unga människor, som verkligen skulle vilja föra de här samtalen.

BM: I ditt arbete med våld i nära relationer, har du då mött att män har motiverat sitt våld utifrån religiös övertygelse? Kommer det fram i samtalet med de misshandlade kvinnorna, eller om du också möter misshandlarna? Den här normativiteten och underordningsteologin – makt och kön – ligger den under som något outtalat som man inte berör, eller kommer det verkligen upp till ytan att det handlar om religiösa övertygelser?

Generellt sett, när man lyssnar till kvinnor som utsatts för misshandel så är deras berättelser förvånansvärt lika. Det handlar om makt och kontroll. Vi har haft patienter där förövaren har varit präst men vi möter inte förövarna. Vad vi sett vid några tillfällen är att man försökt lösa det internt, genom tal om att förlåta och förstå. Men det är viktigt att man talar klartext och visar att vare sig förövaren har en position i samhället eller inte är det samma otäcka våld, och det är en kriminell handling. Det kan säkert hända att människor ibland försöker förklara och försvara sitt handlande med sin religiösa tro, vilket gör det än mer komplext för den som blir utsatt.

BM: Och svårare att komma ur relationen, också.

Ja, absolut.

ML: Om det nu inte uttrycks så explicit – skulle du gå så långt som till att säga att kyrkans passivitet i det här, eller att det finns en sorts koppling mellan äktenskap och de roller som finns i det och den traditionella äktenskapssynen, kan bidra till att upprätthålla de här relationerna som kan leda till våld och sådana konsekvenser?

Det är nog både–och. Det är väl generellt sett som i samhället i övrigt, att det finns moderna präster – och även andra personer förstås, diakoner och diakonissor.

ML: Du pratade om kriminalisering som en möjlighet som har använts i samhället att synliggöra och lyfta upp frågan. Jag tänkte på en motsvarighet till kyrkans situation – det är ju ett sätt att faktiskt benämna det här som något annat än någonting som är givet eller OK.

Absolut. Våld i nära relationer är ett brott, och det måste vi klart framhålla i alla sammanhang.

BM: Du säger också att samhället driver frågorna framåt, och att kyrkan då kanske tövar lite grann. Hur tycker du då att kyrkan kan och bör hjälpa till, så att vi kommer åt det här strukturellt betingade våldet? Vad skulle du efterlysa? Du pratade tidigare om att det är bra att konkretisera sig i skrifter och annat, men – någonting mer, eller? Hur ser du på det?

Det finns en stor möjlighet i kyrkan. Ni träffar så många personer och ni når människor väldigt intimt, så bara kompetensen finns så skulle man ju på olika sätt ha diskussionsgrupper, t.ex. med alla ungdomar: konfirmander, unga människor som verkligen skulle vilja diskutera de här frågorna med en

vuxen person. Där tror jag det finns stora möjligheter, men det är viktigt att den person, som tar det här ansvaret i samtalsgrupper eller vad det nu kan vara i ungdomsverksamhet, har en klar bild över hur våldet ser ut i ett mycket vidare perspektiv – att man ser maktfrågan. Inte minst våldtäktsbegreppet är det viktigt att prata om. Det är ju en etiskt och moraliskt viktig fråga. Får man t.ex. våldta en kompis som är jättefull? Vem för de diskussionerna med ungdomar? Det är svårt för föräldrar att göra, det vet ni alla. I ungdomsverksamheten skulle det kunna åstadkommas mycket positivt.

ML: Frågan som är under diskussion nu handlar om det här med äktenskapet och att hitta andra former för människor som vill leva i samkönade relationer. När det gäller själva begreppet äktenskap – som det är konstruerat, med de typer av normer och förväntningar som omger det – är det farligt att använda? Ska vi försöka hitta någon annan typ av form som inte kunde vara så belastad?

Det kan ju också vara något väldigt positivt. Men min uppfattning är att man måste släppa in alla människor, alla relationer, i det begreppet. Vi kan ju inte ha ett begrepp för några och ett annat för dem som är homosexuella. Är kärleksrelationerna så olika att vi kan bestämma vem som kan få leva i ett äktenskap och vilka som ska vara relaterade som partners på annat sätt? Det där är en intressant fråga och det är för kort tid att utveckla den, men jag tycker det är viktigt att alla får rymmas inom samma ram i äktenskapet.

ML: Du har lite tid, om du vill.

Man måste på något sätt vidga begreppen och där kommer in vilka värderingar vi har, och förväntningar. För mig är det väldigt svårt att förstå varför man skulle exkludera människor som är homosexuella. Jag förstår inte det, vad det är som gör att de inte skulle ingå i begreppet äktenskap. Man kan gå tillbaka och prata om skapelsen eller vad man vill, men det är ju viktigt att vi lever med i samhället. Det är väl den frågan ni också brottas med: ska kyrkan hänga med i samhället? Jag tror det är viktigt att kyrkan gör det.

ML: Du säger att det är mycket en fråga för oss – kyrkan – men ibland är det svårt att se inifrån vad som kan vara intressant utifrån. Vi har fört en diskussion här om värden som kan vara centrala i sådant här arbete, och du talade också lite om värden: det här är en fråga om värden, etik och moral. Vad ser du som de centrala, viktiga sakerna, som skulle vara vägledande?

Jag tror att det är viktigt att betona människors lika värde. Först och främst, man kan se i våldsutövningen att kvinnor och män inte har lika värde. Och det kan man ju också se på er process i kyrkan med kvinnliga präster. Det är ju verkligen en process som fortfarande finns, som en böld, måste man väl säga, där det övriga samhället har gått mot en utveckling där det är självklart att kvinnor har kommit in i olika yrkesgrupper. Man skulle inte kunna tänka sig, att man inte skulle ta in kvinnor på universiteten idag. Man skulle inte ens kunna säga det. Men man kan fortfarande uttala det i kyrkan, och det är märkligt, och det gör att den här frågan blir ännu svårare – därför att den är svår. Man måste klargöra vilken värdegrund man har: hur ser vi på

andra personer? Alltså, i första hand på kvinnor, men också på personer som har en annan sexuell läggning, och så diskutera utifrån det. Man kan tycka att tiden är mogen för det. Man kanske inte ska skjuta upp processen längre. Det går alltid att ha teologiska förklaringar, och titta bakåt. Personligen har jag svårt att tro att kyrkan kan överleva om man inte deltar i samhällsutvecklingen.

ML: Vi har pratat en del om att »försoning« kan innehålla problem, det kan vara underliggande normer om över- och underordning och så. Men det är också en känslig fråga, där det inte är möjligt att gå framåt om man inte åtminstone på något vis har med alla grupper. I ditt arbete med upplysning och diskussioner i de här frågorna på andra håll – har du tankar om hur man gör för att ha ett samtal där man adresserar de här frågorna, där inte försoningen blir en sorts förmildrande filt som läggs över det här, men att det ändå får bli en dialog?

Man måste vara tydlig med vad man har för värdegrund och säga att män och kvinnor är lika värda, och sedan utgå från det. Om man tittar på våldet i nära relationer, så har vi fått lagar som ger oss möjlighet att föra den diskussionen. Rikskvinnocentrums uppdrag från regeringen var att arbeta i ett kvinnoperspektiv, så det fanns inte utrymme för oss att säga att vi skulle göra något annat. Det är klart att man måste se de maktstrukturer som finns i samhället, och då måste man våga säga att diskussionen nu måste föras på ett plan där vi skapar en gemensam värdegrund. För annars kan man ju falla in i diskussioner som varar i hundra år till, utan att komma vidare i de här frågorna som ju ändå är så väsentliga för dagens människor, i synnerhet kvinnor och barn.

Jag tror inte att vi kan ha ett samhälle som utvecklas – det finns ju också en global utveckling – och sedan en kyrka som fastnat i något som gör att man inte kommer framåt. Det tycker jag skulle vara tråkigt. Det gäller både kvinnofrågor rent allmänt och inte minst frågorna som vi skulle diskutera idag om homosexuella relationer. Det finns homosexuella präster som gör oerhört mycket nytta, och de är ju mitt ibland er, också, vilket ju speglar samhället i stort.

BM: När det handlar om våld i lesbiska eller homosexuella relationer, uppvisar de samma mönster som i heterosexuella parförhållanden?

Man skulle ju kunna tänka sig att när det rör sig om våld mellan män och kvinnor, då talar vi om makt och kontroll. När vi får bort könsskillnaden, hur kommer det då att se ut? Då handlar det fortfarande om makt. Det är inte så att bägge slår varandra, utan det är en person som utövar makten mot den andra, på samma kontrollerande sätt som man gör i heterosexuella relationer. Samma normalisering sker: att man lever tillsammans under lång tid där hela tiden den ene blir förminskad i sitt livsrum. Det följer samma mönster, där den personen blir alldeles marginaliserad. Men det som är tråkigt – och viktigt att ni tar upp här överhuvudtaget under de här dagarna – om man har betraktats som så annorlunda blir det ännu svårare att söka

hjälp eller ens prata om frågorna. Och om inte jag, eller vi alla i Nationella rådet, hade haft många diskussioner med Lars Gårdfeldt så hade vi nog inte förstått vidden av det. Det är inte bara att man är utsatt, man är också fullständigt utanför. Det är en attityd- och en utbildningsfråga, som ni med den här hearingen lyfter upp. Samhället går inte i bräsch för att ta upp frågan, och man kanske inte vill ta upp den själv därför att man inte öppet kan tala om att man lever i en homosexuell relation – det måste vara en förfärlig situation att befinna sig i.

ML: Har du något själv som du kort vill tillägga?

Det är viktigt att föra de här dialogerna, men: vänta inte för länge!

Utfrågare: Mia Lövheim (ML) och Barbro Matzols (BM)

Erfarenheter och synpunkter från Barnombudsmannen

Lena Nyberg

Att vara här är verkligen spännande. Jag är alltså barnombudsman sedan tre och ett halvt år tillbaka. Min bakgrund är att jag är jurist och har arbetat med barn- och ungdomsfrågor i stort sett hela mitt vuxna liv. Med tre söner i olika åldrar har jag också egen praktisk erfarenhet av att ha barn i skola och förskola. Den yngsta är fyra år och den äldsta sjutton, och alla är alltså grabbar så det är mycket fotboll och idrott i min vardag.

BARNOMBUDSMANNEN OCH BARNKONVENTIONEN

Barnombudsmannen är en statlig myndighet som har till uppgift att företräda barns och ungas intressen, att bevaka deras rättigheter. Lite förenklat kan man dela upp vår verksamhet i två områden. Det ena är att vi jobbar med FN:s konvention om barnets rättigheter. Vi informerar om barnkonventionen och försöker öka kunskapen om den hos beslutsfattare, för att de ska ha ett bra barnperspektiv. Därutöver är vi ombudsmannamyndighet med uppgift att bevaka de intressen och rättigheter som barn och unga ska kunna ha i samhället idag, men som vi i Sverige inte alltid lever upp till.

Det finns ett antal grundprinciper, oerhört viktiga, i barnkonventionen, som Sverige har sagt att vi ska ställa oss bakom och som Sverige ska leva upp till. Dessa fyra viktiga grundprinciper tycker jag är intressanta utifrån det perspektiv som diskuteras här. Den första är att barn ska ha fullt och lika människovärde. Barn får inte diskrimineras, vare sig gentemot vuxna eller gentemot varandra. Man måste utgå från att barns människovärde är lika stort som alla andras. Där kan vi se att vi i dagens samhälle på många områden diskriminerar barn.

Den andra utgångspunkten i barnkonventionen är att man alltid ska utgå från barnens bästa och ställa det i främsta rummet när man fattar beslut.

Barnkonventionen är inte bara ett vackert dokument, utan det ska göra att vi tillämpar dess principer i praktiken, i vår vardag, var vi än befinner oss.

Den tredje grundprincipen är att barn har rätt till liv och rätt till utveckling. Den fjärde, kanske den som vi jobbar allra mest med och som jag tycker är grunden för att vi ska leva upp till barnkonventionen, är rätten för barn att bli hörda, att bli lyssnade till. I synnerhet om man talar om barn i deras relation till vuxna, till familjen, till sina föräldrar, tycker jag det är oerhört intressant att se att svensk lagstiftning och det svenska förhållningssättet alltid utgår ifrån vuxnas rätt till barn. Perspektivet i adoptionslagstiftningen är att vuxna ska ha rätt att skaffa sig barn, och lagen handlar nästan uteslutande om detta. Föräldrabalken – grunddokumentet för hur man i en konflikt reglerar vuxnas (föräldrars) relation till sina barn – utgår också helt och hållet från vuxnas rättigheter. Föräldrarna har rätten till sina barn, medan barn inte har någon rätt överhuvudtaget till sina föräldrar. Enligt min mening strider detta mot grundtankarna i barnkonventionen.

Ett barn kan idag i värsta fall bli hämtat av polisen för att en förälder vill umgås med barnet – men om ett barn får gå hela sin uppväxt med en sorg och en saknad och utan högre önskan än att bara någon minut få träffa en förälder som man aldrig har fått träffa, då har det barnet inget som helst medel att få träffa den föräldern. Grundprincipen i Sverige idag är att man hela tiden utgår från vuxnas rätt till barn. Jag skulle vilja vända hela detta perspektiv och utgå från att samhället måste skydda barnens rätt till föräldrar.

BARNNS VILLKOR I SVERIGE IDAG

I den här inledningen vill jag säga något om hur barn och unga allmänt sett har det i Sverige idag, och då i första hand utgå från vad de själva tycker och tänker. Det som då uppfattas som allmänt problematiskt blir förstås särskilt tydligt för barn som dessutom känner ett utanförskap på ett eller annat sätt, på grund av att man själv inte känner sig accepterad eller därför att man känner att ens familj inte är fullt ut accepterad. Redan idag finns det väldigt många olika typer av familjer som barn lever i. Utgångspunkten måste vara att försöka se till att så många barn som möjligt känner en acceptans, för sig själva men också för sin familj.

Naturligtvis måste det finnas gränser när barn far illa: då ska man inte behöva acceptera den familj man lever i. Utgångspunkten måste ändå vara att försöka se till att barn känner en trygghet i att deras familj är accepterad.

Hur ser då barns villkor ut idag, generellt? För det första är det viktigt att komma ihåg att 20 procent av Sveriges befolkning idag utgörs av barn och unga under 18 år. (Enligt barnkonventionen är man barn tills man blir 18 år.) Det är med andra ord en mycket stor grupp människors rättigheter som vi talar om, och som vi väldigt ofta negligerar. Av alla barn i Sverige idag har 25 procent föräldrar som är födda i ett annat land: det kan gälla en förälder eller båda. Vi har alltså en helt annan befolkningssammansättning bland

barn än bland vuxna. Man har olika erfarenheter och kulturer med sig från sin familj.

Ofta när man pratar om barn idag tror man att många av dem lever med ensamstående föräldrar, men faktum är att de absolut flesta barnen lever med båda sina föräldrar. I åldern 0–5 år lever 85 procent av alla barn med båda sina föräldrar, och ser man på hela åldersgruppen 0–17 år så är det 73 procent. Samtidigt kan man konstatera att gruppen barn som lever med en förälder växer. Absolut vanligast är det då naturligtvis att man lever med bara mamman.

Rent statistiskt kan man konstatera att de allra flesta barn lever under goda förhållanden i Sverige idag: goda ekonomiska och sociala förhållanden och väldigt god hälsa. Men det finns två bekymmer att ta på stort allvar. Det ena är de ökade skillnaderna mellan dem som lever ett ekonomiskt gott liv och dem som lever ett ekonomiskt mycket utsatt liv. Skillnaderna bara ökar mellan dem som har det bra och dåligt. Det andra, som också är en stor utmaning för vuxenvärlden och som jag inte tycker att vi har tagit oss an, är den ökade psykiska ohälsan. Vad vi kan se i varenda rapport från de myndigheter som jobbar med barn och unga just nu är ju att den psykiska ohälsan ökar.

MOBBNING, STRESS OCH BRISTANDE VUXENSTÖD

Frågar man barnen och de unga själva vad de upplever som sina viktigaste vardagsproblem – problem som de förväntar sig att vi vuxna ska ta oss an – så är svaren intressanta utifrån vår aspekt här som gäller kärlek, samlevnad, äktenskap, alltså vad jag skulle vilja kalla för relationer. Nästan allt det som barn och unga idag upplever som sina största problem kretsar kring relationer.

Det största problemet som de tar upp är mobbning: detta är den vardagsfråga som alla barn diskuterar. Mobbning handlar väldigt mycket om utanförskap. När vi vuxna pratar om mobbning tror vi alltid att det är något som förekommer mellan barn och unga. Det är inte sant. Det är lika vanligt i skolan idag att ett barn upplever sig mobbat av en vuxen som att man upplever sig mobbad av en jämnårig. Mobbning är dessutom ett relativt begrepp. Mycket av det som sker av mobbning mellan barn och unga skulle, om det skedde mellan vuxna, kallas för en brottslig handling.

Många gånger är det alltså vi vuxna som skapar utanförskapet. Vi öppnar dörren lite för att tillåta ett utanförskap för ett barn. Det kan handla om att man börjar kalla ett barn för någonting, lite skämtsamt. Jag träffade en taxi chaufför i Luleå. Han berättade att när han och hans mamma flyttade till Luleå blev han kallad »stockholmarn« av grannarna, vilket öppnade dörren för de jämnåriga att mobba honom. Han förblev mobbad hela sitt skolliv. Vi vuxna måste på stort allvar ställa oss frågan hur vi förmedlar våra värderingar, och vilka relationer vi har till barn och unga. Barn gör ju inte som vi

säger – barn gör som vi gör. Därför är mobbningsfrågan oerhört väsentlig när man diskuterar acceptans för människor med olika sätt att vara.

En annan fråga som ofta dyker upp när man pratar med barn och unga är stress. Stressen tar sig många olika uttryck. En del kanske inte alls berör det som ni diskuterar nu: prestationsstress i idrott, prestationsstress i skolan etc. Men det finns också en stress som beror på att man inte har tillräckligt med vuxna omkring sig, tillräckligt många människor som bryr sig. Att man kanske är oroad för sina föräldrar, oroad för att familjen inte är accepterad, för att man själv inte är accepterad. Det finns massor med relationsfrågor i ämnet stress, som påverkar våra barn oerhört mycket.

Både mobbning och stress förekommer naturligtvis i skolan, och jag skulle vilja lyfta fram arbetsmiljön i skolan som något speciellt. Det finns så mycket av arbetsmiljöproblem i skolan som vi vuxna aldrig någonsin skulle acceptera på en vuxen arbetsplats – inte minst kränkande behandling. Mobbning och kränkande behandling går liksom hand i hand. Det är viktigt att komma ihåg att många barn blir illa behandlade i skolan, av vuxna eller av jämnåriga, där de inte känner sig accepterade, eller känner att deras familj är accepterad.

Relationer är oerhört väsentliga för hur det ska gå för barn och unga. Goda relationer till föräldrar och syskon, till vuxna i sin omgivning, är nästan A och O för att det ska gå bra för ett barn. Det *måste* inte vara relationen till en mamma och en pappa, men det *måste* finnas vuxna som man kan lita till, som ger en trygghet, och som kan se en och ge en allt det som man behöver som barn. Sedan måste barn också ha rätt till sina föräldrar, framförallt när det handlar om den biologiska bakgrunden. Barn måste ha rätten att få veta: vilka är mina biologiska föräldrar?

En fråga som dyker upp i brev till oss, och som ofta är föremål för diskussioner när man pratar med barn lite mera individuellt, är den om vårdnadstvister. När mamma och pappa, eller den relation som finns i hemmet, på något sätt spricker och ett barn känner sig utelämnat mitt i ett litet krig som pågår hemma, upplever barnen ofta att ingen lyssnar till dem. Det leder oss tillbaka till att barn och unga har en rätt att bli hörda, en rätt att bli lyssnade till, i alla situationer som berör dem. Märkligt nog är det så att just i de frågor som berör barn och unga mer än något annat: vem ska jag bo med, var ska jag bo, på vilket sätt ska villkoren gälla om föräldrarna skiljer sig eller om man ska flytta på ett barn? – är det tyvärr ofta så att vi glömmer att lyssna till dem.

KÄRLEK OCH RELATIONSKUNSKAP

I Barnombudsmannens skyldigheter som myndighet ingår att lämna en årsrapport till riksdag och regering – framförallt till regeringen – med förslag på åtgärder som vi tycker behövs. Vår senaste årsrapport, som vi lämnade i början på året, handlade just om relationer. Vi kallade den *Älskar, älskar inte*.

I rapporten har vi försökt lyssna till vad barn och unga själva tycker när det gäller relationer.

Barns relationer till kompisar är naturligtvis viktiga, och vikten ökar. Ju äldre barnen blir, desto mindre viktig blir familjen och desto viktigare blir relationerna till kompisar. Kärleksrelationer kommer oerhört tidigt, inte som sexuella relationer utan just som kärleksrelationer. Många gånger är vi vuxna naiva och undviker diskussionen om hur man är mot varandra. Många barn säger: Jag skulle vilja lära mig, hur blir man ihop? Och hur gör man slut? Och hur är man schysst mot den man gör slut med? Hur kan jag vara kompis med den jag har gjort slut med? Det här är relationskunskap som barn och unga idag skulle vilja lära sig mycket mera av, och som oftast inte finns i skolan.

Kärlek är mycket mera tillåtet för unga generationer, på ett mycket friare sätt, och på ett mycket öppnare sätt. Fortfarande finns en lång rad förbud bland vissa grupper – framförallt är det väl till exempel så att killar har svårt att se acceptans i homosexuella relationer. Ser man på ungdomar idag och jämför med äldre generationer, så är öppenheten för bisexuella eller homosexuella relationer ändå helt annorlunda. Det som barn och unga idag talar om är vikten av att kunna prata om relationer, prata om känslor, och man vill kunna ha stöd och hjälp i att kunna göra det. Inte minst viktigt är detta i situationer där barn och unga inte kan prata med sina föräldrar.

Barn som har dåligt föräldrastöd i hemmet sviks ofta av samhället också. Samhället vill gärna, om det är ett problematiskt barn, ha en god familj att samverka med för att kunna stötta barnet. Men sviker familjen, då sviker ofta även samhället, för samhället känner inte att de har någon att samarbeta med kring det här barnet.

Undervisningen när det gäller relationer är bristfällig, och i skolan låter man alltför ofta bli att prata om sådant som är känsligt i familjelivet. Ändå vet vi ju – det lär man sig när man blir vuxen – att alla familjer har något som är känsligt. Alla har familjer där det finns någon som super, någon som slår, någon som inte riktigt fungerar. Men i skolan döljs det här. Om man då har en familj som inte ser ut som man tror att alla andra familjer ser ut, ja, då blir man lite skamsen och försöker dölja det. Det kan handla om att mamma bor ihop med en mamma, eller något annat. Om man hade en öppenhet i skolan skulle man kunna få en helt annan trygghet i att min familj ser lite annorlunda ut, oavsett om det är att pappa slår, eller super, och man kan då våga fråga: vad ska jag då få för hjälp? Eller om det är så att familjen har en annan konstellation än vad som betraktas som någon form av kärnfamilj. Men kärnfamiljerna har också sina problem, där man sällan går in och stöttar.

KYRKANS ROLL

Barnkonventionen är det dokument som vi hela tiden utgår ifrån, och som ger barnen rättigheter: inte vuxnas rättigheter till barn utan barnens egna

rättigheter, mänskliga, sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter som vi vuxna väldigt ofta negligerar. Vi ser barnen snarast som ett bihang till familjen, en del av familjen, inte som individer. Men barn har enligt barnkonventionen inte bara rätt till sina föräldrar, de har också rätten till ett privatliv. De har rätten att vara en individ, att ha en integritet. Barn har, enligt barnkonventionen, rätten att bli accepterade, respekterade, inte diskriminerade.

I många av de här frågorna, som handlar om värderingar, kan jag se att kyrkan är en viktig aktör med många värderingar som är viktiga att förmedla till barn och unga. Kanske finns det ändå också en del frågor där kyrkan bidrar till att skapa utanförskap, ifall man lägger en norm på hur allting ska vara, hur familjen ska se ut och hur barn ska ha det. Jag tror att detta är en viktig fråga att diskutera. Hur kan man agera för att öka tryggheten för barn och unga och minska deras problem med vad som idag betraktas som stora vardagsfrågor: mobbning, stress, vårdnadstvister?

ML: När vi diskuterar så tenderar det att handla ganska mycket om barnens relation till föräldrar eller vuxna. Jag tycker det är viktigt att du också, och på ett väldigt bra sätt, har lyft in att det handlar om en relation mellan grupper av barn, och hur barn påverkas av relationer mellan vuxna – att relationerna sitter ihop i ett nätverk. Det är väldigt viktigt. Du har också gett många utmaningar för vuxensamhället, och för kyrkan som del av vuxensamhället, och det tycker jag att vi kan komma tillbaka till och diskutera. – En spännande fråga här är krocken mellan vuxnas rätt till barn och barns rätt till vuxna, som du var inne på: barns rätt till respekt för sina egna värden, och att bli hörda i sina egna uppfattningar. Skulle du kunna utveckla det lite mer, och ge exempel på när du ser att värden krockar? Det som vi diskuterar handlar om betydelsen för homosexuella eller samkönade par att kunna få bli föräldrar, att kunna känna att man får legitimitet för det här och hjälp med det här, och barnens olika rättigheter både till ursprung och till omsorg och att få acceptans för den verklighet man faktiskt har omkring sig. Skulle du kunna utveckla det lite mer?

För det första är det väldigt mycket av liv och familj som sköter sig alldeles självt, i en privat sfär. De flesta barn kommer till utan att staten lägger sig i, och de flesta lever i en vardag utan att samhället, kyrkan eller staten lägger sig i. De flesta har en situation som har uppstått därför att människor tycker om varann, eller för att det har blivit så, och det är ingen som har varit inne och reglerat det. När lagstiftning kommer in, det är när samhället har bestämt att det här är en situation där vi känner att vi måste skydda någon: här måste vi reglera, här måste vi se till att det finns en regel som kan tillämpas i samband med att människor till exempel blir osams och man hamnar i en konflikt. Och då tycker jag det är så intressant att hela lagstiftningen hela tiden utgår från hur man ska skydda föräldrarnas rättigheter i olika sammanhang. Jag skulle vilja vända på det och säga att om samhället ska gå in och skydda någons rättigheter, vems rättigheter borde man i så fall skydda? Det borde ju vara så att samhället värnar den part som kanske är att betrakta som svagast, som har minst möjlighet att göra sin röst hörd, att kunna ut-

trycka sig. Alltså tycker jag att hela lagstiftningen, både när det gäller adoptioner och när det gäller äktenskap och föräldraskap, borde utgå från att samhället ska gå in och skydda barnet och barnets rättigheter – inte rättigheten för vuxna att ta sig an barn.

Tittar man då på adoptionslagstiftningen så tycker jag att man i grunden kan ifrågasätta om den lagstiftningen har ett barnperspektiv. Jag tycker inte det. Adoptionslagstiftningen, liksom många andra som nu kommer i tät följd tack vare den tekniska utvecklingen inom medicinen – väldigt ofta är det så att man skapar lagstiftning som utgår från att det är vuxnas rättigheter och skydd som man ska bevaka, inte barnens. En sådan sak, till exempel, som just nu är ute på remiss, är ett förslag om barns rätt att känna sitt ursprung, där man nu vill värna om att det ska kunna finnas okända donatorer. Det är något som vi vänder oss mycket emot. Vi säger att barn måste ha rätten att få veta sitt ursprung. Barnkonventionen är glasklar på det. Barn måste kunna få veta: varifrån kommer jag? Vilka är mina biologiska föräldrar? Både för att det är intressant rent mentalt, känslomässigt: man behöver veta sitt ursprung, och det är en rättighet man ska ha. Men också i en framtid där man alltmer kanske kan motverka sjukdomar, medicinska problem, genom att faktiskt veta: vem är min förälder?

Det finns många krokar där man idag kan se att samhället vill skydda, hjälpa och stötta vuxna. Adoptionslagstiftningen är ju tydlig, och jag tycker att man kan och måste ifrågasätta väldigt mycket när det gäller adoptioner överhuvudtaget. Är det så att adoptioner alltid är det bästa för ett barn? Jag skulle vilja att man fick en lagstiftning där man hela tiden utgick från barnet: vad är det bästa?

Sedan tror jag inte att man kan utesluta någon typ av föräldragrupp, och där tycker jag att adoptionslagstiftningen haltar oerhört idag. En ensamstående förälder kan få adoptera, men är man sambos utan att vara gifta, då får man inte adoptera. Det där är typiskt vuxensamhällets strukturer för vad *vi* accepterar och inte accepterar. Det handlar inte om att man har tittat på vad det är som är bra för barnet. Barnet som blir adopterat struntar i, tror jag, om föräldrarna är gifta eller inte gifta. Och det kan också vara så i många situationer att det inte spelar så stor roll om föräldrarna är mamma–pappa, pappa–pappa, mamma–mamma. Det viktiga är ju någonstans att det är tryggt och att det finns en bra relation till barnet. Jag kan till och med ibland vara mer skeptisk till att en ensamstående får adoptera än att man är två av samma kön. Idag accepterar samhället att en person, kanske med ett ganska bristfälligt nätverk runt omkring sig får adoptera ett barn. Om den personen dör, vem ska då ta hand om barnet? Jag tycker att väldigt många av de här frågorna hela tiden utgår från: vad är det som är accepterat i vuxnas huvuden? I vissa vuxna huvuden kan det vara svårt att acceptera att det är två mammor eller två pappor, men det är inte alls säkert att det är det som är det viktiga för barnet.

ML: Värderingsfrågorna blir också konkreta. Det är svårt att mäta sådana här saker, men vet du vad vi har för material, för grunder för att se vad för olika former som bäst värnar barns bästa? Det kan vara utredningar som vi själva har, men också exempel från andra länder som du har tittat på.

Tyvärr finns det ganska lite. Vi hade anledning att titta efter material på de här temana i samband med att vi hade en remiss på det förslag som fanns kring homosexuellas rätt att adoptera. Det finns ganska lite erfarenheter och lite kunskap kring vad som är bra. Det som vi vet är ju att barn behöver både manliga och kvinnliga förebilder, men det finns ingenting som bekräftar att de måste finnas i hushållet där man bor. Att man måste ha både manliga och kvinnliga förebilder tror jag är något allmänt belagt, men de kan lika väl finnas någon annanstans i samhället och vara en viktig relation utanför familjen. Men det finns för lite kunskap, och det tycker jag är ett bekymmer. Vi diskuterar väldigt svåra frågor utan att egentligen veta särskilt mycket om vad det får för effekter. Samtidigt kan man ju säga att de få barn som har levt i den här situationen lever ju i ett samhälle som hela tiden präglas av vuxnas värderingar. Det gör ju att man lever i ett samhälle som är fördomsfullt, eller som har synpunkter på vissa typer av kärnfamiljer, hur de ska se ut och inte se ut. I ett sådant samhälle blir det så klart också mer problematiskt att ha en familj som sticker ut, oavsett av vilket skäl.

AL: Jag vill gärna anknyta till det du just sade. Du nämnde förut att 25 procent av alla barn i Sverige har i varje fall någon förälder som är född i ett annat land. Vi har alltså ett mångkulturellt samhälle, som det heter. I vissa grupper förekommer det naturligtvis en oerhört mycket mer konservativ familjesyn bland dem som har kommit till vårt land som invandrare än bland merparten, tror jag, av oss som är födda i det här landet. Man brukar säga att saker har varit i säck innan de kommer i påse, och när man ser mobbningen och kränkande behandling på skolgårdarna kan jag föreställa mig att det rätt mycket ger uttryck för föräldrarnas attityder, som kanaliseras genom barnen. Det har jag personligen erfarenhet av, när min son blev mobbad i skolan som enda barn till en ensam förälder. Man ser detta så tydligt. Hur resonerar du som barnombudsman, hur ska du kunna komma åt detta? Kan man tänka sig att man lyckas åstadkomma något slags föräldrautbildning? Man måste gå längre tillbaka än till själva barnet för att kunna påverka attityder. Inte minst när det gäller homosexuell samlevnad måste det naturligtvis vara ett rött skynke för en del grupper, och hur kan man nu tampas med detta i vårt samhälle?

När det gäller mobbning är det ju en otroligt vid fråga, därför att det finns så många skäl eller bakgrunder till att ett barn blir försatt i utanförskap. Det handlar mycket om attitydpåverkan på vuxna, alltså att få vuxna att bete sig på ett annorlunda sätt och ha en annan attityd.

Jag brukar jämföra den här frågan med en annan, som var väldigt känslig en gång i tiden, nämligen vuxnas rätt – föräldrars rätt – att slå sina barn. Det var också en fråga som väckte en hel del debatt om man går lång tid tillbaka i Sverige, och som fortfarande är en fruktansvärt het debatt i till exempel

England och många andra länder, där vuxna föräldrar anser att det är en rättighet att få använda fysisk bestraffning i familjen. Där var det ändå så att Sverige, efter en hel del diskussion men ändå en förhållandevis rätt enig opinionsbildning, 1979 bestämde sig för att man skulle förbjuda fysisk bestraffning i familjen. Året därpå – 1980 – gjorde man en undersökning där man frågade barn och unga om de blev utsatta för fysisk bestraffning i hemmet. Då svarade 60 procent av barnen ja. Tjugo år senare, år 2000, gjorde man också en undersökning. Då visade det sig att det var 8 procent av barnen som svarade att de hade blivit utsatta för fysisk bestraffning i hemmet. Det hade alltså sjunkit från 60 procent – om jag nu kommer ihåg siffrorna rätt, men ungefär den proportionen – till 8 procent.

Vad hade då hänt under tiden? Ja, dels hade man förbjudit ett beteende hos vuxna: man får inte slå sina barn. Man hade samtidigt ändrat attityden i en kombination av tydlig lagstiftning och mycket informationskampanjer, mycket debatt, mycket kunskap på barnavårdscentraler, mödravårdscentraler: det är förbjudet att slå sina barn. Och den allmänna opinionen tog det som en viktig fråga. Man accepterade förbudet, och därmed ändrade vi både attityder och beteende.

Jag skulle vilja att man gjorde en parallell till mobbning. Min bild är nämligen att mobbningen idag är av samma problemkaraktär som agan var en gång i tiden. Det är en vardagsfråga som alla våra barn är oerhört oroliga för. Är man inte mobbad, deltar man inte i mobbning, så garanterar jag er att barn idag har en ständig oro för att bli nästa mobbningsoffer. Det är ett gigantiskt vardagsproblem som vi vuxna inte vill se, vi negligerar det, vi blundar för det.

När vi frågar barn och unga – vi har ju haft mobbning som tema i många olika rapporter – så säger de att det sista de skulle göra är att berätta det för en vuxen, för det blir bara värre. Och om de berättar för en vuxen, så svarar i alla fall den vuxna med en klapp på axeln och säger att om du väntar ska du se att det blir bättre.

Vi tar inte i de här frågorna. Grunden för det tror jag är vårt eget dilemma som vuxna: vi sitter ibland själva med en rad förutfattade meningar beroende på att vi har fördomar mot människor med annan hudfärg, eller med en annan bakgrund, eller för att vi inte accepterar människor som lever i vissa typer av relationer. Ska man möta mobbning så handlar det i första hand om att ändra vuxnas beteenden och attityder. Barnen gör ju, som jag sade, inte som vi säger utan som vi gör.

Vi har föreslagit att mobbning borde bli ett brott. Mycket av mobbningen i skolan idag är egentligen brottslig, men det finns en del som inte är det: långvarigt utanförskap. Och det är ju det som många vuxna ägnar sig åt: att negligerar, att inte se barn, av något skäl – därför att de har någon bakgrund, eller det finns någonting som man inte riktigt accepterar. Och när vuxna gör det ger man också signalen: här är det OK att mobba. Och det kan ju vara

just, till exempel, utanförskapet att man har en familj som inte ser ut som många andra familjer.

AL: Men om du ska kunna komma åt mobbning mellan barn så handlar det ju i så fall också om när de är straffmyndiga. Om man skulle ha en lag mot mobbning så handlar det ju inte bara om vuxnas mobbning av barn, utan det måste väl också handla om mobbningen inbördes. Hur kan du tänkas komma åt det på laglig väg?

Återigen är det då viktigt: om vuxna tar den här frågan på allvar, så har vuxna både möjligheten att vara goda förebilder men också att hela tiden jobba med barn och unga och förebygga att mobbning uppstår. Det är det som är mitt mål. Jag blir tokig på de här debatterna när man börjar diskutera mobbning i termer av vem det är som man ska flytta: är det den som mobbar eller den som blir mobbad? Jag blir alldeles galen. Snacka om att det vuxna samhället har gett upp, lägger sig platt på marken och säger: vi kan inget mer göra än att flytta elever. Vi ska ha nolltolerans! Vi kan inte acceptera att barn går rädda till skolan varje dag därför att de är rädda för att bli mobbade! Vuxna måste ju ta ett vuxenskap och ett ledarskap och försöka motverka det. Men för att kunna göra det måste också vuxna ändra sitt eget beteende, och därför tycker jag att kriminaliseringen av mobbningen skulle få oss vuxna att tänka till och bete oss på ett annorlunda sätt.

Är man idag under 15 år och begår ett brott så får man ta ett ansvar för det brottet, men man blir inte bestraffad, och det vill jag heller inte att barn under 15 år ska bli. Jag vill inte att barn ska sitta i häkten eller att de ska sitta i fängelse och få straff – men de ska bära ansvar. Men skälet för kriminaliseringen är i första hand att ändra beteendet hos vuxna.

AL: En kort följdfråga. Hur stor roll tror du att det här med homosexualitet spelar i sammanhanget? Barn eller ungdomar med homosexuell läggning, eller att de bor i sådana familjer – har du någon uppfattning om hur stor roll det kan spela i mobbningen?

Det är klart att det finns en risk, och det är klart att det är mycket beroende på hur den vuxna världen i området ser på den relation som finns. Men om jag tittar på vad barn och unga själva säger om sina relationer, så har ju de en mycket större öppenhet för homosexualitet och bisexualitet än vad vuxna har. Så det sker ju generationsskiften, men självklart är det så att barn och unga påverkas av att deras föräldrar eller andra vuxna i deras omgivning har ett beteende mot en familj där familjen ser annorlunda ut. Min favoritbok när mina äldsta barn var små, som jag ofta läste, var en barnbok som hette *Else-Marie och småpapporna*. Det var en mamma som var gift med nio gubbar, och jag tyckte själv att det lät oerhört praktiskt. Jag skulle ibland ha sett fram emot att ha de här nio papporna som hjälpte mig att hämta på dagis och så där – man skulle ha haft ett mycket bättre flöde i schemat, liksom! Ibland är det så att vi har stigmatiserat hur det ska se ut, så här ska kärnfamiljen se ut. Verkligheten är att det då blir otroligt många barn som faller utanför. Alla de här 23 procenten barn som faller utanför därför att de lever

med en förälder. 20 procent lever med en ensamstående mamma – de har ju också ett utanförskap, därför att man inte är mamma–pappa–barn. Så det är ju så många barn som drabbas.

ML: Du har varit inne och berört det här – hur du då ser att kyrkan skulle kunna vara en aktör för att inte förmedla dessa normer som fortfarande bidrar till mobbning utan snarare arbeta mot utanförskapet. Har du någon tanke och någon förväntan där?

En viktig förväntan – och jag har haft förmånen att träffa diakoner i många sammanhang – är att det som barn och unga idag saknar är vuxna att samtala med. Kuratorer och elevhälsopersonal har i mycket stor utsträckning bristande resurser, som kanske rentav minskar, och det finns inte tid och möjlighet att samtala med barn. Och det är ett bekymmer, därför att då kan man inte heller samtala om det som är stora frågor i ens liv, som man kanske inte kan prata med mamma och pappa om. En av de vanligaste frågorna som dyker upp hos kuratorer är just barn i kris därför att mamma och pappa ska skiljas. Och många kuratorer i skolan räcker inte till. Jag tror att kyrkan, som ju har många goda värderingar med sig, skulle kunna vara en bra samtalspartner för barn och unga som har en krisig hemsituation. Jag vet att man redan är det också, det är inte så, men man skulle kunna ta sig en ännu större roll, eftersom det saknas vuxna – vuxna med tid. Periodvis är problemen större än någon gång annars. Tar man sommarlovet, till exempel, när skolan är stängd, när alla andra professionella vuxna går på semester, så finns det ju många barn och unga som krisar därför att man inte har någon att samtala med. Så att finnas där och kunna ta de här svåra samtalen, och då naturligtvis också ha en öppenhet och inte genom samtalen skapa ett utanförskap – det säger jag inte att ni gör på något sätt, men det är viktigt att ha den här öppenheten.

Utfrågare: Ami Lönnroth (AL) och Mia Lövheim (ML)

Rättsliga perspektiv

Registrerade partnerskap och samkönade äktenskap i ett internationellt perspektiv

Maarit Jänträ-Jareborg

Under ungefär tjugofem år av mitt yrkesverksamma liv har jag sysslat med familjerättsfrågor i ett rättsjämförande och internationellt perspektiv, huvudsakligen som forskare och lärare men under en kortare period även som domare och som särskilt sakkunnig i det svenska Justitiedepartementet. Jag har förstått det så att mitt uppdrag här är att ge ett rättsjämförande perspektiv på hur olika länder ser på frågor om registrerat partnerskap och äktenskap för samkönade par.

Inledningsvis skulle jag vilja påpeka att den fråga som nu diskuteras i Sverige och i Svenska kyrkan är ganska ovanlig i ett internationellt perspektiv. Två länder i världen – Nederländerna och Belgien – erkänner idag samkönade äktenskap i sin lagstiftning. I dessa länder har äktenskapslagstiftningen gjorts könsneutral, men så vitt jag känner till utan att man har behövt gå in på någon riktigt djupgående diskussion om kyrkans roll. I både Nederländerna och Belgien, liksom i ett stort antal andra europeiska länder, är den borgerliga vigselformen obligatorisk för ett rättsligt giltigt äktenskap. Däremot kan man säga att kyrkorna i viss utsträckning har stött på frågan i länder som Danmark och Norge, och likaså har den naturligtvis aktualiserats i länder som Frankrike och Spanien där den katolska kyrkans inflytande fortfarande är starkt.

De nordiska länderna har samma slags lagstiftning om registrerat partnerskap som vi har här i Sverige, medan Spanien och Frankrike har en familjerättslig lagstiftning omfattande såväl hetero- som homosexuella parbildningar av varaktig karaktär. Denna skyddslagstiftning för personer som inte kan eller vill ingå äktenskap kan beskrivas som en sambolagstiftning och är inte likvärdig med den nordiska partnerskapslagstiftningen. Oaktat denna begränsning är det viktigt att märka att Katolska kyrkans protester i såväl Spanien som Frankrike inte har hindrat att lagstiftningsåtgärder vidtagits, och i slutet av 1990-talet var det möjligt att i dessa länder införa en lagstiftning som också omfattar homosexuella stabila relationer.

RÄTTSUTVECKLINGEN I DE NORDISKA LÄNDERNA

År 1989 införde Danmark som första land i världen en lagstiftning om registrerat partnerskap. Det väckte en enorm internationell uppmärksamhet. Enligt den danska lagen om registrerat partnerskap får två personer av samma kön registrera sitt partnerskap. Registreringen innebär, med några i lagen

specificerade undantag, att samma regler som gäller i ett äktenskap kommer att gälla i partnerskapet. Frågan var känslig och mycket omdebatterad innan lagstiftningen kunde antas.

En utgångspunkt synes ha varit att inget annat land i världen skulle komma att godta – dvs. erkänna – i Danmark ingångna registrerade partnerskap som juridiskt giltiga. De skulle bli utan verkan i utlandet såsom stridande mot andra länders grundläggande värderingar. Därför föreskrev lagen från början starka restriktioner – s.k. anknytningskrav – rörande vilka som skulle få ingå ett registrerat partnerskap i Danmark. Det krävdes att åtminstone en av de blivande parterna var dansk medborgare med hemvist i Danmark. På detta sätt hoppades lagstiftaren hindra både uppkomsten av s.k. haltande familjestatusförhållanden och att Danmark skulle bli ett »partnerskapsparadis« för personer utan egen anknytning dit.

Men danskarna hade fel. Tvärt emot farhågorna inleddes arbetet med en motsvarande lagstiftning nästan omgående i de övriga nordiska länderna. Även i dessa länder var det en delvis smärtsam process innan lagstiftningen kunde antas: i Norge år 1993, i Sverige år 1994, i Island 1996 och i Finland 2001. Lagstiftningen i alla fyra länderna följer den danska modellen. Registrerat partnerskap är alltså ett rättsförhållande, avsett för två personer av samma kön och i alla väsentliga hänseenden medförande samma rättsverkningar som ett äktenskap. I samtliga länder är det en registreringsceremoni motsvarande en borgerlig vigsel som tillämpas.

De undantag som görs i alla nordiska länder avser för det första tillämpningen av regler baserade på internationella konventioner som länderna ratificerat. Tanken är här att inget land ensidigt kan utvidga tillämpningsområdet för sådana konventionsbaserade bestämmelser. För det andra avser undantagen sådana regler som förutsätter ett visst kön hos en person för att vara tillämpliga, t.ex. reglerna om fastställande av faderskap, i synnerhet *pater est*-presumtionen om att en äkta make omedelbart betraktas som rättslig far när hans hustru under äktenskapet föder ett barn. Det tredje undantaget har gällt vissa regler rörande förhållandet mellan föräldrar och barn, t.ex. adoptionsreglerna. Undantagen i det senare hänseendet har emellertid blivit allt mindre. Med undantag av Finland kan man idag i samtliga nordiska länder i ett registrerat partnerskap adoptera den andra partners barn i s.k. styvbarnsoptioner. I Sverige tillåts även registrerade partner *gemensamt* adoptera ett barn, oavsett ursprungsland. Sverige går i detta avseende förmodligen längst av alla länder i världen.

RÄTTSUTVECKLINGEN I ANDRA EUROPEISKA LÄNDER

Inspirerade av utvecklingen i Norden togs initiativ i flera andra europeiska länder för rättsligt erkännande av samkönade familjebildningar. De första initiativen togs, föga förvånande, i Nederländerna. Frågan var kontroversiell från första början, och utgången av parlamentsbehandlingen (1998) blev att

registrerat partnerskap inte skulle vara en äktenskapsliknande union för samkönade personer, som i de nordiska länderna, utan en form av familjebildning som såväl homosexuella som heterosexuella personer kan ingå. Det brukar uppfattas som något mindre förpliktande än ett äktenskap, men medför i många hänseenden samma rättsverkningar som ett äktenskap. Det stora flertalet av registrerade partnerskap har ingåtts mellan heterosexuella personer. I många fall rör det sig om makar som väljer att omvandla sitt äktenskap till ett registrerat partnerskap! (Så synes ske främst i syfte att undvika tillämpningen av reglerna om äktenskapskillnad. I Nederländerna kan parterna själva upplösa ett registrerat partnerskap, medan en skilsmässa måste handläggas av domstol.)

Efter Nederländerna vidtogs lagstiftningsåtgärder i olika delar av Spanien, där de s.k. autonoma områdena äger familjerättslig lagstiftningskompetens. Tidigast skedde det i det liberala Katalonien (1998), vars lagstiftning för stabila parförhållanden avser både homosexuella och heterosexuella förhållanden. Bestämmelserna är mycket detaljerade och går mycket längre än den svenska sambologstiftningen. Andra autonoma spanska områden har senare följt Kataloniens exempel, och så har skett också i Frankrike (1999).

Den tyska lagen (2001) följer i allt väsentligt den nordiska modellen. Det tyska »Lebenspartnerschaft« med långtgående rättsverkningar är ett äktenskapsliknande rättsinstitut avsett endast för samkönade par. Lagstiftning om registrerade partnerskap (motsvarande den nordiska/tyska modellen) är under arbete i England och Wales samt i Schweiz.

Sammanfattningsvis kan man säga att många europeiska länder nu har infört familjerättslig lagstiftning omfattande samkönade parförhållanden, men att det då inte är fråga om någon enhetlig modell. Endast i Norden, i viss utsträckning i Nederländerna, i Tyskland och i framtiden i Schweiz och Storbritannien, är registrerat partnerskap i rättsligt hänseende likvärdigt med äktenskapet.

Från och med 1 april 2001 får i Nederländerna ett äktenskap ingås mellan två personer av samma kön. Den nederländska äktenskapslagstiftningen är således numera »könsneutral«, och detsamma gäller i Belgien sedan 2003. Några undantag har dock befunnits nödvändiga. Åter rör det sig om bestämmelser härrörande från internationella konventioner och om sådana särskilda rättsregler som tillmäter en persons kön speciell betydelse: presumptionen om äkta makens faderskap gäller bara för äktenskap mellan en man och en kvinna. Samkönade personer får inte heller gemensamt adoptera barn från utlandet. Vidare förutsätter den nederländska konstitutionens bestämmelser rörande monarkens äktenskap ett äktenskap mellan en man och en kvinna, på grund av monarkins ärftlighet. En person som kan komma i fråga som tronföljare saknar därmed rätt att ingå äktenskap med en person av samma kön.

Samkönade äktenskap är idag tillåtna endast i Nederländerna och Belgien.

De samkönade makarna åtnjuter dock inte en starkare rättsställning än vad registrerade partner gör enligt svensk rätt. Man kan därför fråga sig i vilken utsträckning frågan om äktenskap alternativt partnerskap främst framstår som terminologisk. Naturligtvis kan den också uppfattas ha en symbolisk eller andlig innebörd.

KYRKORNAS MEDVERKAN VID INGÅENDE AV REGISTRERADE PARTNERSKAP ELLER SAMKÖNADE ÄKTENSKAP

En känslig och mycket omdebatterad fråga har varit i vilken form trossamfund kan eller bör medverka vid ingående av partnerskap. Frågan har aktualiserats i andra nordiska länder, framförallt i Danmark.

Trots att ett registrerat partnerskap i princip är helt likvärdigt med ett äktenskap kan det i samtliga nordiska länder endast ingås i en civilrättslig form. Detta har kritiserats. I Danmark tillsattes 1995 en utredning som skulle studera frågan om kyrkornas medverkan. Den främsta frågan har här varit om den danska kyrkan skulle bidra med en efterföljande välsignelse eller förbön. När de danska biskoparna 1997 skulle ta ställning till frågan kunde de dock inte enas. Istället valde de lösningen att varje präst själv avgör om han eller hon vill välsigna ett registrerat partnerskap.

En välsignelse är emellertid inte detsamma som att förrätta ingäendet av partnerskap. Trossamfundens eventuella medverkan har i dagsläget ingen juridisk relevans.

Diskussionen har också förts i Norge, där inställningen – så vitt jag känner till – har varit mera avvisande. Mig veterligen har inte den norska kyrkan tagit ställning till frågan om att välsigna registrerade partnerskap, medan detta är möjligt i Island. I Finland, där registrerat partnerskap infördes som rättsinstitut så sent som 2001, torde frågan ännu inte ha diskuterats.

För framtiden finns flera alternativ att diskutera. Om vi håller fast vid institutet registrerat partnerskap skulle kyrkorna kunna bara välsigna det, eller också skulle ett registrerat partnerskap kunna förrättas av kyrkan med fullständiga rättsverkningar. Man kan naturligtvis också diskutera att äktenskapet görs könsneutralt. Kyrkans roll skulle då kunna vara att förrätta sådana äktenskap eller möjligen bara välsigna dem.

MM: Det är en väldig rörelse och förändring som du visar på i Europa under de här åren. Vilka är aktörerna? Varifrån drivs det här? Vilka grupper ser du har varit starka i förändringarna?

Jag skulle tro att det i samtliga länder är de homosexuella själva som väldigt aktivt har drivit utvecklingen och krävt att få lika rättigheter som heterosexuella par har. Jag tror inte att det här är någon hemlighet, utan också att gayrörelsen är väldigt stolt över det inflytande den har haft.

CGS: Jag skulle vilja ta upp frågan om de praktiska konsekvenserna för ett par som lever antingen enligt partnerskapslagstiftningen eller ett framtida könsneutralt äktenskap, av att andra länder inte erkänner deras rättsliga status. Vi lever i en tid av

internationell mobilitet. Man kan flytta och leva i ett land under en viss tid, arbeta där etc. Kan du ge något exempel på sådana negativa praktiska konsekvenser?

Det är en svår fråga på det sättet att de praktiska olägenheterna teoretiskt sett är enorma. Jag var med när vi skrev vårt remissyttrande från juridiska fakultetens sida till partnerskapsutredningens betänkande. Vi var då avvisande och tänkte på alla negativa konsekvenser i internationella relationer, att man inte skulle erkänna de svenska registrerade partnerskapen, och att det skulle innebära stora nackdelar för personer att i Sverige är du jämställd med en äkta make/maka, men så fort man flyttar utanför Sveriges eller Nordens gränser så gäller överhuvudtaget inte detta rättsförhållande. Parterna kan inte ställa några anspråk på varandra och få domstolarnas sanktion för det. Ja, framförallt innebär det olägenheter att inte bli erkänd såsom »gift« i ett annat land. Men vi har nog senare haft anledning att ompröva det där. Dels har andra länder följt efter, och även om man inte har motsvarande rättsinstitut i det egna rättssystemet så skulle jag tro att det finns en viss beredvillighet att ändå erkänna åtminstone vissa rättsverkningar. Om exempelvis en person har registrerat ett partnerskap i Sverige och sedan vill ingå äktenskap i ett annat land utan att först upplösa det registrerade partnerskapet i Sverige, så skulle det nog i många länder betraktas som ett äktenskaps hinder. Men det är klart, haltande rättsförhållanden är alltid ett stort problem, alltså förhållanden som gäller i ett land men inte i ett annat. I synnerhet om barn är involverade kan det innebära negativa konsekvenser, exempelvis genom att vårdnadsrätten inte erkänns i ett annat land, och att barnet i ett annat land inte kan kräva underhåll från den andra föräldern och inte heller anses arvsberättigat osv. Sådana praktiska olägenheter och stora juridiska nackdelar kan man naturligtvis inte utesluta.

MM: Det här som du avslutar ditt anförande med, att den svenska partnerskapslagstiftningen egentligen innehåller mera än det som kallas för vigsel och äktenskap i Belgien och Holland – betyder orden någonting, juridiskt sett? Skulle det göra någon skillnad om man började kalla partnerskapet för äktenskap, från juristernas horisont?

Det beror på vem du ställer frågan till. Är rättsverkningarna desamma, som man idag kan säga att de egentligen är – och här tillkommer att vi möjligen är på väg att ge även lesbiska par möjlighet till assisterad befruktning och delat juridiskt föräldraskap, så – alltså, den här terminologiska frågan, hur mycket det betyder... Om man skulle säga att ordet äktenskap inte längre finns i språket utan alla ingår ett partnerskap, då skulle kanske befolkningen protestera. Men juridiskt sett tror jag att det vore OK att kalla allt för äktenskap. Det kan för vissa människor naturligtvis innebära ett starkt traditionsbrott – äktenskap har ändå världsomfattande varit ett förhållande för en man och en kvinna, och därmed skulle vi ge äktenskapsinstitutet ett annat innehåll än vad som är etablerat i världen.

MM: Men förstår jag dig rätt, att så har skett i Holland och Belgien?

Det stämmer.

CGS: Jag skulle vilja ta upp frågan om den fortsatta internationella utvecklingen, hur du ser på den. Du nämnde några länder som står i beredskap att införa partnerskapslagstiftning. Ser du andra länder någonstans i bakgrunden som är på väg, och hur är det med det könsneutrala äktenskapet – finns det där länder som är på gång?

Vad man kan läsa nu mest i tidningarna, och det som också debatteras väldigt mycket vid internationella konferenser på det här området, är naturligtvis rättsutvecklingen i Nordamerika. Alla känner vi till att vissa borgmästare där, i vissa städer, har tillåtit samkönade personer att registrera äktenskap som senare har förklarats vara juridiskt ogiltiga. I USA är den här frågan verkligen mycket livligt debatterad sedan minst tio år tillbaka, och meningarna är oerhört delade i frågan. Vissa vill att den amerikanska konstitutionen framöver ska innehålla ett uttryckligt förbud mot samkönade äktenskap, medan andra vill att konstitutionen inte ändras och att det istället ska bli en fråga på delstatsnivå om samkönade äktenskap ska vara möjliga. Men det finns ytterligare många som i den amerikanska diskussionen talar om att vi inte behöver fokusera just på äktenskap. Det viktiga är att samkönade parrelationer får rättssystemets stöd, och att partnerskap, exempelvis, i den nordiska bemärkelsen kan bli en mycket mera acceptabel lösning. Jag skulle tro att just partnerskap, även om det i princip skulle innehålla samma rättsverkningar som ett äktenskap, är lättare för länderna och även för lagstiftaren att acceptera än samkönade äktenskap. Så visst ställs det krav på samkönade äktenskap, men när man deltar i internationella konferenser på området och även läser litteraturen på området, så är det mitt bestämda intryck att det stora flertalet av världens homosexuella också i västländer fortfarande kämpar för ett rättsligt erkännande. För dessa personer är även ett registrerat partnerskap något så eftersträvt som att man inte vill göra diskussionen onödigt infekterad genom att gå in på spåret att det ska vara frågan om ett äktenskap. Det talas ofta diffust om registrerat partnerskap eller äktenskap, men utan att man ställer det här uttryckliga kravet på äktenskap.

MM: Det vi hör, det som framgår av det du säger, är att det pågår en förändring i Väst Europa och i en stor del av världen i riktning mot en mer och mer inklusiv syn på samliv, och det får juridiskt stöd. Finns det förändringar i andra riktningar? Finns det sådant som blir allt mindre inklusivt?

Menar du just när det gäller homosexuella parrelationer?

MM: I familjesyn.

Även om vi nu ser en viss inriktning mot att homosexuella parrelationer inkluderas, så är det här inte världsomfattande. Vi har alla muslimska länder. Det här är tyvärr något oerhört fränstötande från deras perspektiv, det kan man inte glömma bort i ett internationellt perspektiv. Likaså finns det starkt konservativa asiatiska länder, exempelvis Kina och Indien, där det här är totalt otänkbart. Homosexuellt beteende är fortfarande kriminaliserat i stora delar av världen. Vi är långt ifrån en gemensam global inriktning.

MM: Har vi sett skärpt lagstiftning under den sista tiden, medan den här processen har pågått i västvärlden? Har det skärpts på andra håll?

Inte vad jag känner till. Det är nog så att även i starkt konservativa asiatiska länder så börjar homosexuella kräva vissa rättigheter, eller i alla fall gruppera sig osv. Jag känner inte till att deras situation skulle ha försämrats. Sedan är det en annan sak med muslimska länder. Där kan det mycket väl ha skett negativa verkningar. Även upplysta muslimer, kolleger till mig, professorer verksamma i Tyskland, kan säga att det här som sker idag exempelvis i Norden, och även i Tyskland, på det här området, är totalt obegripligt. Det är anmärkningsvärt att åsikterna är så infekterade och delade i frågan.

CGS: Diskussionen om en könsneutral äktenskapslagstiftning har i sin tur aktualiserat frågan om införandet av obligatoriskt civiläktenskap. Hur ser det ut internationellt i den frågan? Du nämnde att det hade underlättat lagstiftningsarbetet i en del länder att de har den obligatoriska formen av civiläktenskap.

Vi har i Europa två olika modeller, antingen att lagstiftningen kräver att äktenskap ingås i den civilrättsliga, borgerliga, formen för att bli giltigt, eller modellen att det finns två parallellt tillämpliga modeller, den civilrättsliga och den religiösa. När jag tidigare har tittat på de femton första EU-länderna så tillämpade en liten majoritet två olika former parallellt, medan Nederländerna, Belgien, Italien, Tyskland, Österrike och Frankrike, och troligen också Luxemburg, krävde den borgerliga vigselformen för att äktenskapet ska ha rättsverkningar. I flertalet EU-stater, de gamla, har det alltså varit möjligt för parterna att själva välja, och i alla nordiska länder är det naturligtvis valfritt för personerna att välja, med vissa villkor.

CGS: Vet du om det finns någon diskussion att i andra länder införa modellen med obligatoriskt civiläktenskap?

Nej, jag känner faktiskt inte till att den diskussionen skulle ha inletts. Jag har hört att den danska statsministern skulle vara inne på tanken att samkönat äktenskap också ska bli möjligt i Danmark, och det kan naturligtvis också där leda till samma diskussion som vi nu har.

MM: I den svenska debatten har det ju varit en del tal om att dra in vigselrätten för vissa samfund, att begränsa den och kanske dra in den helt, kanske ha enbart civiläktenskap. Det finns inte motsatt riktning – att man ger vigselrätt åt flera? Att man till exempel ger folkrörelser vigselrätt, som det ju finns i vissa amerikanska delstater?

Jo, det har faktiskt diskuterats i något land att man skulle gå utanför trosamfundskategorin när det gäller vigselbehörigheten. Den diskussionen har inletts.

MM: Finns den i Sverige?

Inte vad jag själv känner till.

CGS: Du nämnde att många av de här frågorna regleras av internationella konventioner, som gör det svårt att förändra den nationella lagstiftningen. Finns det något arbete på internationell nivå att förändra konventionerna i en riktning som skulle göra det möjligt att införa en lagstiftning om samkönat äktenskap?

Jag skulle våga säga att i det globala lagstiftningsarbetet är frågan en omöjlighet. Jag har själv representerat Sverige flera år i ett globalt familjerättsligt samarbete, och min erfarenhet är att till och med gemensamma projekt om samboförhållanden, heterosexuella relationer, är omöjliga för internationellt samarbete. Inom EU kan det däremot på sikt inte uteslutas att frågan skulle aktualiseras. I dagsläget har EU inte rättslig kompetens inom familjerättens område och kan alltså inte börja lagstifta inom familjerätten. Men på sikt kan detta ändras, därför att man tycker att familjerätten är så nära kopplad till den fria rörligheten av arbetstagare. Därmed borde vi ha enhetliga, eller i vart fall harmoniserade, familjerättsregler. Så EU är nog det forum jag kan föreställa mig där frågan så småningom kan dyka upp.

MM: Har du någon egen reflektion som du vill dela med oss innan tiden tar slut, någon slutkommentar?

Jag skulle kanske mest vilja betona att vi faktiskt har kommit väldigt långt i Sverige genom de senare lagreformer som har ägt rum efter att vi antog lagstiftningen om registrerat partnerskap. Man ska inte glömma bort att vi förmodligen nu har kommit så långt som man kan komma, om lagstiftningen som stärker lesbiska kvinnors rättigheter verkligen antas. Det blir då egentligen inte längre en fråga om rättsligt erkännande och lika rättsskydd, utan mera en fråga med annan innebörd, om vi gör äktenskapen könsneutrala.

Utfrågare: Mikael Mogren (MM) och Carl Gustaf Spangenberg (CGS)

Erfarenheter och synpunkter från Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO)

Hans Ytterberg

Frågan om möjligheten för par av samma kön att gifta sig med varandra, dvs. i civilrättslig mening ingå äktenskap, är inte på något sätt ny. Den har diskuterats av och till i Sverige åtminstone under de senaste dryga femtio åren. På allvar dök den upp i den samhällspolitiska debatten på 1970-talet, närmast i samband med riksdagsbehandlingen 1973 av vissa ändringar i den dåvarande giftermålsbalken. Det finns inte vare sig tid eller anledning för mig att på de här femton minuterna uppehålla mig vid den historiska utvecklingen och vad som har hänt under dessa femtio år. Jag bara konstaterar att detta är en diskussion som har pågått under mycket lång tid.

Det äktenskap som jag talar om, och som i huvudsak är det som diskuteras i samhällsdebatten i stort, är primärt just det rättsliga äktenskapet, det civilrättsliga äktenskapet, det som lagstiftaren har att styra över och som medför just rättsliga, juridiska konsekvenser. I egenskap av myndighetschef har jag bland annat i uppgift att föreslå regeringen författningsändringar och

andra åtgärder som kan ha betydelse för att motverka diskriminering på grund av sexuell läggning. Mot bakgrund av det uppdraget har jag gjort en formell framställan till regeringen om att inleda ett lagstiftningsarbete syftande till införandet av en könsneutral äktenskapsbalk. Det är naturligtvis då det civilrättsliga äktenskapet som jag tar sikte på.

MOTIV FÖR EN KÖNSNEUTRAL ÄKTENSKAPSBALK

När man gör en sådan framställan är det befogat att fråga sig vilket behov den ska motsvara. Varför påstår man att det finns behov av en könsneutral äktenskapsbalk? Men man måste, menar jag, också fråga sig: Varför gifter sig människor överhuvudtaget? För väldigt många, kanske till och med de flesta, ser detta väl grovt schablonmässigt ungefär likadant ut. Man träffar någon som man förälskar sig i eller känner en stor samhörighet med, och som man vill leva sitt liv med. Man upplever att den här människan vill jag ha till min livskamrat. För de flesta människor tror jag också att det har en viss betydelse att äktenskapet, det juridiska äktenskapet, erbjuder ett slags paketlösning av praktiska arrangemang som erfarenheten säger oss att man kan ha nytta av om man väljer att leva tillsammans under en längre tid av sitt liv, kanske med syftet att det ska vara hela livet. Äktenskapet som juridisk konstruktion är unikt på det viset att det erbjuder en sådan paketlösning. Vissa delar av den går för övrigt inte att avtalsmässigt reglera mellan parterna på annat sätt. Det finns ingen civilrättslig möjlighet att göra det.

Detta må låta lite torrt och tråkigt, och det tror jag också att många tycker. Det är ju naturligtvis inte heller vad man främst har för ögonen när man planerar sitt bröllop, utan då handlar det i regel mer om den tredje komponenten: att man gifter sig därför att man inför varandra vill manifesteras sin samhörighet och ambitionen, åtminstone, att den ska vara för resten av livet. För de flesta människor ingår det nog i den ambitionen att detta ska vara med uteslutande av andra parter: det är just vi två. Men det är också en manifestation inför omvärlden.

Dessa tre komponenter tror jag att de allra flesta människor som gifter sig delar. Detta är gemensamt för dem alla. Läget idag ser ut på det viset att om heterosexuella personer känner så här och har haft turen, förmånen, att träffa någon som de faktiskt vill leva sitt liv tillsammans med, så har de möjlighet att välja om de vill använda sig av rättsfiguren äktenskap eller låta bli. Den valmöjligheten finns inte för ett par av samma kön, två män eller två kvinnor. Då inställer sig naturligtvis nästa fråga, som är relevant i det här sammanhanget: Är det rimligt att bibehålla äktenskapet som en exklusivt heterosexuell rättsfigur, och vad finns det för skäl för det?

Ser man på samlevnaden mellan två män/två kvinnor respektive mellan en man och en kvinna, så är det nu – som jag inledningsvis nämnde – trettio år sedan riksdagen kunde konstatera att samlevnaden mellan två personer av samma kön är en fråga om samhällets synpunkt fullt acceptabel samlevnads-

form. Och det är ungefär tjugo år sedan den stora utredningen om homosexuellas situation i samhället presenterade sitt betänkande, efter närmare sju års utredningsarbete, där man redovisade hur livssituationen såg ut för homosexuella människor i Sverige utifrån en lång rad olika perspektiv, och hur samhället såg på homosexuell samlevnad. Grundläggande i det betänkandet var att det egentligen inte går att identifiera någon annan skillnad mellan heterosexuell och homosexuell samlevnad än att könet på den person man väljer till sin livskamrat råkar vara annorlunda. I övrigt finns det i båda typerna av relation samma känslomässiga engagemang i form av vänskap, omsorg, lojalitet, ömhet, kärlek, romantik, erotik, sexualitet osv. Detsamma gäller också när det handlar om den ekonomiska sammanflätningen av de två personernas förhållanden. Denna grundhållning har förblivit aktuell för lagstiftaren och gång på gång bekräftats av riksdagen.

Redan 1984 konstaterade man också att det även i samkönade parförhållanden och deras familjer finns barn. Homosexuella har barn, de har alltid haft barn. Utredningen konstaterade därför att det egentligen inte fanns någon anledning eller något motiv för att behandla homo- och heterosexuella par olika i rättsligt hänseende. Man slog till och med fast att det inte var omotiverat att införa en könsneutral äktenskapsbalk. Detta var alltså 1984, för tjugo år sedan. Samtidigt konstaterade man med någon sorts realistisk eftertanke, eller vad man ska kalla det, att politiken var inte mogen för detta. Den breda allmänheten skulle förmodligen inte komma att acceptera tanken på en könsneutral äktenskapslagstiftning. Man konstaterade dock att frågan skulle kunna tas upp på nytt när synen på homosexualitet och homosexuell samlevnad förändrats.

Den fråga man måste ställa sig är alltså om det då är rimligt att bibehålla äktenskapet som en exklusivt heterosexuell rättsfigur ännu år 2004? Man kan konstatera att det inte finns någon skillnad i behovet av att kunna ingå äktenskap, och inte heller några skillnader, typiskt sett, mellan homo- och heterosexuell samlevnad i och för sig. I enlighet med grundläggande principer om mänskliga rättigheter – icke-diskrimineringsprincipen framförallt – blir naturligtvis konsekvensen av detta att bevisbördan för att det ändå skulle vara rimligt att bibehålla nu gällande ordning faller på den som påstår att det finns sakliga skäl att göra skillnad på homosexuella och heterosexuella människor.

BEMÖTANDE AV ANFÖRDA MOTARGUMENT

Redan under det utredningsarbete som föregick 1984 års betänkande försökte man göra gällande att detta inte kunde vara något problem, eftersom homosexuella kunde gifta sig precis som heterosexuella – bara inte med varandra. Utgångspunkten var att rätten att ingå äktenskap är en mänsklig rättighet. Men som sådan innebär den naturligtvis – vilket också har fastslagits i internationell rätt vid ett flertal tillfällen – en rätt att ingå äktenskap med

den man faktiskt vill ingå äktenskap med, inte en rätt i någon sorts teoretisk mening. Argumentet hade tidigare förekommit vid den prövning i Kaliforniens högsta domstol 1948, som ledde till avskaffandet av den lag som förbjöd svarta och vita att gifta sig med varandra. En minoritet – tre domare av sju – ville behålla lagen och hävdade just att den inte kunde vara vare sig kränkande eller diskriminerande på något sätt. Svarta kunde ju gifta sig precis som vita kunde gifta sig, fast inom sin egen grupp. Här har vi en motsvarande situation. Rätten att ingå äktenskap är en rätt att gifta sig med den man vill gifta sig med, inte med vem som helst i någon sorts teoretisk mening.

Bevisbördan ligger som sagt på den som påstår att det finns goda skäl, eller objektivt acceptabla skäl, för att bibehålla denna olikhet. Jag vill ge en överblick över de skäl som brukar anföras. Tiden räcker inte till för att säga vad jag tycker om dem i någon detalj, men det kanske jag kan återkomma till under utfrågningen.

Det första och vanligaste argumentet brukar ju vara att detta är en hundraårig – ibland säger man tusenårig, flera tusen år gammal – tradition. Det har alltid varit så: ett äktenskap kan bara ingås mellan en man och en kvinna. Ganska snabbt kan man väl konstatera att det faktum att någonting alltid har varit på ett visst sätt inte är något särskilt gott skäl till varför saker och ting ska fortsätta vara på det viset. Äktenskapet har, precis som rösträtten, undergått åtskilliga förändringar bara de senaste hundra åren, och naturligtvis ännu fler om man ser längre tillbaka. Det faktum att kvinnor tidigare inte haft möjlighet att rösta var naturligtvis inget godtagbart skäl för att behålla den ordningen på 1910-talet, när frågan diskuterades. Det skulle inte heller vara ett acceptabelt skäl för att gå tillbaka till den ordningen idag, med motiveringen att det ju i hela den mänskliga historien bara varit under en mycket kort period i modern tid som kvinnor haft rätt att rösta i några politiska val.

Äktenskapet har använts för alla möjliga mindre smickrande syften i historien. Jag nämnde ett exempel, även det hämtat från modern tid: att upprätthålla rassegregation och rasistiska ideologier. I USA gällde detta ända fram till 1967, då lagstiftningen som förbjöd rasblandade äktenskap slutligen förklarades för olaglig i hela Amerika av Högsta Domstolen. Men det har även använts för att upprätthålla slaveriet i vissa tider och i åtskilliga kulturer. En förutsättning för detta var ju – ansåg i varje fall många – att en strikt skillnad upprätthölls mellan fria män och slavar. Alltså kunde man inte gifta sig med en slav. Ett annat utmärkt exempel – också i modern tid – utgör 1930-talets Tyskland, där Nürnberglagarna förbjöd judar att gifta sig med icke-judar och icke-judar att gifta sig med judar. Från vårt eget land är det mest uppenbara exemplet att kvinnor ända fram till 1920 var tvungna att formellt ställa sig under sin makes förmynderskap för att kunna gifta sig. Den ordningen upphörde först med den äldre giftermålsbalkens avskaffande 1920.

Ett annat vanligen återkommande argument för att bibehålla status quo är att äktenskapet till sin definition *är* en heterosexuell institution: det skiljer sig från det förra traditionsargumentet som säger att äktenskapet *bör* vara heterosexuellt därför att det alltid har varit det. Det här argumentet handlar inte så mycket om hur det *bör* vara, utan här säger man att så här *är* det. Det går inte att ändra på. – Här är det för det första återigen så att vad vi talar om är ett civilrättsligt äktenskap. Det definieras av lagstiftaren, såsom lagstiftaren finner gott. Det finns naturligtvis inget essentiellt i det. För det andra är detta ett oacceptabelt cirkelresonemang. Argumentet går inte att pröva. Om man ursäktar en diskriminering just med det som utgör diskrimineringen, så går ju detta inte att objektivt pröva, till exempel utifrån en norm som förestavar att alla människor har samma värde och rättigheter. Detta är naturligtvis oacceptabelt när vi talar om en civilrättslig lagstiftning – inte om en enskild människas trosuppfattning, för det är någonting helt annat.

Äktenskapets syfte är att främja familjens ställning, brukar man också säga, och skapa en bra miljö för barn att växa upp i. Det argumentet är inte heller särskilt hållbart. Det ger ju i så fall intrycket av att den heterosexuella familjen är värd att skyddas och uppmuntras, medan den samkönade familjebildningen inte skulle vara det, vilket inte går vidare bra ihop med att vi just har konstaterat att det inte finns någon skillnad mellan homo- och heterosexuell samlevnad. Och om det faktiskt är så att äktenskapet är den ideala ramen att låta barn växa upp i, då är det naturligtvis en oacceptabel diskriminering av barn till homosexuella föräldrar om man förvägrar dem möjligheten att växa upp i en familjebildning där äktenskapet utgör ramen. Detta vill jag påstå är en kränkning av FN:s barnkonvention, art. 2, som ju förbjuder diskriminering bland annat på grund av föräldrarnas egenskaper.

Man brukar också ifrågasätta om det spelar någon roll om man inför en könsneutral äktenskapsbalk eller inte, eftersom vi redan har en lagstiftning om registrerat partnerskap. Rättsligt sett ger den i stort sett samma rättsverkningar som äktenskapet. Varför ska man krångla till det, finns det de som har sagt. För min del skulle jag vilja påstå att det snarast är en förenkling att inte ha två separata lagstiftningskomplex som civilrättsligt egentligen reglerar samma sak. Detta må dock vara en underordnad invändning. Den primära invändningen mot argumentet är naturligtvis att detta berör en grundfråga om den enskilda människans värdighet. Äktenskapet är även idag, 2004, en ganska central och viktig samhällsinstitution. Genom äktenskapet uttrycker människor, som jag sade inledningsvis, sin samhörighet med varandra och inför omvärlden. Samhället runtomkring fäster också i en mängd olika sociala sammanhang – förutom de rättsliga – mycket stor vikt vid äktenskapet. Att då kollektivt utesluta en hel befolkningsgrupp som befinner sig i en direkt jämförbar situation enbart med hänvisning till deras egenskaper, utan några objektivt godtagbara skäl, kränker den mänskliga värdigheten.

Därmed är man tillbaka i ursprungsfrågan om alla människors lika värde och rättigheter, på precis samma sätt som när USA:s högsta domstol i sin berömda dom i rättsfallet Plessy vs. Ferguson 1896 inrättade hela den rättsliga ramen för rassegregeringssystemet (»separate but equal«-principen). Louisianas lagstiftning påbjöd att svarta och vita människor måste åka i separata järnvägsvagnar, och det var straffrättsligt förbjudet för svarta människor att gå in i de vitas järnvägsvagnar och tvärtom. Frågan uppkom: får man, eller kan man, ha det på det här viset? Kränker inte det konstitutionens regler om alla människors lika värde och rättigheter? Högsta Domstolens domare – alla utom en – konstaterade att det var helt OK att göra på det viset. I den mån svarta människor kände sig förnedrade av denna ordning så var det något som hade uppkommit i huvudet på dem. Det var deras val att betrakta detta som kränkande, att betrakta det som nedvärderande att de var tvungna att ha ett separat transportsystem. Så länge de också erbjöds möjlighet att åka tåg så var det helt OK att hålla dem för sig.

Den här doktrinen upprätthölls i USA:s rättsväsende ända fram till 1954, när man i fallet Brown vs. Board of Education in Topeka olagligförklarade det rassegregerade skolsystemet. Min mening är att det är helt oacceptabelt att man i Sverige skulle kunna nöja sig med en motsvarande ordning, och så att säga återupprätta doktrinen femtio år efter att den avlivats i USA.

AL: Jag vill knyta an till det du just sade. Utan att gå in på innehållet i vad du sade – är det ändå inte en lite haltande bild? Ofta hör man homosexuella jämställa sig med svarta, som diskriminerade, liksom kvinnor ibland har gjort i kvinnorörelsen. I så fall är det ju just äktenskap inom den »svarta« gruppen som ni vill ha – medan den lagstiftning som upphävdes i USA handlade om att man inte fick gifta sig över gränserna. Jag märker ord nu, men metaforen haltar en aning.

Nej, den gör inte det, och det är inte frågan om ord. Det som de svarta slogs för i Kalifornien, och som de vann 1948, var inte rätten att få gifta sig över rasgränserna. Det var rätten att få gifta sig med den man ville, individens rätt att gifta sig med den man ville leva sitt liv tillsammans med. Det var den rättsfrågan som ställdes på sin spets, och som också ställdes på sin spets i Europadomstolen i Goodwin mot Storbritannien 2002. Och det är precis samma fråga det handlar om här. Det är rättsfrågan om individens rätt att ingå äktenskap med den som man själv vill.

AL: Den föregående talaren, en professor i juridik som hette Maarit Jänterä-Jareborg – du känner säkert till hennes forskning – pekade på att den samkönade äktenskapslagstiftning som idag finns i Holland och Belgien faktiskt ger samma status som vårt partnerskap, om inte till och med vår partnerskapslagstiftning ger starkare ställning åt våra registrerade partners i Sverige. Då är frågan: är det här egentligen bara ett ordfäkeri? Är det en fråga om terminologi – är det finare att säga »äktenskap« än »partnerskap«? Är det så stor skillnad?

Skillnaden varierar lite grann, kan man säga. Äktenskap mellan personer

av samma kön kan ingås i Nederländerna, Belgien och i tre provinser i Kanada (där ungefär 70 procent av den kanadensiska befolkningen lever), nämligen Quebec, Ontario och British Columbia. Den kanadensiska regeringen har också sagt att man ska lägga fram ett lagförslag som innebär att det ska bli tillämpligt i hela Kanada. Dessutom går det att göra det i delstaten Massachusetts i USA. Det finns små variationer mellan de här olika jurisdiktionerna i hur äktenskapslagstiftningen ser ut, men i stort sett är det ganska så likt och ganska så identiskt. Sedan finns det andra länder som har vissa regler som vi inte har i vår partnerskapslagstiftning, trots att de inte har någon äktenskapslagstiftning för parter av samma kön.

Så det kan variera lite grann, men det har egentligen ingen större betydelse. Du kan inte komma ifrån grundfrågan som det här handlar om. Så länge heterosexuella människor har rätt att välja om de vill ingå äktenskap med varandra eller inte, så har, enligt min uppfattning, homosexuella människor precis samma rätt: att välja att göra det eller att välja att inte göra det. När man inte tillåter dem att göra det valet, så behandlar man dem olika. Man missgynnar dem på ett sätt som det inte finns något objektivt rättfärdigande för. Det är inte ordfäkteri, och det är inga detaljer. Det är grundläggande mänskliga rättigheter.

CGS: Du har i din skrivelse till regeringen föreslagit införandet av det obligatoriska civiläktenskapet, som då ska vara könsneutralt. Det leder till frågan om rättigheternas och diskrimineringslagstiftningens räckvidd. Gör denna lagstiftning halt framför kyrkans dörr? Om vi tänker oss en framtida situation med det obligatoriska civiläktenskapet, men där det lämnas fritt för kyrkor och trossamfund att själva använda den ritual man vill för ingående av äktenskap, och om vi då också tänker oss den situationen att man inom kyrkor och samfund vägrar att medverka med en akt för samkönade par – vad säger du om det?

Detta är inte riktigt vad jag har föreslagit till regeringen. Jag har inte föreslagit införandet av civiläktenskap. Jag har i slutet av min framställan pekat på ett par frågor som regeringen måste ta ställning till. Där pekar jag, vilket är min uppgift, på att det finns två vägar att gå för att hantera det här principiellt riktigt: antingen för man in ett obligatoriskt civiläktenskap för alla människor som vill gifta sig, män och kvinnor, homo- som heterosexuella. Det vill säga att man får gå till rådhuset, tingsrätten eller någon annanstans och gifta sig juridiskt, så att säga. Det kan ju vara antingen en ren registreringsformalitet eller det kan vara förenat med ceremonier. Därefter får den som vill lägga till vilka eventuella andra ceremonier som helst, det kan vara en religiös vigsel eller något annat.

Det är den ena varianten. Det finns en annan som jag pekar på, och som man också kan välja, och det är att principiellt sett behålla nuvarande system – att samfund har rätt att förrätta vigslar med juridisk verkan. Men då ställs man inför problemet att det som kyrkor och samfund ju faktiskt gör idag, när man förrättar sådana juridiskt giltiga vigslar, är att man utövar of-

fentlig makt enligt svensk grundlag. Det är ju en myndighetsutövning, och den ska utövas med respekt för alla människors lika värde och rättigheter. Då är det principiellt en oacceptabel ordning att man väljer och vrakar vilka man vill viga eller inte. Rätten att viga har man till låns, det är ingen egen rätt. Den har man till låns av staten och ingenting annat. Då blir naturligtvis alternativet att man säger: vi behåller den ordningen. Men då kan man förstås bara tillåta de personer inom olika samfund att förrätta sådana vigslar, som också är beredda att utöva denna myndighet lika för alla som uppfyller lagens krav.

Detta är de två principiella möjligheter man har att välja på. Men sedan pekar jag också på en tredje sak i min framställan till regeringen. Så långt handlar det om det rättsligt principiella. Men verkligheten komplicerar måhända bilden en del, därför att vi – som jag uppfattar det, i alla fall – har en väldigt starkt förankrad tradition i Sverige att man ska kunna gå till kyrkan och gifta sig. Det finns naturligtvis för det första en risk att samfunden säger: skulle man välja vägen att behålla systemet, men så att bara de får viga som viger alla, då vill vi inte ha någon vigselrätt. Då skulle det innebära att man på det principiellt »bästas« altare offrade det »goda« som väldigt många människor upplever, detta att man *kan* gifta sig i sitt samfund, i sin kyrka. Och man ska komma ihåg att även väldigt många homosexuella, som idag är helt utestängda ifrån den här institutionen, känner så. Vi vet ju att skulle man välja en tredje väg, där man behöll möjligheten men inte hade någon skyldighet att viga, så skulle det inte vara särskilt svårt för samkönade par att i olika samfund hitta personer som har vigselrätt och som skulle vara beredda att viga dem också. Därför har jag pekat på att det här är en politisk fråga, som regeringen måste ta ställning till. Det är inte min sak att säga: Väger de här icke-principiella faktorerna så tungt att man ska frångå det som principiellt kan betraktas som det bästa för att kunna rädda det goda? Det måste regeringen ta ställning till, och det har jag sagt att det inte är min sak som myndighetsperson eller ämbetsman att säga något om.

AL: Varför gifter sig människor, frågade du. Och du sade att ambitionen när man gifter sig är att det ska vara »vi två«, och vi tänker fortsätta tillsammans: det långvariga, trogna äktenskapet. Men då skulle jag också vilja fråga dig: hur pass starkt förankrat är det långvariga, trogna parförhållandet i de homosexuella sammanhangen? Första dagen här, när vi började med dessa utfrågningar, så talade en aktiv homosexuell som inte gillar tanken på äktenskap utan tycker att man ska stanna vid partnerskap. PO Widell, journalist liksom jag själv, har skrivit en debattartikel som jag vet har retat väldigt många homosexuella, där han pekar på den »promiskuösa homokulturen«. Han sade där att man måste rensa ut dekadensen ur homokulturen och göra den värdeförankrad, och han nämnde dig och sade att för tjugo år sedan, när hiv dök upp, så »uppmanades vi bögar av våran överkucku, dåvarande RFSL-ordföranden, nuvarande HomO Hans Ytterberg, att inte testa oss. Det var onödigt. « Och så pratar han alltså om gaykulturen, och man får intrycket att det är en oerhört vild

och promiskuös tillställning, det här att vara med i gaykulturen. Sedan kan man ju undra vad han drar för slutsatser av det – han skulle ju ha kunnat dra slutsatsen att det då är desto viktigare med institutioner som äktenskapet. Men vad jag undrar är: hur pass väl förankrat är kravet på äktenskap i homo- och gaykulturen?

För det första kan jag säga att PO Widell väl förmodligen har sina skäl till att vilja ge just den bilden av homosexuella, och det får väl han svara på varför han vill. Artikeln var smörja från första till sista raden. Jag skulle kunna ägna resten av tiden åt att beslä honom med dumheter, rad för rad, men det är inte därför jag är här, så jag tänker inte försvara mig mot den typen av rent struntprat. Det finns ingen gaykultur, lika lite som det finns en heterokultur, i någon sorts allmängiltig mening. Mina före detta grannar, Kristina och Ingeborg, tror jag känner igen sig ganska dåligt i den här beskrivningen av hur människor lever sitt liv. De har levt tillsammans i över trettio år och jag är övertygad om att de förmodligen kommer att leva sina återstående dagar tillsammans, om de får bestämma själva. Och det vimlar naturligtvis av människor precis som dem, precis som det vimlar av heterosexuella människor som inte har någon önskan att leva i ett livslångt, troget, monogamt förhållande – jag menar, de är inte precis sällsynta. Det är bara att läsa kvällstidningarnas löpsedlar varenda dag, så ser man hur pass fast rotat det monogama äktenskapet är i den så kallade heterosexuella kulturen. Problemet, när vi talar om grundläggande mänskliga rättigheter, är ju att det blir direkt kränkande att plocka ut enskilda individer som gissningsvis inte är intresserade av att gifta sig, hålla upp dem framför alla dem som vill, och så säga att eftersom det finns andra som inte vill leva som ni säger att ni vill leva, så ska inte ni få göra det.

Hur fast förankrad är själva idén om en könsneutral äktenskapsbalk? Det är svårt att säga hur pass förankrad den är specifikt hos homosexuella. Vad vi kan konstatera är att den i alla fall är väl förankrad hos allmänheten, både i Sverige och på hela den europeiska kontinenten. Det finns en stor undersökning, gjord av Gallup Europa, där man ställde frågan om man tyckte att det var en bra idé att samkönade par skulle kunna ingå äktenskap, oavsett var någonstans i Europa man lever. Det är intressant att notera att det i genomsnitt faktiskt är en majoritet – visserligen liten – i hela Europa, även om man inkluderar de nya medlemsstaterna där det ju kanske fortfarande finns en mer konservativ samhällssyn på den typen av samlevnad, som svarar ja på den frågan. I Sverige svarar 70 procent ja. Tanken på en könsneutral äktenskapsbalk är i vart fall väl förankrad i den genomsnittliga homo-, bi- och heterosexuella befolkningen i Sverige.

CGS: Får jag återvända till frågan om diskrimineringslagstiftningens räckvidd, eftersom jag vet att det har formulerats frågor och farhågor om den fortsatta utvecklingen. Det är ju så att den här typen av lagstiftning ju inte längre riktigt sätter gränsen vid det privata dörren, utan på olika sätt ändå gör anspråken gällande också i privata relationer, i förhållande till privata arbetsgivare, privata organisationer och

liknande. Hur ser du på en framtida utveckling – i vilka situationer kan till exempel pastorer, präster, anställda inom kyrkan komma att göra sig skyldiga till brott mot diskrimineringslagstiftningen?

Diskrimineringslagstiftningen idag sätter stopp vid det privata, skulle jag vilja säga. Privata arbetsgivare – det är ju ingen privat sfär. Att man är ett aktiebolag istället för en offentlig arbetsgivare gör en ju inte till en del av den privata sfären i den meningen. Relationen mellan enskilda privatpersoner omfattas inte till någon del av diskrimineringslagstiftningen idag, såvida inte beteendet mellan individer går över gränsen för vad som är straffbart överhuvudtaget, att man tar till våld eller hot – men då har det ju inte med diskriminering att göra. Så den sätter stopp där.

Vad finns det för risker att man skulle göra sig skyldig till brott i framtiden? Som jag kan se det finns det idag ingen sådan risk, eftersom man just gör halt vid det privata. Relationerna inom ett samfund, om man nu får tala i strikt juridiska termer, handlar om interna frågor i en förening. Juridiskt sett är det en förening. Även om människor i samfund tycker att det är konstigt att man talar om dem som en förening, så är det ju ändå det i juridisk bemärkelse. Och där är det ju normalt sett så att man får sköta sina egna angelägenheter. Man kan inte klaga på beslut som fattas i privata föreningar av det slaget, och det kan jag inte se att man rimligtvis kommer att kunna göra i framtiden heller. I den mån man behåller nuvarande ordning att samfundet kan förrätta vigslar, och också behåller nuvarande ordning att man kan välja, så är det idag så att man inte kan göra sig skyldig till olaga diskriminering – det skulle man möjligen teoretiskt ha kunnat tänka sig före kyrkans skiljande från staten, eftersom präster ju då var statstjänstemän. Men det är man inte längre, och man är inte näringsidkare: alltså omfattas man inte i den situationen heller av olika diskrimineringsbestämmelser. Så jag kan inte se att det finns någon risk för det, utan det är väl i så fall snarare så att i den mån man fortsätter att negativt särbehandla människor på grund av deras sexuella läggning, så är det en social och moralisk fråga. Man får liksom möta den kritik man kan få, precis som man i vitas kyrkor i sydstaterna möttes av det när man stoppade svarta människor från att komma in genom kyrkdörren.

AL: Jag skulle vilja ställa någon fråga som gäller föräldraskap i homosexuella förhållanden. Det är inte så ovanligt numera att två homosexuella män och två lesbiska kvinnor tillsammans gör upp om att skaffa sig barn. Ofta är det två lesbiska kvinnor som har barnen, och givetvis är det en av dem som föder barnet. Frågan är hur man ska se till att fäderna får samma chans att utöva sitt faderskap som mödrarna att utöva sitt moderskap. Har du funderat på det?

Nu måste jag ställa en motfråga. Vad menar du med fädernas rätt att utöva sitt faderskap? Donatorn?

AL: Ja, det är ju inte någon ovanlig konstruktion, att donatorn är en homosexuell man som går med på att donera till en lesbisk kvinna. Sedan föds barnet, och det är

två lesbiska kvinnor som lever ihop, och så finns det två homosexuella män som lever ihop. Jag bara föreställer mig att det skulle kunna bli problem för männen i sammanhanget. Jag tänker mig att det finns två pappor och två mammor, ungefär – risken är i alla fall stor att männen inte får så stor chans till sitt faderskap.

Detta är en stor fråga: ska vi göra förändringar i den svenska föräldrätten, så att man i juridisk mening ska kunna ha mer än två föräldrar? Det är en jättestor fråga. Det kan man ju inte idag. Den myndighet som jag är chef för arbetar med diskrimineringsfrågor, inte med föräldraskapsfrågor i stort, och då kan jag bara konstatera att så som lagstiftningen ser ut idag för heterosexuella par som inseminerar, så fäster man inget som helst avseende vid det biologiska faderskapet. Där är det ju så att det som grundar föräldraskap i heterosexuella familjer, när det gäller assisterad befruktning, det är parterna i äktenskapet eller samboskapet, alltså mannen och kvinnan. Deras beslut och deras önskan till ett gemensamt socialt föräldraskap grundar det rättsliga föräldraskapet. Man fastställer inget biologiskt ursprung. Även när man inseminerar på sjukhus i heterosexuella förhållanden förekommer det att man använder kända donatorer. Det är inte särskilt vanligt, men det förekommer. Donatorn har då ingen som helst fadersroll, och det finns ingen möjlighet överhuvudtaget för honom att få en roll, heller.

AL: Tycker du att det är en acceptabel ordning?

Jag har i andra sammanhang påpekat för regeringen, när man har diskuterat just den fråga som du ställde till mig beträffande den homosexuella familjen, att jag tycker att man kan sätta frågetecken för hela regelverket kring assisterad befruktning – alltså föräldraskapsreglerna – om det är skapat utifrån ett barnperspektiv eller ett vuxenperspektiv. Idag har vi ju det faktumet i heterosexuella familjer att maken till den födande kvinnan i folkbokföringen registreras som far, trots att alla inblandade parter – utom möjligtvis barnet – vet att han inte är det. Det finns ingen skyldighet, rättsligt sett, för föräldrarna att tala om för det här barnet att det är tillkommet genom assisterad befruktning. Barnets enda möjlighet att få någon aning om sitt biologiska ursprung är helt beroende av att föräldrarna har lust att tala om det. Och det kan man ju fråga sig: Är det verkligen en rimlig tingens ordning? Jag har satt ett stort frågetecken för det.

Utfrågare: Ami Lönnroth (AL) och Carl Gustaf Spangenberg (CGS)

Rättsregler gällande äktenskap och partnerskap samt kommande översyn av dessa

Anne Kutenkeuler

Jag ska här berätta om de rättsregler som finns och har funnits när det gäller ingående av äktenskap och partnerskap. Först går jag in något på historiken

och utvecklingen när det gäller ingående av äktenskap. Sedan behandlas gällande rättsregler, och sist sägs något om den utredning som regeringen ska tillsätta om äktenskap och partnerskap.

HISTORIK

I äldre tid, till och med på forntiden, ingicks äktenskap privat inom familjerna. Äktenskapet var ett avtal som träffades mellan mannens och kvinnans släkter. Det bestod av flera rättshandlingar: till att börja med fästning, trolovning, sedan själva giftermålet där (oftast) kvinnans far lovade bort kvinnan, och till sist sängledningen. Ingen inblandning från samhället eller kyrkan förekom.

Genom kristet inflytande infördes den kyrkliga vigseln i Sverige. Under många hundra år kunde man välja att ingå äktenskap antingen enligt det äldre, traditionella sättet eller genom en kyrklig vigsel. Först 1734 blev den kyrkliga vigseln ett villkor för ett äktenskap med full rättsverkan. Vid sidan om detta fanns det äldre, traditionella sättet att ingå äktenskap kvar, men utan att ge alla det kyrkligt ingångna äktenskapets rättsverkningar (arvsrättsligt etc.).

Att den kyrkliga vigseln blev obligatorisk hade naturligtvis religiösa skäl men innebar också praktiska fördelar. Det var krångligt att med det traditionella sättet att ingå äktenskap veta vem som överhuvudtaget var gift. Hade allt gått rätt till? Det kanske inte fanns vittnen, äktenskapet var inte alltid inskrivet i någon folkbokföring osv. Den kyrkliga vigseln gjorde det möjligt att hålla reda på vem som var gift med vem.

Under 1800-talets senare hälft infördes successivt en borgerlig vigsel för olika grupper. 1908 infördes det system som vi har idag, med valrätt mellan kyrklig och borgerlig vigsel. Alla (eller på den tiden: alla svenska medborgare) skulle ha möjlighet att ingå vigsel borgerligt. I samband med införandet av detta system diskuterades det om man istället skulle ha ett system med obligatoriskt civiläktenskap: att man enbart gifter sig borgerligt, civilt, och den som så önskar får sedan ordna en ceremoni med kyrkligt eller annat innehåll, så att säga vid sidan om den civila vigseln. Det sades att ett system med obligatoriskt civiläktenskap på ett klarare sätt skulle ge uttryck för äktenskapet som ett rent borgerligt rättsförhållande. Ändå avvisades idén, främst av praktiska skäl. Man betonade att det skulle bli praktiskt besvärligt framförallt för folk i landsbygden att hitta någonstans där de skulle kunna ingå vigsel borgerligt. Kyrkan fanns ju representerad i landet på ett helt annat sätt än andra, borgerliga instanser, till exempel domstolar.

På 1970-talet återupptogs tankarna på ett obligatoriskt civiläktenskap i samband med att stora delar av äktenskapsrätten reformerades (det blev t.ex. mycket enklare att skilja sig). Det fanns ett förslag från en utredning om att helt avskaffa vigseln. Äktenskap skulle istället ingås genom skriftlig anmälan till en företrädare för det allmänna, till exempel vid någon myndighet eller

till präst i ett trossamfund. Förutom anmälan skulle det vara möjligt att hålla en ceremoni av vad slag man ville. Förslaget genomfördes aldrig. Olika skäl anfördes för detta, bland annat att man tyckte att det var »torftigt«. Man var också osäker på om det var förenligt med FN-konventionen om ingående av äktenskap.

BESKRIVNING AV GÄLLANDE RÄTT

Vårt nuvarande system infördes alltså 1908. I Äktenskapsbalken, där reglerna om äktenskap finns idag, sägs att det ingås mellan man och kvinna genom vigsel. Behörig att vara vigselförrättare är fyra typer av personer: 1) lagfaren domare i tingsrätt; 2) den som Länsstyrelsen har förordnat; 3) präst i Svenska kyrkan; 4) präst eller annan befattningshavare i annat trossamfund än Svenska kyrkan som har fått Kammarkollegiets tillstånd att viga. (Det finns en särskild lag om att Kammarkollegiet kan ge andra trossamfund än Svenska kyrkan vigselrätt.) Vid kyrkliga vigslar gäller de interna föreskrifterna inom varje trossamfund. När det gäller vigslar som förrättas av domare eller av en person förordnad av Länsstyrelsen finns en särskild förordning med regler för hur de ska gå till. Det finns två formulär: det korta och det längre.

Sedan 1995 kan par av samma kön, som önskar en heltäckande reglering av sina rättsliga förhållanden, låta registrera sitt partnerskap. Bestämmelser om detta finns i Lagen om registrerat partnerskap. Förfarandet vid registrering av partnerskap motsvarar det som gäller för borgerlig vigsel. Det kan förrättas av 1) lagfaren domare vid tingsrätt; 2) av den som Länsstyrelsen förordnar. Det finns också en förordning som reglerar hur registreringen går till, ungefär motsvarande den som finns för borgerliga äktenskap med ett längre och ett kortare formulär.

Ett partnerskap har samma rättsverkningar som ett äktenskap. I Lagen om registrerat partnerskap sägs att alla regler som gäller för makar och för äktenskap också gäller för partnerskap och för partner. Det handlar då bland annat om hela Äktenskapsbalken, med regler om äktenskapsskillnad, bodelning och makarnas ekonomiska förhållanden, och Ärvdabalken med dess regler om arvsrätt, testamente osv. Numera handlar det också om en del av Föräldrabalken. I och med att det blivit möjligt för partner att adoptera barn kan de bli föräldrar, och då kommer alla regler i Föräldrabalken att gälla för partner. Därutöver finns ju en mängd regler i fråga om skatter, bidrag osv: vad som gäller för makar gäller här också för partner. Det finns bara några få undantag. Det första gäller reglerna om assisterad befruktning. Som det nu är kan partner inte som makar få tillgång till assisterad befruktning inom den svenska sjukvården. Sedan finns det också nordiska regler om äktenskap som inte gäller för partner. I övrigt har dock partnerskapet samma rättsverkningar som ett äktenskap.

Regeringen har för avsikt att tillsätta en utredning av frågor rörande äktenskap och partnerskap. Vid Justitiedepartementet arbetar vi för närvarande med att skriva direktiv till utredningen – förhoppningsvis kommer de att bli klara nu i höst. Därför kan jag inte idag närmare kommentera eller beskriva hur uppdraget till utredningen kommer att se ut, hur utredningen kommer att utformas, vem som blir utredare eller ordförande i utredningen osv. Vad jag kan göra är att i allmänna ordalag beskriva vilka frågeställningar som kan aktualiseras. Det handlar då om tre frågor. Den första är naturligtvis: Bör par av samma kön kunna ingå äktenskap? Den andra rör formerna för ingående av äktenskap, och den tredje vad som ska hända med partnerskapet.

Frågorna hänger i viss mån samman med varandra, men den första frågan – om par av samma kön ska kunna ingå äktenskap – är kanske mer en symbolfråga än en lagteknisk fråga. Som jag har sagt gäller redan samma rättsverkningar. De flesta regler är likadana.

När det gäller formerna för ingående av äktenskap är en fråga: Bör vi ha kvar det nuvarande systemet med valfrihet mellan kyrklig och borgerlig vigsel, eller ska vi ha ett system med obligatoriskt civiläktenskap? Och om man inför ett system med obligatoriskt civiläktenskap – hur skulle det då utformas? En intressant fråga är om man överhuvudtaget ska ha kvar sättet att ingå äktenskap genom vigsel, eller om det kanske skulle gå att förenkla dessa regler i linje med vad som föreslogs på 1970-talet, så att de som vill ingå äktenskap anmäler det till någon myndighet? Enligt den internationella konventionen kan man inte bara skicka in en anmälan, utan man måste personligen infinna sig någonstans. Det krävs dock inte någon egentlig vigselceremoni. Vilken myndighet skulle i så fall få det uppdraget? Skulle man till exempel kunna tänka sig Skatteverket, som har hand om frågor gällande hindersprövning inför äktenskapet?

Om utredningen skulle komma fram till att vi ska ha kvar det nuvarande systemet med valfrihet blir frågan: Finns det anledning att göra förändringar inom ramen för det systemet? Och om utredningen skulle komma fram till att äktenskap ska ingås av par av samma kön så blir frågan: Vad ska då gälla för trossamfunden? Ska ett trossamfund ha möjlighet att välja om man bara vill viga par av olika kön, eller ska dess rätt att viga förutsätta att man »köper hela paketet« och alltså är beredd att viga både homo- och heteropar? Och vad ska gälla för präster i Svenska kyrkan, som nu har en särställning genom att de enligt lag är direkt behöriga att viga?

Om det införs ett system där homosexuella kan ingå äktenskap blir frågan om det finns någon anledning att ha kvar partnerskapet. Det kanske det inte finns? Om det avskaffas, vilka övergångsregler ska då gälla för dem som redan ingått partnerskap? Skulle man istället komma fram till att partnerskapet ska finnas kvar, och att par av samma kön inte ska få ingå äktenskap,

så uppkommer många frågor om behovet att förändra reglerna om partnerskap. En sådan stor fråga är vem som ska vara behörig att registrera partnerskap. Ska kanske präster i Svenska kyrkan och andra trossamfund vara behöriga att göra det? Och hur ska man då ordna det? Där uppkommer frågor liknande dem som gäller prästers behörighet att låta par av samma kön få gifta sig. Måste trossamfunden »köpa hela paketet« – alltså vara beredda både att registrera partner och att viga en man och en kvinna – eller ska de kunna välja?

CGS: Vi vet att du är förhindrad att lämna några upplysningar om vilka politiska överväganden som görs i departementet, och du kan inte heller föregripa den utredning som nu så småningom ska tillsättas. Vi tänkte koncentrera oss på själva lagstiftningsprocessen och de olika steg som man nu kan tänka sig framåt i tiden.

GG: Du sade nyss att du inte kan säga vem som ska bli ordförande eller vilka som ska sitta i utredningen, men frågan är om du kan säga något mera generellt om hur en sådan här utredning kommer att vara sammansatt. Till exempel kan man fundera på om företrädare för trossamfunden kommer att få plats i utredningen. Vilken typ av sakkunniga och experter tror du kommer att medverka på olika sätt?

Vad jag kan säga rent allmänt, i generella ordalag, är att det finns två sätt att göra en sådan här utredning. Ett sätt är att ha en parlamentarisk utredning. Där sitter då företrädare för alla riksdagspartier, och det är så att säga de som bestämmer tillsammans. De har en ordförande, som kan vara en politiker eller en jurist. Sedan kan man ha experter och sakkunniga. Sakkunniga brukar vara från departementen och experter sådana som kan någonting på området. Ett annat sätt är att tillsätta en ensamutredare, som kan vara en politiker eller en jurist eller någon annan lämplig person. Den ensamutredaren har då inga andra politiker i utredningen, men däremot också experter och sakkunniga. Oavsett vilken typ av utredning det blir måste den naturligtvis ha kontakt och höra sig för med bland annat Svenska kyrkan, vad ni tycker, och vad andra trossamfund tycker, och vad andra intresserade grupper tycker i frågan. Där kan man göra på olika sätt. Antingen kan man naturligtvis ha företrädare för trossamfund som experter, men man kan också knyta dem till utredningen i någon form av samrådsgrupper, eller i andra lösare former inhämta synpunkter.

GG: Om man tänker på de olika stegen när det gäller lagstiftningsprocessen, från det att regeringen har bestämt direktiv och tillsatt utredningen, och så går det till behandling i riksdagen. Det där är ju den gång som jag förstår att det har. Under den gången och det arbetet, vilka möjligheter finns det då för olika grupper eller intressenter att påverka eller medverka eller göra sin röst hörd? Vad är de olika stegen då?

Det beror ju på hur utredningen kommer att lägga upp arbetet, om den kommer att ha samrådsgrupper eller finna andra former för att inhämta synpunkter. Oavsett vilken utredning det blir så är ju utredningen en myndighet, och naturligtvis har intresserade personer rätt att kontakta utredningen och framföra sina åsikter.

CGS: *Men det är många steg som kommer nu. Det ska skrivas direktiv, utredningen ska tillsättas och komma igång och börja arbeta, och så småningom ska det komma ett betänkande, och sedan blir det remissbehandling av detta betänkande, och så vidare ända fram till ett riksdagsbeslut så småningom. Vad tror du ungefär om tidsramarna? Kan man förvänta sig ett förslag före valet 2006?*

Nej, det är nog knappast möjligt.

GG: *En följdfråga till det – det kanske inte går att fråga så, men är det här så att säga en »stor« utredning? Är frågekomplexet av den arten att det tar lång tid av det skälet att det är en komplicerad fråga eller en som inbegriper väldigt många olika saker, som också gör att det tar tid innan man kan bli färdig med den?*

Ja, där sade du väl ungefär så som det är, att det är en stor fråga historiskt sett. Den har kulturella aspekter som nog kräver tid och eftertanke både för utredningen och för regeringen.

CGS: *En annan fråga som förstås är svår för dig att besvara är vilka överväganden man kommer att göra när det gäller utvecklingen för övrigt i Norden och Europa. Vad tror du, allmänt?*

Utredningen antar jag kommer att finna anledning att studera hur det fungerar i andra länder, inte minst i Norden, så klart, men också i övriga Europa och kanske även andra länder: jämföra, se vad det finns vad för lösningar, se hur det fungerar och ta till sig det och begrunda det.

GG: *En följdfråga till det. Du sade i din inledning något om att det som gäller just nu, rättsligt, hade vissa konsekvenser för den nordiska lagstiftningen. Du antydde det, när det gällde jämförelsen mellan registrerat partnerskap och äktenskap. Kan du säga något om vad det innebär?*

Det finns en nordisk konvention som gäller äktenskap, och den gäller helt enkelt inte partnerskap. Huvudregeln är ju att alla regler som gäller för makar gäller för partner, men vi kan inte ensidigt i Sverige bestämma att den här nordiska lagen, som bygger på en konvention, plötsligt också ska gälla partner. Då måste man inom Norden gemensamt komma överens om att den här konventionen som finns i Norden också ska gälla partner, och det har man inte gjort ännu.

GG: *Finns det några tankar eller något påbörjat arbete om detta?*

Det finns sådana tankar, men just nu är väl frågan om det finns någon anledning att ta upp frågan inom Norden, när vi har den här utredningen på gång. Det kanske inte är någon idé.

CGS: *Sammantaget kan man säga att detta kommer att vara ett komplicerat lagstiftningsärende som kommer att ta väldigt lång tid. Tror du att man överhuvudtaget skulle kunna fastställa en tidpunkt när en ny lagstiftning på det här området skulle kunna träda i kraft? Handlar det om 2010, 2008, eller var hamnar man, tror du?*

Jag kan absolut inte säga någonting om det, men en utredning kommer att ta tid, och jag kan faktiskt inte ens säga hur lång tid den kommer att ta. Och hur lång tid arbetet i regering och riksdag sedan tar och var det hamnar – det är många steg på vägen.

GG: *Finns det exempel där man skulle kunna jämföra den här typen av utredning, och det arbete som kommer att ske, med någon annan fråga som på samma sätt har tagit väldigt lång tid eller som har krävt en lång process på det sättet?*

Det var en svår fråga. Vi har ju så klart många frågor i departementet som tar lång tid. Många frågor gällande homosexuella har ju tagit tid. Vi hade också en utredning som kom för några år sedan som gäller adoption och assisterad befruktning, och där har ju delen om assisterad befruktning ännu inte behandlats klart. Så det har ju tagit tid.

GG: *Det har då också rört sig om tre–fyra år, eller?*

Det är det nog. Det är ingen ovanlighet.

GG: *Det är inget specifikt för den här frågan?*

Lagstiftningsprocessen tar oftast tid, lång tid.

CGS: *Idag lägger man ju ekonomiska aspekter när man kommer med betänkan- den. Man ska redovisa om det kostar något eller inte. Hur viktig kommer den delen att vara i det här lagstiftningsarbetet, tror du? När du redogjorde för rättshistorien här så fanns det ju förslag som var väldigt enkla att genomföra, en enkel registrering – man skickar in sina handlingar, och så kan det där byggas ut – om man nu väljer det obligatoriska civiläktenskapet. Finns det sådana överväganden?*

Alla utredningar ska presentera de ekonomiska effekter som deras förslag har: så är det alltid. Men den här frågan är väl inte främst en ekonomisk fråga: det är ju inte för att spara pengar för staten som den utreds utan för att se hur systemet lämpligen ska se ut. Ekonomiska aspekter kommer nog inte att ha någon särskilt framträdande roll i den här utredningen.

GG: *Vi vet att du inte kan föregripa mycket av det här, men i de frågor som du inledningsvis nämnde kan komma upp och diskuteras – om par av samma kön kan ingå äktenskap, hur äktenskapet rättsligt ska fungera, om man ska hålla kvar partnerskap eller inte, det är ju ett antal frågor som du nämnde där och som kommer att behandlas. Om man ser till vilka frågor detta ändå är, och tänker sig en utredning som ska arbeta med dem, och om man jämför med andra frågor som har varit komplicerade att lösa på olika sätt, kan det då vara så att en utredning på det här viset kommer fram med ett enda alternativ? Eller kan de lämna olika alternativ i det som de till slut kommer fram till?*

Det beror på hur direktiven är skrivna: om de ges en möjlighet att ge flera alternativa förslag, om de är skiljaktiga eller så.

CGS: *Kan du bara kort berätta hur det brukar gå till i departementet när man skriver direktiv? Hur går processen till?*

Det går till så att enheten som jag arbetar på, eller någon annan sakenhet, utarbetar ett förslag till direktiv, och sedan föredras det för de politiskt tillsatta personerna i departementet och ministern. Sedan är det ju självklart hela regeringen som beslutar om direktiven, så alla departement som har något att säga om dem bereds tillfälle till det.

CGS: *Varför tar det så lång tid att få fram direktiv?*

Direktiv är viktiga. De ska ju bilda ramen för utredningen, så det gäller

att noga överväga vad som står där.

*Utfrågare: Gunilla Gummer (GG) och Carl Gustaf Spangenberg (CGS)
Referatet av utfrågningen är lätt förkortat.*

Äktenskapets rättsverkningar

Nils Gårder

När jag talar under rubriken »Äktenskapets rättsverkningar« gör jag det utifrån ett advokatperspektiv. Likväl ska jag försöka undvika att gå alltför mycket in på juridiska detaljer. Jag ska också försöka undvika att tala så mycket om äktenskaps ingående och formerna för äktenskaps ingående, och istället söka koncentrera mig på vad det innebär att vara gift: vad äktenskapets rättsverkningar är, och hur dessa kan ha relevans för den diskussion som vi för dessa dagar.

TVINGANDE RÄTTSREGLER

En grundläggande utgångspunkt för vår äktenskapsrätt är att äktenskap ingås genom ett frivilligt avtal mellan makarna. Frivilligheten är en avgörande och grundläggande sak i vår äktenskapsrätt. Detta delar vi med hela den tradition som är gemensam för de länder som tillhör vad vi kan kalla den kristna rättskulturen, och civilrätten har tagit fasta på detta.

Nästa viktiga moment är att förstå att äktenskapsrätten, däremot, till sin natur är tvingande, i vart fall i sin huvudsak. Det är alltså frivilligt att gifta sig, men den som ingår äktenskap underkastar sig rättsregler som är tvingande. Makarna har inte rätt att själva disponera över äktenskapets rättsverkningar. Äktenskapsrätten skiljer sig därmed från den kommersiella rätten, där utgångspunkten är avtalsfrihet: parterna kan själva träffa de överenskomelser de önskar när det gäller att köpa och sälja saker, träffa hyresavtal etc.

Varför är då äktenskapsrätten tvingande? Min egen tolkning är att äktenskapet till sin natur har sin bas i ett utgivande och i en förtroenderelation, en kärleksrelation där man inte bevakar sina intressen på det sättet som man gör i en kommersiell relation. Och spegelbilden av detta är att en sådan förtroenderelation behöver omgärdas av det skydd som de tvingande rättsreglerna ger.

Äktenskapsbalkens (ÄktB) tvingande rättsregler kan kortfattat sammanfattas i fyra punkter. Den första är att makarna ska visa varandra trohet och hänsyn. Plikten mellan makarna är här längre gående än den som gäller mellan mig och min granne, eller mellan människor i allmänhet. Det finns alltså en fördjupad skyldighet till trohet och hänsyn, och trohet betyder i detta sammanhang naturligtvis sexuell trohet men också trohet i vidare mening, och hänsynsfullhet.

Den andra punkten i ÄktB, kap. 1, är att makarna gemensamt ska vårda hem och barn. Det betyder att de har ett gemensamt ansvar som de ska dela med varandra. Den tredje punkten är att man ska fördela utgifter och sysslor mellan sig. Det betyder att man ska bidra till vars och ens personliga behov och de gemensamma behoven efter förmåga. Man ska alltså inte betala hälften var utan bidra efter egen förmåga: den som har högre inkomst eller andra resurser ska bidra med mer än den som har mindre. Den fjärde och sista punkten är att makarna också har en informationsplikt mot varann. I ÄktB kommer detta till direkt uttryck i lagtexten. Man får inte ha hemligheter mellan makar, som man har rätt till i förhållande till andra människor – i vart fall inte hemligheter som inverkar på den andras möjlighet att rätt kunna överblicka familjens ekonomiska omständigheter.

Detta kan tyckas trivialt men är grundläggande för att förstå vad ett äktenskap är. Är man inte beredd att underkasta sig detta, så kan man inte gifta sig. Ett sådant äktenskap vore, i vart fall med en kanoniskrättslig utgångspunkt, ogiltigt. Jag skulle vilja påstå att det också förekommer att människor inte vill gifta sig därför att de inte vill underordna sig detta. I praktiska fall stöter jag till exempel i allt större utsträckning på uppfattningen att man är inte beredd att dela utgifter efter förmåga utan vidhåller att de ska delas lika, utan hänsyn till att ena parten – regelmässigt kvinnan – har en lägre inkomst.

ÄKTENSKAPSRÄTT, FÖRÄLDRARÄTT OCH SAMBOLAGSTIFTNING

Vill man leva utan dessa solidaritetsregler, då måste man också avstå från att gifta sig. Jag nämnde – och det är för mig en mycket viktig punkt – att makarna har ett gemensamt ansvar för vården av hemmet och barnen. Det diskuterades, när den nuvarande äktenskapsbalken skrevs 1987, om det momentet behövde höra hemma där eller om det istället skulle placeras i Föräldrabalken, den lag som mer i detalj reglerar relationen mellan föräldrar och barn. Slutligen stannade man för att denna punkt var av så grundläggande betydelse för äktenskapet att den hade sin plats i ÄktB.

Ni vet också att en del av föräldrarätten naturligtvis berör personer som inte är gifta. Många lever ju som sambo med gemensam vårdnad om barnen. Man skulle kunna säga att en del av äktenskapsrätten i praktiken har utvidgats till att gälla också utanför äktenskapet, när föräldrarna antingen tillsammans ansöker om gemensam vårdnad eller en domstol efter en prövning dömer till gemensam vårdnad om barnen. Föräldrar som har gemensam vårdnad om sina barn utan att vara gifta kan sägas leva i en typ av partiellt äktenskap, och i praktiken skulle man kunna säga att frånskilda makar som har fortsatt gemensam vårdnad om barnen också fortsatt lever i ett partiellt äktenskap vad avser deras ansvar för vården av barnen, och naturligtvis också ett ekonomiskt ansvar. Därför tror jag att man ska ha en funktionell syn på äktenskapsrätten och inte bara en formalistisk uppfattning. Äktenskaps-

rätten har inte alldeles skarpa gränser, utan det finns rättsverkningar som inte är helt och hållet knutna till den formella vigseln.

Ett annat exempel är sambolagstiftningen. Vi har här fått ta del av flera spännande rättshistoriska föreläsningar som belyst utvecklingen. Vad jag möjligen skulle vilja tillägga är att 1915 års lagstiftningsreform, som nämnts flera gånger, enligt min uppfattning byggde mycket på 1800-talsliberalismens princip om att fokusera på det formella äktenskapsingåendet vid vigsel-tillfället. Därför avskaffades de kvardröjande reglerna om så kallat ofullbordade äktenskap, där människor levde samman utan att vara formellt vigda. Den formella skillnaden mellan gifta och ogifta blev allt tydligare, men det blev då också tydligt hur olämpligt det var att lämna alla som sammanlevde utan att formellt vara gifta helt utanför lagregleringen. Sambolagstiftningen kan ses som en reaktion mot detta, där vissa rättsverkningar hörande till äktenskapsrätten har knutits till sammanboendet, även om paret inte är formellt gift.

RÄTTEN ATT INGÅ ÄKTENSKAP

Allt det jag nu har sagt gäller den civilrättsliga regleringen av äktenskapet, det vill säga makarnas inbördes relation. Ett annat perspektiv på äktenskaps rättsverkningar skulle kunna kallas det offentligrättsliga, alltså relationen mellan det allmänna – staten, om man så vill – och individerna. Ni har redan hört här något om den europeiska konventionen om mänskliga rättigheter, som ju är en del av gällande svensk lag. Dess art. 12 lyder så här: »Gif-tasvuxna män och kvinnor har rätt att ingå äktenskap och bilda familj i en-lighet med de nationella lagar som reglerar utövandet av denna rättighet.« Det är alltså inte bara frivilligt att ingå äktenskap, man har också en rätt att göra det. Staten kan alltså inte utan att göra sig skyldig till brott mot kon-ventionen – och därmed skulle lagstiftningen vara ogiltig – förbjuda vuxna personer att ingå äktenskap om de så önskar. Man kan inte hindra någon grupp, som av någon anledning bedöms olämplig, att ingå äktenskap.

Då uppkommer den för mig intressanta frågan: vad är det för rätt som den här konventionen ska tillgodose?

Vi har tidigare talat, många ganska mycket, om äktenskap jämfört med partnerskap. Jag förstår den diskussionen utifrån vad som kan kallas dess »signalverkan« i orden. Likväl tror jag att det kanske inte är så fruktbart att fästa alltför mycket uppmärksamhet vid de olika termerna: äktenskap, part-nerskap. Dels vet vi ju att det skiftar från språkområde till språkområde vad man kallar institutionen, dels varierar detta över tiden. Det intressanta är att se: vilka rättsverkningar är det som ska skyddas och garanteras?

Som allmänpraktiserande advokat är jag inte alls någon expert på den europeiska konventionen om mänskliga rättigheter, men jag förstår det så att den ger ett skydd för individen att leva samman och bilda familj. Män och kvinnor har rätt att gifta sig med varann, och att skaffa barn om de har

biologiska möjligheter att få barn. Jag skulle också tro att det finns en rätt för personer av samma kön att leva tillsammans utan något ingrepp ifrån samhällets sida. Däremot tror jag inte att konventionen tillerkänner personer av samma kön någon rätt att skaffa barn genom assisterad befruktning. När vi därför talar om huruvida man ska ha ett »gemensamt« äktenskapsbegrepp, som omfattar parter av samma kön liksom parter av motsatt kön, så blir det av avgörande betydelse vad man menar med »äktenskap«. Vilka rättsverkningar ska tillerkännas, eller vilka rättigheter ska man ha, oavsett kön?

Den tidigare presentationen av det utredningsarbete som beslutats i Justitiedepartementet berörde något skillnaden mellan partnerskapslagen och ÄktB. Som riktigt sades innebär partnerskapslagen att rättsreglerna i ÄktB har motsvarande giltighet för parterna i ett partnerskap. Det finns dock två undantag från de rättsregler som gäller för gifta makar, så fundamentala att man likaväl kan byta ståndpunkt och hävda att det finns en grundläggande skillnad mellan dem, nämligen att parter av samma kön inte har rätt till assisterad befruktning genom insemination och inte heller till befruktning utanför kroppen på det sätt som regleras i särskild lag.

Denna fråga är, som ni vet, föremål för mycket diskussion. Utifrån mitt perspektiv skulle jag vilja hävda att den kanske är den allra viktigaste inom det här området. Vilken rättighet ska man anse att parter av samma kön har när det gäller rätten att skaffa barn? Om man intar ståndpunkten att äktenskapet innefattar en rätt att skaffa barn, så får detta naturligtvis konsekvenser för synen på assisterad befruktning. Om man däremot menar att begreppet äktenskap är begränsat till de rättsverkningar som vi tidigare berört (trohet och hänsyn, att dela sysslor mellan sig och att visa öppenhet mot varann) och exkluderar rätten till barn, så kan man säga att vi har två alternativa äktenskap – helt oavsett vilken rubrik vi sätter på respektive institut.

I april månad lades det fram en departementspromemoria som jag glömt titeln på men som har nummer 19 i Justitiedepartementets serie. Den innehåller inget förslag till hur man ska ställa sig till frågan om assisterad befruktning men belyser ändå vilka förändringar i civillagstiftningen som skulle bli nödvändiga om lagstiftningen om detta skulle förändras. Här aktualiseras, som jag ser det, helt nya frågor om rättsverkningar. Jag skulle vilja sammanfatta det så att det dyker upp två frågor som tidigare inte normalt har diskuterats i äktenskapslagstiftningen. Det handlar om relationen till en tredje part.

Den grundläggande skillnaden, som jag uppfattar det, mellan ett äktenskap mellan man och kvinna och ett mellan två kvinnor, eller mellan två män, är att om parterna av samma kön ska skaffa barn så krävs en medverkan av en individ av motsatt kön. Där är det dessutom så, som ni naturligtvis inser, att det finns en grundläggande skillnad mellan ett äktenskap mellan två män och ett äktenskap mellan två kvinnor. Det är därför, tycker jag,

också befogat att fråga sig huruvida man kan ha olika uppfattning om äkten-skap mellan två kvinnor jämfört med mellan två män.

Den nämnda departementspromemorian framställer ett förslag som bygger på tanken att lagen om insemination ändras, så att två kvinnor som lever tillsammans (i princip utan hänsyn till om de ingått partnerskap – eller äkten-skap, om man skulle ändra lagens språkbruk så – eller är sambo med varann) efter en prövning av en offentlig myndighet ska kunna insemineras. Båda kvinnorna ska då definieras som barnets mödrar. En förutsättning för detta är alltså att parterna genomgår en offentlig lämplighetsprövning, att inseminationen sker på ett offentligt sjukhus, samt att den man som donerat sperma är känd till sin identitet och att hans identitet görs känd för barnet när barnet nått tillräcklig mognad. Barnet kan alltså, när det fått kunskap om sin biologiske faders identitet, söka upp den biologiske fadern om detta är praktiskt möjligt. Däremot har den biologiske fadern inga förpliktelser visavi barnet.

Om inseminationen däremot äger rum utan föregående godkännande av en offentlig myndighet, och någon annanstans än på ett offentligt sjukhus, ska man bortse från inseminationen och istället, på vanligt sätt om jag får säga så, definiera den biologiske fadern som barnets far. Denne har då faderns alla förpliktelser och rättigheter gentemot barnet. Rättsverkningarna för barnet blir därmed helt olika beroende på formerna för insemination. Är inseminationen godkänd och sker i offentlig regi så bryts alla rättsverkningar mellan barnet och fadern bortsett från rätten till kunskap (en rätt som bl.a. grundas på FN:s barnkonventions minimikrav på barnets rätt). Det finns ingen rätt till relation mellan barnet och fadern. Om inseminationen sker på annat sätt, privat eller i utlandet, anses den biologiske fadern som far. Någon relation i rättslig mening mellan barnet och den kvinna som är gift – om jag får använda det uttrycket – med den födande kvinnan uppstår alltså inte. Barnet har en mor och en far. I det motsatta fallet får barnet två mödrar.

Min uppfattning är att den här frågan – för att uttrycka det trivialt – inte är enkel. Det är en grundläggande fråga, som man måste ta ställning till, huruvida det är lämpligt med så skilda rättsverkningar i situationer som kanske inte är så väldigt olika. Jag vet att det finns olika uppfattningar om hur man ska se på detta.

Om en gift kvinna föder barn, presumeras maken vara barnets far, och om inte något annat bevisas blir han barnets far i rättslig mening. I det förslag som nu har lagts fram finns ingen motsvarande presumtion för föräldraskap mellan den kvinna som är gift, eller sambo, med den födande kvinnan, utan det krävs då utredning i den särskilda ordning som skisseras.

Detta problem är inte unikt för homosexuella relationer. Samma frågeställning inställer sig naturligtvis om insemination sker i ett äktenskap mellan man och kvinna, där mannen är steril och inte själv kan bli far. Den

väsentliga skillnaden, som ändå måste framhållas, är att inseminationerna av en kvinna gift med en man är mycket få och blir allt färre, på grund av möjligheten (till följd av andra lagregler) att genom assisterad befruktning hjälpa par som inte på annat sätt kan få barn. Här finns alltså en grundläggande skillnad: i ett homosexuellt förhållande är den tredje personens medverkan en nödvändighet, i heterosexuella äktenskap så är detta en undantagsituation.

Nästa problem kan möjligen synas spektakulärt i dagens debatt men bör likväl, tycker jag, uppmärksammas. Det finns inte någon motsvarande möjlighet för män att föda barn till vilket de är biologiska föräldrar, annat än om man skulle tillåta det som kallas surrogatmödraskap. Detta innebär att man sluter ett giltigt avtal med en kvinna att bära ett barn som har avlats av någon av männen men till vilket hon inte blir förälder, utan där föräldraskapet tillkommer de båda männen. De rättsliga reglerna definierar då alltså inte kvinnan som barnets mor. I Sverige tror jag inte att något förslag av det slaget överhuvudtaget har diskuterats. Det innefattar ju synnerligen komplicerade frågor, biologiska och känslomässiga. Att genomgå en graviditet innebär en utomordentligt stor förändring för kvinnan, och hennes situation skiljer sig på många sätt från mannens i de fall då det rör sig om en manlig donator. Det hindrar inte att frågan om den biologiska föräldrarnas ansvar för barnet, och om barnets rätt till relation till den biologiska föräldern, på ett grundläggande och principiellt plan är densamma.

BARNETS RÄTT TILL SINA FÖRÄLDRAR

Det finns här en viss motsatsställning i rättsutvecklingen. Jag vill anknyta till en annan sak som vi talat om tidigare, nämligen antalet äktenskapskillnader som ju är högt i vårt land. Om man går tillbaka några årtionden fanns ju tidigare den seden, om man får uttrycka det så, att relationen mellan barnet och mannen i äktenskapet ofta bröts efter äktenskapskillnad. Barnen togs regelmässigt omhand av den frånskilda modern och fick ofta en mycket svag kontakt med sin far. Styvfadern, om kvinnan ingick nytt äktenskap, trädde istället till stor del in i den tidigare mannens roll och blev barnets nye »far«. Ni känner alla till att vi sett en utveckling genom lagstiftningen i riktning mot en fortsatt stark relation mellan barnet och den frånskilde mannen. Jag sade också tidigare att frånskilda makar med fortsatt gemensam vårdnad om barnet (enligt nu gällande lagstiftning en huvudregel som man mycket sällan gör avsteg från) i någon mening lever i ett fortsatt partiellt äktenskap. Där ser vi alltså ett tecken på hur man framhållit värdet av en vidmakthållen relation mellan den biologiske fadern och barnet. Man kan också i ett historiskt perspektiv se på de traumatiska konsekvenserna för barn som inte känner sin fars identitet i den klassiska situationen med en ogift moder där faderskapet inte kunnat fastställas. Det har, som jag uppfattar det, funnits en stark vilja att i rättsutveck-

lingen främja att faderskap fastställs och att barnet får en säker kunskap om vem fadern är – förenklat uttryckt, för att undvika en felaktig fadersbild.

Erfarenheterna av detta är relevanta i bedömningen av vilka konsekvenser det medför om faderskapet inte fastställs i de fall insemination sker i privat regi, liksom av vilka svårigheter det kan innebära om faderskapet visserligen är känt men utan att det finns någon praktisk möjlighet för barnet att skapa en relation med fadern, eller få närmare kunskap om honom.

Med detta har jag velat peka på att relationen mellan makar och barn, och inte bara relationen mellan makarna, är av betydelse när man talar om äktenskapsrättsverkningar, framförallt i det fokus som gäller för denna hearing, nämligen ett utvidgat äktenskapsbegrepp.

CGS: Får vi för tydlighetens skull börja med några frågor som kanske innebär en upprepning av vad du just har sagt. I den promemoria som vi fått ta del av, som du har skrivit som underlag för den här hearingen, så har du en mening som jag uppfattar som en nyckelformulering för att förstå din ståndpunkt. Du skriver: »Om äktenskap tolkas i kyrkorättslig tradition, det vill säga innefattande rätten att mottaga barn, synes praxis inte innefatta förbud att begränsa äktenskap till relationen mellan man och kvinna.« Är det kärnan i din ståndpunkt här?

Detta var mot bakgrund av tolkningen av den tolfte artikeln i Europarådskonventionen, där jag uppfattar artikeln så att man inte från samhällets sida kan hindra parter av samma kön att leva samman och bilda familj, och med mitt synsätt då inte heller att reglera detta lagligt på det sätt som sker till exempel i partnerskapslagen. Däremot så tolkar jag den rättspraxis som jag har tagit del av så att någon förpliktelse, grundad på konventionen, att medge insemination av en kvinna som är gift med en annan kvinna, eller någon förpliktelse eller någon rättighet för män att träffa giltiga avtal med en surrogatmoder – en sådan rätt tror jag inte följer av konventionens bestämmelser. Därför menar jag att det finns en sorts utrymme för lagstiftaren till en lämplighetsbedömning i den delen.

GG: Ytterligare en fråga för att klargöra din ståndpunkt lite mer. Har vi förstått dig rätt att du inte i princip skulle motsätta dig ett utvidgat äktenskapsbegrepp, eller samkönat om det går mot det, men att du fortfarande ser komplikationer av att man inte har löst de familjerättsliga rättsverkningarna för barnens ställning och så vidare – att du inte är mot samkönade äktenskap men att det inte är färdigt för det än? Kan vi tolka dig så, utifrån det du har sagt och det du har skrivit?

Man kan tolka det så, när du säger så att det inte är färdigt. Begreppet äktenskap är inte för mig så väsentligt som det kanske är för många. För mig betyder äktenskap, rent språkligt och egentligen även rättsligt, en lagligt reglerad relation, som inte behöver sammanfalla med till exempel det kanonrättsliga begreppet matrimonium. Det behöver inte heller svara mot ett fornsvenskt hjonelag, utan begreppen kan skifta över tiden.

Man kan mycket väl tänka sig en ordning enligt vilken man knyter rätts-

verkningar mellan parter av samma kön till något som kan kallas äktenskap. Men då är det oerhört viktigt, för att inte vilseleda, att tydliggöra att man då kanske har ett äktenskapsbegrepp som inte sammanfaller med det som nu gäller, om jag får uttrycka det så. Därför att om man vill vidhålla det äktenskapsbegrepp som vi nu har, som innefattar rätten för makarna att skaffa barn, så kan man inte utvidga det till personer av samma kön annat än om man samtidigt lagstiftar om rätt till insemination, med brytande av relation mellan den biologiske fadern och barnet, alternativt – om man vill utvidga det till att gälla också mellan män – att man gör det lagligt att träffa avtal med kvinnor om surrogatmödraskap. Vill man inte ta de stegen, så kan man inte rymma ett samkönat äktenskap i det gällande äktenskapsbegreppet, om man med äktenskap menar summan av de rättsverkningar som för närvarande kan sägas vara knutna till äktenskapet. Vill man försnäva begreppet äktenskap, så att man utesluter de rättsverkningarna, så uppstår inga problem. Och det kan kanske vara motiverat, därför att det kan finnas ett värde i lika begrepp. Men man får inte vilseleda den enskilde genom att på något sätt dölja den skillnaden.

Sedan medger jag – och det har ni tolkat rätt – att jag själv ställer mig mycket tveksam till huruvida man bör ändra lagen om insemination och assisterad befruktning, av hänsyn till rättsverkningarna för barnet och relationen mellan barnet och den andra biologiska föräldern. Det uppfattar jag som en lämplighetsfråga, som är svår att svara på, och där jag själv inte har övertygats om lämpligheten så att jag själv skulle tillstyrka en sådan förändring. Om man vill genomföra en sådan förändring så kan man också acceptera det äktenskapsbegrepp som nu gäller i hela dess vidd, men då får man ta de konsekvenserna, och då har jag velat peka på att en sådan förändring skulle stå i konflikt med hur man har hanterat relationen mellan barn och föräldrar i andra sammanhang, till exempel efter äktenskapskillnader.

CGS: Du sade i början att det är ett advokatperspektiv som du ger, men det finns också så vitt jag förstår ett kyrkligt engagemang från din sida. Detta med rätten att få reda på sitt biologiska ursprung är ju viktig i sammanhanget. Ser du det som huvudsakligen en social fråga, eller finns det också någon etisk-religiös dimension i detta?

Det är alldeles rätt som du säger, att jag inte kan skilja min person från olika aspekter. Advokatperspektivet var väl närmast att söka se till faktiska konsekvenser av olika rättsregler. Sedan är ju en advokat som alla andra människor en person som i det här sammanhanget ger uttryck för en mening och inte bara ger ett uttalande om gällande rätt – för det är inte det jag gör i alla delar i det här samtalet, som ni förstår.

Jag ser det ur en kyrklig synvinkel, eller en kristen synvinkel, så att för kyrkan kan huvudfrågan inte vara formerna för äktenskaps ingående, annat än att kyrkan på alla sätt måste värna om att äktenskap är frivilliga. Det tillhör den grundläggande kyrkliga traditionen att äktenskap är ett frivilligt steg. Hur dessa äktenskap ingås – om det sker i en borgerlig eller kyrklig

ordning, förenklat uttryckt – uppfattar jag ur ett kyrkligt perspektiv som av underordnad betydelse. Jag kan då åberopa Luthers syn på att det är »en världslig sak« men att äktenskapet bör inledas med bön, vilket är ett kristet perspektiv på saken, men vigseln som sådan uppfattar jag inte som en exklusivt kyrklig sak.

När det gäller äktenskaps rättsverkningar så har jag själv svårt att särskilja ett socialt eller etiskt eller rättsligt perspektiv. För mig känns det som att det är grundläggande människosynsfrågor som påverkar i alla dessa avseenden, och jag uppfattar att det är en plikt att främja den mest utsattes intressen. Barnet är, typiskt sett, den kanske mest utsatta individen i den här kontexten och bör ha rätt till en kunskap som inte är mindre än de berörda vuxnas. Och att det är – tror jag – av grundläggande betydelse för barnet att känna sin identitet. Sedan vet jag att det inte är möjligt för alla barn att känna till sitt ursprung, och att detta inte bara gäller barn födda i homosexuella relationer utan i de flesta fall gäller det barn som inte alls har något samband med homosexuella relationer utan som föds efter, om jag får kalla det så, tillfälliga relationer. Problemet är av samma natur – jag vill bara framhålla att det dyker upp i det här sammanhanget, och att man måste vidga synsättet. Om man vill bryta upp gränserna för det nuvarande äktenskapsbegreppet så måste man också bryta upp andra gränser.

Vill man gå lite längre kan man säga att om det är en sanning att det är tre individer som är berörda här, förutom barnet, de två sammanlevande av samma kön och en tredje individ av motsatt kön, och barnet, så måste man vara beredd att acceptera denna sanning som gällande och låta barnet få rätt till insyn i denna fråga, och kanske också rätt till relation. Man kanske kan säga att det som är svagheten med ett utvidgat äktenskapsbegrepp är att det samtidigt är snävt i den meningen att det håller fast vid den traditionella tvåpartsrelationen, trots att tvåpartsrelationen inte är hela sanningen.

GG: Om man nu tänker att kyrkan kanske just nu står inför ett avgörande steg om vart man ska gå, och om man då – som du har argumenterat – ändå måste vänta därför att det, som du har pekat på, finns verkningar som man inte kan överblicka, och detta kommer att ta tid – hur ser du då på den fortsatta processen? Vad ska kyrkan göra just nu och framöver?

Min uppfattning är att kyrkans uppgift inte är att agera lagstiftare. Det är inte kyrkans främsta uppgift att svara för ett ritual, utan att istället främja att saken belyses på djupet och att den som ska ta ställning – individen – och den som har ansvar för lagstiftningen måste väga in alla dessa aspekter. Om jag får uttrycka det så, som kanske kan tyckas populistiskt men likväl grundläggande: att verkligen se till alla berördas intresse här, och inte bortse från barnets intresse. Det uppfattar jag som grundläggande. Jag kanske skulle tillägga en annan sak som också är viktig, och det är att det finns en lång kyrklig tradition att vara väldigt tveksam till livslånga löften om barnlöshet,

som är en ytterligare synvinkel som vi kanske inte har tid att gå in på djupet
men som jag tycker har relevans i sammanhanget.

Utfrågare: Gunilla Gunner (GG) och Carl Gustaf Spangenberg (CGS)

Teologiska forskningsperspektiv

Erfarenheter och synpunkter på kyrkans erkännande av homosexuella relationer

Holsten Fagerberg och Per Olof Widell

Holsten Fagerberg

KÄRLEK SOM PERSONGEMENSKAP OCH INSTITUTION

Utredningen *De homosexuella och kyrkan* (1974) handlade i huvudsak om den homosexuella kärleken som persongemenskap. Frågan var: Kan den homosexuella kärleken accepteras i samhället? Är den likställd med den heterosexuella, eller ska den fördömas? Den gängse attityden i samhället var att den skulle fördömas. Vi tog ställning för att acceptera homosexuell kärlek som likvärdig med den heterosexuella. Detta krävde hermeneutisk, exegetisk och etisk argumentation.

Den diskussion som förts under de trettio åren sedan 1974 har också i huvudsak rört frågan om den homosexuella kärleken som persongemenskap. Man har hela tiden försökt vinna acceptans för den, och på dessa trettio år kan man väl säga att förståelsen har ökat men utan att full acceptans kunnat nås. Den kyrkliga utredning som gjordes 1994 landade i att man kunde ha två uppfattningar i frågan, och samtalsdokumentet från 2002 står delvis fast vid samma linje.

Så till frågan om kärleken som institution. Kärleken kräver ett slags officiellt erkännande eller uttryck. Det finns för närvarande tre sådana institutionella former: äktenskap, samboförhållanden och partnerskap. Som en konsekvens av kyrkans acceptans av homosexuell kärlek bör kyrkan medverka till att befrämja att den ges en accepterad institutionell form. Frågan blir då: Vilken form väljer man? Äktenskap eller partnerskap?

ETISK ARGUMENTATION

När jag här talar om etisk argumentation utgår jag från hur jag argumenterade när vi genomförde den nämnda utredningen. Två saker är viktiga i all etisk argumentation: fakta och värderingar. Låt oss först stanna inför detta med värderingar. Den homosexuella kärleken är likvärdig med den heterosexuella. Men att två saker är likvärdiga är inte detsamma som att de är likformiga, eller likadana. KG Hammar berörde också detta när han medverkade här. Människovärdet utgör här ett grundexempel. Det innesluter och möjliggör mångfald. Utan mångfald skulle vi inte ha något samhälle – då vore ju alla lika – och vore vi inte likvärdiga skulle vi t.ex. inte ha någon demokrati. Båda begreppen är viktiga att förstå. Vi behöver det mångfaldiga och mångkulturella.

Vad gäller faktadelen i etisk argumentation finns det i den nuvarande lagstiftningen två rättsfigurer: äktenskap och partnerskap. Med den konstruktionen har man försökt eftersträva just likvärdighet. Den ena formen gäller samkönade förhållanden, den andra tvåkönade. Visserligen är det sant att äktenskapet har många former och att det har en historia, men som tvåkönad relation är det förankrat i alla kulturer och även i vår kristna tradition, djupt förankrat, även om man naturligtvis även där ser att det har en historia. Den utgår från Gamla testamentet och får sin tolkning först i Nya testamentet och sedan i kristen tradition, där äktenskapet självklart kunnat utformas på högst olika sätt. Att det då ändå hela tiden rört sig om en tvåkönad relation kommer till tydligt uttryck i språket: man talar om man och hustru, make och maka etc. Lagen definierar ju också äktenskapet som ett förhållande mellan man och kvinna.

ÄKTENSKAP OCH PARTNERSKAP

Äktenskap och familj hör samman. Familjen kan sägas vara samhällets minsta grundenheter. Barn är inte en nödvändig betingelse för äktenskapet, men äktenskapet är förutsättningen för familjebildningen, en reproduktiv enhet i samhället. En som jag tycker mycket viktig sak för kyrkan idag är att man försöker restaurera äktenskapet och arbeta med de här frågorna.

Partnerskapet är alltså enkönat. Det är likvärdigt, men inte likformigt, med äktenskapet, och det kräver sin egen terminologi. Vad ska då kyrkans uppgift vara i det här läget? Jag tycker att kyrkan ska värna äktenskapet, värna familjebildningen och familjens utveckling. Som en konsekvens av vad jag redan sagt om likvärdighet bör kyrkan också medverka till att den homosexuella kärleken ges offentligt erkännande i en form som inte inkräktar på äktenskapet. Jag nämnde att en accepterande syn på den homosexuella kärleken som persongemenskap fortfarande efter trettio år inte är allmänt erkänd. Det tar tid att få det här bearbetat! Skulle man nu införa en ny rättslig form för samkönad gemenskap så blir det naturligtvis en ytterligare komplikation. Det är därför mycket som talar för att man väljer att stärka äktenskapet, samtidigt som man, i enlighet med det förslag som nu förts fram, arbetar för att möjliggöra att kyrkan medverkar då partnerskap ingås. Därför stöder jag, och det tror jag att vi båda här gör, förslaget om en kyrklig akt för partnerskaps ingående.

Per Olof Widell

Partnerskapet är en genial innovation. Man var tvungen att gå över Sundet för att kunna uppfinna något så genialt: danskarna hann före svenskarna. Fredagen före pingst 1989 antog det danska Folketinget denna sociala uppfinning, för i grunden är det en social uppfinning som man gett rättslig form. Det har varit en mycket framgångsrik och smidig form, den har visat sig

anpassningsbar och den har inte kolliderat med traditionella religiösa och kulturella föreställningar om äktenskapet. Den inkräktar inte på dessa. Partnerskapet kan därför inte uppfattas som något hot mot vad äktenskapet har stått för. Samtidigt är det en form som kan fyllas med nytt kulturellt och religiöst innehåll.

Av de olika rättsfigurer som tagits fram i olika stater för att reglera samkönade pars förhållanden vill jag påstå att partnerskapet i dess skandinaviska form är den mest framgångsrika rättsfiguren. Det infördes alltså i Danmark och sedan i Norge. Sverige var det tredje landet att införa partnerskap. Island har antagit samma lagstiftning, och sist av de nordiska länderna Finland. Det finns alltså en nordisk rättslig enhet kring detta. Norden utgör i juridik och internationell rätt en särskild gemenskap: man talar om »den nordiska rätten«. Det är dock viktigt att komma ihåg att också Förbundsrepubliken Tyskland har gått på samma linje.

Ibland görs en sammanblandning med det rättsinstitut som redan tidigare fanns i Nederländerna. Nederländerna hade ett institut som kallades partnerskap, men det liknade inte alls den skandinaviska modellen. Det nederländska partnerskapet var öppet för såväl sam- som särkönade par, därav en viss begreppsförvirring.

Partnerskapets utvecklingspotential är mycket stor. Det har också visat sig vara ett språkligt framgångsrikt begrepp. För sexton år sedan, 1988, visste ingen att definiera »partnerskap« just som en samkönad gemenskap. Nu konkurrerar just denna innebörd av begreppet, eller ordet, endast med NATO:s »partnerskap för fred«.

Sverige kan nu bli första land i världen att införa en juridiskt giltig kyrklig akt för ingående av partnerskap. Det är viktigt att en sådan reform genomförs med varsamhet och försiktighet. Annars förlorar den dessvärre i legitimitet, religiöst och politiskt. Denna juridiskt giltiga kyrkliga akt kränker inte kyrkans läromässiga integritet. Kyrkans äktenskapsteologi har en tvåtusenårig historia. Svensk politisk tradition är reformistisk och kompromissinriktad. Detta måste också kunna gälla även detta fält mellan familjerätt och sexualpolitik. Kompromiss och samförståndets väg är den väg som leder framåt, och det innebär att bygga ut nuvarande partnerskapslagstiftning. Holsten och jag stöder det förslag som justitieminister Tomas Bodström framförde vid Pride-festivalen sommaren 2001, där han ville att de trossamfund som så kan tänka sig ges rätt att förrätta juridiskt giltiga partnerskap. Det var ett klokt förslag, pragmatiskt reformistiskt. Det går också helt i linje med vad de danska socialdemokraterna nu på sensommaren har föreslagit den danska Folkekirken och andra trossamfund. Därmed skulle vi kunna få en nordisk linje på det här fältet.

Man bör verkligen inte komplicera förslaget till juridisk akt genom att riva upp nuvarande äktenskapslagstiftning. På den punkten har jag stöd av en av världens främsta öppet homosexuella politiker, kongressledamoten

Barney Frank i USA, som varnar för den amerikanska homorörelsens kamp för könsneutrala äktenskap. Han tycker det är mycket bättre att utgå från de delstatliga institut som redan finns och som till exempel i delstaten Vermont går under namnet »civil union«. Det ligger mycket nära det skandinaviska partnerskapet. Barney Frank kommer från Massachusetts – den av de amerikanska delstaterna som infört könsneutralt äktenskap. Han var alltså en röst som varnade för den linjen.

Tyvärr har HomO år 2001 dammat av ett gammalt förslag från RFSL på 1980-talet. RFSL:s förslag, och HomO:s, är verkligen dåligt genomtänkt. Det verkar finnas krafter inom samhället som vill komma åt kyrkan och försvaga religionens ställning: det är mycket dogmatiskt och kategoriskt. Själv hade jag ett mycket uppriktigt, eller som man säger animerat, samtal sommaren 2001 med en person som kämpar för könsneutrala äktenskap. Det slutade med att han visade sig anse att kyrkan inte alls ska ha någon vigselrätt. Då förstod vi plötsligt varann: går han på den linjen så klarnar ju det hela.

Detta handlar också delvis om språkbruk. Vigsel, make, maka, man, fru, hustru, brud, brudgum, bröllop – för mig som gammal homosexuell aktivist känns de där begreppen väldigt obekväma. De har en stark heterosexuell konnotation, och jag känner inte för att kämpa för att erövra just de begreppen. Det finns – som också ärkebiskopen påpekade – tusentals år av språklig tyngd kring ett begrepp som äktenskap. Det är bättre att bygga upp något nytt.

Vad jag framförallt vill lyfta fram här och avsluta med: det viktiga är att de handlingar som kyrkan och samhället inför har hög legitimitet – religiöst, socialt och politiskt.

AL: Du, PO, talade om NATO:s partnerskap för fred och hur du menar att partnerskapet – till skillnad från ett könsneutralt äktenskap – inte läromässigt kränker kyrkans traditioner. Lite grann kan man möjligen få känslan av att detta är att vika sig lite, att inte vilja ställa till bråk, att vara lite anpasslig: nu har ni ju blivit insläppta så långt att ni får lov att ingå partnerskap, nu ska vi inte propsa på mer. Det finns ju homosexuella för vilka det är oerhört viktigt att få ingå ett sådant här äktenskap, att bli helt likställda med heterosexuella traditioner. Nu undrar jag bara: kan det vara så att det är lite underdånighet i detta?

POW: Nej, det är det verkligen inte. Däremot så är det en medvetenhet om realiteterna – de teologiska, kyrkliga och ekumeniska realiteterna. Några som har farit väldigt illa de senaste åren i det som RFSL och HomO har drivit, det är just katolska homosexuella. För katoliker är ju äktenskapsteologin en del av kyrkans troslära, och då är det oklokt att driva just en könsneutralisering av äktenskapet. Om man istället kan satsa på att bygga upp något utifrån vår egen kultur och tradition och känna sig stolt över det kan jag inte se att det är ett uttryck för underdånighet. Sedan finns det väl kanske ett drag av skandinavisk kompromissvilja här, och det kan jag väl själv erkänna att jag står för den traditionen: reformistisk och kompromissvillig.

AL: Detta är ett ekumeniskt argument du anförde nu, alltså att man ska kunna samexistera med till exempel katolska homosexuella?

POW: Det är mycket viktigt.

AL: Det är viktigt för dig. Även för dig, Holsten?

HF: Ja, det är viktigt. Svenska kyrkan förde ju ett ekumeniskt samtal om detta på 1970-talet. Det var ett ekumeniskt problem, och det är klart att ekumeniken är en aspekt på frågan. Men man kan självfallet inte använda ekumeniken för att förhindra reformer. Men om man gör reformer och förändringar, så ska hänsyn tas till alla fakta. Jag håller fast vid att om kyrkan vill göra förändringar av sådan här karaktär så ska både fakta och värderingar vägas in.

ML: Det här med fakta och värderingar skulle jag gärna vilja komma tillbaka lite mer till. Ni pratade lite om de specifika värderingar som finns i den kristna äktenskapstraditionen och kyrkans integritet runt det. Skulle ni vilja utveckla lite mer vad det är för värden?

HF: De centrala värdena har naturligtvis att göra med att äktenskapet är en relation mellan man och kvinna. Det har med trohet att göra, med att ta ansvar för en familj – barn är naturligtvis alltid medtänkta i ett äktenskap. Men det reproduktiva argumentet kan inte användas ensidigt, för det finns ju barnlösa äktenskap, och äldre par som gifter sig. Men äktenskapet är en tvåkönad relation, där familjen ses som en enhet.

AL: Du har talat om tre olika rättsfigurer: äktenskap, samboskap, partnerskap. Kan man jämföra samboskap och partnerskap – juridiskt sett, och också när det gäller dess moraliskt förpliktande karaktär?

HF: Alla tre är ju likställda nu. Att leva i en ansvarig gemenskap – det jag kallar för persongemenskap – är den gemensamma nämnaren för både äktenskap och samboskap och partnerskap. De skiljer sig därigenom från sådana former av sexuell utlevnad som bygger bara på lustprincipen. Just det här att man kan bygga upp en persongemenskap, det är den gemensamma nämnaren för de här formerna.

AL: Nu har jag inte siffrorna klara för mig, men jag vill minnas att jag har läst statistik där man har jämfört äktenskap och samboskap och där separationerna är mera frekventa när det gäller samboskap. Det verkar alltså som om äktenskapet när det gäller man och kvinna känns mer förpliktande. Från samhällets sida sett verkar det bli mer stabilt: skilsmässorna är inte lika många när det gäller äktenskap som när det gäller samboskap. Då undrar jag hur det är, om man tänker sig partnerskap kontra ett könsneutralt äktenskap: vilket vore bäst ur samhällets synpunkt? Är det risk att det blir fler separationer mellan partnerskapade personer av samma kön än om vi tänker oss att de fick chansen att ingå äktenskap?

HF: Det finns inte någon statistik på det, men samboskapet var från början tänkt som ett fritt förhållande: parterna skulle inte binda sig. Men i önskan att inte vilja viga sig ligger väl också att en komponent är utesluten. Om man gifter sig bestämmer man sig för att binda sig mera vid varandra. Jag

tycker det är ganska naturligt att samboskapet är lösare. Det bygger mera på frihetsprincipen.

AL: Men partnerskapet är inte samma sak som du ser det?

HF: Två homosexuella som vill gifta sig uttalar ju en vilja att binda sig vid varandra. Då får man väl förutsätta att de vill hålla ihop.

AL: Då skulle jag vilja ställa en följdfråga till PO Widell. Du hade en ganska uppmärksammas debattartikel i Expressen i samband med Pride-festivalens inledning, där du uttrycker dina farhågor för och din kritik av vad du kallar för »dekadensen«. Du säger: »Homokulturen måste rensa ut dekadensen och bli värdeförankrad.« Hur förhåller det sig med »dekadensen« och dessa fasta förbindelser – på vilket sätt skulle en fast förbindelse kunna göra slut på den dekadens som du talar om?

POW: Framförallt måste homosexualiteten träda fram mera i offentligheten. Att homosexualiteten då träder fram i det offentliga rummet i form av kyrkorummet är ett mycket viktigt steg på vägen, och därför är just en kyrklig akt för samkönade par oerhört viktig. Sedan blir nästa steg att denna akt då ges juridisk giltighet och förrättas inför offentligheten i kyrkorummet. Då är det en del av värdeförankringen i homosexualiteten, ett sätt att strukturera homosexualiteten i vårt samhälle.

ML: Nu har ni pratat om vad ni ser för skäl och argument för ert förslag. Om ni skulle tala någonting om riskerna med att istället gå på linjen med könsneutrala äktenskap – vad ser ni som problemen med om kyrkan skulle välja den vägen? Kan ni utveckla det lite mer?

HF: Äktenskapet är en fast institution, en hävdvunnen institution, med – som jag har försökt säga – sitt språkbruk och sin ideologi. Skulle man göra det könsneutralt krävs det en förändring av detta. Det kommer ju då att bygga på andra förutsättningar. Och vad gäller faktabiten – det sade också KG Hammar, om jag uppfattade honom rätt: det finns ju en skillnad i botten. Att det finns en skillnad kan man förneka, men jag tycker att realiteterna pekar åt ett annat håll: man talar om en homosexuell kultur, om att den homosexuella upplevelsevärlden är annorlunda osv. Här finns en skillnad, och skulle man göra äktenskapet enkönat så kommer det att inkräkta både på föreställningarna om äktenskapet och på äktenskapets form: på språket, ritualen osv.

ML: Men skulle det också innebära att vissa värderingar fick mer utrymme än andra, som ni ser som mest centrala?

HF: De centrala värderingarna är den trofasta, långvariga kärleken: att man stärker persongemenskapen och att den får en institutionell form. Basförutsättningarna är lite olika, men i båda fallen är det gemensamma intresset att stärka gemenskapen och ge den ett offentligt erkännande. Och då vinner man enligt min uppfattning mest på att låta äktenskapet stå oanfäkrat, och låta den homosexuella kärleken få sin egen form.

Det har tagit trettio år att vinna acceptans för persongemenskapen. Kyrkans utredning 1994 utmynnade i två linjer, och så har det förblivit. Det

tycker jag har varit ett kolossalt baksteg. Det finns fortfarande inte en acceptans för homosexuell persongemenskap. Skulle vi nu införa ett könsneutralt äktenskap så tillför vi ytterligare en splittringsfaktor, både på hemmaplan och i ett internationellt sammanhang. Men skulle vi ta steget att kyrkan medverkar vid ingåendet av partnerskap, så tar vi ett kolossalt steg framåt. I vår utredning 1974 tänkte vi oss en välsignelsehandling. I den frågan kan man följa kyrkans ställningstagande. När partnerskapet infördes ville kyrkans ledning först inte acceptera det. Man ville hitta andra former. Vi var en grupp i Uppsala som bejakade partnerskapet, och som menade att de homosexuella själva skulle få finna formen för dess ingående. Skulle vi nu ta steget att göra äktenskapet könsneutralt så för vi in ytterligare en komplikationsfaktor. Vem tjänar på det? Målet för mitt tankesätt är att vi ger de homosexuella en chans och en möjlighet att få sin kärlek accepterad, erkänd, i en offentlig handling, och att de på det viset också kommer ut ur sin subkultur.

AL: Ser du alltså en sådan risk för kyrkans splittring att det vore farligt att gå så långt som till att införa något som man kallar för äktenskap?

HF: Det är ju inte bara jag som säger det.

AL: Men det är just dig som jag frågar.

HF: Men då svarar jag att det inte är bara jag som tänker så. Vi måste inse hur verkligheten ser ut.

AL: Du nämnde ordet subkultur. När man talar om RFSL till exempel så brukar man tala om det som ett förbund inte bara för homosexuella utan också för homo-, bi- och transsexuella. Hur förhåller ni er – jag frågar er båda – till de här två andra kategorierna, bisexuella och transsexuella, i det här sammanhanget? Var kommer de att få lov att finnas? Får de lov att ingå någon typ av förbund med någon annan person, och hur ska det bli i så fall? Har ni tänkt i de banorna?

HF: Ja, det har vi.

POW: Ibland måste man ju faktiskt välja, och då får det ju också kunna gälla för en bisexuell person. Det kan vara ett kärvt besked, men sådan är väl ändå verkligheten. Och vad gäller transsexuella så tror jag att de transsexuellas behov av rättslig reglering av deras situation faktiskt går att lösa inom ramen för nuvarande lagstiftning. Man talar om gruppen »transpersoner«. Inom den gruppen finns kategorin transsexuella, och tittar man på frekvensen av genuint transsexuella, alltså de som upplever sig vara födda i fel kön, så är det mycket låg frekvens av rena könsbyten. Och det går ju då att lösa inom ramen för nuvarande lagstiftning, som jag har förstått.

HF: Kyrkans grundvärdering är ju att äktenskapet skulle handla om *en* relation – mellan man och kvinna, livslångt osv. Det är en grundvärdering: *en* relation med trohet och långvarighet. En bisexuell person som vill gå in i det här värderingssystemet måste välja sida.

AL: Och vill man inte det så får man leva sitt liv utan att vara med i det värderingssystemet, med andra ord?

HF: Men sådana här val måste vi väl alltid göra i livet?

POW: Det finns ju ett problem med värderelativismen, och det blev ju väldigt tydligt i Torbjörn Tännsjös artikel på DN Debatt förra söndagen, som jag tror att rätt många har läst. En fullständig rättslig reglering av bisexuellas liv skulle kräva införande av en antalsneutral äktenskapslagstiftning. Det är en variant av den kulturella relativiseringen av äktenskapsbegreppet. En annan variant, som Torbjörn Tännsjö klart visar på, det är ju släktskapsneutrala äktenskap: personer i nära relation, syskon eller personer i rätt upp- och nedstigande led.

AL: Sådant som vi kallar för incest, menar du?

POW: Tja, du tar ett mycket starkt ord. Men visst är det det. Men om samhället ger avkall på sina värderingar och bara säger att det är lustprincipen som gäller, då får väl samhället ta de fulla konsekvenserna.

ML: Vi har ett tema som ni har kretsat lite runt. Det är – och det kanske får bli slutkommentaren – i vilken mån kyrkan skulle kunna så att säga gå före för att motverka den här typen av värderelativism, som du ser som en risk, genom att införa det här med ett äktenskap och ett partnerskap. Skulle ni kunna utveckla något mer om vad ni ser?

POW: Vad jag tycker är mycket intressant är att det krävs en god teologi för varje institut som kyrkan väljer att införa. Äktenskapet har en flertusenårig historia i vår judisk-kristna tradition. Partnerskapet är, som jag sade förut, väldigt nytt: det danska Folketinget pingsten 1989. Men det finns mycket intressanta tankegångar här i våra skandinaviska och nordiska länder kring hur man skulle kunna bygga upp en teologi, bland annat utifrån Luthers kallelsetanke. Och det behöver inte se precis likadant ut för att kunna vara likvärdiga institut. Men då man bygger upp en teologi får man en ideologi kring partnerskapet, och det tror jag skulle stärka homosexuellas situation i vårt samhälle oerhört mycket.

HF: Vårt intresse måste vara att ge stabilitet åt de homosexuella relationerna. De har av tradition varit promiskuösa. De har varit icke-offentliga. De har varit icke-erkända. De har varit dolda. Vi har levt i en tystnadens kultur. Som kyrka accepterar och förstår vi nu att den homosexuella kärleken som persongemenskap är legitim. Då är vårt intresse – inte för kyrkans skull utan för människornas – att skapa förutsättningar för varaktiga relationer. Och då tycker jag att kyrkan ska medverka och finna en form för ingående av sådana relationer, en form som är likvärdig med en vigsel men inte likformad eller likartad.

AL: Du har talat om äktenskap och familj, och där ingår också barn. Räknar ni med att det i dessa partnerskap finns utrymme för barn? Har ni funderat över det?

HF: Jodå, det har vi också tittat på. De kan ju inte få barn själva men nu finns det ju möjlighet att adoptera. Homosexuella par kan också bli äldre relationspersoner för barn som behöver ekonomiskt eller socialt stöd osv. Insemination praktiseras ju också, om än utan lagligt stöd.

AL: Och du skulle inte heller vilja se den erkänd? Till exempel att två homosexu-

ella män och två lesbiska kvinnor, som är rätt vanligt, skaffar sig barn tillsammans? Jag känner till flera sådana exempel.

HF: Jo, men det får man väl acceptera.

AL: *Men vore det något som kyrkan skulle kunna acceptera, tycker du?*

HF: Ja, det tycker jag man kunde göra i så fall.

AL: *Vi har ju exemplet Jonas Gardell och Mark Levegood. Jonas Gardell är troende och han har ett barn.*

POW: Och då är det ju mycket intressant att se att till skillnad från den traditionella, heterosexuella kärnfamiljen så är det i typfallet av den homo-sexuella kärnfamiljen, om vi kallar den så, fyra personer inblandade. Och det finns numera – håller på att växa fram – ett språkbruk här också: mamma, eller mor, medmamma eller medmor, far eller pappa och medpappa eller medfar. Och då är det fyra personer som har del i det här.

AL: *Det är det ju i och för sig ganska ofta också i heterosexuella sammanhang. Det är många som är skilda, och det finns plastpappor och plastmammor, som barnen kallade det förr. Jag menar, det finns ju mer komplicerade familjebilder redan i det heterosexuella samhället.*

HF: Javisst. Men vad är vårt mål? Vilken utveckling vill vi se? Vill vi att det ska fortsätta så här, eller vill vi försöka stärka vår ideologi för barnens skull? I de här sammanhangen är det oerhört viktigt att se till barnets bästa. Diskussionen verkar ofta i första rummet handla om de vuxnas relation. I inseminationsutredningen där jag medverkade försökte vi analysera: vem är den viktiga parten i inseminationen? Det var ju till sist barnet. Vi vet väldigt lite om barns erfarenheter av att leva i samkönade relationer. Vi måste väga in detta men vi har inte tillräckligt med kunskaper.

ML: *Det finns ju en spänning mellan att tala om integritet och centrala värden och att tala om att det finns många olika former som är likvärdiga. Hur tänker ni runt det? Jag vet inte om ni kan ge ett mycket kort svar på detta?*

HF: Jag försökte göra en distinktion mellan likvärdighet och likformighet. Jag tycker detta är villkoren för allt mänskligt liv. Vi strävar efter likvärdighet. Vad innebär det att vara likvärdig i vårt samhälle? Man kan väl enklast säga att det har fått uttryck i våra demokratiska institutioner, att vi behandlar alla människor lika, att vi har samma rösträtt, att när någon kommer in på sjukhuset så frågar man inte: vad har du för yrke, vad tjänar du för pengar? – utan behandlar alla lika. Vi vänder oss emot att en alkoholiserad människa som har ådragit sig en sjukdom inte skulle få en riktig behandling. Men samtidigt finns mångfalden. Likvärdighet fordrar inte likformighet. Skulle allt vara likformigt så skulle det inte kunna finnas något samhälle. Vi måste alla göra våra val: yrkesval, partnerval osv. Det är de villkor vi lever under, samspelet mellan de här två begreppen. Och jag tycker det skapar förvirring om man inte förstår denna distinktion.

POW: Vad gäller samhällets institutionella byggande vill jag bara hänvisa till Finland, hur man har löst att kunna ha två officiella språk. Man har

parallellt två nationalspråk, man har parallella skolsystem i de svensk- och finskspråkiga – tvåspråkiga – kommunerna. Det är en parallell: att kunna ha dubbla institutioner. Det borde kunna gälla även på det sexualpolitiska och familjerättsliga området här i vårt land.

Utfrågare: Ami Lönnroth (AL) och Mia Lövheim (ML)

Referatet av utfrågningen är lätt förkortat.

Kärlek, samlevnad och äktenskap ur ett systematisk-teologiskt perspektiv

Ragnar Holte

Samlevnaden mellan kvinna och man är en förutsättning för mänsklighetens fortlevnad och en skola i socialt gemenskapsbyggande överhuvud taget, i bästa fall också en källa till delad personlig lycka. Därför intar äktenskapet en självklar och rättsligt skyddad ställning inom snart sagt alla kulturer, samhällen och religioner, inklusive den kristna. I samhällen med någon form av statsreligion respektive statskyrka utförs riterna för äktenskaps ingående vanligen av en religiös funktionär som samtidigt representerar respektive stat/samhälle. Den religiösa riterna blir därigenom även en civilrättsligt bindande akt. I moderna sekulära och pluralistiska samhällen skiljs aspekterna åt. *Antingen* har man ett system med obligatorisk civil vigsel som i efterhand kan kompletteras med en religiös akt utan civilrättslig innebörd, *eller*, som i Sverige, delegerar man till olika religiösa samfund att genom sina funktionärer förrätta vigselakten samtidigt som även ett rent civilt alternativ erbjuds. Därmed har man valt en av majoriteten medborgare uppskattad mjuk övergång från en nedärvd statskyrklig vigseltradition till ett system präglad av modern pluralism.

Inom det konfessionella enhetssamhället i Sverige innehade Svenska kyrkan i princip monopol på att förrätta vigsel till äktenskap. Gradvis lyckades s.k. främmande trosbekännare tillvinna sig vissa rättigheter, och i dagens svenska samhälle är vigselrätten delegerad till en rad olika kristna och andra religiösa samfund. Relationen mellan civil och religiös syn på äktenskapet har ingalunda varit problemfri. Lagstiftningen var t.ex. länge präglad av en gammalluthersk restriktiv syn på möjligheten till skilsmässa och omgifte. När den alltmer liberaliserades förväntades prästerna i egenskap av statens tjänare förrätta vigslar enligt de nya villkoren, vilket kunde leda till att präster p.g.a. vigselvägran åtalades för att inte följa statens lagar. Konflikten blev dock aldrig djupgående eftersom även lutherdomen, både i Sverige och internationellt, gradvis liberaliserades i äktenskapssynen. Den katolska kyrkan däremot står som bekant fast vid ett i princip generellt förbud mot skilsmässa och omgifte (vilket lutherdomen aldrig hävdade). Samhället tycks acceptera

detta, och ingen katolsk präst torde riskera att bli åtalad för vägran att viga frånskilda. Däremot kan hela systemet med delegerad vigselrätt sättas i fråga om skillnaden mellan samhällets och samfundens syn på äktenskapet blir alltför påfallande. Saken har ju i hög grad aktualiserats i samband med planerna att lagstiftningsvägen göra äktenskapet könsneutralt, dvs. öppet även för homosexuella par.

I de religiösa traditionerna tillför man aspekter på äktenskap och samlevnad som går utöver en rent civil syn. I kristen tradition hämtas sådana aspekter främst från Bibeln, men inte allt som Bibeln har att säga i dessa frågor kan eller bör aktualiseras idag. Enligt en kristen huvudtradition bör t.ex. den hebreiska bibeldelen alltid läsas och tolkas i ljuset av det nytestamentliga budskapet. De många renhetsföreskrifterna i denna bibeldel måste betraktas som helt och hållet obsoleta, och det är både godtyckligt och oansvarigt att gripa ut vissa förbudsord, t.ex. de mot homosexuella handlingar, och hävda att just de äger giltighet men inte en rad andra förbud som står i samma kontext. Den gammalhebreiska sexualmoralen var helt präglad av uppdraget till Guds utkorade folk att maximalt fortplanta sig för att uppfylla löftet till Abraham att bli talrikt som sanden i havet. Den olycklige Onan drabbades enligt 1 Mos. 38 av dödsstraff »när han lät sin säd spillas på marken«, dvs. saboterade sitt fortplantningsuppdrag genom att praktisera *coitus interruptus*. Självfallet kunde man då inte heller acceptera att två män tillsammans förspillde sin säd i stället för att befrukta var sin kvinna. I en modern värld, hotad av överbefolkning och svält, saknar sådana bibelord all relevans.

De båda skapelseberättelserna i den hebreiska bibeldelens båda första kapitel har däremot alltid tillmätts central betydelse i kyrkans teologi och förkunnelse, framför allt den första berättelsen, 1:1–2:4. Det beror på att de förutsätts och vidareutläggs i den nytestamentliga bibeldelen och att de i mytens form uttrycker några väsentliga sanningar om människan och hennes relation till Gud. Av central betydelse är framför allt 1:27 »Gud skapade människan till sin avbild... som man och kvinna skapade han dem« samt välsignelsen och maningen till fruktsamhet i 1:28. I den andra berättelsen är slutorden 2:24 viktiga om hur en man lever med sin hustru och »de blir ett« – »ett kött«, ordagrant översatt. Den andra berättelsen ställde dock redan i fornkyrkan till trassel genom att Gud enligt den först skapar mannen och senare formar kvinnan ur hans revben. Enligt somliga uttolkare gav detta kvinnan en sekundär och underordnad ställning. Bl.a. Augustinus avvisar kraftfullt denna tolkning och tillskriver den första berättelsen tolkningsprioritet: enligt den är mannen och kvinnan varandras jämlikar såsom var för sig helt och fullt Guds avbild; f.ö. ligger enligt honom den andra berättelsens poäng snarare i att kvinnan som mannens jämlike står vid hans sida: det var ju ur hans sida hon formades. Augustinus tycks här nästan vara på väg att upphäva kvinnans sociala underordning. Det gör han självfallet inte,

men han har lagt fram en viktig tolkningsmodell från vilken mer långtgående konsekvenser kunnat dras av eftervärlden.

I hela Bibeln finns det i synen på kvinna och man en spänning mellan en jämlikhetsaspekt och en över- och underordningsaspekt. Det kommer bl.a. fram i Paulusbreven. Texterna bör därför läsas med tillämpning av en vida-reutvecklad augustinsk tolkningsmodell för att skilja den bärande religiösa intentionen från återspeglingsarna av den samtida sociala ordningen. Enligt Paulus återupprättas människorna som Guds avbild genom Kristus, och i honom är de därför *ett* oberoende av etniska, sociala och gender-skillnader (Gal. 3:28). Här återspeglas skapelsemyternas »till Guds avbild... som man och kvinna... de blir *ett*«. Men när i Ef. 5 hävdas att äktenskapets »de två ska bli ett« avbildar samhörigheten mellan Kristus och kyrkan förskjuts perspektivet från tanken på kvinnans och mannens jämlikhet som Guds avbild till att kvinnan ska underordna sig mannen så som kyrkan underordnar sig Kristus. Detta gör texten svårare användbar vilket är synd, eftersom den tydligare än andra texter framhäver något viktigt som bör prägla Guds avbild i äktenskapet: att älska så som Gud/Kristus älskar. Med en uppdaterad bibeltolkning är det naturligt att säga så här: kvinnan och mannen är inte bara var för sig Guds avbild. Läs noga: »människan... Guds avbild... som man och kvinna«. Dvs. i sin könsolikhet, förenade med och kompletterande varandra representerar kvinnan och mannen mänsklighet i komplett mening och avbildar kärlekens Gud.

Ett känt Jesusord om äktenskap och skilsmässa återges på flera ställen i evangelierna, utförligast i Matt. 19. Som svar på en ställd fråga säger Jesus att skilsmässolagar tillkommit »för era hjärtans hårdhets skull« men strider mot Guds skapelseavsikt. Han citerar att »Gud gjorde dem till man och kvinna« och att »de två skall bli ett« och tillägger: »Vad Gud har fogat samman får människan inte skilja åt«. Enligt min mening ställer Jesus här upp ett etiskt ideal men avser inte att föreslå några nya äktenskapslagar. Den så kallade otuktsklausulen – att man kan få skilja sig för otrohets skull – som Matteus är ensam om tror jag är ett senare tillägg. Den saknas i den äldsta texten hos Markus. Jesus säger inte att skilsmässa är utesluten (den strider mot Guds avsikt, men hjärtans hårdhet finns ju kvar) men att den ideala etiska normen handlar om livslång äktenskaplig trohet.

Låt mig sammanfatta min tolkning av den kristna äktenskapssynen i tre punkter: (1) Äktenskap mellan kvinna och man svarar mot Guds skapelseavsikt och är en förutsättning för mänsklighetens fortlevnad; att välsignelsen till fruktsamhet inte alltid fungerar är ett stort problem redan i de bibliska texterna, men bara i samlevnaden mellan kvinna och man kan barn avlas och födas på naturligt sätt, och genom föräldrarnas kärlek till varandra och till avkomman skapas en trygg hemmiljö för barnens uppväxt och uppfostran. (2) Varje mänsklig individ är skapad till Guds avbild, men som kvinna och man förenade till *ett* representerar de en mer komplett mänsklighet

och avbildar därigenom i speciell mening kärlekens Gud. (3) Idealt sett är äktenskapet en kärleksrelation av livslång varaktighet och ingås därför med löftet om trohet »tills döden skiljer oss åt«.

Söker jag nu tillämpa dessa tre punkter på en homosexuell partnerrelation måste jag konstatera, att den inte kan utgöra ett äktenskap i kristen mening. Själva huvudidén med förenandet av de båda könen i en relation där de gemensamt ger upphov till nytt liv saknar tillämplighet. Vad gäller avbildsfunktionen är naturligtvis homosexuella individer var för sig Guds avbild, däremot saknas den tvåkönade relationens speciella avbildsfunktion såsom representerande komplett mänsklighet. Man kan knappast heller avkräva två homosexuella partners ett löfte om livslång trohet: eftersom Jesusordet »Vad Gud fogat samman...« så tydligt handlar om kvinna och man kan det inte tillämpas på ett homosexuellt par. Vill parterna ge varandra sådana löften är det deras ensak, men det kan inte rimligen föreskrivas i en eventuell kyrklig akt.

Att konstatera att en homosexuell partnerrelation inte kan utgöra ett äktenskap i kristen mening innebär ingen diskriminering. Homosexuella par kan kräva samma respekt för sin relation som gifta för sitt äktenskap, men det kan aldrig vara någon mänsklig rättighet att söka framstå som något man inte är och definitionsmässigt inte kan bli. Själv har jag under snart sagt hela min professorstid eller i varje fall från 1974 pläderat för att kyrkan ska se positivt på varaktiga homosexuella relationer och erbjuda en välsignelseakt för dem som så önskar. Talet om s.k. könsneutrala äktenskap framstår däremot för mig snarast som en logisk kullerbytta. Jag tycker det vittnar om bristande självrespekt när homosexuella personer i stället för att ivrigt försvara sin annorlunda relation försöker få den att se så »normal« ut som möjligt genom att pressa in den i ett traderat heterosexuellt mönster.

Mina skäl för en positiv bedömning av varaktiga homosexuella relationer är i korthet följande. I den hebreiska bibeldelen framstår det snarast som alla människors plikt att gifta sig och få barn, och för att ingen fruktsam kvinna ska lämnas orörd tillåts i början polygami, vilket snarast strider mot skapelseberättelserna. I Nya testamentet framhävs emellertid även det ogifta ståndet, och i ett Jesusord sägs uttryckligen att alla inte är lämpade för äktenskap (Matt. 19:12). Av ett fåtal negativa utsagor om praktiserad homosexualitet är den märkliga lastkatalogen i Romarbrevet 1:18 ff. den mest utförliga, men det är viktigt att läsa vad där faktiskt står. Paulus hävdar att i den hedniska världen män och kvinnor genom avgudadyrkan förletts att byta ut det naturliga heterosexuella umgänget mot homosexuellt umgänge. Någon begriplig mening i denna text fick jag först när jag insåg att den uttrycker Paulus reaktion mot de utbredda Venus- och Fallos-kulter som förekom i den hellenistiska världen och till vilka en flitigt nyttjad tempelprostitution med både hetero- och homosexuell inriktning var knuten.

Inom modern forskning råder det tämligen stor enighet om att det finns

människor som är konstitutionellt homosexuella. Detta har säkerligen varit okänt för de bibliska författarna, och Romarbrevstexten handlar överhuvudtaget inte om denna företeelse, men nutida teologi och kyrka kan inte rimligen undandra sig uppgiften att ta ställning till den. När framemot mitten av 1900-talet fackteologer började ifrågasätta den traditionellt fördömande inställningen såg man gärna konstitutionell homosexualitet som en rubbning i skapelseordningen för vilken individen inte var personligen ansvarig. Men idag uttalar sig kristna homosexuella mer frimodigt än så. Rätt nyligen grep en insändare av en ung manlig teolog tag i mig: han var, sade han, säker på att Gud skapat honom med homosexuell inriktning och kände sig därför som troende kristen trygg i sin sexualitet. För mig är det helt fjärran att försöka ta ifrån någon en sådan personlig tro – jag har varken lust eller rätt att göra det.

Jesus ställde upp det livsvariga äktenskapet som ett etiskt ideal, men han införde inga lagar för att reglera sexualiteten. Jag anser att kyrkorna i det förångna har begått ett stort misstag genom att försöka låsa in den sexuella aktiviteten inom äktenskapets ram (vilket man naturligtvis i praktiken aldrig lyckats med). Eftersom utbildningstiden för unga människor blivit allt längre innebär ett sådant synsätt att de antingen skulle tvingas till sexuell avhållsamhet under de år deras sexuella behov och förmåga är som störst eller förledas att ingå äktenskap alltför tidigt i livet, utan ekonomisk trygghet bakom. Och vad ska det tjäna till för äldre personer att när de mist make/maka ingå nytt äktenskap med en person i samma belägenhet och därigenom kanske hamna i konflikt med barn och barnbarn om bl.a. arv – det är så mycket enklare att utan formaliteter börja leva samman som sambor eller särbor. För min del hälsade jag partnerskapslagen med glädje, och jag trodde att den även löst de homosexuellas problem. Finns det brister i lagen bör de kunna rättas till.

Vad gäller en kyrklig akt för homosexuella partners som vill ha kyrklig välsignelse anser jag att den bör utformas just som en välsignelseakt och inte som en vigsel: inga färdigformulerade löften, särskilt inte vigselaktens gamla avlagda »älska i nöd och lust«, och inte heller någon deklaration »ni är nu partner« el.dyl. (båda exemplen hämtade ur förslag utarbetade vid kyrkokansliet; pluralformen av »partner« bör väl f.ö. heta »partners«).

KN: Du nämnde i din inledning din upplevelse av att homosexuella personer ibland kanske försöker »pressa in« – jag tror det var dina ord – sin samlevnad i något som ändå är ett traderat heterosexuellt mönster, och att du ibland tolkar det som en bristande självrespekt för ett annorlundaskap. Vi kanske kan börja i den frågan. Det kanske inte är så att man försöker »pressa in« det här i ett befintligt mönster, och inte en bristande självrespekt heller, utan kanske en fråga om att få del av det som är en rättighet för alla andra. Vill du utveckla det där något mera?

Ja, rättighet för alla andra... till vad? Det stora syftet med äktenskapet är att frambringa nytt liv. Bara i relationen mellan en man och en kvinna kan

det ske på naturligt sätt. Den aspekten faller ofta bort i diskussionen. Det är alltså en nyckel till mänsklighetens fortlevnad. Detta är ju inte tillämpligt på homosexuella par. Jag tycker inte man kan tala om någon rättighet därvidlag. Guvernören Schwarzenegger spelade med i en film en gång, som skulle vara lite parodisk: han hade fått ett foster inplanterat i sin kropp. Man kan ju säga: varför är män så diskriminerade att de inte får föda barn? Det här är ett missbruk av diskrimineringsterminologin, enligt min uppfattning. Finns det inte i förlängningen av det här andra grupper som också kan känna sig diskriminerade? RFSL representerar ju också de bisexuella, och för dem kan väl inte homoäktenskap vara någon lösning – men jag såg att en representant för ett politiskt ungdomsförbund hade pläderat för att man skulle tillåta polygama äktenskap. Man vet aldrig: tankar som väckts i de politiska ungdomsförbunden kan ju några generationer senare slå igenom och bli allmänt accepterade. Om man får en tillräckligt stor lobby så kan man ju tänka sig att detta polygama äktenskap – bland annat med en lösning av de bisexuella problem – är någonting som man då söker få igenom lagstiftningsvägen. Och då säger man att kyrkan diskriminerar de bisexuella genom att inte tillåta vigsel till sådana äktenskap.

GG: Du talar om att äktenskapet är den enda naturliga vägen för att föda barn eller sätta barn till världen – jag vet inte, det kan vara så att när man använder ord som »naturligt« så är det någonting annat som är »onaturligt«. Man tänker sig kvinna och man som nödvändigt för att föda barn, men vi vet ju också att det även för kvinna och man-par inte alltid går så att säga den »naturliga« vägen. Det behövs olika vägar också för att kunna föda barn till världen, och det gäller inte bara för homosexuella par utan även för heterosexuella. Kanske det då är en svårighet med det språkbruket?

Jag menar inte »naturlig« i motsats till »onaturlig« utan just till »artificiell«. Det är klart att artificiella metoder kan hjälpa barnlösa par, det vet vi ju. Men jag tycker inte man kan utvidga äktenskapet genom att så att säga i det oändliga utöka de artificiella metoderna på sådant sätt att man skymmer det som är det ursprungliga, det som är källan till mänsklig fruktsamhet överhuvudtaget.

KN: Kan jag tolka dig så att du vid sidan av de bibliskt förankrade skapelseteologiska motiven, som du har redogjort för, lägger väldigt stor vikt vid reproduktionsförmågan som ett avgörande kriterium vad gäller definitionen av äktenskap?

Den principiella reproduktionsförmågan, ja. Det handlar om personer med en könsinriktning som gör detta teoretiskt möjligt.

GG: Du har beskrivit det här som skapelseteologiskt grundat, och hur man lite grann genom kyrkohistorien kan se på äktenskapet. Du har också på ett väldigt tydligt sätt gått igenom hur man då från skapelseberättelserna och med stöd av andra bibelord kan se på detta, och jag undrar lite grann över det här med frågan om skapelseordning och komplementaritet. Du har ju också tagit upp det här att skapelseberättelserna tyvärr liksom har använts för över- och underordning, och så visar du på ett annat

sätt – att det inte behöver vara på det sättet, utan att det snarare handlar om komplementaritet mellan kvinnor och män. Men det finns ju ganska stark kritik från ett feministteologiskt perspektiv som säger att det där ändå inte riktigt hjälper – att det ändå är så tydligt, eller att man lätt halkar in på över- och underordning och att inte det här med det komplementära hjälper på den punkten. Jag vet inte – vad skulle du svara på en sådan tanke?

Nej, om man läser bibeltexterna rakt fram så är det som jag säger, att perspektiven blandas med varandra där. Men jag blev ju överraskad när jag upptäckte att redan kyrkofäderna diskuterade det här och att det bland dem finns en mera progressiv linje. Kvinnoforskaren Kari Børresen har talat om en »patristisk feminism« hos bl.a. Augustinus. En sådan tolkningstradition måste man bygga vidare på och vidareutveckla. Det är ju två tusen år mellan de nytestamentliga texterna och vår tid, och oändligt mycket längre tid mellan skapelseberättelserna och vår tid. Det måste ju finnas instrument så att man kan skilja det bärande och viktiga ifrån det som faktiskt bara är färgat av sin tid.

KN: För att borra ytterligare något i det avgörande kriteriet – som du ser det – för äktenskap i kristen mening, nämligen reproduktionsförmågan, så nämnde du i din inledning att du ifrågasatte om det var någon poäng för äldre personer att när de mist maka/make ingå nytt äktenskap med en person i samma belägenhet – så gamla, då, att vi får förutsätta att de också har förlorat reproduktionsförmågan. Menar du alltså – som en konsekvens av detta – att kyrkan då bör säga nej till ett sådant heterosexuellt par, som kanske kommer till en svenskkyrklig församlingspräst och ber om att få bli vigda? Menar du att man ska dra den konsekvensen så principiellt hårt?

Nej, det menar jag inte. Jag bara ville vända lite upp och ner på traditionella tankegångar – det har varit så självklart, det där, att vill de ha något sexuellt med varandra, ja, då måste de gifta sig. Och jag vet, från egen familjehistoria och så, vad det kan ställa till med för trassel – alldeles i onödan. För de vill ju behålla sin relation till sina familjer. Det är ju så mycket enklare att strunta i det här med att ingå nytt äktenskap, och börja leva samman som särbor eller sambor ändå. Men om de insisterar på giftermål skulle jag förstås inte vägra. Men ser man skyddet för fruktsamheten och de uppväxande barnen som ett huvudmotiv för äktenskapet, så är det ju egentligen inte tillämpligt på de personerna. Jag skulle be dem tänka sig för ytterligare någon gång.

KN: Låt mig få föra in begreppen inklusiv och exklusiv. Det var inte begrepp som du själv använde i din inledning, men under ytan på en del gammaltestamentliga bibelställen – du var inne på det själv, att de skrevs för en specifik situation och att det var ett exklusivt tänkande vad gäller Guds utvalda folk. Så har vi Nya testamentet, den andra bibeldelen. Den kristna kyrkan har vad gäller många frågor sagt att NT har företrädare framför GT, och i viss mening kan man väl säga att Jesus då – så som vi tolkar honom – har ett mer inklusivt betraktelsesätt på människor osv. Om man då tar dessa begrepp – inklusiv, exklusiv – och försöker få dem att landa i den konkreta

situation vi har idag, då heterosexuella personer har ett exklusivt företräde att ingå äktenskap – skulle det från en kristen teologisk synvinkel vara någon egentlig förlust att så att säga inkludera också personer med annan sexuell orientering? Att låta dem få del av ett begrepp och en tradition som på många sätt är eftersträvansvärd, och som annars kan göra att människor känner sig marginaliserade – något som ju Jesus, i det Nya testamente vi har, verkligen går emot?

Jag menar att det väl är bättre att bygga upp en tradition med förebildliga homosexuella partnerskapsrelationer, att ställa fram det som ett alternativ till äktenskap. Varför måste det absolut vara samma form? Jag tycker det är väldigt konstigt. Jag kan inte befria mig från min misstanke att det är någon sorts strävan efter »normalitet« mitt i allt detta att man ändå framhäver rätten att vara annorlunda – men på något sätt vill man inte att det ska uppfattas som annorlunda ändå.

KN: Frågan om normalitet är ju en besvärlig fråga...

Ja, och jag satte den ju inom citationstecken också.

KN: ... för vem bestämmer vad som är normalt osv?

Precis, precis.

KN: Där träder ofta kanske en gammal latinsk princip in, att »magna est veritas« – alltså att den som är stark och den som är stor så att säga sätter dagordningen och bestämmer vad som är »sanning« och »normalt«. Det kan ju vara ett väldigt problem – kanske en kärnpunkt här?

Ja, och särskilt har det ju också varit så att manligt tänkande har fått prägla normalitetsbegreppet. Så det är ju mycket där som kan snedvridas.

GG: Du sade alldeles nyss att äktenskapet har tillkommit för att skydda fruktsamheten och barnen, och det har du ju också tydligt visat i din inledning när du talat om det. Men finns det någon möjlighet, som du kan tänka dig, att man vidgar det begreppet? Jag antar att du tänker att äktenskapet är mer saker också – men att det så att säga skulle kunna formuleras på ett vidare sätt, eller med ett annat innehåll? Eller är detta så att säga kärnpunkten?

Alltså, man kan ju hålla på och definiera om ord och termer – jag tycker det handlar väldigt mycket om det här. Men om man ska ha någon relation kvar till de bibliska texterna så förefaller det mig egentligen ogenomförbart. Till exempel det här med att »vad Gud har sammanfogat« – ska man verkligen kunna tillämpa det på ett homosexuellt par? Kyrkan räknar ju med att ha ett speciellt uppdrag just när det gäller äktenskapet. Man får ta det mera tentativt när man omvärderar frågan om homosexuella relationer, men att utan vidare försöka pressa in det i Jesusord om att det är Guds skapelseavsikt och »vad Gud har sammanfogat får människan inte skilja åt« – det förefaller mig alldeles ogörligt.

KN: Detta med »vad Gud har fogat samman« – det kanske inte bara är bibelordet som avgör? I luthersk tradition är ju också den egna inre övertygelsen väldigt viktig: Luther stod där han stod och kunde inte göra något annat. Du gav själv uttryck för att du tagit intryck av en insändare av en ung manlig teolog som sade att han

var övertygad om att Gud skapat honom med homosexuell inriktning. Om den egna inre övertygelsen är att »Gud fogar mig samman« med en person av samma kön, så kommer ju den här viktiga komponenten av egen upplevelse och egen subjektiv erfarenhet in också. Då är frågan hur man viktat bibelord mot erfarenhet. Vill du kommentera det?

Jo, alltså, det är ju en väldigt avgörande punkt. Visst är det det. I varje fall är det väl så att kyrkan inte liksom i ett slag kan göra en så radikal omtolkning. Kyrkan uppfattar sig ju ha en gudomlig befallning. Äktenskapet är en gudomlig instiftelse, och att överflytta det här på en homosexuell parrelation – nej, jag ser det som väldigt svår genomförbart, faktiskt. Och i varje fall är ju det här någonting som är – låt oss säga: teoretiskt. Det har ju ofta varit så att nya tankar har vuxit fram i kristenheten, och saker och ting har förändrats. Men det har ju alltid varit en väldigt lång process i så fall. Att i dagens läge plötsligt – när uppfattningarna är så radikalt olika – försöka genomföra något sådant här förefaller mig alldeles omöjligt. Nu är jag alltså inne på en alternativ tankegång här, för min uppfattning är ju att det är principiellt uteslutet. Men ponera då, i andra hand, att det inte vore principiellt uteslutet, utan att man kunde tänka sig att det blev en lång omvärderingsprocess. Är det så, så är det absolut inte moget att genomföras idag, i varje fall.

GG: Vi uppfattar att det du ändå pläderade för i slutet av din inledning var att det ska finnas möjligheter för homosexuella att få en välsignelseakt, men att man inte – än så länge, då – skulle kalla det här för en vigsel för både hetero- och homosexuella. Det är där du står idag, eller?

Ja, det är något som jag har pläderat för ända sedan den här utmärkta utredningen av Holsten Fagerberg och Barbro Gustafsson lades fram 1974 – *De homosexuella och kyrkan*. De pläderade ju för det redan då, men det har nästan inte hänt någonting på dessa trettio år. Välsignelseakter förekommer sporadiskt, men kyrkan har inte på allvar tagit itu med frågan. Det är väl först nu som man på allvar verkligen tar upp den – och då har den egentligen gått lite för långt i och med talet om s.k. könsneutrala äktenskap. I min ålder har man mer än en gång sett pendeln svänga från en ytterlighet till en annan. Det är viktigt att besinna sig och pröva vad som är rimligt. Man kan vara positiv till själva saken – att omvärdera inställningen till homosexuell samlevnad – men ändå besinna sig och inte acceptera alla krav som ställs, och framförallt inte okritiskt ta till sig allt som sägs om rättigheter och diskriminering. Det är en terminologi som lätt låter sig missbrukas. Om man till exempel kritiserar Sharons politik i Israel kan man bli beskydd för att diskriminera judar. Ett sådant missbruk av termerna ligger väldigt nära i den här frågan också.

Utfrågare: Gunilla Gunner (GG) och Kenneth Nordgren (KN)

Hur kärlek, samlevnad och äktenskap kan förstås enligt Bibeln

Jesper Svartvik

Stark som döden är kärleken,
lidelsen obeveklig som graven.
Dess pilar är flammande eld,
en ljungande låga.
Mäktiga vatten kan inte släcka kärleken,
floder kan inte svepa bort den.
Om en man gav allt han ägde för kärleken,
vem skulle ringakta honom?

Höga Visan 8:6–7

Det finns nog inget ämne som engagerar oss i lika hög grad som frågorna kring det som rör våra relationer till varandra och vårt behov av och längtan efter att visa och ta emot kärlek. Det borde väl egentligen inte förvåna oss: »Stark som döden är kärleken« skrev redan Höga Visans författare, för två och ett halvt årtusende sedan. Det är inte en jämförelse tagen ur luften. När han eller hon ville betona hur stark kärleken var – att den är mäktig, riktig och viktig – fanns inget mer kraftfullt att jämföra med än just döden: kärleken i människors liv är lika omistlig som döden är oundviklig. Detta måste alla vara medvetna om som vill närma sig frågorna kring människors sexualitet.

Syftet med denna introduktion är inte att än en gång analysera de duktigt söndertröskade bibelställen som berör eller synes beröra frågan om sexuella minoriteter. Tanken är i stället att studera på vilket sätt debatten har förts med hjälp av tre huvudfrågor: (1) Vilka texter har negligerats? Vilka texter har betonats? (2) Hur har de tolkats? (3) Hur har de tillämpats? Nyckelord är alltså *text*, *tolkning* och *tillämpning*.

TRE FAROR I DEBATTEN

Det är lämpligt att först kortfattat beskriva tre i debatten ofta förekommande felaktigheter. Kanske kan man föreslå att de tre punkterna betecknar hörnen för det fält inom vilket samtalet måste föras; beger man sig utanför detta område blir samtalet sällan givande, knappast verklighetsförankrat och helt säkert kränkande. Texttolkarnas tre största faror är marginalisering, trivialisering och generalisering.

Marginalisering: Längre har kyrkans företrädare valt att förtiga frågan och därmed osynliggöra de berörda. När det svenska debattklimatet under de senaste åren har omöjliggjort att homosexualitet ignoreras har i stället en annan form av marginalisering lanserats. Man menar nu att frågan får alldeles för stort utrymme med tanke på att en så liten andel av befolkningen är homosexuella. Men nog finns det väl en hel del bibliskt stöd för tanken

att det är just de marginaliserade – det vare fattiga, faderlösa och änkor eller andra utsatta grupper – som förtjänar stöd och engagemang?

Trivialisering: Kärleken är både ofrånkomlig och oåtkomlig; med Lewis B. Smedes ord:

Homosexuality is a mystery. But then heterosexuality is a mystery too.

So why should we expect homosexuality to be simple?

»Exploring the Morality of Homosexuality« i W. Wink (red.), *Homosexuality and Christian Faith: Questions of Conscience for the Churches*, Minneapolis 1999, s. 77

Om kärleken är lika stark som det mäktigaste och det mest ofrånkomliga i den mänskliga tillvaron – döden – bör det vara av allra största vikt att denna kärlek inte behandlas lättsinnigt. En andra utgångspunkt är därför att människors behov av gemenskap, närhet, ömhet och sexualitet inte får trivialiseras.

Generalisering: I polemiska sammanhang hör det till vanligheten att lika inte jämförs med lika. Det egna politiska partiets valmanifest jämförs med det andra partiets krassa realpolitik. I debatten om hetero- och homosexualitet förekommer inte sällan ett liknande polemiskt språk: väl fungerande kärnfamiljer jämförs med promiskuösa homosexuella relationer. Det är som om några individers levnadssätt skulle vara karaktäristiskt för en hel grupp människor.

Denna otillåtna generalisering är djupt kränkande för homosexuella som lever i väl fungerande relationer. Den samkönade kärleken kan mycket väl kännetecknas av ömsesidighet, tålmod, förlåtelse, respekt och kärlek – dvs. det som den kristna tron velat främja och befästa. De som gör sig skyldiga till otillåtna generaliseringar förvandlar – perverterar – därmed de kristna dygderna till något otillåtet, ja kanske oförlåtligt. Av debatten att döma är det nog så att det mest hotfulla är just fasta förhållanden som kännetecknas av trohet och ömsesidighet – för dem är det svårare att kritisera. Därför väljer man att pervertera hela fenomenet.

BRUKET AV FÖRVETENSKAPLIGA TEXTER

I DEN MODERNA ETISKA DEBATTEN

Att läsa texter som är flera tusen år gamla kräver en hel del av den ansvarsfulla läsaren. Är de dessutom tillkomna i en annan del av världen och skrivna på främmande språk ökar svårigheterna än mer. Att texterna är kanoniska gör inte tolkningsförfarandet mindre problematiskt – snarare tvärtom. Övertygelsen att texterna har ett budskap som är ägnat för alla tider får inte förväxlas med tanken att de skulle vara tidlösa i den bemärkelsen att det inte krävs någon möda att tillämpa dem många millennier efter det att de nedtecknats.

Ett särskilt problem är frågan hur vi läser texter som anknyter till eller kanske t.o.m. bygger på en världsbild som vi sedan länge övergivit. Hur kan

texter från antiken tillämpas i vår egen tid? I vilken utsträckning är det möjligt att underbygga ett etiskt resonemang med hjälp av texter som förutsätter förvetenskapliga föreställningar? Tiden medger här inte mer än några enkla exempel, men förhoppningsvis kan dessa fungera som grästuvor att hoppa emellan för att se implikationerna på andra områden.

En första grupp är tämligen oproblematiske, nämligen de anatomiska ut-sagorna. Dit hör Bergspredikans ord om att »kroppens lampa är ögat« (Matt. 6:22), uppmaningen: »Du ska älska Herren, din Gud, av hela ditt hjärta« (5 Mos. 6:5) och påminnelsen att Gud »prövar hjärtan och njurar« (Ps. 7:10 m.fl.). Dessa utsagor transponerar vi – medvetet eller omedvetet – till tonarter som är förenliga med moderna medicinska insikter. Inte heller har majoriteten av dagens läsare särskilt svårt att läsa och omtolka Bibels kosmologiska utsagor: »Jorden är« – alltså – »Herrens med allt den rymmer, världen och alla som bor i den« (Ps. 24:1) även om vi inte delar psalmistens uppfattning att världen är platt som en pannkaka. För de flesta är översättningen till moderna tider och moderna språk i de här fallen inte mer komplicerad än när vi anpassar tolkningen av de svenska orden »solupp-gång« och »solnedgång« till en heliocentrisk uppfattning.

Mer intrikat blir det när de etiska implikationerna inte är kristallklara. I sitt tal inför areopagen i Apostlagärningarna förkunnar den lukanske Paulus att »av en enda människa har han skapat alla folk« (Apg. 17:26). Under de många århundradena före Charles Darwin tolkades denna vers bokstavligt; det var en historisk och naturvetenskaplig utsaga. Däremot verkar bibeltexten inte ha varit ett anklagande finger riktat mot de kristna som ägde slavar. Det tycks som om det var först de nordamerikanska abolitionisterna som tolkade utsagan på det sättet. Detta innebär alltså att Apg. 17:26 under 1 800 år tolkades som en utsaga *för* en viss världsbild, men inte *mot* slaveriet. Idag tolkar vi i stället versen med hjälp av ett darwinistiskt filter; det innebär att den inte handlar om arternas uppkomst utan snarare om alla människors syskonskap: *égalité* förutsätter insikten om *fraternité*. Det paradoxala i bibeltextens receptions historia ligger alltså i att den blev banbrytande i den etiska debatten samtidigt som den förlorade sin bokstavliga betydelse.

Ett tungt vägande argument är alltså att vi idag vet mer om naturvetenskap, t.ex. om anatomi, om kosmologi, och också om vår sexualitet, än vad antikens människor gjorde. Vi skulle inte, som Aristoteles på sin tid gjorde, diskutera homosexualitet i samma andetag som vi redogör för olika former av kannibalism: kvinnan som skar upp havandes moderliv och slukade fostren, föräldrar som erbjöd andra att till middag förtära deras barn, mannen som åt upp sin mor, slaven som inmundigar sin kamrats lever osv. Dessa exempel är Aristoteles egna (i Nikomachiska etiken). Givetvis kände man i antiken till homosexualiteten som fenomen. Man kände också till att vissa led av epilepsi, depression och schizofreni, men man försökte inte bota dessa sjukdomar på samma sätt som vi gör idag. Naturligtvis kände man för hund-

ra år sedan till att vissa är vänsterhänta (till exempel nu talande person), men man tolkade denna iakttagelse på ett annat sätt än vi gör idag. Det räcker alltså inte att konstatera att en viss företeelse var känd i antiken; vi måste även beakta vad man i antiken visste om detta fenomen.

Slutsatsen bör därför vara att Bibelns författare inte kände till allt det vi idag vet om den genuina homosexuella orienteringen. Av det skälet bör vi iakttä försiktighet när vi återoppar flertusenåriga texter som stöd för dagens etiska resonemang i denna fråga. Risken är annars stor att frågan om hetero- och homosexualitet trivialiseras och generaliseras.

GUDS HANDLANDE *contra naturam*

Ofta anförs som argument mot homosexuella relationer att de måste vara felaktiga därför att de inte syftar till barnalstring. Detta är inte en biologisk möjlighet; det rör sig således uteslutande om vållust – och därmed är de *per definitionem* förkastliga. Om man menar allvar med detta fortplantningsargument måste det rimligtvis även appliceras på samtliga heterosexuella relationer. I annat fall begär man felet att isolera ett slags sexualitet från en annan. Av de olika argument som framförs i debatten hör därför prokreationstankegången till de allra svagaste. I den marxistiska debatten talar man om makten över produktionsmedlen; ska nu reproduktionsmedlen få makt över vår debatt om människans sexualiteter?

Tankegången är egentligen del av ett större tankekomplex: att det som är »mot naturen« (grek. *para fysin*; lat. *contra naturam*) är felaktigt. Eftersom homosexualitet uppfattas som onaturlig är den otillåten. Detta argument framförs – om än i en förenklad eller vulgariserad form – ofta i debatten i den så kallade insändarteologin: »det räcker ju att man tänker på hur män och kvinnor ser ut när de är nakna för att man ska inse att homosexualitet är fel!« *Contra naturam*-argumentet är emellertid behäftat med flera svagheter: det kan, för det första, lätt missbrukas och måste därför alltid kompletteras med och ofta även korrigeras av andra kriterier. Den som bekantat sig något med diskussionen om slaveriet i den amerikanska södern under 1800-talet vet hur ofta detta argument använts: »Är man född slav så är man för evigt slav. Det är fel att försöka bli fri.«

För det andra, uttrycket *para fysin* förekommer två gånger i NT (Rom. 1:26 och 11:24): i det ena fallet används två mäns intima umgänge av Paulus som exempel på det som är *contra naturam*; i det andra fallet använder samme författare uttrycket för att beskriva Guds eget handlande. Den första texten hör man ofta återopad medan den andra används mycket sällan. Det var enligt Paulus onaturligt att utvidga förbundet mellan Israels Gud och Guds Israel för att därigenom låta icke-judarna, de hedna-kristna, få del av det – men Gud gjorde det i alla fall. Paulus menar alltså att kristendomens existens förutsätter att Gud själv agerade *contra naturam*. Detta är en intressant teologisk tanke.

För det tredje är *contra naturam*-argumentet svårt att tillämpa just i frågan om människors sexuella orientering eftersom alla seriösa debattörer idag är överens om att det finns en *genuin* homosexualitet som personen i fråga varken valt eller kan välja bort. Denna genuina orientering måste vara argumentets lackmustest. »Lär er inte redan naturen. . . « skriver Paulus när han fastslår att långt hår är en vanära för män men en heder för kvinnor (1 Kor. 11:14). Skulle det inte gå att parafrasera hans utsaga: »Lär oss inte redan naturen att vissa är genuint homosexuella?» Det vore ju verkligen *contra naturam* att försöka »bota« dem eller att förmå dem att gifta sig med personer av det andra könet!

KYRKANS KANONISERADE MÅNGFALD

Det påpekas ofta att ordet »Bibeln« (grek. *ta biblia*) betyder »boksamling«, »bibliotek«. Bibeln består av ett stort antal böcker som tillkommit under en tidsperiod som omfattar hundratals år. En svensk motsvarighet till Bibeln skulle, även om den innehöll såväl landskapslagar från 1200-talet som den senaste statliga offentliga utredningen, ändå inte omfatta ett större tidsspän än Bibelns texter.

Vi läser alltid texter i ljuset – och därmed även i skuggan – av andra texter. Detta innebär att begreppet *sola scriptura* blir problematiskt. Bibeltexterna kan, får och *måste* tolkas med hjälp av hermeneutiska principer. Det handlar om att söka identifiera de bärande bjälkarna i det bibliska bygget, eller med Gareth Moores ord:

This shift in the argument does not mark an abandonment of the bible, but a concentration on more fundamental biblical values.

»Homosexuality«, i *Hastings, Mason & Pypier* [red.], *Oxford Companion to Christian Thought*, 2000, s. 307.

Det handlar inte om bibeltro kontra icke-bibeltro, utan om att tolka Bibeln med hjälp av goda hermeneutiska principer. Om det finns flera olika tolkningsmöjligheter måste rimligtvis vissa tolkningar vara bättre än andra; textläsarens uppgift och ansvar är därför att söka de goda tolkningarna och tillämpningarna samt omsätta dem i praktiken. Annorlunda uttryckt, varje bibelläsare har ett tolkningsansvar och en redovisningsskyldighet. Att segla under bekvämlighetsflaggorna »klassiskt kristen«, »bibeltrogen« eller »läsa som det står« förslår kanske i de väl skyddade hemmahamnarna bland likasinnade, men accepteras inte ute på internationellt farvatten.

Den kristna kanon ger uttryck för och – än viktigare – *legitimerar* en mångfald. Detta medför att hermeneutiska principer måste utvecklas och utvärderas. Att åberopa biblicistisk bekvämlighetsflagg är i bästa fall uttryck för nonchalans och i värsta fall för en anti-intellektuell hållning. Det vore ovärdigt att uppvisa sådant teologiskt lättsinne – i synnerhet när den fråga avhandlas som är »stark som döden« och »obeveklig som graven.«

GG: Du har här lagt fast bibeltolkningsprinciper som är väldigt tydliga, och du har också talat om att det måste finnas vissa spelregler, eller några hörn i ett fält där man kan befinna sig i debatten. Men om man samtidigt tittar på hur den väldigt ofta förs, så måste man väl ändå säga att de som inte vill acceptera homosexualitet ofta hänvisar till enstaka bibelord och att de som bejakar homosexualitet ofta hänvisar till huvudteman i Bibeln, eller kanske det du sade: bärande bjälkar i det bibliska bygget. Hur ska man egentligen hantera det här problemet – kan man komma tillrätta med det, eller...?

Man får hantera det med stor ödmjukhet, eftersom man närmar sig texter som är så gamla och så svårtolkade. Om man ska försöka bena upp det, så är det väl framförallt två texter som har spelat roll. Det är ett par texter – i ordets faktiska bemärkelse, alltså två texter – i Tredje Mosebok som har spelat roll i Gamla testamentet, och det är egentligen ett ställe i Romarbrevet – det som jag åberopade tidigare, i Rom. 1 – som har spelat roll när man talar om *para fysin*, det som är mot naturen. Sedan finns det några få referenser, men de tycker jag då egentligen väger mindre tungt. De är inte alls lika centrala.

Både judar och kristna har diskuterat hur de här gammaltestamentliga texterna ska tolkas, och kanske kan det för kristna vara värt att för ett ögonblick studera hur judar närmar sig texterna i Tredje Mosebok. I en nyutkommen kommentar av Jacob Milgrom i Anchor Bible-serien – mycket ansedd, i tre band – säger han att vi måste läsa den här texten bokstavligt, precis som det står. Då handlar detta om judiska män som befinner sig i landet Israel. Det handlar alltså inte om kvinnor, det handlar inte om icke-judar, det handlar inte om dem som är utanför. Och då letar han efter orsaken till det hela, att judendomen ofta har upplevt sig vara en liten religion där prokrea-tionsargumentet är viktigt – inte för att definiera de frågor vi diskuterar nu, utan därför att man så gärna vill att religionen ska leva vidare också i nästa generation. Det är därför det har varit viktigt med familjebildning osv. Och så säger han att det ju vore *contra naturam* att tvinga de här homosexuella männen i Israel av judisk tro, som budet omfattar – att tvinga dem att gifta sig. Det vore ju *contra naturam* – så därför är det rimligare att de får adoptera och därmed kan föra den judiska tron vidare.

Där ser man hur helt annorlunda argumentationskedjan kan gå, därför att man har andra utgångspunkter. Man läser exakt samma text men löser så att säga problemet, som texten ställer läsaren inför, på ett helt annat sätt. Jag har aldrig stött på detta i kristna sammanhang. Den andra texten är då som sagt Romarbrevet, och där har jag redan sagt något om att det är *para fysin*-argumentet som dominerat: man har bytt ut en livsstil mot en annan livsstil. Det är då klart, tycker jag, att när vi kommer med vår definition av homosexualitet – som är ett modernt begrepp – till texterna och frågar: säger den här texten i Romarbrevet 1 någonting om dem som *inte* har bytt ut sin livsstil, gått från A till B, gjort ett aktivt val? – så måste man säga att det gör

den ju inte riktigt. Så det är egentligen märkligt att den här frågan har kommit att bli så ofantligt stor som den har blivit, med tanke på hur litet stödet är: inte bara de texter som utgör – som fader Axel sade här – ett litet nej i den här frågan, utan också alla de texter som utgör ett litet ja till heterosexuella relationer. För i Gamla testamentet finns det ju en hel del texter som diskuterar polygami, och i Nya testamentet finns det en hel som talar om det celibatära livet. Så den här kärnfamiljen, »family values« som det brukar heta i den amerikanska presidentvalsrörelsen vart fjärde år, är ju inte en stor fråga. Man kan undra hur det kommer sig att Nya testamentets asketiska tro blev en fertilitetskult, med en man, en kvinna och ett antal barn – hur det kunde komma sig egentligen.

GG: Det du tänker dig – den väg som du visar som framkomlig – är ändå att man måste gå in och ta de här enskilda bibelställena, och föra diskussionen där? Det går inte att överbrygga mellan dem som väljer att bara plocka ut det eller ta bredare teman?

Nej, samtalet får ju fortsätta föras. I bästa fall är det ju som i Ordspråksboken, att som »järn skärper järn«, så skärper den ena exegeten den andra, och att man kan lära sig mer av de här hermeneutiska principerna alltefter som samtalet fortsätter. Så det är väl bra. Men jag tycker samtidigt att man skulle kunna vara så provocerande i den här frågan att man säger att den som menar att en utsaga från Tredje Mosebok är relevant för kristna utanför landet – som inte är judar – samtidigt måste motivera varför andra texter, några verser upp eller några verser ner, inte är eviga, utan varför de då är tidsbundna. Det står till exempel i samma avsnitt att man ska avhålla sig från viss föda. Ganska många kristna – majoriteten – säger ju då att detta är något som har getts till Israels folk som ett förbundstecken, och det gäller inte oss. Så därför kan man mycket väl läsa de texterna utan att drabbas av förebråelser vid kräftsivan. Då måste man förklara varför en vers är antingen tidsbunden eller bara gäller vissa människor, och andra verser inte är det. Jag tror snarare man får vända på det. När människor med emfas hävdar att Tredje Mosebokens text är evig, så måste de förklara varför andra avsnitt i den texten inte är det, snarare än att en sådan person skulle ha någon typ av tolkningsföreträde och anses vara mer bibeltrogen.

KN: I din framställning lyfter du fram contra naturam-argumentet som väldigt viktigt i debatten. Jag förstår dig som att du egentligen vill vända på det. Man kan se det man kallar »i linje med naturen« eller »skapelsegivet« från olika perspektiv, naturligtvis. Frågan är ju också kopplad till hela normalitetsdiskussionen som i sin tur är kopplad till: vem har makten att bestämma vad som är normalt? – osv. Har du någon kommentar till den väldigt aktuella diskussionen om vem som bestämmer normalitetens gränser?

Det är en stor fråga, som du själv säger. Det är väl vissa kriterier man använder i kristna gemenskaper för att omsätta evangeliet i praktiken. Då är det väl så att inget sådant kriterium kan stå ensamt. Det klarar det inte av.

Så man kan inte tala om bibeltexten ensam, *sola scriptura*, det har vi insett också i den protestantiska traditionen. Det behövs en tradition som hjälper oss att finna de här hermeneutiska nycklarna. Inte heller naturargumentet kan stå ensamt, tycker jag. För »säger inte redan naturen att . . . « ganska så mycket som vi nu tar avstånd från, kring könsroller och slaveri osv? Det tredje argumentet är då traditionen, eller kanske specifikt i den här frågan ekumeniken: man vill inte gärna rubba status quo. Man vill inte förstöra goda fungerande relationer. Men, å andra sidan: status quo kan ju inte heller vara ensamt. Hade status quo fått råda så skulle vi alltjämt ha sydstatskristna som menade att slaveriet är en »peculiar institution« som måste finnas kvar, Svenska kyrkan hade bara haft manliga präster, och romersk-katolska kyrkan hade på långfredagen bett för de otrogna judarna. Så status quo är inte allenarådande. Det behövs någon typ av »interplay«, samspel, mellan de här tre: vad Skriften säger, i viss mån vad då den naturliga lagen säger – hur vi nu väljer att använda detta svåra begrepp – och för det tredje vad traditionen har lärt oss. Och exakt hur det då ska omsättas i praktiken kanske man inte kan säga så här vid en hearing, men i alla fall får inte *en* dominera landskapet alldeles för mycket, tycker jag.

KN: Du landar i din inledning i en acceptans av kyrkans kanoniserade mångfald. Eftersom du gör det blir en intressant fråga om denna insikt, som du lyfter fram, bör resultera i en mångfald av ordningar också, tillämpat på frågan om mänsklig samlevnad? Eller är något slags uniformitet eftersträvansvärd vad gäller ordning i kyrkan? Ser du någon koppling här från din teoretiska insikt till hur kyrkan bör hantera frågan om äktenskap och samlevnadsformer?

Om jag svarar så här – när jag läste igenom min egen introduktion, tyckte jag att det verkar finnas fyra möjligheter att ta ett steg i tro, där alla verkliga är ett steg i tro. Man kan för det första våga välja bort sin homosexualitet, som vissa skulle anse – de som talar om att bota, eller att detta är någonting man bara inbillar sig osv. Det är ju att verkligen ta ett steg i tro, att hävda att det är detta som texterna säger. Det andra skulle vara att säga: våga förvägra dig själv kroppslighet. Det vill säga, det finns en genuin homosexuell orientering – eller läggning, om man nu väljer det uttrycket – men den får inte omsättas. Den får inte inkarneras på något sätt. Det tredje är att man säger: vi måste våga välsigna det som uppenbarligen finns här. Man tjänar ingenting på att hyssja ner det, låtsas som om det inte finns – att man inte finner språk för detta, som ändå är ett faktum. Och det fjärde är att man säger att man måste våga viga.

Jag tycker att de två första punkterna är väldigt svaga. Den första har Teologiska kommittén, i det här dokumentet som kom ut nyligen, tagit avstånd från: här ska inte botas. Det är fråga om en genuin orientering – det vore *contra naturam* att göra det. Och den andra punkten tycker jag är ganska oluthersk, och man måste ju resonera utifrån sin tradition. Det skulle vara väldigt besynnerligt om en rörelse, som går tillbaks till denna augustiner-

munk som arbetade så mycket mot celibatet – att man ålägger vissa kristna just den celibatära livsstilen. Så det har jag ganska stora problem med, också. Dessutom kan jag väl tycka – jag lyssnade på några tidigare inslag här – att den som drar en gräns också måste definiera var gränsen ska dras. Om man säger att man får vara homosexuell, man får leva som homosexuell, men man ska ändå leva i celibat, så frågar jag: när börjar celibatet? Vad är det som skulle vara otillåtet? Detta måste ju definieras i så fall, väldigt precis. Och det undrar jag om någon kan eller vill. Så den andra punkten tycker jag är ganska svag. Jag landar själv i den tredje och den fjärde punkten, att en kristen kyrka idag skulle kunna våga välsigna och våga viga. Som exeget kan jag inte säga att den ena skulle vara oändligt mycket mer biblisk än den andra, utan då tror jag det är andra kriterier som spelar in: var man börjar sitt resonemang. Om man säger att äktenskap per definition är en man och en kvinna, då handlar det om en välsignelseakt. Och talar man om att det är två vuxna människor som respekterar varandra, att det finns ömsesidig trohet och lojalitet och att man inkarnerar kärlekstanken i sin relation, då är det ju i så fall möjligt, kanske, med någon form av vigselakt. Så det är väl linje 3 och 4 jag själv skulle se är de rimliga idag. Linje 1 och 2 har jag lite svårt att följa.

GG: En följdfråga på det. Just det här med att kunna ha flera ordningar – skulle du i så fall kunna tänka dig att det fanns både linje 3 och 4, det som du föreslog, så att säga inom samma kyrka?

Nu känner jag att ni verkligen frågar mig som privatperson och inte så mycket som exeget. Det är stora frågor, detta, och som ärkebiskopen har sagt så tycker jag många gånger framförallt att det handlar om att bryta tystnaden – att föra ett anständigt samtal kring de här frågorna. Exakt var Svenska kyrkan landar vet inte jag, givetvis – det vet ju ingen här i rummet – men detta är för mig det absolut viktigaste: alla dessa människor man har mött i enskild själavård, som har farit så illa och som har blivit så illa behandlade, måste upprättas. Om det då sker med linje 3 eller 4 kan jag inte säga, men man måste arbeta för att komma bort från de andra, tycker jag.

KN: Om vi går mera tillbaka till din profession som exeget: hur tycker du då att Svenska kyrkan har använt Bibeln i de senaste decenniernas diskussion kring homosexualitet och olika samlevnadsformer – nu senast i samtalsdokumentet som kom för ett par år sedan? Har du som bibelforskare själv några problem med hur man använder Bibeln i de här officiella eller halvofficiella dokumenten?

Jag har läst dokumentet någorlunda noggrant, så jag kan väl säga att jag i det stora hela håller med om dess innehåll. Jag har kanske några punkter – om vi hinner med det. En första punkt är att man på den förförda utredningens tid försökte särskilja den genuina homosexualitet som vi idag känner till från det som man i antiken talade om. Det vill säga: bibeltexterna hade inte alls med detta att göra. Detta sätt att argumentera tror jag väl inte riktigt håller – till exempel Aristoteles visar ju att han känner till olika former.

Men han kände inte till lika mycket som vi gör. Om jag går tillbaks till mitt exempel med vänsterhänthet: visst visste man under mina föräldrars generation att vissa var vänsterhänta, men man valde då att binda upp vänsterhanden på ryggen. Det gör vi inte idag. Så snarare handlar det om att man idag vet mer om hela fenomenet, än att det inte skulle ha existerat som begrepp i antiken. Där tror jag man behöver hyfsa debatten en smula. Det är väl det ena jag har tänkt på. Det andra tycker jag inte präglar den svenskkyrkliga debatten, men det kan förekomma lite grann ibland till exempel i Amerika: att man har ett slags »Kristus mot kulturerna«-argument. Man säger att Jesus ju inte alls talade om sexuella minoriteter, i alla fall inte särskilt mycket. Det finns ett ställe, möjligtvis, som man skulle kunna återkomma till – men annars talar han inte om detta, och går så att säga emot hela den rådande kulturen. Det kan mycket väl vara så, men jag tycker det är ett farligt argument, för ibland blir det som om man låter omvärlden uppfinna allt det man inte själv tycker om och sedan låter man Jesus avskaffa det. Det är som om judendomen på Jesu tid uppfann patriarkatet och Jesus sedan avskaffar det. Riktigt så enkelt är det väl inte; det har en längre historia, och det tog inte slut så snabbt. Eller att urkristendomen egentligen avskaffade slaveriet, men att det tog oss 1 800 år att komma fram till det. Så ibland blir det en anakronistisk syn, tycker jag själv – inte så mycket i den svenskkyrkliga diskussionen, men i amerikanska rapporter där man helt enkelt gör Jesus för ojudisk. Man placerar inte in honom i sammanhanget. Det är två punkter jag har tänkt på.

KN: I din inledande framställning rekommenderar du implicit också bibelläsare att identifiera de »bärande bjälklagen« istället för att se flisorna, då, som kan användas som tillhyggen i debatten. Men vilka är de här bjälklagen som du som bibelforskare själv vill lyfta fram? Du pratar om hermeneutiska principer på ett anonymt sätt. Vilka skulle du vilja lyfta fram, i debatten om samlevnadsformer?

Det ligger något ironiskt i detta att det är lätt att uttala dålig teologi, men den är svår att genomföra för att den inte har så mycket med verkligheten att göra, och det är alltid svårare att uttrycka – om jag nu får ha det anspråket – god teologi, därför att orden verkar så små, men det är lite lättare att tillämpa den därför att den har med verkligheten att göra. Så i det här fallet får det väl vara att man letar – ungefär som Johanna Gustafsson Lundberg sade tidigare – efter innehållet snarare än formen. Det som främjar kärleken, det som bygger upp människor, det som gör att man inte känner sig marginaliserad, det som ger människor ett språk – olika sådana kriterier tror jag man får arbeta med. Jag har inte utarbetat någonting till det här samtalet idag, men dessa kriterier gör – tycker jag – att en hel del faller bort. I den vulgära debatten i Amerika hör man ofta människor som är »mot homosexualitet« – exakt vad det nu innebär vet jag inte, men de är i alla fall mycket emot, och då säger de att nästa fråga kanske blir att vi ska införa polygami, eller att pedofiler ska få härja fritt. Vi behöver inte alls den typen av vulgära

argument. Det är ju bara att tala om innehållet: i det här fallet är det som sagt två vuxna människor, som vill visa omvärlden det man har lovat varandra. Då faller alla de här andra sakerna bort. Är det fler än två – då är det polygami. Och är det inte två vuxna personer så är det också någonting annat. Så jag skulle vilja beskriva de här bjälkarna med hjälp av den typen av väldigt övergripande formuleringar. Jag inser att det då kan låta vagt, men så är det alltid. När man tittar på vad missionärer skrev i sina böcker hem till Sverige så var de väldigt exakta med vad de hade gjort, men när man tittar på vad de skrev i sina dagböcker så är de mer försiktiga. Då säger de: jag har varit närvarande, ett Kristus-vittne, kristendomen har fått ett ansikte osv. – ganska försiktigt uttryckt jämfört med frälsningsstatistiken man skickade hem. Ändå visar dagboksanteckningarna att det är där de uppenbarar sin verkliga teologi.

Utfrågare: Gunilla Gunner (GG) och Kenneth Nordgren (KN)

Kärleksbegreppet i kristen tradition

Werner G. Jeanrond

Det är glädjande att den teologiska kompetensen efterfrågas i Svenska kyrkan och i det svenska samhället, och det är en ära för mig att få medverka här som teolog. Jag är inte här som företrädare för något samfund eller någon kyrka. Enligt svensk statlig ordning är det teologins uppgift att betjäna alla som efterfrågar en teologisk kompetens. Därför är jag glad att vara efterfrågad här.

Teologin reflekterar över den kristna trons innebörd, potential och olika problem, spänningsförhållanden osv. Den pågående debatten, inte bara i Sverige men också här, om homosexuell och lesbisk kärlek, samlevnad och olika former och uttryckssätt för kärlek, har hittills inte i någon högre grad präglats av teologisk reflektion. Dokumentet *Homosexuella i kyrkan. Ett samtalsdokument från Svenska kyrkans teologiska kommitté* har självmant reducerat sina ställningstaganden till etiska problem. På Irland säger man: »If you want to go *there*, you should not start *here*«. Jag vill föreslå att vi inte reducerar homosexualitet till ett etiskt problem, utan att vi betraktar homosexualitet och alla former av kärlek och samlevnad mot en vidare teologisk horisont. Vi får inte bortse från den potential som ligger i att alla människor är skapade, att alla människor är kallade att medverka i Guds rike som kommer.

Teologi är inte etik, även om teologi naturligtvis har med etik att göra. Jag talar alltså inte här som etiker, och inte heller mot etiken, utan som kristen teolog.

KÄRLEK, KÖN OCH RELATIONER

Gud har enligt kristen, judisk och muslimsk tro skapat alla människor som män och kvinnor. All skapelse är »gendered«, könsbestämd. Detta är inget problematiskt, inget att förhandla om; det är så. Detsamma kan man säga om all kärlek. All mänsklig kärlek är »embodied«; utan kropp finns ingen kärlek, och alla våra kroppar är könsbestämda, om vi gillar det eller inte. För mig är inte könsbestämtheten ett problem utan en utgångspunkt för teologisk reflektion.

Denna teologiska reflektion har naturligtvis att göra med den kristna kyrkan. Jag vill reflektera över Guds rike ur kyrkans perspektiv och över kyrkan som gemenskap ur teologiskt perspektiv. Viktigt är att vi ser att alla människor står i ett flertal relationer samtidigt: till medmänniskor i olika sammanhang och varianter, till Gud, till naturen och till sig själv. Alla dessa relationer utgör tillsammans ett nätverk. Ytterligare en reducerande hållning vore därför att säga: vi ska enbart betrakta de sexuella relationerna. Det vore en teologisk omöjlighet, som jag vill varna för. Sexualitet är inte den horisont mot vilken vi som kristna betraktar kärleken, utan kärlek är den horisont mot vilken vi betraktar sexualiteten. Det är viktigt att aldrig reducera människor till deras sexualitet eller sexuella orientering: det vore ett brott mot människovärdet inte bara inom kristen teologi eller ur kristet perspektiv. Människans värdighet, människans värde, är vad jag skulle börja med, inte olika problemformuleringar.

Det finns också en romantisk reduktion, som jag bland annat såg komma till uttryck i ett TV-sänt nyhetsinslag om homosexualitet och denna hearing. Inslaget inleddes ordagrant: »Homosexuella par vill också uppleva ett romantiskt bröllop i kyrkan.« Denna romantiska reduktion är ingen bra bas eller horisont för vår reflektion över äktenskap, partnerskap osv. Den lockar människor i fällan att äktenskap eller partnerskap är en festlig akt. Jag själv, som varit gift i tjugo år, har fått möjlighet att se kärleken, i detta fall en heterosexuell gemenskap, i ett annat och längre perspektiv. Liksom varje annat partnerskap och äktenskap står den gemenskapen i ett förpliktande sammanhang. Vi är förpliktade mot varandra, och om vi ingår partnerskap eller äktenskap i kyrkan är vi förpliktade att stå till tjänst för Guds rike.

KYRKAN OCH ÄKTENSKAPET

Vi måste akta oss noga för att reducera ett parförhållande enbart till sig självt. De tyska sociologerna Ulrich Beck och Elisabeth Beck-Gernsheim har varnat för att isolerade kärleksförhållanden imploderar i det moderna och postmoderna samhället. För mig betyder detta att vi inte kommer vidare i frågan om äktenskap och homosexuell eller heterosexuell samlevnad om vi inte företar en radikal reflektion över kyrkan som den gemenskap i vilken våra liv tillsammans kan gestaltas. I annat fall gör vi något cyniskt, vi erbjuder homosexuella och lesbiska gemenskaper att också implodera i ett slags

äktenskapsfälla. Därför måste vi fundera på nytt över vad det betyder när två människor, oavsett deras »gendered nature«, lovar varandra och den kyrkliga gemenskapen att leva till varandras tjänst i kärlek och förpliktar sig att som gemenskap i kärlek hjälpa till att bygga upp Guds rike. För mig som teolog är detta den horisont mot vilken jag kan betrakta vilka former av samlevnad som helst.

Jag vill alltså varna för tanken att om bara alla människor får rätt att ingå äktenskap så är alla problem därmed lösta. Detta vore cyniskt. Det verkar som om de äktenskapsformer som vi har nu ofta inte riktigt fungerar längre. Därför måste vi fundera på nytt hur vi kan radikalt förnya våra parförhållanden och vilka olika möjligheter till stöd som våra kristna gemenskaper i det sammanhanget erbjuder.

Det betyder att vi enligt min mening inte kan komma vidare i vår reflektion om samlevnadsformer inom kyrkan om vi inte företar vad som med teologisk fackterminologi kallas en radikal ecklesiologisk förnyelse, dvs. en förnyad reflektion över vad som är kyrkans kallelse i världen. Jag skiljer, som ni märker, starkt mellan kyrkans kallelse och statens kallelse. Jag beklagar varenda skilsmässa och varenda partnerskapsupplösning som ett djupt fiasco i Guds rike. Detta betyder inte att jag beklagar att staten tillhandahåller skilsmässa som en möjlighet att juridiskt och socialt ordna de haverier som uppstår, men som teolog kan jag inte föreställa mig ett partnerskap eller äktenskap som inte är livslångt. I annat fall skulle jag direkt begränsa en partner till ett temporärt instrument för gestaltandet av mitt eget liv i stället för att utsätta mig för den konstruktiva transformation och transcendens som varje kärleksförhållande medför. Därför är det viktigt att vi på nytt tänker igenom vad vi gör och vad vi eftersträvar.

Låt mig också säga något om terminologin vad avser partnerskap och äktenskap. Om man, som jag gör, utgår från att allt mänskligt liv är »gendered« kan man inte säga att alla kärleks- och parformer är samma sak. Om vi i ett tankeexperiment föreställer oss att vi gör det som staten kanske kommer att göra och några stater redan gör, nämligen att göra äktenskapet könsneutralt, blir vi omedelbart tvungna att hitta modeller som anger i vilken mån olika äktenskapsformer ändå skiljer sig från varandra. Det kan inte finnas något könsneutralt eftersom allting är könsbestämt. Därför tycker jag inte att detta är någon konstruktiv kontrovers. Konstruktivt är att diskutera om vi kan eller inte kan acceptera att allt liv är könsbestämt.

TOLKANDE TRADITION

Avslutningsvis vill jag varna för den hermeneutiska reduktionismen, som menar att vi bara behöver se vad som står i Bibeln för att lösa alla konflikter. Jag läser Bibeln i en tradition, en tradition som fortfarande är pågående och måste vara det. Jag vill aldrig reducera Bibeln till ett instrument varmed jag hanterar könsbestämthet, som inte var något känt begrepp på Bibelns tid.

Det betyder inte att jag inte har något att lära av Bibeln: jag skulle rentav gå mycket längre än samtalsdokumentet från Svenska kyrkans teologiska kommitté, som huvudsakligen inskränker sina bibelhänvisningar om kärlek till Första Johannesbrevet, som för mig representerar en av de mest begränsade kärlekshorisonter som finns i Bibeln. Jag skulle inbjuda till att läsa Paulus och Lukas, inte minst Paulus, som hjälper oss att se att »försonad mångfald« inte nödvändigtvis är det mest kärleksfulla av begrepp. Konflikt, inte bara en liten rädd försonad mångfald, ger upphov till kärlek. Tänk om de kristna såg konflikten som den utmaning i vilken vår kärlek testas! Det skulle glädja mig om vi kom till den punkten.

BM: Kan du hjälpa oss lite grann att bena ut varför frågan om homosexualitet är så oerhört brinnande, så laddad, tar upp så mycket av debattutrymmet i den kristna kyrkan – det gäller ju inte bara Svenska kyrkan idag. Frågan verkar handla mera om sexualitet, alltså om det som du har skrivit om: om begäret, om kroppen, om erotiken – gamla tabun, om man får säga så, i kyrkliga kontexter. Kan du utveckla lite grann runt detta, för det är bärande begrepp.

Jag vill undvika teologiska föreläsningar här, men jag håller på att skriva en bok om kärlek. Låt mig ge några ofullständiga hänvisningar.

Den kristna kärleksförståelsen kommer från två håll. Den kommer delvis från judiskt håll. Det finns ingen stor skillnad mellan kristen och judisk kärlek, trots att vissa teologer har påstått det – jag tänker på Anders Nygren. Å andra sidan kommer den från den grekiska världen: det romerska riket och den grekiska kulturen.

I grekisk kultur var kärleken ett idealiserat begrepp: i Platons tänkande som idén av det goda, som inte hade någonting med det förgängliga att göra, och i aristoteliskt tänkande, som blev mycket viktigt under det andra kristna årtusendet, bland annat genom Thomas av Aquino. I platonismens och nyplatonismens efterföljd blev kärlek – *summum bonum* – det högsta goda och därmed kroppslös. Från den romersk-grekisk-gnostiska kontexten ärvde den kristna teologin ett visst kroppsförakt: kroppen saknade betydelse för Guds rike. Man kunde föreställa sig en människa som en formad idé, där idén var det viktigaste. Här finns en antikroppslig, antisexuell hållning som blev mer omstridd under det andra kristna årtusendet. Bernard av Clairvaux, som både predikade korståg och den största kristna kärleken, bekämpade på 1100-talet Peter Abelard som förespråkade en mer kroppsbekämpande förståelse av kristen kärlek. Så man kan säga att den kristna traditionen hittills har varit två tusen års kamp om frågan hur vi ska göra med kroppen. Detta ligger naturligtvis bakom alla missförstånd och oklarheter vad gäller homosexualitet.

Men det är bara det ena. Det andra har att göra med den johanneiska kärleksföreställningen som har inneburit en problematisk förening av enhet och kärlek. Som jag redan nämnde är dokumentet om homosexuella i kyrkan genomsyrat av denna tanke: om man älskar varandra är man i Guds kärlek

och – som det står i Johannesevangeliet – man blir kvar i Guds kärlek. I denna traditionslinje var det svårt att tänka sig en pluriformitet – en mångfald av uttryck. Om man kopplar samman detta med den svenska moraliska enhetsstaten – inte nu, men till för hundra år sedan – ser man vilken explosiv blandning det har blivit.

Sedan hänger det ihop med bibelsyn och bibeltrohet som jag antar att mina kolleger i denna hearing redan behandlat, att man försökt reducera homosexualitet till ett problem som går att lösa med bibelhänvisningar. Men den som börjar där har redan förlorat utgångspunkten i varje människas värdighet, och riskerar att reducera människor till sexuella problemområden – som om det funnes en enda människa som inte är ett sexuellt problemområde.

Det här var några hänvisningar. Det är skönt för mig att få leva idag, när vi kan uppskatta att Guds skapelse i sin kroppsliga natur är något som ska förhålliga Gud. Vi behöver inte vara rädda för våra kroppar längre. Vad vi ska vara rädda för är en demonisering där vi kämpar mot vår kroppslighet istället för att se den som en inbjudan genom vilken vi ber, genom vilken vi älskar, genom vilken vi hjälper varandra, genom vilken vi utvecklar framtidsvisioner för hur vi kan leva med varandra.

Det finns ingen gudstro utan kropp. Platon hade fel. Och han var inte kristen.

ML: Det är viktiga aspekter som du har tagit upp. Du har också i en artikel av Barbro Matzols tagit upp tanken på om den här laddningen kan ha något att göra med vad du kallar ett kristet maktutövande. Frågan om makt – är det något som du också skulle kunna utveckla, som en del i varför frågan blir så laddad?

Allt mänskligt samarbete – även kärlek – karaktäriseras av en maktdimension. Även teologi! Det viktigaste är att vi blir medvetna om de maktdimensioner som finns i varje system som människor upprättar. Om det är kyrka, universitet, skola, äktenskap eller partnerskap spelar ingen roll: alla system har någonting med maktutövning att göra. Det är ingenting fel med makt, men det är någonting fel med att reducera andra människor till vanmakt – att ta makt för att exploatera människor. Vi behöver inse att all kärlek även har med makt och rättvisa att göra – och med mycket annat, men du frågade om detta.

Om vi nu tänker oss ett enhetssamhälle som Sverige har varit, och inte bara Sverige – det finns många katolska enhetssamhällen. Jag bodde tretton år på Irland där det då fortfarande fanns ett enhetssamhälle, om än under uppbrytande. I enhetssamhället finns det de som har intresse att utöva makt via moraliska system. Detta förekommer lika mycket i kommunistiska enhetssamhällen som i kristna osv. Då är det viktigt att vi frigör oss från den makt som reducerar andra till vanmakt – till »Ohnmacht« som man säger på tyska – och ser hur vi kan återerövra den makt som hjälper oss att – på tyska är det tydligare: »Macht« och »machen«, att göra – att gestalta vårt

liv. Makt har att göra med gestaltningkraft. Och det som har hänt i fråga om homosexuella och lesbiska kristna är att de reducerats till vanmakt. I den katolska katekesen heter det visserligen som jag också har sagt här: att Gud har skapat oss människor på många sätt och att detta berikar skapelsen – men sedan säger »vi«, som är förmer än »ni« som är mindre, hur ni ska leva. Detta är maktutövning till vanmakt, och det måste jag i Kristi namn kritisera.

BM: Vi kommer då osökt över på att begrepp som enhet och tradition också kopplas till det här, som är ett slags ammunition i debatten. Man ställer dem mot andra viktiga begrepp som kärlek och sanning. Vilket pris har då enheten, kan man fundera kring. Hur högt kan det priset vara?

Jag skulle säga så här att aposteln Paulus var mycket medveten, när han skrev till församlingen i Korinth, om att kärlek har med konflikt att göra och inte med enhet. Konflikt uppstår när vi har olika syn på saker och ting, eller vill utöva makt på olika sätt över varandra, eller om vi anser att vi förvaltar en sanningstradition som andra inte uppskattar på rätt sätt. I en sådan situation tycker jag det är mycket intressant och givande när Paulus i sista versen av kapitel 12 i Första Korinthiebrevet försiktigt rekommenderar oss att betänka att kärlek kanske kunde vara en möjlighet. Vad är då kärlek för honom? Kärlek är det som respekterar den andres värdighet inför Gud. På den grundvalen ska vi sedan hantera våra konflikter.

Motsatsen till kärlek är inte konflikt. Motsatsen till kärlek är hat. Hat betyder att vi inte respekterar den andra människan som en syster eller bror. Det gäller inte bara mellan kristna utan för alla människor, som evangeliet kraftfullt påminner oss om (Luk. 10, och även 5 Mos. 6). Det intressanta är hur vi kan hantera konflikten – men det har vi inte lärt oss i kyrkan. Det gäller för alla samfund och kyrkor som jag känner till – jag har inte träffat på någon som inte i alla år haft dessa skuggor över sig. Det har att göra med den filosofi där sanning alltid har kopplats samman med enhet. Men Paulus var medveten om att varje kärleksförhållande – inte bara det intima kärleksuttryck som också innehåller en sexuell gestaltning – all kärlek leder till revolution, till förändring. Här möts två »egon« som vill bli »själv« med varandra.

All kärlek är en konfliktbehandling, och all kärlek bär med sig kraften till förändring. En förändring är svår för oss människor, särskilt för oss kristna som har indoktrinerats i årtusenden att förändring är något dåligt. Vi måste lära oss att uppskatta förändringens potential. Det är fint att få leva idag, där vi kan tematisera detta utan att skämmas eller skrämmas.

ML: I rädslan som många människor – precis som du säger – har inför förändring, har du pekat på att tradition kan bli något som övervärderas, som kanske tas som en källa till säkerhet. Kan du reflektera något mer över det?

Bara på skämt funderade jag på att börja min inledande kommentar idag med att säga att »allt jag nu kommer att säga är klassiskt«. Om man tittar

på de olika yttranden som stått att läsa i bl.a. *Kyrkans Tidning* – men inte bara där utan också i katolska, anglikanska och presbyterianska tidningar och tidskrifter – så hänvisas det hela tiden till den »klassiska« kristna äktenskapssynen, till den »klassiska« bibeltolkningen, »klassisk« teologi: allt som vi inte vill ska förändras kallar vi klassiskt. Ordet klassiskt blir en symbol som visar på vår ovilja till förändring. Därför är jag skeptisk till allt som kallar sig klassiskt, och jag skulle själv bara ha sagt så på skämt, om jag alls hade sagt det.

Men det betyder inte att vi inte måste tolka den tradition i vilken vi lever. Problemet är att vi saknar avstånd till den tradition som vi själva står i. Det är ett hermeneutiskt problem – ett tolkningsproblem. Det är likadant för alla människor. Vi måste hantera tolkning, och det finns olika sätt att göra det. I den protestantiska reformationen visade man konkret på den erfarenhet och det lidande som i den dåvarande katolska kyrkan blev följden av att tolkningen begränsats till en viss grupp. Naturligtvis är det ett problem när den tolkningsmångfald som finns och måste finnas i varje tradition inte kommer till tals. Den finns därför att det inte existerar någon helt objektiv tolkning av någonting mer komplext än en Första hjälpen-instruktion på ett flygplan – den måste vara entydig, annars blir det kaos. Men en litterär text, en biblisk text, musikaliska verk osv. – de kräver oss som subjekt när vi tolkar. Vi kan inte kliva ur den subjektrollen. Det innebär att ingen tolkning någonsin blir objektiv om den inte är subjektiv. Om vi inte vill vara med och tolka överlåter vi tolkningen till andra subjekt, som ibland har kallat sig klassiska, ofelbara eller lite av varje. Det här är en maktstruktur som måste genomskådas och belysas, kritiskt och självkritiskt, så att inte vi – eller i detta fallet jag, som teolog – går i samma fälla och hävdar att min tolkning är »klassisk«. Varje tolkning måste inbjuda till fler tolkningar. Det finns ingen kristen som har sanningen om allt på fickan och lätt kan plocka fram den. Om hon eller han gör det så ljuger hon eller han.

BM: Du har skrivit och du har sagt, och du berörde det i inledningen, att äktenskapet har både överbetonats och underbetonats i kristen tradition. Kan du utveckla tankarna runt det här lite mer – hur ser du på det, och på det här med varaktigheten som en viktig komponent i förhållandena?

Till att börja med så stämmer det att det inte finns en klassisk kristen äktenskapssyn. Äktenskap har aldrig varit något avgörande för att komma in i Guds rike och är det fortfarande inte. Jesus kritiserade all sin tids romantiska släkt- och familjeretorik och vi kan lugnt göra samma sak idag. Äktenskap är ingen nödvändig form för mänsklig frälsning, utan en möjlig gestaltning av kristen kärlek.

Två dimensioner har man alltid ansett att det finns i äktenskapet, men i olika variationer. Den ena dimensionen är att äktenskap är öppet för barn – prokreativt, åtminstone potentiellt: det finns ju många som inte kan få barn, eller äktenskap som ingås efter fertil ålder så att man för den sakens skull

inte kan få barn. Detta har man insett, och på många håll under det gångna århundradet sagt att äktenskapet inte konstitueras genom barn. Så har det kanske kunnat vara i en juridisk diskurs, men i en kristen diskurs måste äktenskapet gestaltas med hänvisning till den andra dimensionen, nämligen det personliga mötet – och då inte bara ett personligt möte i form av en natts sexuell upplevelse eller så, utan ett livslångt personligt möte där två människor verkligen accepterar varandra inför Gud, med alla de revolutionära möjligheter och den potential som ett kärleksförhållande för med sig. Men man kan inte begära – och så vitt jag kan se, och jag talar som äkta man, är det omöjligt – att två människor ensamma ska kunna åstadkomma detta utan stöd i samhället, kyrkan, familjen, släkten och vänkretsen. Det finns många utmaningar i ett äktenskap: det finns sjukdom, det finns oförståelse, det finns kulturella skillnader – det finns allt möjligt, och då behöver man stöd och hjälp. Jag tycker det är cyniskt när kristna kyrkor och samfund predikar äktenskap utan att samtidigt erbjuda denna hjälp och detta stöd.

Jag menar inte att vi skulle skicka ut prästerna för att fixa alla äktenskap eller partnerskap, men jag menar att vi behöver en pågående kärleksskola i våra kristna gemenskaper. Den kristna kyrkan får inte vara en institution där kärlek förordnas eller regleras – den måste bli en institution där kärlek möjliggörs, genom medmänsklig och medkristen inbördes hjälp. Jag tycker att all skilsmässoforskning som jag har tagit del av trots många skillnader gemensamt har pekat på en sak: att äktenskap och partnerskap i det moderna och postmoderna, globaliserade samhället lämnas ensamma. Den ofta hyllade så kallade kärnfamiljen är en produkt av den industriella revolutionen. Att den nu ensam ska lösa alla mänskliga problem är en fruktansvärd felbedömning. Här måste vi – som jag inledningsvis försökte antyda – finna nya former för att hjälpa varandra att gestalta den livslånga, personliga relationen i äktenskap och partnerskap.

Sedan får vi inte glömma att äktenskap – och i framtiden kanske även partnerskap – också ska vara ett hem för barnens uppfostran och deras möjlighet att komma till liv och utvecklas i ett kärleksfullt hushåll. Jag tycker det är viktigare att tänka sig ett kärleksfullt hushåll – *oikos, oikonomia* på grekiska – än att reducera det till vissa kulturella former som vi upplevt i vissa skeden och lätt betecknat som »klassiska«. Vi måste ha fungerande hushåll där barn kan få kärlek, och jag vill inte vara så förmäten att jag säger att det bara kan ske i ett äktenskap. Det kan ske där människor hjälper varandra. Jag själv växte upp i en storfamilj och har den erfarenheten: min mamma var borta från familjen flera år från det att jag var två år gammal. Hon var mycket sjuk, och då var det mormor som kom in, och andra delar av familjen och grannskapet, och hjälpte till att uppfostra oss. Det vore idiotiskt att reducera allt till kärnfamiljen. En sådan syn på äktenskap är inte helig – den är ohelig.

ML: När du har kommit in på det här vill vi så småningom gå vidare till frågan

om hur du kan se att kyrkan så att säga kan hjälpa till att utveckla nya samlevnadsformer för människor som inte känner att det traditionella äktenskapet passar deras livsförhållanden. Men innan dess skulle jag gärna vilja komma tillbaks lite till frågan om kyrkosyn och kyrkoidentitet som du var inne på. Vad ser du som kyrkans roll i det här? Man kan säga att med en klassisk äktenskapssyn har den mycket av en bevarande roll – samhällets fortbestånd och så. Hur ser du på kyrkans ideologi och kyrkans roll i det moderna samhället, som det ser ut idag?

Jag har sagt och skrivit att jag ser det som kyrkans roll att oavhängigt från staten – inte mot staten men oavhängigt från staten – pröva de gestaltningsmönster som den kristna tron tillhandahåller och vidareutveckla dem. Vi bör inte vänta på att staten reglerar den inomkyrkliga gestaltningsfantasin och potentialen – vi måste göra oss fria från staten. Det har ju skett med Svenska kyrkan, och det välkomnar jag och ser därför stora gestaltningsmöjligheter i framtiden. Det betyder inte att vi upprättar något slags fiendskap mellan kyrkan och staten. Förhållandet kan vara konfliktfyllt, men konflikt är som sagt en grogrund för kärlek – inte motsatsen. Men inom kyrkan tycker jag att vi måste se att det som kyrkan är kallad att bygga upp är Guds rike, inte den svenska staten. Det är en stor skillnad. Men Guds rike har vi ingen blåkopia på. Det skulle vara hemskt om vi hade det, för då skulle ju alla underordnas ett befintligt maktsystem – men i gudsríkets uppbyggnad är var och en som är döpt inbjuden att aktivt medverka. Det betyder att kyrkan ska gestalta en gemenskap som byggs på kärlek – inte på romantisk kärlek men på den dyrbara kärlek (för att nästan citera Dietrich Bonhoeffer) där vi verkligen prövar oss fram till hur vi kan stödja varandra trots våra olikheter. Hur hanterar vi våra olikheter och konflikter, hur blir vi ett exempel för staten och världen – inte som en lätt försonad mångfald? Det begreppet tycker jag inte är till någon hjälp vare sig i ekumeniska eller inomkyrkliga sammanhang, jag är kritisk mot det.

Jag är också kritisk mot begreppet identitet. Vi »har« ingen identitet. »Identität«, sade den tyske filosofen Martin Heidegger, »ist Aufgabe – nicht Gabe.« Det betyder att identitet är något som vi är förpliktade att arbeta med – inte något som vi har på fickan för att använda mot alla andra och över allas huvuden. Vad vi måste lära oss är vad det innebär att vara en gemenskap som tillsammans söker sig fram, utan perfektionskrav, så att vi frigör den gestaltningskraft som vi har och som självklart måste illustreras genom vår tradition, där Bibeln är en stor del men inte den enda. Det finns också biografier av stora och små människor som kan hjälpa oss fundera över hur vi kan leva på ett annat sätt. Men jag har känslan – och det gäller inte bara för Svenska kyrkan – att de flesta samfund och kyrkor idag, om inte alla, sitter och väntar på att någon ska komma och berätta för dem hur de ska göra. Men det har vi ju redan haft! Det är ju precis det som vi tror att Jesus har gjort: att han har inbjudit oss att i hans fotspår gestalta ett gemenskapsliv. Men vi har hela tiden väntat på att det skulle komma från något

annat håll: från staten, Vatikanen, från jag vet inte vilken synod, eller Kyrkomötet. Men Kyrkomötet kan inte så säga vikariera för de vanliga kristna. Ingen kan tro i mitt ställe. Jag måste tro själv, och gestalta denna tro tillsammans med andra, i kritisk och självkritisk ödmjukhet och i en hållning av bön.

ML: Det här är ju också intressant. Ska kyrkan stärka individen, eller handlar det liksom om ett aktivt handlande ut i samhället? Bara för att förtydliga.

Jag tycker att här finns en ömsesidighet. Jag kommer precis från en konferens i Leuven, som behandlat subjektivitetsdebatten, och har detta färskt i huvudet. Där hade man insett – oavsett om bidragen var kristna eller icke-kristna – att ingen människa kan bli ett subjekt av sig själv. Vi behöver varandra, och vi behöver gemenskapen där vi ingår. Men förhandlingen som är så svår handlar om hur vi å ena sidan stödjer det individuella och å andra sidan förpliktat det individuella subjektet att stödja en gemenskap. Vi kan inte bli subjekt utan kärlek, och vi kan inte bli gemenskap utan subjekt – annars är det ett förtryck. Denna »förhandling« måste vi föra på nytt: vad innebär det att vara ett enskilt troende subjekt i en troende gemenskap? Enligt min uppfattning är det mycket viktigt att vi inte kan säga att det är kyrkan som tror. Det kan vi säga metaforiskt. Den enskilde kan tro – tro i bemärkelsen att satsa sitt liv i denna trons gemenskap. Vi kan aldrig säga att någon institution kan älska. En institution kan inte älska. Du och jag kan älska, och därför är det viktigt att vi befriar oss från alla illusioner om att någon annan kan älska, hoppas eller tro i mitt ställe – det går inte.

Samtidigt kan jag inte göra det ensam, utan de andra: de andra som är vid liv nu, som har funnits och som kommer att finnas – vad som i kristet språkbruk kallas de heligas gemenskap, och i vilken jag vill ingå. Här måste vi ha både en vidare horisont och en tydligare blick för den enskildes möjligheter och begränsningar i en kärleksgemenskap, så att vi inte överlastar den enskilde och säger: »du ensam bär kyrkan« – vi skulle alla gå under direkt. Eller att »kyrkan tror för mig« – det är inte heller möjligt. Inte ens kyrkorådet kan tro för mig. Kyrkorådet är till för att organisera vissa saker – men inte min tro, det kan jag bara göra tillsammans med andra. Här skulle vi kunna se och uppskatta den enskildes roll i kyrkan. Tyvärr ger den nya svenska kyrkoordningen inte mycket hjälp för den processen. Den ger antydningar här och var. Det behövs en tydligare ecklesiologi, en tydligare syn på kyrkans kallelse att vara den gemenskap där det heterosexuella eller samkönade partnerskapet och äktenskapet kan utvecklas.

ML: Då kommer vi alldeles lämpligt över till frågan om hur du ser att kyrkan kan hjälpa människor att gestalta varaktig, kroppslig kärlek – heterosexuellt och homosexuellt. Är partnerskapet den rätta vägen? Ska vi söka andra ord eller former, och behövs det i så fall en särskild teologi för dessa andra former och ord?

Jag tycker det behövs en teologi som granskar alla former av kristen samlevnad. Så fort vi särskiljer vissa former har vi upprättat en »vi« och »de«-

relation, oavsett vem det gäller. Det har hänt även i *Homosexuella i kyrkan*, trots förordet till detta dokument, i och med att man reducerat allt till ett etiskt problem vilket jag djupt beklagar. Jag tror att vi inte kan förvänta oss att kyrkan hjälper oss gestalta den sexuella dimensionen av vår kärlek: det måste vi själva göra. Men kyrkan – vi troende gemensamt – kan utveckla en människobild i Kristi efterföljd där vi kan se vad en värdig kärlek är, och värdiga sexuella uttryck osv. Sexuella uttryck är inte det enda i kärleken, utan en del av en kärleksyttring. Här måste vi akta oss för att förvänta oss för mycket av kyrkan och för lite av individen, eller för mycket av individen och för lite av kyrkan. Vi måste »omförhandla« sambandet mellan subjekt och gemenskap. I fråga om skapelsetron, som jag har försökt utveckla den, ser jag inga skäl till att vi inte skulle kunna hitta former som vi accepterar, och kunna acceptera alla. Men oavsett formerna är det viktigt att vi, när vi ingår äktenskap eller partnerskap, gör det i en offentlig akt där vi förpliktar oss inte bara till varandra utan också till kyrkans kallelse. Den dimensionen vill jag betona – det handlar inte, som det sades i TV-nyheterna, om lite romantiska bröllop. Det handlar om ett livsprojekt. Vi kan inte leva ensamma utan gemenskap, och utan den enskilde kan gemenskapen inte vara gemenskap.

BM: Hur finner vi då ett nytt ord för ett samkönat kärleksförhållande, om man ska reservera ordet äktenskap för ett heterosexuellt par?

Det spelar ingen roll för mig vilka ord vi hittar. Jag tycker att oavsett vilka ord vi prövar – och allt sådant måste prövas – ska vi inte försöka dölja att all samlevnad och all kärlek och all tro är könsbestämd. Annars förstör vi den skillnad som vi har, och skillnad är grogrund för kärlek.

Utfrågare: Mia Lövheim (ML) och Barbro Matzols (BM)

Ecklesiologiska perspektiv på samlevnad och äktenskap

Sven-Erik Brodd

Kyrkovetenskap som akademisk disciplin arbetar med frågeställningar som rör den kristna kyrkan och oftast med systematisk-teologiska och kyrkohistoriska metoder, någon gång med hjälp av beteendevetenskap. Arbetet brukar avgränsas med hjälp av begreppet ecklesiologi. Man kan förenklat säga att ecklesiologin har två referenser: dels är den ett objekt för studier, dvs. kyrkan som teologiskt och historiskt fenomen, dels själva det akademiska studiet, dvs. i det här fallet kyrkovetenskapen.

Frågan är då vilka perspektiv som ecklesiologin kan tillföra ett samtal om äktenskap och samlevnad i kyrkan. Vad jag kan göra är att ge några exempel på ecklesiologins betydelse för dagens tema.

Grundläggande för synen på samlevnadsformer i kyrkan är att kyrkan själv är gemenskap (*koinonia/communio*) mellan personer och att denna gemenskap är grundad i dessa personers först kollektiva och därefter personliga gemenskap med Gud Treenig. De olika gemenskapsformerna måste då teologiskt sett återspegla vad kyrkan är. De förhåller sig som en substruktur till en överordnad struktur. Det betyder också att kyrkan inte är summan av sina delar utan delarna får sin funktion och identitet av helheten. Kyrkan är vad som kallats en korporativ person, ofta uttryckt i Nya Testamentet genom analogin Kristi kropp. Ur den grundläggande kategorin gemenskap har sedan deducerats andra kategorier som framställer kyrkan som gemenskap. Exempelen som här ges är slumpvis valda.

Den mest frekventa beskrivningen av kyrkan i Nya Testamentet är *Kristi kropp*. Båda könen är inkluderade i Kristi kroppsanalogin. Tanken på kyrkan som *Kristi brud* inkluderar också både män och kvinnor. Inom ecklesiologin finns en könskonstruktion som inte är helt att hänföra till social eller biologisk konstruktion, även om båda har spelat en roll under historiens lopp. Man skulle kunna tala om en teologisk könskonstruktion.

En annan vanlig idé om kyrkan är att den beskrivs som en familj, *familia Dei*. Den är vanlig såväl i romersk-katolsk som i »frikyrklig« ecklesiologi. I inget fall av hur man bestämmer kyrkan som familj är den västerländska kärnfamiljen, som såg ljuset på 1800-talet, själva utgångspunkten. I afrikansk teologi har familjebegreppet kommit att vara särskilt framträdande efter den romersk-katolska biskopskonferensens skrivelse *Ecclesia in Africa*.

Familjekategorin är naturligtvis inte mindre komplicerad än andra ecklesiologiska temata. Ett exempel är barnskapet. Genom dopet föds en människa på nytt (nya födelsens bad) till att vara Guds barn som har, för att citera en senmedeltida teolog, Martin Luther: kyrkan till moder och Gud till fader. Samtidigt är dopet, som framhävs framför allt av ortodoxa teologer, vigningen in i det allmänna prästadömet, i det konungsliga prästerskapets ansvarstagande. Den döpte blir ett subjekt i kyrkan.

En annan typ av social gemenskap som kan härledas ur begreppet *communio* eller *koinonia*, gemenskap, är *kloster, ordnar och kommuniteter*. Olika typer av gemenskap bygger på att den enskilda individen samtycker till, och offentligt tillkännager, att han eller hon vill leva i ett kloster, till exempel, utan personliga ägodelar (fattigdom), ogift (kyskhet) och under ett givet regelverk (lydnad). Dessa kloster och kommuniteter har en tvåfaldig ecklesiologisk betydelse. Dels är själva kommuniteten som sådan, kyrka i någon mening, dels påverkar de uppfattningen om den kyrka som omfattar kloster och ordnar till skillnad från kyrkor som inte gör det.

KYRKANS SAKRAMENTALITET OCH ÄKTENSKAPETS

Ytterligare en sådan gemenskapskategori är då äktenskapet. Utifrån olika typer av sakramentalitetsbegrepp har frågan diskuterats om äktenskapet är ett sakrament eller inte. Stundtals har celibatet ansetts vara ett högre stånd än äktenskapet och i det kristna enhetsområdet, den s.k. kristenheten, har frågan om kyrkligt och borgerligt varit påträngande (jfr lutherdomen). Utifrån olika moderna sakramentsbegrepp har synen på äktenskapet som ett utflöde ur kyrkan som ett grundläggande effektivt tecken och instrument för Guds rike aktualiserats. Det finns i diskussionen om sakramentaliteten generellt sett ett försök att balansera en juridiskt och institutionellt dominerande uppfattning. I Svenska kyrkan har framförallt den juridiska äktenskapsuppfattningen dominerat.

I Nya Testamentet, med kraftigt arvegods från Gamla Testamentet, beskrivs det nya förbundet (kyrkan) som Kristus instiftade med eukaristin ofta med hjälp av begrepp och bilder som är hämtade från sexualitetens sfär. Exempel på den här tematiken är födelse, kyskhet, äktenskap, brud/brudgum och jungfru. Samtidigt, som jag nämnde, är tolkningsnyckeln varken en biologisk eller sociokulturell könskonstruktion utan en tredje, teologisk konstruktion som på olika sätt inkluderar både det sociala och det biologiska men som går utöver båda två, som transcenderar dem.

BEHOVET AV FORSKNING OCH STUDIER

Avslutningsvis vill jag påpeka behovet av grundläggande forskning och vidare studier omkring ekklesiologi, kön och samlevnad. Det finns emellertid några doktorsavhandlingar inom kyrkovetenskapen som bör nämnas: Nina Edgardh Beckmans om kvinnogrupperns sätt att vara kyrka, *Feminism och liturgi – en ekklesiologisk studie* (2001), Mikael Mogrens *Den romantiska kyrkan* (2004) som behandlar frågan om köns- och kyrkokonstruktion i romantiken, och Kjell Blückererts avhandling *The Church as Nation* (2000) som också har en könskonstruktion i sig. Ett exempel är också Birgitta Laghés arbete om Paulina Mariadotter och hur hon konstruerar en social gemenskap (*Den evangeliska Mariavägen till enhet* 2004).

I detta hus vill jag lyfta fram ett projekt där det kyrkovetenskapliga perspektivet är viktigt, nämligen om aids- och hivproblematiken i Afrika söder om Sahara där 80 procent av de troende är smittade av hiv och aids. Vi ska nu undersöka hur detta påverkar kyrkans självsyn där.

Ur kyrkovetenskapligt perspektiv finns mycket att göra vad gäller samlevnadsformer i kyrkan. Det finns mycket stora kunskapsluckor när man går in och tittar närmare på detta. Jag vill lyfta fram några avslutande exempel:

- Förhållandet mellan individ, person och kollektiv i gemenskapskonstruktionen. Det gäller inte bara kyrkan i stort, det gäller äktenskapet, det gäller andra samlevnadsformer. Det finns två och en halv miljoner människor i ensamhushåll i Sverige. Vad har kyrkan för teologi om det?

- Den av mig här lanserade tanken på en teologisk könskonstruktion har uppenbarligen stor betydelse inom ecklesiologin. Vad har det för betydelse när vi diskuterar frågan om samlevnadsformer i kyrkan?
- Hur olika samlevnadsformer i kyrkan förhåller sig till uppfattningen av kyrkan som helhet. Vad är det, till exempel, för kyrkosyn vi har när vi bestämmer vad som är ett äktenskap eller inte?
- Slutligen, och mycket aktuellt i frågan om vigsel av vad som i den gammalkatolska kyrkan i Europa kallas »same sex blessings«: Vilka normer har betydelse för den ekumeniska diskussionen om samlevnadsformer, och hur kan olika ställningstaganden verka destruktivt eller konstruktivt vad gäller kyrkans enhet?

Det är min uppfattning att man inte bara i den svenska debatten fokuserat på etik och i någon mån antropologi och socialvetenskap, och att ecklesiologin och stora delar av den systematiska teologin lämnats utanför. Det har lett till omfattande kunskapsluckor i diskussionen.

BM: Vi dyker rakt ner på frågan om den teologiska könskonstruktionen. Du nämner vid två tillfällen det som ett alternativ till den biologiska och sociala konstruktionen, och du säger att det är något som transcenderar den. Vad menar du? Kan du konkretisera?

Om man tittar på hur Nya testamentet behandlar frågan om Kristi kropp, och till exempel frågan om kyrkan som Kristi brud, eller för den delen Jungfru Maria som förebild för kyrkan – som ju är en känd uppfattning hos Luther – så inkluderar de här begreppen både män och kvinnor. Man kan inte närma sig de här frågorna utifrån en social konstruktion. Man kan inte närma sig dem utifrån en biologisk konstruktion. Vad är det då?

I kyrkans historia har man tänkt på lite olika sätt. Ett är att skjuta hela problemet på framtiden och säga att det här är en eskatologisk utsaga. Det handlar om himmelriket, när det väl kommer. Där upphävs könsskillnaden. Men så har det inte alltid varit. I vissa regelverk under medeltiden, till exempel, likställdes munkar med kvinnor. Kyrkan är inte bara en eskatologisk verklighet. Det är samma kyrka i himmelen och på jorden, och kyrkan är alltid också en social verklighet. Vilka konsekvenser det här får vet jag inte riktigt och det skulle behöva undersökas.

BM: Hur förhåller sig då tanken på en teologisk könskonstruktion, som du nu talar om, till den feministiska diskursen och diskussionen om könskonstruktion? Det är ju en bred, stor forskning som pågår och har pågått under längre tid, där man talar om de dikotomier som finns. Det här metaforspråket du använder talar ju också om rent-orient, om jungfrudom osv. Vad gör du i din modell med de feministiska landvinningarna eller forskningarna? Hur tar du in det i din tanke?

Det här med rent och orient faller utanför den här diskussionen, tror jag. – Ingen ska tro att det finns något som heter feministteologi, utan det finns ett antal rättså olika feministteologier eller feministiska diskurser. Men några har läst det här, och där hörde jag nu då att den här tanken har framförts

som en humanistisk tanke: att någonstans upphävs skillnaderna mellan det manliga könet och det kvinnliga könet. Det är inte bara frågan om manligt och kvinnligt, som ju är en annan konstruktion, utan det manliga könet och det kvinnliga könet. Men det här måste vi titta på.

BM: Kan du säga vad den teologiska könskonstruktionen som tankefigur har för konkret betydelse för frågorna om kärlek, samlevnad och äktenskap?

I kyrkan alltså?

BM: Ja.

Det är väldigt viktigt att jag talar om kyrkan, hela tiden. – Det har den konsekvensen att man måste ta in det eskatologiska perspektivet i diskussionen. Man måste ta in det faktum att i himmelriket, när detta förverkligas i sin fullhet, så finns inte de här könskategorierna. Och eftersom kyrkan har till uppgift att på olika sätt föregripa himmelriket, och samtidigt är en social verklighet, så måste det på något sätt få genomslag i samtalet.

BM: Men när det gäller äktenskap/samlevnad, så är det ju en konkret relation här och nu vi talar om. Det är ju inte det eskatologiska, om det är två människor av olika eller av samma kön som vill leva med varandra.

Men är du säker på att det inte rymmer något eskatologiskt, också äktenskapet?

KN: Men skulle då detta upphävande av könen ifrån ett eskatologiskt perspektiv kunna tas till intäkt för att hävda att kyrkan bör öppna sin äktenskapssyn också för samkönade relationer – här och nu?

Ja, det vet jag ju inte. Vi måste få det här undersökt, vi måste få det här diskuterat. Det har ju liksom inte varit tröskat, om jag säger så. Men visst – eftersom kyrkan fortfarande är både en social företeelse och en eskatologisk företeelse, och de måste hållas ihop, så måste man kunna tänka sig att det här på något sätt påverkar diskussionen. Javisst – annars hade jag ju inte nämnt det.

KN: Frågan om sakramentalitet kopplad till kyrkans äktenskapssyn är också viktig och ekumeniskt laddad. Låt oss gå in på det. Hur ser du på Svenska kyrkans äktenskapssyn idag, kopplad till frågan om sakramentalitet?

Ett problem när det gäller alla kyrkor, vågar jag nog påstå, är att man har en väldigt dåligt utvecklad teologi om äktenskapet. Och Svenska kyrkan avviker inte på någon punkt från det. Jag har försökt titta på det här i olika omgångar och av olika skäl, och Svenska kyrkan saknar ju en teologi om äktenskapet. Man saknar också en teologi om vigseln. Vad är vigseln för någonting? Det är mycket enkelt, det är bara att slå upp handboken och så läser man innantill och ser: vad säger kyrkan om vad vigseln är för någonting?

Med tanken på kyrkan som sakrament menas att kyrkan är ett effektivt tecken och instrument för Guds rike, för Jesus Kristus. Det finns en amerikansk teolog som heter Paul Tillich och som har betytt mycket för utvecklingen av sakramentalitetsbegreppet. Att ett sakrament är ett effektivt tecken och instrument uttrycker Tillich så att det är en symbol, som har del i det

som den symboliserar. Det finns en sorts identitet mellan Kristus och kyrkan – och då talar jag om Kristi kyrka. Alla de här Kristi kropps-begreppen, att kyrkan lever i Kristus och förmedlar Kristus, och att Kristus är närvarande i världen genom kyrkan – det där kan man säga när man lever i ett pluralistiskt samhälle. Det kunde man inte säga i den gamla kristenheten. I den gamla kristenheten, när enheten mellan kyrka och samhälle var total, eftersträvade man sakrala zoner: »sacrum« betyder avskärmad. Men i ett pluralistiskt samhälle har kyrkan en ny möjlighet att fungera som tecken och instrument i samhället, vara ett sakrament för världen. Och om det är så, så borde nog existentiellt viktiga former för att leva det kristna livet relatera till kyrkan som effektivt tecken och instrument i världen. Men det där är inte lätt.

Vi kan återkomma till det här med sakramentaliteten, men får jag hoppa tillbaka till frågan om den teologiska könskonstruktionen. Det finns en fara med den också. Om man till exempel som Luther gör Maria till prototyp för kyrkan, och säger att både män och kvinnor är en del av denna Marias förebildlighet för kyrkan, så har detta varit en av de emancipationsstrategier som kvinnor har haft tillgång till för att så att säga hävda sin roll i kyrkan. En inklusiv teologisk könskonstruktion kan beröva kvinnorna vissa initiativ eller anspråk som de har haft. Det är en risk. Samtidigt menar jag att vi nog har kommit så långt i utvecklingen av jämställdhet mellan man och kvinna nu att man kanske kan lämna de fördelarna bakom och gå vidare.

BM: Får jag ställa en fråga i anslutning till detta då. Innebär inte tanken på en teologisk könskonstruktion och upphävandet av könen också ett upphävande av sexualiteten – en asexualitet?

Det är också en risk, absolut. Men man måste diskutera detta. Det som är det viktiga är att vi nu, tror jag, har hamnat i en situation där vi måste hålla samman det eskatologiska och det sociala, den eskatologiska verkligheten och den sociala verkligheten, i den kristna kyrkan. Vi har erfarenheter av att man kan gå åt det ena eller det andra hållet, och så gräver man ner sig i något dike någonstans. Också sakramentalitetsfrågan är ju ett sätt att hålla ihop det här.

KN: Om Svenska kyrkan skulle komma fram till ett beslut om att införa en kyrkohandboksreglerad välsignelseakt för ingående av partnerskap, eller gå ännu längre och öppna äktenskapet, om detta nu kommer att beslutas av staten – det är många »om« här, men låt oss i alla fall spekulera lite grann kring det. Om det blir en ny handboksreglering som öppnar för homosexuell samlevnad med kyrkans välsignelse, eller till och med äktenskap – vad skulle det innebära för kyrkans syn på sig själv, från ett kyrkovetenskapligt perspektiv? Är det radikalt omvälvande, eller vad innebär det för kyrkans syn på sig själv?

Då menar du Svenska kyrkans syn på sig själv?

KN: Ja.

Det är ju redan på det sättet att de som lever i homosexuella relationer –

jag vet nu att det är farligt att säga det, men de som lever tillsammans av samma kön – de är ju en del av Svenska kyrkan redan. Om de är döpta och praktiserande så är de ju Svenska kyrkan. De »förhåller sig inte till« Svenska kyrkan utan de är en del av Svenska kyrkan redan, vad man än gör. Det är ju så. Och när man talar om Svenska kyrkans uppfattning så är ju också deras uppfattning en del av den uppfattningen. Jag måste säga det först.

Om jag var kritisk mot bristen på äktenskapsteologi i Svenska kyrkan, och om jag var kritisk mot uppfattningen om vad vigseln är, så måste ju Svenska kyrkan först klara ut vad man menar med det. Annars får man ytterligare en akt som man så att säga inte vet riktigt vad den betyder. Och om man gör saker och ting som man inte vet vad de betyder så blir de ju i viss mening meningslösa. Så jag skulle först vilja se: vad är äktenskap, vad är vigsel, i Svenska kyrkan? Sedan kan man utifrån det diskutera frågan om hur man ska lägga upp en sådan här välsignelseakt, eller vad Svenska kyrkan nu anser att det är.

KN: Vad anser du att det ska vara?

Jag tror att man måste börja ta reda på vad äktenskapet är. Och jag tror att man först måste bestämma sig: är ett äktenskap i Svenska kyrkan ingenting annat än ett borgerligt äktenskap? Är det så att det är något särskilt, något speciellt? Är det så att det är grundat i dopet, och därmed endast för kristna människor, eller är det på det sättet att det har samma innebörd som i islam eller var som helst? Om man väljer den senare positionen – som jag tror är förhärskande i Svenska kyrkan – att vigseln är någon sorts allmän välsignelse av det här generella slaget, då tror jag risken är att detta uttrycker en oerhört paternalistisk uppfattning. Om man grundar äktenskap och vigsel i en sorts skapelseteologi, så är ju normativiteten i en skapelseteologi så oerhört stor att anspråken blir universella. Man kan resa anspråk på att alla andra ska tycka som Svenska kyrkan gör. Om man däremot väljer att se detta som en rent kyrklig sak, då måste man utveckla det. Jag har försökt i ett par sammanhang att utveckla sakramentalitetsperspektivet: att äktenskapet på något sätt skulle spegla förhållandet mellan Kristus och kyrkan från Efesierbrevet. Det finns ett över- och underordningsperspektiv där som är problematiskt, men själva principen är användbar. Kyrkan är inte bara Kristi kropp utan också syndens kropp, eftersom den består av syndare som behöver frälsning.

Tanken på äktenskapets sakramentalitet kan lösa vissa problem, till exempel frågan om skilsmässa, där ju Svenska kyrkan teologiskt sett inte heller har någon uppfattning. Om det är så att det kristna äktenskapet speglar förhållandet mellan Kristus och kyrkan, så kan man ju mycket väl tänka sig att det vid någon punkt kan uppstå en situation där det helt enkelt dör bort, där det inte finns längre, där man kan inse att det helt enkelt inte är ett kristet äktenskap. Så ur det pastorala perspektivet finns det också vissa positiva fördelar med det.

KN: Med det här förra alternativet så målar du en fara som du nämnde – »paternalistisk« – samtidigt som du sade att kyrkan nog, med vigselordningen och så, uttrycker att det är mer än någonting skapelsegrundat, någonting allmänt. Men om vi tar det senare alternativet, att exkludera kyrkans vigselordning till att gälla enbart för kristna – skulle inte det utifrån kyrkans självförståelse då tvinga fram att man frånsäger sig vigselrätten och så att säga avhänder sig rätten att förmedla det allmänna äktenskapet?

Det ser jag inte som något problem. Alltså, om jag får vara personlig så tror jag att det är så här att en sådan allmän syn på äktenskapet i vårt samhälle – det har liksom ingen betydelse. Man kan helt enkelt inte motivera ett kyrkligt äktenskap utifrån någon sorts allmänt för alla gällande regler. Jag begriper inte vitsen med det.

KN: Fast i den lutherska traditionen – om vi går tillbaka ända till Luther – så vände sig ju Luther mot en sakramental syn på äktenskapet, och menade att här reglerar kyrkan något skapelsegrundat, någonting som behövs för våra liv i samhället – i världen, alltså.

Man har studerat det där ganska ingående. Det första att säga om detta är att man måste komma ihåg att Luther var en senmedeltida teolog. Han var ingen lutheran. Det betyder att vad han vände sig emot är en aristotelisk-thomistisk sakramentssyn, som juridiskt reglerade äktenskapet utifrån vissa givna filosofiska kriterier. När han i det sammanhanget talar om äktenskapet som en borgerlig sak, till exempel, så menar han: hur reglerar man juridiskt detta? Man måste komma ihåg att det är kristenheten han talar om, alltså en total enhet mellan religion och samhälle. Europa var ju någon sorts religiöst Albanien, det fanns liksom inga zoner där man kunde dra sig undan religionen. När det gäller skapelseordningen – när Luther sedan måste konfrontera detta med turkar och hedningar, så ser hans argumentation anorlunda ut. Den skapelseordning som han talar om är den skapelseordning som dominerar denna kristenhet – inte turkarna. Så det är inte så lätt.

Dessutom är det så att i vissa sammanhang så finns tanken på sakramentalitet, men inte enligt de kriterier på sakrament som utvecklades under senmedeltiden. Jag skulle nog vilja säga att Melanchton går mycket längre än vad Luther gör i tanken på en möjlighet att avläsa äktenskapet sakramentalt. Så det är liksom inte så där vansinnigt nytt, själva tanken. Det som är nytt är att vi har en ny syn på sakramentaliteten idag, som man inte kunde tänka sig på 1500-talet.

BM: I en artikel i boken Kyrkbröllop (Tro & Tanke 1992:9) skrev du: »I kraft av kärleken får äktenskapet en sakramental karaktär.« Kan denna form och denna kärlek, och denna sakramentala karaktär, då gälla i samkönade relationer? Hur ser du på innehållet i den kärlek som ger äktenskapet dess sakramentala karaktär? Vad menar du egentligen?

Det här är inte lätt! Som jag sade finns det olika typer av gemenskaper i kyrkan. Det finns de samkönade familjebildningarna, det finns traditionella

familjebildningar, det finns de här två och en halv miljonerna ensamhushåll – det måste ju finnas en relation till andra människor där också – och också kloster och kommuniteter. I alla finns det – måste det ju finnas, jag tror det är en allmänmänsklig historia – kärlek med. Annars blir livet outhärdligt. I den traditionella diskussionen, som du tar upp här, handlar inte frågan om samkönade äktenskap, vanliga äktenskap och kloster och kommuniteter. Traditionellt har det rört sig om frågan kloster/kommuniteter och traditionella äktenskap – om jag nu får säga det, för äktenskapet är inte traditionellt. Det har ändrats gång på gång under historiens lopp. Och då har krisen uppstått när man har sagt: varför kan man kalla äktenskapet ett sakrament men inte klostergemenskapen? Den är ju också ett tecken och instrument för Kristi kärlek. Det betyder att om man uteslutande ska kalla äktenskapet ett sakrament så måste man föra en diskussion om hur det förhåller sig till celibatet, som ju ibland i kyrkans historia har ansetts stå högre än äktenskapet i någon sorts hierarki. Så det är en viktig fråga.

KN: Vill du avslutningsvis säga något om vilken framtidsväg i Svenska kyrkan som du anser är mest teologiskt motiverad, och möjlig, vad gäller den kärnfråga det kanske handlar om: synen på samkönade relationer och samlevnadsfrågor?

Det här går ju långt utöver det kyrkovetenskapliga perspektivet. Min personliga uppfattning är följande. Ur etiskt perspektiv tycker jag nästan inte att man behöver diskutera det mera. Ur etiskt perspektiv måste kyrkligt erkända samkönade parrelationer vara en sorts ideal, med tanke på att kristna människor som lever i partnerskap faktiskt redan är en del av kyrkan, är kyrka i någon mening. Det är trohet och en rad sådana värden som är viktiga i detta sammanhang.

Historiskt sett har kyrkan i nästan alla meningar av ordet en skuld i förhållande till dem som jag nu lärde mig har kallats för homosexuella från 1874.

Teologiskt sett pågår en diskussion, världsvitt, och den tenderar att skapa nya kyrkosplittringar där alla de stora kyrkorna i världen – inklusive majoriteten av de lutherska – säger nej. Det måste vi ta med i beräkningen.

Så den ena ytterligheten är att de som lever i samkönade relationer är en del av kyrkan redan nu och här och inte kan ifrågasättas, om man inte vill exkommunicera dem. Det andra är att det här skapar ekumeniska problem. Inte att de finns och är en del av kyrkan – det som skapar problem är hur, i det här fallet, Svenska kyrkan agerar med dem. Det betyder att det finns teologiska problem här. Jag är ju en optimistisk person i den meningen att jag tror att de här frågorna går att lösa på ett konstruktivt och bra sätt. Men jag menar, som jag sade inledningsvis, att det måste till ytterligare studier ur det perspektiv som inte har kommit på bordet. Den här utvecklingen har gått mycket fort. Vi lever i en sorts höghastighetssamhälle, där frågor kommer upp och ska lösas på nolltid. Nu talar jag inte om att jag skulle vilja ha en process som pågick i tjugo år till eller någonting sådant. Människor som

lever tillsammans i enkönade relationer och familjer är en del av kyrkan – det är själva utgångspunkten. Frågan är då: hur ska det här regleras? Och då tycker jag att ytterligare något eller några år med intensiva studier, där Svenska kyrkan verkligen kan visa att den menar allvar – precis som det här mötet idag, att man bör lägga ner lite resurser på den här frågan innan man går till beslut. Jag tror att alla parter på det sättet kan bli mera tillfreds.

Utfrågare: Barbro Matzols (BM) och Kenneth Nordgren (KN)

Ekumeniska perspektiv

Homosexuella i kyrkan – en katolsk respons

Axel Carlberg

Först vill jag, på biskop Anders Arborelius vägnar, tacka för inbjudan till denna hearing. Ledningen för Stockholms katolska stift uppskattar att Svenska kyrkan har inbjudit representanter för andra kristna kyrkor och samfund till samtal angående ett ämne som angår oss alla och som har viktiga ekumeniska implikationer.

Under den tid som står till mitt förfogande vill jag framför allt kommentera samtalsdokumentet *Homosexuella i kyrkan* från ett katolskt perspektiv. Efter min inledning är jag beredd att svara på era frågor, alternativt delta i ett gemensamt samtal. För tydlighetens skull, och för att främja dialogen, ska jag presentera katolska kyrkans syn på sexualitet i allmänhet och homosexualitet i synnerhet. Min kommentar präglas också av min erfarenhet och mitt arbete som präst och själasörjare där praktik möter teori och där verklighet konfronterar ideal.

Jag kommer att disponera min kommentar på följande sätt: Först vill jag identifiera de punkter i samtalsdokumentet där det, enligt min mening, råder samsyn våra kyrkor emellan. I andra delen kommer jag att lyfta fram de frågor i samtalsdokumentet som vi inte är eniga om genom att förklara vår syn på sexualitet och samlevnad. Till slut vill jag delge er mina tankar om några andra frågor som tas upp i dokumentet och hur vårt samarbete kan fortsätta och fördjupas på detta område. Jag utgår i mitt resonemang ifrån att samtalsdokumentet representerar majoritetens åsikt inom Svenska kyrkan. Samtidigt är jag medveten om att det inte har som anspråk att formulera en definitiv normativ hållning och att det inom Svenska kyrkan finns en stor mångfald av åsikter som anses vara förenliga med luthersk-evangelisk tro.

SAMSYN

Samtalsdokumentet *Homosexuella i kyrkan* är inspirerat av en tydlig pastoral omsorg. Hur ska vi, som kyrka, öppna dörren för homosexuella personer som så många gånger känt sig utestängda, diskriminerade och oförstådda av den kristna majoriteten? Denna pastorala omsorg är lovvärd och delas av katolska kyrkan. Även i våra församlingar finns det åsikter och attityder som stänger dörren för homosexuella personer; personer som vill och givetvis har samma rätt som alla andra att ta emot evangeliets budskap om frälsning genom Jesus Kristus. Därför vill också vi medverka till att undanröja alla former av orättvis diskriminering. Ja, som samtalsdokumentet mycket riktigt

påpekar måste förhållningssättet mellan människor i den kristna gemenskapen präglas av det dubbla kärleksbudet. All form av orättvis diskriminering mot personer p.g.a. sexuell läggning ska anses vara oförenlig med Jesu bud om att älska Gud och sin nästa som man älskar sig själv. Det är också en fråga om rättvisa. Eftersom alla människor är skapade till Guds avbild och likhet äger vi alla samma okränkbarhet och rätten att behandlas likvärdigt samt bli bemötta med respekt. Därför har Stockholms katolska stift, genom ett yttrande, tillstyrkt regeringens förslag att kriminalisera hets mot homosexuella. Vatikanens senaste dokument om rättsligt erkännande av samkönade relationer säger också att enskilda personers civila rättigheter givetvis måste skyddas och respekteras.

Homosexualitet är ett komplext fenomen som berör enskilda människors liv. Vi delar därför samtalsdokumentets avvaktande inställning till de olika vetenskapliga teorier som försöker ge uttömmande svar på frågan om dess ursprung och utveckling hos människor. Katolska kyrkan följer naturligtvis med intresse de vetenskapliga diskussionerna inom området. Liksom Svenska kyrkan anser vi att det inte, utifrån en kristen människosyn, finns ett nödvändigt och logiskt samband mellan en viss vetenskaplig förklaring och de etiska slutsatser som kan härledas ur den. Dessutom anser vi att den sexuella läggningen bara uttrycker en mycket begränsad dimension av den mänskliga personen. Vi är oändligt mycket mer än våra begär och impulser. Homosexuell, heterosexuell, bisexuell eller transsexuell är tafatta benämningar för en person.

Utifrån samma människosyn kan vi bejaka en av samtalsdokumentets grundläggande teser. Ja, oavsett hur man för övrigt ser på saken, ska den sexuella läggningen inte skuldbeläggas. Att vara homosexuell, eller att tidvis känna en sådan läggning är, i kristen belysning, inte något omoraliskt eller klandervärt. Det är människors handlingar, inte känslorna eller drifterna, som är etiskt relevanta.

Till sist delar vi samtalsdokumentets åsikt att frågan om homosexuella pars ställning i kyrkan ska avgöras av Svenska kyrkan själv, utifrån dess egen kompetens och tradition, och inte får dikteras av yttre politiskt eller socialt tryck. Givetvis står alla kyrkor i ständig dialog med omvärlden och naturligtvis tar vi intryck av och lär oss av det goda som sker i vår samtid. Men ytterst är det evangeliets auktoritet och Andens ingivelse som ska anses vara bindande för kyrkan. Därför har alla kyrkor, gentemot vår samtid, också ett profetiskt uppdrag, enligt aposteln Paulus ord: »att i tid och otid vederlägga, tillrättvisa och vädja« (2 Tim. 4:2).

OENIGHET

Det är alltså mycket i den här frågan som förenar oss; tillräckligt mycket för att vi ska kunna samtala om den på ett konstruktivt sätt. Men det finns också frågor som vi inte är eniga om, och viktigast bland dem är samtalsdokumen-

tets normativa slutsats: nämligen att »etikens grundnorm och Jesu etiska förebild och undervisning låter sig förenas med ett ansvarigt och ömsesidigt liv i [homosexuellt] partnerskap« (s. 39).

För oss kan homosexualiteten inte diskuteras i sig utan måste ingå i en mycket bredare förståelse av sexualitetens betydelse i kristen tradition. Därför tänker jag berätta lite för er om hur vi ser på saken.

Vår teologiska tradition hämtar etisk vägledning från två huvudkällor: innehållet i Guds uppenbarelse, Bibeln, och den naturliga lagen, alltså den moraliska ordningen som råder i skapelsen och som alla människor har tillgång till genom sitt samvete och förnuft.

Vår reflektion över mänsklig sexualitet tar alltså spjörn mot vad bibeln berättar och mot vad vi utifrån vår gemensamma erfarenhet kan konstatera, nämligen att Gud skapade människan till man och kvinna; att det finns en mening med likheterna och skillnaderna mellan könen; att föreningen mellan man och kvinna i sexualakten är något naturligt och gott; och till sist, att frukten av denna förening, dvs. de barn som blir till, är något som är både gott och nödvändigt för människosläktets överlevnad. Ur samma erfarenhet kan man också härleda andra moraliska värden: värden som trohet, ömsesidig omsorg mellan makarna och deras öppenhet inför att föra livet vidare. Om föreningen mellan man och kvinna är något gott för båda partner måste den främjas genom att till exempel uppmuntra ömsesidig trohet och genom att stävja otrohet. Om barn blir till genom denna förening ligger det i samhällets intresse att främja fasta, varaktiga och ansvarsfulla förhållanden. Om barnets väl ska prioriteras ligger det också i sakens natur att föräldrarnas inbördes kärlek skyddas och respekteras.

Utifrån dessa allmänmänskliga iakttagelser, och i överensstämmelse med vad kristen tradition lärt under närmare två tusen år, anser därför katolska kyrkan att den sexuella akten har sin givna och exklusiva plats inom äktenskapet. På samma sätt anser kyrkan att alla barn har »rätt att bli till, framburna, satta till världen och uppfostrade inom äktenskapet« (*Donum vitae*).

Men i kristen belysning har äktenskapet också en eskatologisk dimension: den pekar mot det goda som Kristus har lovat oss vid världens slut. Bortom dess samhälleliga funktion säger alltså äktenskapet någonting om det nya liv som Kristus har förvärvat oss genom sin död och uppståndelse. Den livslånga föreningen mellan makarna i äktenskapet är en revansch mot den osämja som uppstod mellan man och kvinna vid ursyndens uppkomst. Troheten mellan äkta makar är alltså ett tecken på den nya skapelsen i Kristus, det återerövrade paradiset i vilken man och kvinna förenas på nytt, och inte minst ett tecken på relationen mellan Kristus och hans kyrka (Ef. 5). Det är därför, till skillnad från rådande judisk praxis, som Jesus avvisar skilsmässa bland sina lärjungar. Den bestående föreningen mellan man och kvinna är en återgång till ursprungstillståndet »vid skapelsen« då de två

var ett (se Mark. 10:1–12). Det är därför ingen tillfällighet att Jesus, enligt Johannesevangeliet, inleder sitt offentliga liv genom att närvara vid ett bröllop. I Kana återförenas Gud och människa, man och kvinna, människa och natur. Berättelsen är det nya testamentets Genesis.

Det är alltså utifrån denna tecknade äktenskapliga förebild och de värden som springer ur den, som katolska kyrkan förstår sexualitetens mening. Och det är ur samma förebild som vi tolkar homosexuellt umgänge som något bristfälligt, något som inte svarar mot sexualitetens egentliga mening och syfte. Denna bristfällighet delar homosexuellt umgänge, enligt vår mening, med alla andra former av för- eller utomäktenskapliga sexuella förbindelser. Därför anser vi att dessa förbindelser inte kan legitimeras med någon kyrklig välsignelseakt eller än mindre med någon äktenskapsliknande vigselhandling. Denna hållning finns bekräftad genom bibelns sparsamma men ändå klara vittnesbörd om saken. Skriftens avvisande inställning till homosexuellt umgänge är ett litet nej i förhållande till andra handlingar som anses mer allvarliga, men det är ändå ett klart och tydligt nej.

FÖRSLAG

Katolska kyrkan tar även avstånd från ett civilt erkännande av samkönade partnerskap. Anledningen är vår övertygelse att denna form av samlevnad lika lite som samboförhållanden kan likställas med äktenskap. Vi menar att ett civilt erkännande av samkönade relationer undergräver äktenskapens ställning i samhället och leder till andra politiska eftergifter som vi tror kan skada tredje part. Jag tänker här speciellt på samkönade pars möjlighet till *in vitro*-befruktning och att få adoptera barn. Dessa två möjligheter anser vi inte ligger i barnens intresse. Som jag har sagt ovan anser vi att barn har »rätt att bli till, framburna, satta till världen och uppfostrade inom äktenskapet«, dvs. inom en livslång relation mellan en man och en kvinna.

Frågor om samkönade pars civila rättigheter avhandlas i vårt samhälle genom debatt och demokratiska beslut som vi respekterar. Vi har deltagit i debatten och kommer att göra det framöver, även om våra synpunkter går emot den allmänna opinionen. Frågan om homosexuella pars ställning i kyrkan, anser vi, bör avgöras på ett helt annat sätt. Här är det, enligt vår mening, inte majoriteten som kan besluta vad som är rätt och fel. Det är evangeliets egen auktoritet som ska vara normerande. Vi hoppas därför att Svenska kyrkan inte ska ta ett beslut i den här frågan som leder till att skillnaderna i vår uppfattning av kristen tro och lära blir allt fler. Mer samtal, reflektion och bön behövs. Även om samtalsdokumentet formulerade många intressanta uppslag saknas en klar skapelseteologisk ansats som kan sätta frågan om homosexualitet i relation till en vidare förståelse av sexualitetens betydelse och kärlekens mening i kristen tro. Därför hoppas jag att vårt samtal fortsätter och att vi, även i fortsättningen, kan lära av varandra.

BM: I inledningen sade du att den sexuella läggningen inte ska skuldbeläggas.

Det är handlingarna som ska vara etiskt relevanta. Får, kan och bör man då leva ut sin homosexuella kärlek?

Det beror på vad man menar med att leva ut sin homosexuella kärlek. Vi menar att eftersom sexualiteten är en viktig del av ens personlighet, så är det klart att den till viss del bestämmer vårt förhållningssätt till andra. Och jag tror att homosexualiteten kan levas ut i form av till exempel starka vänskapsförhållanden. Men vi menar att det alltså också finns ett krav på kyskhet, som i och för sig gäller alla kristna, men också på celibat för homosexuella.

BM: Hur diskuterar ni kring kategorierna kärlek och sexualitet när det gäller samkönade relationer?

Kärlek är en kunskap om den andras väl, en empati för att gå den andra till mötes. Att vilja den andras väl, det är kärleken. Sexualiteten som vi förstår den är en konstitutiv del av människan, som är inriktad för att stödja äkta makar i deras inbördes relation och som naturligtvis syftar till att bära frukt i barn som kommer till som ett uttryck för makarnas inbördes kärlek.

BM: Blir det någon motsättning för dig om ett homosexuellt par lever tillsammans – de säger ju att det är kärlek som för dem samman, de vill ju också denna trofasthet, denna trohet, denna ömsesidighet i sin relation. Är det då kärlek?

Absolut. Naturligtvis, mycket stark kärlek. Och kärleken kan komma till uttryck till exempel i stark vänskap, som naturligtvis också kan ha ett fysiskt uttryck. Vi är alla beroende av att känna mänsklig kärlek och även fysisk kärlek, men att det skulle kunna komma till uttryck i ett sexuellt utlevt förhållande, det kan vi inte ställa upp på. Jag tror inte det är möjligt vare sig utifrån vår förståelse av människan, vår syn på sexualiteten, eller utifrån Skriftens vittnesbörd.

BM: Men har då inte kärlek kropp?

Absolut. En kärlek har kropp, men den kan uttryckas i kärleken mellan föräldrar och barn, eller uttryckas i vänskap där även kroppen är en dimension. Den behöver inte uttryckas sexuellt.

KN: Du nämnde i din inledning att du saknar en skapelseteologisk ansats i samtalsdokumentet. Det låter intressant. Det kan ju kanske finnas flera skapelseteologiska ansatser. Vill du utveckla det här?

Vad som är väldigt förvånande i samtalsdokumentet, tycker jag, är att man inte börjar från skapelseberättelsen och hur människan skapades, och hur människans sexualitet inbegrips i Guds vilja för sitt folk. Hela den delen saknas. Jag upplever att man i samtalsdokumentet försöker lösa en viktig fråga inom kyrkan genom att behandla hur man ska administrera de skillnader som finns, och sedan tolka Bibeln utifrån vissa principer som man kan hålla med om eller inte hålla med om. Men var landar man som människa? Den teologiska förankringen i en människosyn där sexualiteten har sin givna plats saknas i samtalsdokumentet.

KN: En följdfråga till detta blir att det, som jag sade, kan finnas olika slags skapelse-

teologiska ingångar. Man kanske inte behöver gå ända tillbaka till skapelseberättelsen, man kanske kan utgå från den verklighet där man befinner sig också, den som Gud har skapat? Det kan ju ge ett annat resultat. Utifrån den vinklingen, ser du då att det ändå finns en annan skapelseteologi dold i samtalsdokumentet?

Nej, jag ser ingen skapelseteologisk ansats, eller kanske skärvor av en, men de har inte kopplats ihop. Jag tror att samtalsdokumentet vill lösa andra frågor: hur man ska umgås i kyrkan, hur man ska lösa de här problemen, hur man ska tolka Bibeln, som ju i och för sig är väldigt viktigt i det här. Men det finns inte, som jag läser det, någon koherent människosyn i samtalsdokumentet, i vilken sexualiteten kan förstås och där både olika frågor om man och kvinna, vänskapsrelationer, olika uttryck för kärlek kan förstås. – Detta är vad jag har försökt visa i min inledning, hur vi ser på saken.

BM: Varför tror du att frågan om homosexualitet är så brännande och uppe på dagordningen inom kyrkorna – inte bara Svenska kyrkan? Vad finns det för bakomliggande teologiska orsaker? Handlar det också om en sorts uppgörelse om makt och om över- och underordningsteologier, eller hur tänker du runt detta?

Jag tycker att det är väldigt positivt. Jag tycker att det har funnits, och fortfarande finns, en praxis mot homosexuella i våra kyrkor som jag tycker är oacceptabel. Och naturligtvis har de homosexuellas erfarenhet av kristen tro inte kommit till tals. Jag tror att det är något positivt som händer här. Jag ser att vi egentligen fördjupar oss i kunskapen om kristen tro genom att lyssna till olika röster, och de homosexuellas röster och erfarenheter har kanske inte hittills kommit till tals, inte blivit kända. Så jag ser detta som ett väldigt positivt led i en djupare förståelse av att vara människa, helt enkelt. Och i samtalsdokumentet tycker jag mycket om att man påtalar att »vi och de«-tänkandet måste utvidgas till ett »vi«. Den kristna tron tycker jag utgår från tanken att Guds rike utvidgas, att det inte finns något »vi och de« utan bara ett stort »vi«. Jag ser detta som väldigt positivt.

KN: Du sade i din inledning att Svenska kyrkan själv måste avgöra frågan, det vill säga den stora, komplexa frågan om äktenskap, samlevnad och allt som hör därtill. Men det faktum att du också är inbjuden ger ju uttryck för att det finns en vilja att lyssna till flera röster. Om nu Svenska kyrkan kommer att besluta sig för att i sin kyrka ändå införa en reglerad ordning för till exempel välsignelse av samkönat partnerskap, så får väl detta i någon mening beaktelsestatus i Svenska kyrkan. Vad är din syn på konsekvenserna för det ekumeniska klimatet här i Sverige?

Jag skulle tycka att det vore väldigt beklagligt. Jag tror att det som är väldigt tråkigt är att vi tycks gå våra egna vägar. Varje samfund har sin agenda, och viljan att verkligen fördjupa vår enhet, som Kristus manar oss till, den glömmer vi bort när vi hanterar de olika ärenden som kommer »med posten«. Jag tycker det är väldigt beklagligt att vi inte kan göra detta tillsammans. Väldigt, väldigt beklagligt. Det är väldigt synd.

KN: På ett sätt befinner vi oss ju nu under den här hearingen i en intern process i Svenska kyrkan, som vill vara öppen utåt.

Eftersom medierna också finns här, vill man öppna detta för allmänheten och det är klart att då är det inte internt.

KN: Det ger mig anledning att fråga dig som representant för den katolska kyrkan här i Sverige hur du ser på den fortsatta diskussionen, debatten, samtalet i den katolska kyrkan. Hur tror du att den här stora, komplexa frågan om kärlek och samlevnad kommer att hanteras? Det finns ju spänningar också inom den katolska kyrkan.

Någon har sagt att i och med Andra vatikankonciliet så trädde katolska kyrkan med stormsteg in i 1700-talet. Vi är en kyrka som går långsamt fram. Men jag tror att det finns en visdom i det, faktiskt. Utvecklingen idag går väldigt fort, och det finns en press att kyrkorna ska liksom underordna sig den samhällseliga agendan. Jag tror, som sagt, att det är väldigt positivt att de homosexuella får en plats och får en röst i kyrkan, men jag tycker inte att de här väldigt viktiga teologiska frågorna ska avgöras med samma hastighet. Det finns i katolska kyrkan en debatt – jag har med mig det senaste numret av *Theological Studies*, som jag betraktar som kanske den bästa teologiska tidskriften överhuvudtaget, och där finns det två viktiga artiklar just om homosexualitet. En som handlar om »The Council of the Cross«, dvs. katolska kyrkan anser att homosexuella som åläggs celibatskravet kan ansluta sig till en korssets teologi, att korsfästa sig med Kristus. Då ställs frågan: hur kan man begära det? Vad är det för implikationer, vad är det för typ av andlighet som finns bakom detta? Hur ska man förstå det? Kan man verkligen begära en »korssets teologi« av alla? Så väldigt grundläggande teologiska frågor måste ventileras och förstås. Naturligtvis ska också magisteriets, läroämnetets, uttalanden granskas av teologerna, kritiseras och reflekteras över, för att sanningen om detta ska förtydligas, men det är en långsam process, och den måste också bedjas fram. Allt lidande som homosexuella personer har genomgått genom historien måste bejakas, och det har inte tillräckligt bejakats. Vi diskuterar i termer av politiska program, och jag tycker det är synd. Det finns här liksom ett stoff till mycket bön och teologisk reflektion, och också till mycket framtid, gemensam framtid. Men i den här processen finns det som sagt andra prioriteringar som görs, och det tycker jag är synd.

KN: För människor med homosexuell orientering, som känner sig marginaliserade och utanför, och förväntar sig ett erkännande av kyrkor, både av Svenska kyrkan och katolska kyrkan, så kan det ju upplevas som väldigt konstigt att ett bejakande av deras samlevnad skulle undergräva det som vi traditionellt kallar äktenskap. Det är kanske inte alla som ser den kopplingen, utan tycker att vi som kyrkor och som samhälle borde kunna härbärgera skilda former för kärlek och samlevnad. Du nämnde i din inledning att den traditionella katolska synen är att en förändring av detta skulle undergräva äktenskapet. Kan du kommentera det här? Måste det finnas en sådan koppling?

Jag tror att den finns. Äktenskapet har en särställning som samlevnadsform, jag tror inte man kan läsa den Heliga Skrift och reflektera över kristen uppenbarelse utan att komma till den uppfattningen. Det skulle vara väldigt svårt. Och jag tror att om man i vissa samfund har en välsignelseakt eller en

äktenskapsliknande vigselhandling, är det ett erkännande av en viss jämställdhet. Det tycker jag är problematiskt både från ett teologiskt perspektiv och från ett praktiskt perspektiv, i frågor om uppfostran, i frågor om stöd till de familjer som finns. I vårt samhälle har »familj« konstigt nog nästan blivit ett skällsord. Den traditionella formen som utesluter andra, så uppfattas familjen idag. Och jag tycker att familjen behöver ett stöd, och det kan ges inom teologin genom att just lyfta fram äktenskapet som något alldeles speciellt, något som har en särställning. Sedan finns det naturligtvis andra samlevnadsformer – jag lever i en, ordenslivet, som verkligen inte är till för alla, och det finns andra möjliga konstellationer, starka vänskapsförhållanden, som jag tycker att man också kan uppfinna. Alla människor kan finna sin särskilda kallelse att leva i Kristi kropp. Men att säga att äktenskapet på något sätt konkurrerar, eller att vi inte får tala om äktenskapets särställning därför att man då kan diskriminera andra, det tycker jag är helt fel. Och det finns tyvärr i den debatt som förs idag en syn att vi måste uppgradera samkönade relationer nästan till äktenskapsliknande former för att de ska få en legitimering. Annars blir vissa människor ledsna. Men jag tror inte att det är det som är frågan, och jag tror inte att vi inom kyrkorna ska luras att tänka så. Jag tror inte det.

Utfrågare: Barbro Matzols (BM) och Kenneth Nordgren (KN)

De ortodoxa kyrkornas syn på äktenskap och samlevnad

Misha Jaksic och Michael Ellnemyr

Misha Jaksic

ÄKTENSKAPETS URSPRUNG, VÄSEN OCH MÅL

Ortodoxa Kyrkan har sin källa i *eskaton* – i Guds Rike mot vilket hon är på vandring, men som genom henne redan här och nu genomsyrar hela skapelsen, något som kommer till tydligt uttryck i Kyrkans teologi, ecklesiologi, liturgi, ja i Kyrkans hela liv.

Vid tre tillfällen använder Kyrkan den högtidliga inledningsdoxologin: »Välsignat vare Faderns och Sonens och Den Helige Andes Rike, nu och alltid och i evigheternas evighet«: vid dopet – individens inträde i Guds Rike, vid eukaristin – gemenskapens inträde i Guds Rike och vid äktenskapet – makarnas gemensamma inträde i Guds Rike, i Paradiset, där äktenskapet både har sitt ursprung och sitt mål, och varifrån det redan under det jordiska livet hämtar sin näring. Dessa tre sakrament eller mysterier visar Ortodoxa Kyrkans tydligt eskatologiska och eukaristiska karaktär, Kyrkans starka betoning av Kristi Uppståndelse och hela kosmos omdaning.

Kyrkofäderna liknar den äktenskapliga föreningen mellan en man och en

kvinnan vid Personernas förening i Den Heliga Treenigheten – tre Personer i en och samma natur, i ett och samma gudomliga Väsen. Människan är skapad till man och kvinna, som två personer av ett och samma väsen, till att leva i relation med Gud, varandra och sin omvärld, med Den Heliga Treenigheten som förebild. Äktenskapet ses som en avbild av Den Heliga Treenigheten, i den heliga och hemlighetsfulla föreningen av två personer till en enhet i det tredje, i Gud. En av våra moderna teologer, Pavel Evdokimov, säger: »Gud har skapat Adam och Eva till den största ömsesidiga kärleken i vilken Guds enhet återspeglas.« Människans, Guds avbilds, tillblivelse är resultatet av en outgrundlig försyn, ett obegripligt rådslut mellan Personerna i Gudomen. Denna skapandekraft avbildas i en av människans största gåvor och ett tecken på hennes gudalighet – gåvan att ge livet vidare till nya släkter, något som manifesterar sig i föräldraskapet, i faderskapet och moderkapet.

I den äktenskapliga föreningen blir mannen och kvinnan till ett väsen, till en lekamen, såsom Guds Son, Jesus Kristus, genom sitt människoblivande gjorde sig till ett med människonaturen. Bilden av det oupplösliga kärleksbandet mellan Kristus och Kyrkan som Paulus beskriver (Ef. 5:21–33), eller mellan Jahve och Israel i Gamla förbundet, är den sanna förebilden för äktenskapet. Den helige Kyrillos av Alexandria säger härom: »Gud har skapat människan – till man och kvinna; mannen är Kristus, och kvinnan är Kyrkan.« Även föräldraskapet har sin avbild i Guds Sons *kenosis*, Hans självutgivande. Genom sitt självutgivande, i biologisk och andlig mening, överför föräldrarna sina biologiska, genetiska anlag och egenskaper till sina barn, liksom sina av Gud givna gåvor: kärlek, omsorg, kunskap, gudslängtan, gudfruktighet.

Genom äktenskapets *mysterion* inträder makarna tillsammans, redan här och nu, i Guds Rike – i Faderns och Sonens och Den Helige Andes Rike – till att leva i en evig och oupplöslig gemenskap. Äktenskapet som sakrament, som heligt mysterium, är för Ortodoxa Kyrkan vida mer än en legaliserad köttlig förening till människosläktets fortbestånd, vida mer än ett institutionaliserat kärleksförbund. Ja, det är även vida mer än ett kärleks- och trohetslöfte inför Gud »tills döden skiljer oss åt«. Enligt ortodox äktenskapssyn skulle man snarare säga: »tills döden förenar oss i det himmelska Jerusalem, i Guds Rike, som är utan ände«. Konsekvensen av det här synsättet är att äktenskapet för Ortodoxa Kyrkan, i egentlig mening, bara kan vara ett, något som accentueras vid regleringen av prästerskapets äktenskap (en präst eller en diakon kan bara leva i ett äktenskap, som ska ha ingåtts före vigningen till ämbetet). Avsteg från detta synsätt, då det gäller lekmän – skilsmässa, omgifte – kan ske, och sker, för att tillmötesgå mänsklig svaghet i enlighet med Pauli ord till korinthierna: »bättre då att gifta sig än att brinna av åtrå« (1 Kor. 7:8).

ÄKTENSKAPET I KRISTI EFTERFÖLJD

Tillsammans med världen och kosmos återfinner (återvinner) även äktenskapet i Kristus sitt paradisiska ursprung, sin gudomliga mening. Genom sin närvaro vid bröllopet i Kana och förvandlingen av vatten till vin manifesterar Herren Jesus Guds osynliga, oskapade, obegripliga och omvandlande nåd. Kärleken mellan makarna, mellan mannen och kvinnan, liksom hela mänsklighetens kärlek, transfigureras, omvandlas i Kristus till sitt sanna väsen. Vid bröllopet i Kana visar oss Mästaren även äktenskapets eukaristiska väsen – äktenskapets samhörighet med eukaristin, som i sig är det tydligaste uttrycket för Guds Rikes närvaro. Vi kan se förebilden till äktenskapets omdaning i Korset på Golgata. Gud lät ursprungligen i Paradiset äktenskapet utgå från Adams revben. Äktenskapet i det nya Livet, i det nya Riket, låter Han utgå från sin enfödde Sons, från den andre Adams, revben – i det blod och vatten som utgjuts för världens frälsning.

Genom korset finner äktenskapet vägen till sitt rätta väsen, då vägen till Himmelriket går genom martyriet – vittnesbördet om Kristus. Ett sant kristet äktenskap är familjens, »den lilla kyrkans«, mikroekkesians, vandring till Himmelriket. Kristi närvaro och förebild är en ständig påminnelse om äktenskapets kallelse och livskraft i familjens ständiga korsfästelse av dess största fiender: själviskheten, självgodheten, egenviljan, egenkärleken. Detta uttrycks konkret i den ortodoxa vigselakten: genom brudparets mottagande av kransarna (kronorna – tecknet på martyriet), den gemensamma Kommunionen (drickandet ur den gemensamma bågaren) och den gemensamma trefaldiga vandringen.

Ett äktenskap och ett familjeliv är ett ständigt martyrium, ett offer, en ständig korsfästelse av det egna jaget och dess inlemmande i »den lilla kyrkan«. Med den korsfäste Kristus självutgivande kärlek som förebild, offerar sig makarna för varandra och för sina barn, i det att de själva är goda förebilder genom en odelad Gudskärlek och delaktighet i Kyrkans liv som förenar himmel och jord.

ÄKTENSKAPET OCH SEXUALITETEN

Ortodoxa Kyrkan ser äktenskapet som ramen för en utlevd sexualitet och samlevnad mellan en man och en kvinna. Sexualiteten finns dock inte alltid med i ett ortodoxt kärleksförhållande. Det finns människor som djupnat så i sin andliga samhörighet att de väljer att leva utan sexualitet. De helgon som idag firas enligt den gamla kalendern, de heliga Adrian och Natalia, är ett sådant par, och i modernare tid den helige Johannes av Kronstadt som tillsammans med sin hustru valde att leva som bror och syster. Det bästa exemplet är naturligtvis Jungfru Maria och den rättfärdige Josef.

När sexualiteten finns med som det naturliga inslag den vanligen utgör i ett äktenskap, är dess syfte att vara ett kärlekens uttryck mellan makarna, ett kroppsligt uttryck för en djupare spirituellt gemenskap. Den har en sida av

lust och njutning i den närmaste tänkbara kroppsliga föreningen mellan man och hustru. Samtidigt är sexualiteten även förutsättningen för människosläktets fortbestånd, en ikon av Guds skapandekraft. Dessa tre: det djupa kärleksuttrycket, den lustfyllda föreningen och fortplantningen kan inte utan vidare separeras från varandra. De utgör, enligt Ortodoxa Kyrkans syn, en nödvändig helhet. En separation, splittring, skulle kunna liknas vid den splittring av kropp och själ som är ett direkt resultat av syndafallet, och vars konsekvens är dödens inträde i tillvaron. För att denna helhet ska bibehållas måste sexualiteten och samlevnaden omgärdas av nödvändiga etiska skyddsmurar. Därför ska enligt Kyrkan en kroppslig samlevnad föregås av parets sakramentala sammanväxt, med varandra, med kyrkogemenskapen och med Guds Rike. Sexualiteten är kronan av kärleken mellan en man och en kvinna, inte ett »sätt att lära känna varandra« eller en umgängesform för människor som knappt träffats, inte en tillfällig njutning utan vederbörandes förpliktelser eller ansvar, självfallet inte heller det sexualiteten blir i dess mest perverterade form – en handelsvara eller ett medel för övergrepp och förtryck.

Den här, i världens ögon, smala och inskränkta synen på sexualitet utmanas ständigt av de betingelser som råder i tillvaron som en tragisk konsekvens av syndafallet. I våra dagar tycks det snarare som om det motsatta, det omvända, blivit ideal – sexualiteten blir ett sätt att lära känna varandra, den blir en flyktig umgängesform, ett sätt att få utlopp för tillfällig njutning utan ansvar och förpliktelser. Vid allt detta tycks Kyrkans ideal främmade, ouppnåeligt och otidsenligt. Kyrkan är dock genom sitt eskatologiska väsen en länk mellan himmel och jord, en bro mellan himmelrikets harmoni och härlighet och vår tåredals kaos och tragik. Genom sitt huvud, vår uppståndne Herre, Gud och Frälsare, Jesus Kristus, famnar Kyrkan det nya Jerusalems ljus och härlighet tillsammans med den mörka gravens djupaste avgrund.

De skador som syndafallet tillfogat människonaturen, och därigenom hela det sammanhang människan existerar i, har självfallet i synnerhet haft tragiska återverkningar på den avbild Gud i skapelsen inpräntat i människan, och då inte minst på sexualiteten, som är det tydligaste av tecken på människans gudalighet i gåvan att alstra nytt liv. Kyrkans uppgift och kallelse är att visa människan, Guds avbild, och genom henne hela den fallna skapelsen, vägen till *eskaton*, till Riket; att göra Guds Rike närvarande i skapelsen, som suckar tungt under syndafallets återverkningar; att genom sitt eukaristiska väsen skänka människonaturen något av dess förlorade lyster; att genom bot och askes hjälpa sina barn på »den smala väg«, till »den trånga port«, som leder till Guds Rike; att meddela syndaren Frälsarens befriande ord: »Inte heller jag dömer dig. Gå nu, och synda inte mer« (Joh. 8:11).

Och vid motorernas gång, och ifall vakten blir lång,
så minns att snart klämtar klockan för dig: ding, ding, dång!
Så länge skutan kan gå, så länge hjärtat kan slå,
så länge solen den glittrar på böljorna blå.
Så tag med glädje ditt jobb fast du lider...

Så lyder en strof från en psalm av Evert Taube som kan få illustrera livets betingelser. Den här världen ger oss inte bara lycka utan också lidande. Lidandet framträder i olika former, såsom en lättsam retning till ett jordiskt helvete, men vi blir aldrig fria utifrån den här världens betingelser. Maximus Bekännaren säger att vi är satta i strid med oss själva; ja, hela skapelsen är efter syndafallet i uppror – människan har blivit sin egen fiende. Den här kvalfyllda konflikten finns inom oss själva, mellan varandra och mellan det »vi« som Gud skapade till sin avbild – mannen och kvinnan.

Detta yttrar sig som ett tyranni, *tyrannis*. Dels har vi passionernas tyranni som finns inom oss: vi vill ständigt ha mer, av allt. Och dels har vi tyranniet människor emellan: istället för att dela med oss av vårt överflöd låter vi andra svälta, när vi kan trösta sårar vi medvetet, och när vi kan befria lägger vi en börda på varandra.

Detta dubbla tyranni gör att vi ständigt bär på en besvikelse, men vi bär också på en längtan, en längtan efter befrielse, vila, harmoni och, i fädernas tänkespråk, frid. Poeter som Taube, ja, hela den mänskliga kulturen uttrycker denna längtan, men också denna kvalfyllda besvikelse.

Det kan tyckas som om vi är fast i denna tåredal utan hopp och utan möjlighet till förändring. Ja, kanske är det detta som gäller och ingenting annat. Taube ger uttryck för denna tvetydighet när han skriver:

Om blott en dag eller två, så håll till godo ändå,
för det finns många som aldrig en ljusglimt kan få.
Och vem har sagt att just du kom till världen
för att få lycka och solsken på färden?

Han fortsätter:

Och vid motorernas gång, och ifall vakten blir lång,
så minns att snart klämtar klockan för dig: ding, ding, dång!
Så länge skutan kan gå, så länge hjärtat kan slå,
så länge solen den glittrar på böljorna blå.
Så tag med glädje ditt jobb fast du lider...

och han avslutar:

... snart får du vila i eviga tider.

Vilan tycks vara långt borta i denna kvalfyllda tåredal, och med allehanda medel försöker vi skjuta döden ur tankarna. Lidandet dränker vi »med en verkligt sjujungande vals«, som Taube skriver. Men den här världen kan bara skänka en tillfällig stund av lycka och aldrig den sällhet som vi önskar skulle dröja kvar. Modern föder sitt barn i smärta och fadern måste arbeta i sitt anletes svett, finner vi att det står i Bibeln. Split, krig och skilsmässa följer i det dubbla tyranniets spår.

Men vår längtan är nedlagd i vår natur av ett särskilt syfte – inte bara för att vi ska veta att vi lider, utan också som en försmak av något annat, som det är svårt att ge ord för. Det sägs att Taube aldrig var riktigt nöjd med vad han skrev: orden räckte liksom inte till för att beskriva det där andra, målet för hans längtan.

MINNET AV ETT STÄNDIGT »VI«

Maximos Bekännaren skriver om hur en medling mellan skapelsen och Gud kommer till stånd genom att det där andra som vi längtar efter tar köttslig gestalt i en människa, Jesus Kristus. Maximos fortsätter och förklarar varför det har blivit som det blivit. Genom syndafallet, menar han, har vi förlorat minnet av det gudomliga, *agnoia*. Därigenom har vi fastnat i denna tåredal och vi kan inte längre uttrycka vad vi längtar efter. Ändå finns det en spillra kvar av detta minne, något att bygga på.

Förlusten av vårt »gudomliga minne« gör oss också självtilräckliga och självgoda, *filautia*. Så blir också den här världen tillräcklig, den blir målet för vår resa. Men genom Jesus Kristus sker en serie medlingar mellan Gud och hans skapelse. Den här världen förbinds med den kommande världen, den som ska skänka sällhet, frid och vila. I Kristus kläds våra ord och i liturgin beskriver vi målet för vår längtan: att bli lik fridsfursten, att bli än mer mänskliga.

Men i återkomsten av vårt gudomliga minne, i *anamnesen*, framträder också Treenigheten som den perfekta gemenskapen. I eukaristin blir denna spegelbild, eller ikon, tydlig, liksom syftet med differentieringen mellan mannen och kvinnan.

Den femte medlingen, enligt Maximos, är den mellan mannen och kvinnan. Maximos framhåller med emfas att det inte är två skilda naturer (i så fall skulle vi behöva två Kristus) utan att man delar en gemensam natur. Här kan det vara svårt att förstå Maximos. Som jag förstår honom finns det manliga och kvinnliga i var och en av oss, men hos mannen vilar det kvinnliga i det manliga och hos kvinnan vilar det manliga i det kvinnliga. På så sätt bär vi ett ständigt »vi« inom oss.

Med förlusten av vårt gudomliga minne har vi också förlorat minnet av detta ständiga »vi«. Mannen blir sig själv nog, och kvinnan blir sig själv nog. Enligt Maximos stannar det inte där, utan det finns därutöver ett tyranni mellan mannen och kvinnan, som ofta drabbar kvinnan, en vrede som

skakar själva grundvalen i detta ständiga »vi«. Samma vrede får sitt utlopp i våra passioner, såsom till exempel i sexualiteten, men också i förtryck.

Genom Guds människoblivande frigörs den gemensamma principen för den mänskliga naturen – detta ständiga »vi«. Här i tiden kan vi inte behålla minnet av »oss« eller Gud, utan vi måste ständigt påminna oss själva i en daglig omvändelse, en daglig anamnes. Liksom Israels folk fick vandra i öknen, som en sinnebild av denna tåredal, får vi påminna oss om att denna öken kan aldrig skänka vila. Men liksom mannat föll från himlen faller Guds nåd varje dag över oss och ger andlig näring för vår vandring, så att vi kan nå det förlovade landet.

Vi måste påminna oss om att vi ständigt står inför samma val som Israels folk – att förtrösta på Gud eller bygga oss en guldkalv. Om Israel valde fel i öknen så ger Kristus oss förebilden när han frestas av djävulen att ärva denna världen men väljer sin Faders rike. På samma sätt är det i äktenskapet: vi väljer vår Faders rike, och förtröstar på den nåd som varje dag lyfter oss och gör oss redo inför mötet med den uppståndne Herren.

Sin sång »Himlajord« avslutar Taube med följande ord:

Jag tänker på John Löfgren, min vän vid öknens rand.
Det faller jord, jungfrulig jord, från himlen i min hand.

GG: *Ni har båda talat om och gett en teologisk grund för hur man ser på äktenskapet i den ortodoxa traditionen. Finns det något teologiskt resonemang inom den ortodoxa traditionen som gäller dem som inte lever i äktenskap – som kanske lever i celibat, eller som änkor och änklingar, eller om det då gäller två vuxna individer av samma kön? Finns det teologi kring detta också?*

ME: Strikt talat bygger det på samma teologi som för vilka människor som helst i en gemenskap. Vi har ju, formellt sett, två gemenskaper som det finns teologi om: den ena är munkväsendet och nunneväsendet, den andra är äktenskapet. Den teologi som vi talat om i termer av eskatologi är kopplad först och främst till äktenskapet. Andra former av vänskap, av mänsklig gemenskap, kan inte differentieras på det sättet.

GG: *Och vad faller det då under, så att säga?*

ME: Under en allmän kategori, vänskap mellan människor, mänsklig gemenskap.

ML: *Du berättade om äktenskapet som en möjlighet till medling mellan människor och Gud. Har vänskapen också den möjligheten i sig, eller är det endast äktenskapet?*

ME: Det är en generell medling. Medlingen sker mellan Gud och hans skapelse, så att det gudomliga får inträde i den här världen. Det innebär att allt som är brustet helas, utifrån kyrkofädernas syn.

MJ: Jag kan komplettera detta utifrån prästens perspektiv. Det som jag tar upp här ger naturligtvis många gånger en väldigt idealisk bild, en önskvärd bild som inte alltid är fallet. Det är just därför vi tar upp den här biten

om att den kristna kyrkan genom sin nåd egentligen famnar alla människor. Våldigt mycket av detta finns naturligtvis inom själavården, inom det pastoralala, med den upprättelse som Gud kan ge.

ML: Vi vet ju alla att det här är ett ideal och det som man helst skulle vilja se hända, men sedan lever vi ju många gånger i en realitet. Ortodoxa människor över världen lever också i olika situationer. Finns det utrymme för andra synsätt, för minoritetstraditioner, andra tolkningssätt överhuvudtaget, inom traditionen? Ni har varit inne på att ibland kan en skilsmässa vara det som händer, ibland ett dödsfall, eller ibland kan människor välja att leva i celibat. Hur ser man på de här minoritetstraditionerna, var uttrycks de och vilken plats har de?

MJ: Genom kyrkans historia har kyrkan tvingats anpassa sig, redan på Pauli tid. Vi har idealbilden av ett äktenskap där vi ser paret – mannen och kvinnan – träda fram inför Gud i himmelriket. Men så händer något på vägen. Någon av dem dör, eller kärleken finns inte, förutsättningarna för äktenskap finns inte längre. Ortodoxa kyrkan tvingar dem då inte – mycket i ortodox teologi bygger på den fria viljan. Människan är Guds avbild: liksom Gud inte behövde skapa människan men gjorde det av egen vilja, så har människan också en fri vilja. Det accepteras, och kyrkan ger också människan möjlighet att leva i nya konstellationer. Dock har man vissa begränsningar för hur många äktenskap man får ingå enligt den kanon som finns. Det finns liksom en limit där.

GG: Kan man då, för att förtydliga det som ni redan har varit inne på när det gäller det ideala tillståndet och det som är konsekvenser av syndafallet: om man då talar om sexualiteten som inte kopplad till äktenskapet, att det är något som är en frukt av syndafallet, om man då ställer det väldigt tydligt och säger att det som är kärlek eller samlevnad mellan två personer av samma kön – är det då också en konsekvens av syndafallet? Är det så man ska se det teologiskt, enligt ortodox tradition?

ME: För svenskar kanske man bör betona att äktenskapet är mer än ett ideal. Det är något som vetter mot fullbordandet – att Gud redan i begynnelsen har lagt ner något i skapelsen som ska fullbordas. Det fanns redan i Adam och Eva. Sedan förmår vi inte att leva efter det i det här livet. Strikt talat, som fader Misha just sade, finns det bara ett äktenskap. Ända fram till åtminstone 900-talet så gifte man inte om sig i kyrkan i den östliga världen efter att ens hustru hade dött, eller ens make – oftast var det hustrun som dog – utan det ingick man borgerligt, om man ska använda den moderna beteckningen. Kyrkan tolererade det egentligen bara, inte mer än så. Och då är en fråga som vetter från det här, då: skulle man tolerera också en relation mellan två människor av samma kön? Ja, då finns en annan problematik som fader Misha också tog upp, det här med att på något sätt hålla samman den skapande kraften i form av barnaalstring, och det här kärleksuttrycket, men det är just den här skapande kraften i form av barnaalstring. Så vitt jag kan finna, i alla fall, så har man alltid hållit fast vid den på något sätt, att principen måste finnas där, mellan en man och en kvinna. Så även om man,

som fader Misha nämnde, lever i ett äktenskap utan någon form av... men ska man tala om den här föreningen manligt-kvinnligt, så är det just manligt-kvinnligt som det handlar om. Och det ligger i Maximos tanke, då, utifrån detta att människans natur bär med sig både manligt och kvinnligt. När Adam är ensam är han inte fullbordad som människa, egentligen, utan det är när Eva kommer, när han speglar sig i henne, så blir han fullbordad som människa. Då blir det en spegelbild av Treenigheten, ett »vi«.

ML: En följdfråga där. Det är just det manliga och kvinnliga – det finns ingen möjlighet att »den andre« i en vidare bemärkelse skulle kunna ha den rollen i teologin?

ME: Ska man differentiera den här diskussionen så skulle man kunna säga att det fanns en annan tradition i fornkyrkan. Gregorius av Nyssa och även Augustinus, skulle man kunna säga, såg ju sexuell differentiering som en konsekvens eller en förberedelse inför syndafallet. Det vill säga, det blev manligt-kvinnligt för att det mänskliga släktet skulle kunna bestå efter att paradiset portar stängdes. Den var levande under lång tid, men linjen som segrade var just den som Basilios den Store, Gregorius Teologen och Maximos Bekännaren, och även Johannes av Damaskus, förde fram, nämligen tanken på att det fanns något mycket större i differentieringen, den här avspegligen av Treenigheten. Det gör att principiellt kan man säga att det är något unikt i just »vi«-et mellan en man och en kvinna. Det finns en intention hos Gud med att skapa det på det här sättet. Det är att begränsa det till att tala just om äktenskapet. Äktenskapet är en fullbordan av något som gäller den mänskliga naturen. Egentligen kan den bara ske i det enda äktenskapet.

MJ: Jag kan också tillägga just att ett andra ingånget äktenskap inte alls bär samma sakramentala lyster i vigselritualet som det första, utan är mera av botkaraktär. Man visar just att detta är tillkommet för att människan inte ska falla i synd, att människan ändå ska kunna leva vidare utan att brinna av åtrå. Men det är bara det första äktenskapet som kan ha den sakramentala välsignelsen som äktenskapet för med sig.

GG: En följdfråga till detta med synen på äktenskapet som du var inne på, när du sade att äktenskapet är ett ständigt martyrium. Ska man se det som att synen på äktenskapet är ganska negativ i den ortodoxa traditionen, eller är det något slags sätt att vara realistisk att säga att det är ganska svårt att leva tillsammans?

MJ: Det är svårt att leva tillsammans, det är två viljor och två personer som ska mötas och bli ett och bilda en familj med ännu fler individer, där det hela tiden handlar om självupppoffring. Nej, egentligen är det en positiv bild, eftersom Kristi lidande och martyrium i sig gör något positivt med oss. I hans efterföljd blir detta naturligtvis också något positivt. Jag är medveten om att den värld där vi lever idag, i vår nutid, så kan den här bilden vara väldigt negativ. Blotta ord som askes och återhållsamhet bär ju en väldigt negativ klang, medan det egentligen för ortodoxa kyrkan är något positivt, något som människan har att bruka just för att hitta den smala vägen till den

trånga porten. Men hela tiden finns Guds nåd med. Det mäktar vi ju inte själva, utan vi behöver ständigt Guds nåd och upprättelse. Det är som det nästan utslitna uttrycket som en munk sade om vad de gör i kloster: att de faller och reser sig, faller och reser sig. Det är ju ett äktenskap också. Precis som för munkarna och nunnorna i klostren så är ett äktenskap egentligen att ständigt falla och att ständigt resa sig i Kristus.

ML: Om vi då förflyttar oss från det mer teologiska till den mer pastorala nivån och situationen i det samhälle där vi lever nu, så är det – precis som ni har pekat på – så att den ortodoxa traditionen många gånger står som en utmaning eller blir utmanad av det moderna samhället, och också så att den ortodoxa kyrkan i till exempel Sverige får leva i en minoritetssituation. Det innebär att de som är ortodoxa många gånger står i en svår situation. De ska, som andra, hantera att det finns en stor mångfald av uttryck och en differentiering av olika saker. Hur praktiserar man detta ändå vilja möta människor med kärlek och barmhärtighet när de kanske väljer olika vägar, som står inför svåra problem – till exempel att barn till ortodoxa föräldrar väljer att leva i en homosexuell relation? Hur praktiserar man det här med Guds nåd och barmhärtighet i detta samhälle?

MJ: De ortodoxa kyrkorna har under ganska långa stycken av sin historia levt i ett pluralistiskt samhälle, åtminstone har man ju levt i samhällen där man har varit om inte satt på undantag så satt under förtryck. Så det är inget nytt, egentligen, att hamna i ett samhälle där man är i minoritet och där man har att rätta sig efter vad som gäller i samhället. Jag tror att en ortodox kyrka som är levande naturligtvis måste leva med sitt samhälle, utan att ge avkall på det som kyrkan står för. Och måste alltid, pastoralt sett, famna alla människor som tycks falla utanför ramen på olika sätt. Man kan aldrig säga ifrån sig sina får, utan de måste alltid kunna få komma tillbaka till fällan. Men ortodoxa kyrkan har ju också naturligtvis ett krav på att människan också ska söka boten, söka askesen, det liksom ingår. Men det har vi olika möjligheter att kunna efterfölja, naturligtvis. Det krävs inte samma sak av varje individ.

ML: Det pastorala ansvaret: jag kan tänka mig att det kan kännas svårt att placera människor i en situation där de får en väldigt stark utmaning, mellan samhällets och kyrkans ideal. Du sade något om att det finns traditioner och teknik – kan du säga något om vad man gör för att hjälpa människor att hantera det här?

MJ: Ibland måste kanske individen i sig själv göra valet. Vår kyrka handlar inte bara om individens rättigheter, det handlar också om samfundet, om helheten, den världsvida och världsomspännande kyrkan i både tro och liv. Kyrkan kan inte förändra sin tro och sin lära bara för att någon av dess medlemmar, etiskt eller på annat sätt, tycks falla utanför ramen. Kyrkan kan aldrig göra avkall på den personen, aldrig visa bort den personen. Sedan tror jag att det är väldigt olika hur det här efterföljs i själavården och det pastorala sammanhanget, kanske beroende på var någonstans i världen den ortodoxa kyrkan finns. Man är naturligtvis ändå väldigt påverkad av det samman-

hang man lever i. Hur stor tolerans man kan visa, exempelvis, mot en företeelse som tycks falla utanför kyrkans ram, tror jag kan bero väldigt mycket på var vi är och vilka vi är som individer.

GG: *Om man då kommer in på den ekumeniska frågan, som också ligger under sammanhanget när vi träffas här och samtalar, då gäller ju frågan hur nu Svenska kyrkan ska gå vidare: vilka steg man ska ta i frågan om välsignelseakt eller eventuellt så småningom också en könsneutral vigsel. Det är den diskussionen som förs inom Svenska kyrkan. Hur ser ni på de ekumeniska kontakterna och relationerna om nu Svenska kyrkan skulle bestämma sig för att gå ytterligare steg i den riktningen?*

MJ: Det skulle naturligtvis försvåra ekumeniken. Jag tror aldrig att vi på något sätt skulle sluta att samtala med varandra, för fjärrar vi oss från varandra så förpliktigas vi på något sätt ytterligare att föra samtal och att se varandra i ögonen. I strikt mening gör vi inte åtskillnad mellan kyrklig välsignelse och äktenskap eftersom äktenskap under långa stycken av vår historia, i början, kyrkligt sett ingicks genom en välsignelseakt. Människorna var redan förenade »borgerligt«, som vi kallar det, som Michael nämnde, och de kom till kyrkan för att få biskopens eller prästens välsignelse och förenas i det som ändå är det sammanhållande äktenskapet, nämligen den gemensamma bågaren, alltså kommunionen. På det sättet ingick man äktenskap. Så de här gradskillnaderna är egentligen ganska irrelevanta för oss, om det handlar om ett könsneutralt äktenskap – ett äktenskap i full mening – för samkönade, eller om det handlar om en välsignelseakt. Egentligen ser vi att det redan är på väg att bli ett faktum, och vi har att ekumeniskt också anpassa oss efter detta. Vad det får för följderna internationellt ekumeniskt, det kan vi ju inte veta. Jag antydde ju tidigare att de ekumeniska kontakter som finns i Sverige kanske kan se annorlunda ut mellan både Svenska kyrkan och Serbisk ortodoxa kyrkan, eller den katolska, än vad de gör på Balkan, eller i Mellanöstern eller i Afrika. Det här är en problematik som inte bara finns i Svenska kyrkan. Det är en problematik som kan finnas också i andra samfund, så det är inget problem bara mellan Ortodoxa och Svenska kyrkan utan det är en problematik som kommer att gå rakt igenom samfundet.

GG: *En följdfråga till det. Du sade att det är svårt att veta vad som försvåras, men att det kommer att försvåras. Vad tänker du då att det ändå är som försvåras i det sammanhanget?*

MJ: Det handlar om att vi alla som är engagerade ekumeniskt ändå söker enheten någonstans där framme. Vi ser lite olika på var den kan befinna sig. För att avsluta där jag började, i *eskaton*, ser de ortodoxa kanske att den finns så pass långt borta – och ändå så pass nära, för *eskaton*, alltså Guds Rike, är ju också på något vis mitt ibland oss, här och nu. Om vi söker enheten, kanske man ibland från svenskkyrkligt och protestantiskt håll ibland undrar, varför är vi inte där, varför bromsas det? Då kan vi se att sådana här viktiga saker som äktenskapssyn, och även ämbetssyn, faktiskt är saker som vi känner för oss i en annan riktning, att vi kommer längre ifrån varandra.

ML: Detta tror jag knyter något an till en artikel eller ett föredrag som du, Michael, skrev för SKR, där du talade om att traditionen ändå inte är en, utan att den utvecklas och förändras. Finns det, på vägen mot den här fullbordan av någonting, en möjlighet att de här teologiska utgångspunkterna som Ortodoxa kyrkan har, någon gång skulle kunna förenas med andra samlevnadsformer, andra kontexter? Eller är det en annan typ av fullbordan som ni ser framför er?

ME: Frågan om synen på manligt och kvinnligt är något som inte har varit så levande. Vi har kyrkofäder som Maximos Bekännaren och andra som har tagit upp den, men inte utifrån den moderna problematik som vi har idag. Man kan säga att en rad frågor fortfarande är obesvarade. Men vid bara en försiktig genomgång av kyrkofäder och kanon och så vidare kan man finna att det ligger något mycket djupt i detta med manligt och kvinnligt. Det ligger något som är grundlagt mycket tidigt i kyrkans i historia om att manligt och kvinnligt på något sätt kompletterar varandra vad det gäller den mänskliga naturen. Och detta djupa kan vi bara börja ana vad det handlar om. Det pågår en debatt inom den ortodoxa världen om just detta. Det finns ett dike som jag tror vissa teologer har fallit i, och det är när man ontologiserar kvinnans och mannens natur. Konsekvensen blir då att vi måste ha två Kristus för två olika separata naturer. Men här öppnar Maximos väldigt mycket för en förståelse av detta. Men det finns ett annat dike också, när man helt tar bort skillnaden. Då upptäcker vi att då försvinner både hela äktenskapsgrunden – mycket av den teologi som vi har i kyrkans historia försvinner då – men också väldigt mycket i sättet att se på Guds Rike, såsom Treenigheten och så vidare. Så jag tror att samlevnadsformer – det beror på vad man menar, men vad det gäller äktenskapet – om vi begränsar det bara till en sak och inte talar om något annat – då skulle jag säga att det ligger något mycket djupt just i manligt–kvinnligt.

Utfrågare: Gunilla Gunner (GG) och Mia Lövheim (ML)

Pingströrelsens syn på samlevnad, kärlek och äktenskap

Sten-Gunnar Hedin och Dan Salomonsson

Dan Salomonsson

SAMLEVNAIDAG

Ämnet är mycket brett, och inledningen kanske också kommer att vara bred. Jag förutsätter att frågorna sedan sätter oss mer på spåret till vad ni önskar få ut.

Få kan förneka att samlevnaden genomgår en kris eller en bearbetning. Detta tror jag sker i alla sammanhang, så också i vårt inom Pingströrelsen. Ett äktenskap i Sverige varar i genomsnitt i tio år, och 50 000 barn får varje

år uppleva en skilsmässa. Tydligt är att attityderna genomgår vad man skulle kunna kalla en allmän sexualisering. I reklam och i samhällsklimatet för övrigt fokuseras på dessa frågor. Debatten blir på något sätt dubbel: dels förs det ett helt berättigat samtal i syfte att hjälpa den enskilde till ett sunt förhållande och avspänt förhållningssätt till frågor om kärlek, samlevnad och äktenskap. Parallellt med detta samtal har det dock uppstått en osund fixering vid det sexuella som drivit fram krav, inte minst på ungdomar, om hur man ska vara för att följa trenden. Med ett allt grövre utbud inom reklam, nöjesindustri och ungdomskultur har den enskilda individen satts under press att göra en tidig sexdebut och att i övrigt leva upp till det som verkar vara kravet för att duga.

Samtidigt speglar media just nu en helt ny trend. Tveklöst finns det många tecken som tyder på att pendeln kan komma att svänga tillbaka – som den väl alltid har gjort. Bland annat talas det i en nyligen publicerad artikelserie i Svenska Dagbladet om att sex av tio har tröttnat på sexvågen: »sex av tio ungdomar tycker att det är för mycket naket i medierna« (30 augusti 2004), och om att »skräckberättelser om sex sprids av unga« (2 september 2004). Senast i går kväll sändes ett debattprogram om den nya »pryda vågen«.

Det är alltså inte entydigt hur trenderna går, och mitt ibland överdrifter och berättigade samtal ska kyrkan förhålla sig till frågan.

BIBELORDET ÄR UTGÅNGSPUNKTEN

Det är viktigt att utöver analysen av de aktuella samhällsfrågorna och samhällsklimatet klargöra att utgångspunkten för den kristna församlingen alltid är bibelordet. Trenderna inom samlevnadens område avlöser varandra; de kommer och går. Men bibelordet och den kristna traditionen bär erfarenheter från århundraden som ger ryggrad åt de ställningstaganden som varje enskild individ och kyrka behöver göra. När Jesus ställs inför frågorna tycks han hävda att det finns en grundläggande tanke ända från skapelsen. I sitt svar på också då dagsaktuella frågor om skilsmässa (Matt. 19) knyter han an till detta och ger ett grundläggande perspektiv. Han säger att det »från början...« var på ett visst sätt: »Har ni inte läst att Skaparen från början...?« Svaret på samlevnadsfrågan: »får man skilja sig?« knyts av Jesus till hur det var »från början«. I Jesu egen förkunnelse, och den som sedan funnits i kyrkan, tycks det vara så att man förstår texterna (Matt. 19 med paralleller) som visande på ett förhållningssätt som härleds till denna grundläggande skapelsens princip.

»Från början« skapades människan till manligt och kvinnligt. Tillsammans utgör man och kvinna Skaparens avbild. Texterna, inte minst Första Mosebok, berättar att mannens och kvinnans sexualitet och gemenskap välsignas till att vara den kärlekskraft som uppfyller jorden.

Egenskaperna manligt och kvinnligt är skapade av Gud. Sexualiteten är i sig själv något rent och fint.

När Jesus knyter an till Skaparen så är det med texten: »Därför ska en man lämna sin far och sin mor för att leva med sin hustru, och de två ska bli ett.« Man skulle kunna uppfatta detta som tre pelare, eller en triangel:

Lämna: Det juridiska och offentliga ställningstagandet för den man älskar

Leva med: Troheten livet ut

Bli ett: Att bli ett på alla livets områden, inklusive det sexuella

Jesu egen undervisning upprepar ord som återfinns på ett flertal ställen i Skriften. Vi uppfattar att äktenskapet konstitueras av dessa tre delar, inte var för sig utan alla tre tillsammans.

Manligt och kvinnligt utgör tillsammans Guds avbild och kompletterar varandra. Lika självklar som på varje arbetsplats och styrelserum, där man nu är beredd att kvotera för att uppnå en sådan komplementaritet, är komplementariteten i ett hem. Varje hem är berikat av att där finns både en man och en kvinna som ansvarar för forrådet av hemmet.

Vi uppfattar det som något grundläggande i Skriften att det sexuella hör hemma i det heterosexuella äktenskapet.

URSPRUNGLIGT OCH TILLSTÄDJANDE: PASTORAL TILLÄMPNING

Detta var kort och svepande. När man pastoralt ska förhålla sig till frågan om hur man undervisar eller tillämpar Bibelns ord idag så vill vi vara bibeltrogna, vi vill inte hoppa över eller ta lätt på Bibelns undervisning. Samtidigt ska vi möta människor vars äktenskap havererat, eller som kämpar med sin sexuella identitet: alla ska mötas med barmhärtighet och kärlek. Det finns en uppenbar fara att låta sig formas mer av tidens frågor än av Bibelns tanke. Några kvalificeringar vill jag ändå göra för hur man skulle kunna tänka sig att tillämpa Bibelns ord.

Jag har tidigare sagt att Jesus hänvisar till den ursprungliga tanken med äktenskapet, men han ger inte en detaljerad tolkning för varje situation. Paulus sätt att resonera i 1 Kor. 7 visar att den unga kyrkan fick gå vidare och i nya situationer tillämpa Jesu grundläggande undervisning.

Det är viktigt att se att Jesu ord står i ett efterföljelsesammanhang. Han skapar inte en ny juridisk lag. Jesu etik förutsätter ett lärjungaskap. Guds tanke är att den som följer Kristus *vill* leva så, men det går inte att göra detta till en borgerlig lag.

Jesu ord: »Så var det inte från början«, är ingenting att ta lätt på som utgångspunkt. Samtidigt måste vi klargöra förståelsen av att syndafallets skada är en realitet. Vi lever inte i en ideal värld, utan i en värld sargad av syndens trasighet. Detta har skadat våra relationer, vårt sätt att tänka.

Man kan också tänka i kategorierna att skilja på Guds ursprungliga, överordnande vilja och Guds tillstodjande vilja. Mose lag var ett uttryck för Guds tillstodjande vilja »på grund av hjärtats hårdhet« – det citerar också Jesus i sammanhanget jag citerade tidigare. Denna hårdhet ligger inte bara på det

individuella planet utan kan också ses som något kollektivt. Eftersom skapelsen är trasig tillåter Gud något som inte fanns i hans ursprungliga vilja.

Många av oss har ibland som själavårdare, och då med smärta, varit tvungna att råda till skilsmässa, eller stödja en part som bryter upp ur en hopplös situation. Inte för att det varit en bra lösning, men för att det varit den minst onda. Kanske är det möjligt att också se en rad andra frågor på det sättet.

Viktigt är det, till sist, också att fundera kring vem Jesu ord var riktade till. Jag tror att de främst ska uppfattas som ett allvarsord till den som står i en faktisk valsituation och frestas att välja ett negativt alternativ. De är också en kallelse till bot och bättring för den som lever i ytliga förbindelser, men kanske framför allt ett ord till den som söker en partner eller står i begrepp att gifta sig. Äktenskapet är inget experiment utan en livsuppgift i nöd och lust.

KN: Det lät intressant, det du sade mot slutet, att Jesusorden i Matteus 19, som du också refererade till, är ställda till enskilda personer i valsituationer. Nu finns det ju människor som upplever att de kanske inte direkt har något val utifrån sin läggning, som verkligen identifierar sig som homosexuella. Det låter kanske lite enkelt att säga att man har ett val. Hur ser du på en sådan följdfråga?

DS: Överhuvudtaget riktar sig väl bibelordet både till oss i allmänhet, att forma en hållning i olika frågor, men det är också ett korrektiv som finns där för den enskilde. Jag skulle vilja säga så att det är sällan den som står i en svår valsituation har så hemskt mycket att välja på. Vem kan välja att inte skiljas? Du frågar just i den homosexuella situationen, eller en person som står inför det. Det är väl snarlikt, som jag uppfattar det, vilken av de här valsituationerna som helst. Det vill säga att du har inte så hemskt mycket att välja på. Det är mitt sätt att spontant reagera, i alla fall. Fyll gärna i.

SGH: När det gäller homosexualitet och valsituationen, där brottas vi nog alla med den frågan. Nu torde det vara så att bristen i skapelsen, den skadade skapelsen, ställer oss alla inför valsituationer där vi behöver besluta oss, och där vi uppfattar att bibelordet är ett korrektiv, också i valet av sexuell utövning.

BM: Ni har sagt här att utgångspunkten för resonemanget är bibelordet. Men då frågar jag också om tolkningen av bibelordet. Det finns ju många sätt att närma sig Bibeln och att tolka den. Det är ju också ett val, kanske, som man gör. Hur ser ni på det? Vilken status ska vi ha när det gäller tolkning av bibelordet i specifikt de frågor som handlar om äktenskap, samlevnad och sexualitet?

SGH: Jag tror att man måste försöka se det som: vilken är målgruppen för bibeltexterna? I evangeliet talar Jesus till folket, vi har breven i Nya testamentet som är riktade till den kristna församlingen, där det talas om ett heligt liv, att välja efterföljelsens väg, det är riktat till den kristna kyrkan, som var avsedd – enligt vår uppfattning – att vara den profetiska rösten, tecknet i tiden för det nya riket som bryter fram. Det är ett rike som vittnar om en fullkomlig upprättelse av den skadade skapelsen. Den rösten, det teck-

net, sägs vara kyrkan, Jesu lärjungar. Till dem riktar sig specifikt en undervisning som inte kan tillämpas för det sekulära samhället hur som helst. Jag tror att det är viktigt att göra den distinktionen när man talar om tolkningen också. Jesus talar, lärjungarna – apostlarna – undervisar, och riktar sig väldigt specifikt, och uppmanar till ett liv där man ser sin kropp som den Helige Andes tempel, där lemmarna är givna oss, både enskild som kropp och vi tillsammans, för att ära Gud även med vår kropp. Det avgör naturligtvis hur tolkningen ska göras och hur den tillämpas.

DS: Självklart är det så att var och en tar på sig sina glasögon när man tolkar, så är det ju vilken text eller vilket andligt, religiöst sammanhang man än ställs inför. Men här har vi naturligtvis dels något slags allmän, enkel textförståelse, och också kyrkans och historiens sätt att läsa och förstå. Så vi är ju inte helt utlämnade. Vi har också vår samtids sätt att läsa och förstå, och då menar jag inte bara en smal, liten grupp som vi svenskar utgör, utan vi har ju den världsvida kyrkan också. Så helt ensamma är vi inte när vi sätter på oss glasögonen.

KN: Vi befinner oss ju nu i ett kyrkligt sammanhang. Det är Svenska kyrkans teologiska kommitté som har kallat samman till den här hearingen, och bjudit in er också för att verkligen få så många röster hörda som möjligt. Min upplevelse är kanske att många utanför kyrkan har svårt att förstå och hänga med i de teologiska argumenten. Hur tror ni att folk utanför kyrkan kan uppleva detta med användningen av bibelord – kan det inte ibland bli just så att användandet av bibelord och de teologiska argumenten kan skymma centralfiguren för kristna, Jesus? Ser ni en fara i det?

SGH: Ja, det tror jag, och det tror jag vi alla har erfarenhet av, att använda bibelordet på det sättet. Om man skulle tala om något som vore klassiskt så vore det ju att leva så som Kristus gjorde, där hans liv, hans handlande, hans bemötande av enskilda människor är förkunnelsen. Den kristna kyrkan är ämnad att vara världens Bibel: man läser inte texten, man får den möjligtvis citerad av oss som kyrka, den kristna kyrkans främsta uppgift är att *leva* Bibeln, leva texten i sitt vardagsliv. Där tror jag att vi har väldigt mycket att lära, och mycket att lära inte minst av Jesus själv, och också den första kristna kyrkan där man kunde säga att man *såg* hur de levde: »Se hur de älskar varandra.« Man omsatte texterna i sitt eget vardagsliv, i gemenskapen med andra människor, i mötet med den kultur som man mötte. Den skiftade, precis som idag. Företeelser vi tycker är väldigt moderna vet vi var aktuella även då, men den kristna kyrkan stod som ett slags tecken, en ren Kristi brud för att använda en metafor, som ett tecken på ett nytt rike som hade brutit in. Det var inte texterna, det vet vi, utan det var vardagslivet hos den enskilda kristna människan.

BM: Om vi går över på frågan om ekumenik – hur påverkas de ekumeniska relationerna med Pingströrelsen, tror ni, om Svenska kyrkan nu i handboken inför en kyrklig akt för juridiskt giltiga partnerskap? Vad händer? Hur resonerar ni från Pingströrelsens håll?

SGH: Vi har ju skilda uppfattningar i väldigt många frågor som kan uppfattas som centrala, och har ändå en god arbetsgemenskap. Jag kan tro att det lokalt kan uppstå spänningar och svårigheter. Vi vet det redan, att det kan uppstå det, och inte bara med vår rörelse utan med andra kristna rörelser. I en mening kan vi säkert fortsätta i ett samarbete, precis som vi har gjort nu, där vi hittar lösningar, där vi är överens och kan arbeta med viktiga frågor för människans bästa, för Evangeliets skull. Det skulle naturligtvis vara en extra prövning, det är jag övertygad om, eftersom det blir ett avsteg i en viktig, central fråga, där ju äktenskapet mellan man och kvinna – som Dan sade här i inledningen – är så central att den är en bild av något ursprungligt. »Från början« hade Gud tänkt det. Det var en symbol för föreningen mellan människa och Gud. Åtminstone i den vigselritual jag använder så säger jag ofta det, att äktenskapet är en bild av den kärlek som Gud har till människan, en bild på den förening som människan kan uppnå med Gud. Så komplementariteten mellan man och kvinna bryts, och äktenskapet blir då inte längre så självklart denna tydliga symbol för föreningen mellan Gud och människa. Hemligheten med äktenskapet är stor, säger aposteln. Riktigt vad den texten rymmer kanske vi inte vet, men det är inte bara en fråga om namn eller tradition utan det ligger djupare, enligt mitt sätt att se, den här symbolen. Det andra tecknet som bryts är skapandet av liv mellan man och kvinna. Komplementariteten, den dualitet som själva skapelsen säger om Skaparens vilja med mannen och kvinnan, kan inte längre påminna om den skaparkraft som jag tror att den är avsedd att vara ett tecken för.

Det andra är att ett val av Svenska kyrkan i det här avseendet skulle vara ett avsteg från just det jag tidigare sade, att kyrkan ska vara tecknet, rösten, i vilken tid som helst, för Guds vilja. Samhällets lag kan inte vara styrande för kyrkan. Kyrkan har en annan uppgift. Kyrkan kan inte lägga eller skapa lag – det har försökts under tider som gått – för det civila samhället. Kyrkan har en plikt att följa sin Mästare, där dock Ordet, som är oss givet, det heliga Ordet, måste vara korrektivet. Och i kyrkan bör det vara vägledande framför samhällets förväntan och krav.

BM: Hur ska man då, om man är homosexuell, kunna gestalta sin kärlek? Kan man göra det? Kan man få leva ut den, eller hur ser ni på den frågan – för jag antar att ni också i era pastorala möten har erfarenhet av detta. Vilka råd ger ni, om det kommer en person till er som är homosexuell, genuint homosexuell?

DS: De flesta som kommer till mig – och inte för att debattera utan som kommer i ett pastoralt sammanhang – kommer just därför att man söker den typ av samtalspartner som vi utgör, eftersom det är ganska välbekant var vi står någonstans. Den typen av samtal blir väldigt ofta likt den inledning vi hade här, nämligen att hänvisa till hur vi tillsammans förstår Bibeln, de här texterna. När det gäller din fråga hur vi rådgör – ja, vi läser texterna tillsammans. Sedan är det ju en väldig variation. De flesta som kommer har ju redan en snarlik uppfattning, nämligen att det här är något som jag *inte*

ska leva ut. »Jag är genuint homosexuell« – du utgick ifrån det – »men det är något som jag vill ta upp kampen med.« Sedan har vi naturligtvis också den andra sidan. Sedan är det ju så att jag tror att man också söker samtal där man vill fördjupa sig.

SGH: I inledningen talade du om skapelsens brustenhet, och att avvikelser från normen – som vi uppfattar det: Bibelns budskap – när det gäller äktenskapet man–kvinna, avvikelserna är ett tecken på en brustenhet. Vi vet att när Adam och Eva gömde sig för Gud så ropade Gud i riktning mot det gömställe där de fanns, han sökte dem där de var. Han sökte dem inte där de borde vara, utan han sökte dem där de var. Gud står inte vid målet för vår fullkomning och inleder ett samtal först när vi är färdiga och framme, utan han möter oss i vår brustenhet, och där möter han oss och lever med oss i vårt liv. Redan i inledningen antydde det ju om skilsmässa och omgifte att de är tydliga avvikelser inte bara från apostlarnas undervisning utan främst kanske från det Jesus säger i evangelierna om omöjligheten av en skilsmässa och en ännu tydligare omöjlighet för omgifte. I vår gemenskap har vi skilda och omgifta. Den kristna kyrkans uppgift är att vara rösten, har jag sagt några gånger, nämligen att peka på idealbilden, att visa på den välsignelse som ligger i att leva som Gud har tänkt. Men när människan inte klarar av att leva enligt idealbilden – man har inte nått målet ännu – var kan man då leva med sin brustenhet? Där är min uppfattning att den kristna kyrkan – församlingen – måste vara den miljö där Gud möter mig i min brustenhet, i min svaghet, och där jag också i den miljön kan få leva, och få hjälp att klara av livet, vilken brist det nu än är frågan om. Men strävan måste vara att nå idealbilden, även om vi inte når den här i livet. Men tillsammans med de övriga människorna, som liknas vid lemman i en kropp av aposteln, där varje led i kroppen, varje medlem, varje medlemmiska är en bärare av *min* svaghet, och där vi tillsammans ändå, trots vår brustenhet, kan få återspegla något av att vara tecknet, det profetiska tecknet.

BM: Jag återknyter då till frågan – anser ni att det finns människor som föds genuint homosexuella, och hur hanterar man denna genuina skapelse i sig själv? Ska man »bota« – det förekommer ju sådana rörelser också, inte minst inom ert eget samfund, där man anser att det går att bota. Skulle ni vilja utveckla något runt detta?

SGH: Det vore underligt om inte sexuallivet hade del i den brustenhet som vi har nämnt här nu flera gånger, som har sin grund i den rubbning som hela skapelsen drabbades av någon gång i urtiden – det som Bibeln kallar syndafallet. Det vore underligt, och det vore underligt om det då inte också därmed fanns det som kallas för genuin homosexualitet. Jag tror inte att någon del i vår skapelse som människa är undantagen denna grundskada. Nu är det min övertygelse att Gud är skapelsens Gud, inte bara en gång, som om han drog sig undan och betraktade alltsammans, utan att Skaparen är Skaparen idag också, och att han kan göra under till och med det som är genetiskt betingat. Vore jag född med en skada så tror jag att Gud

kan göra ett under, om det vore hans vilja. Jag har upplevt desto oftare hur Gud har burit och hjälpt genom livet, med den skada som en person bär – om det är ett handikapp av vad slag det än vara må. Det är också en styrka, att Gud hjälper igenom livet. Men alla som föds till detta – om det är genetiskt betingat eller inte – så måste man ju sträva efter det Bibeln kallar för heligt, där inte minst min kropp är avsedd att vara ett redskap för att ära Gud. Det är en hög tanke som Skaparen har om kroppen, och det finns ju ingen annan synd – om vi nu kallar avvikelser från den sexuella normen för en synd – det finns ju ingen synd, inget beteende, som så handlar om min kropp som sexualiteten. Naturligtvis kommer det att få ett slags återverkan hur jag ser på min kropp. Om min kropp är den Helige Andes tempel, om min kropp och varje lem i min kropp är given mig för att den ska ära Gud, så torde det få konsekvenser beroende på vilken syn jag har på Skaparens tanke och vad bibelordet säger.

KN: Om jag tar fasta på det som du, Sten-Gunnar, sade i ditt tidigare inlägg att du tror och tänker att Gud börjar där en människa är, så kan jag tänka mig att många som kanske brottas med sin sexualitet känner att kyrkan, så att säga på Guds uppdrag, just ska börja där den människan befinner sig. Jag kan tänka mig att många människor resonerar som så att det bästa kyrkan då kan göra är att erbjuda en form med kyrkans välsignelse som hjälper människor – homosexuella eller med sexuell läggning som avviker från det du kallar den sexuella normen – det bästa kyrkan kan göra är att erbjuda en form att välsigna det, och betona att det kanske inte är sexualiteten i sig som är det viktiga utan ömsesidighet, respekt, trohet. Och om kyrkan missar att göra detta så felar man, så att säga – man missar sitt huvudsakliga uppdrag. Om du får en sådan fråga, hur svarar du då?

SGH: Personligen har jag svårt att se att kyrkan hanterat välsignelsen. Kyrkan kan förmedla den, men välsigna kan Gud ensam göra. Kyrkan kan få vara med om att välsigna. Jag tror att vi kanske inte till fullo förstår det som är värt att välsigna. Gud ensam kanske gör det, och vi välsignar ändå, så gott vi nu förstår. Men om jag med berätt mod, mot min övertygelse hur Gud egentligen ville att det skulle vara, försöker förmedla en välsignelse, så är det min uppfattning att det blir en ceremoni utan egentlig verkan. Vad jag säger är att vi har inte fått välsignelsen att dela ut hur vi tycker, utan vi har fått en välsignelse för att välsigna det som Gud kan välsigna.

DS: Det blir en svårighet – ni var inne på det tidigare också i frågeställningen om att vi använder bibelord – men som kyrka eller församling så är det ju faktiskt det vi utgår ifrån. Och då blir det ju en svårighet att göra något annat än det kyrkans Herre välsignar. Då blir det ju som sagt en verkninglös välsignelse, manne välment och positivt upplevd, men i den genuina betydelsen »välsigna« så är det väl Gud som välsignar och inte kyrkan. Och då får vi svårigheter runt texterna.

SGH: Vi talade om att Gud möter oss där vi är. Jag tror det är Kierkegaard som säger att om vi vill föra en människa någonstans så måste vi möta

henne där hon är och vandra med henne. Det måste finnas en väg, ändå, att vandra. Helgelsens väg, för att använda ett gammalt kristet uttryck, är ju en väg och inte en punktuell upplevelse. Rättfärdiggörelsen, tron, pånyttfödelsen, alla de här klassiska kristna begreppen som är viktiga i den kristna kyrkan, det är sådant som jag antingen är eller inte. Men helgelsen är en vandring. Livet, där jag vandrar tillsammans med någon, tillsammans med Gud, leder mig mot den idealbild jag tidigare talade om. Vi är alla fortfarande bara på väg, men man måste röra sig i någon riktning.

BM: Det har sagts tidigare här att »konflikter testar kärlek«. Hur mycket kärlek finns det i den här konflikten – i synen på homosexuell samlevnad? Är enheten vägen och målet, eller hur ser ni på det? Hur mycket konflikt orkar vi leva med?

SGH: Konflikten betyder för det första ett möte, det måste vara ett möte innan man överhuvudtaget kan ha en konflikt. Där krävs kärlek i alla möten, och kärleken kan inte missa att se människan bakom beteendet. Det är människan det är frågan om, och när vi har människan i fokus såsom Gud har – han har människan i fokus; för oss troende är väl Gud i fokus men för Gud är det människan som är i centrum – och i det mötet måste det vara människan man ser. De mötena har vi. När vi talar om vad kyrkan lär, vad församlingen bör stå för, så får inte det hindra oss att se att till vår kyrka, den kristna kyrkan, är alla slags människor välkomna, med alla slags brister och svagheter, där kärleken är den kraft som gör att vi kan leva tillsammans. Vi behöver kanske varken mer visdom eller kunskap i den kristna kyrkan, men vi behöver mer kärlek just i konflikter. Det får dock inte hindra att kyrkan fortsätter vara rösten som pekar på det nya riket som bryter in, och att det en gång ska nå fullkomligheten. Det som började i paradiset ska sluta i paradiset, vi är bara på väg dit.

DS: Det är väl också så att den typ av skarp frontlinje som finns just nu – det förändras ju över tid – gör att det på ömse håll finns de som tar i mer än vad som är lämpligt, mörkermålar sådana som oss som faktiskt har den här synen – eller motsatsen. Och där får vi väl vara på vår vakt ömsesidigt, att inte det sker. Så det är väl mycket vi som mäter upp det: hur mycket konflikt tål vi, eller hur mycket kärlek finns det. Det är det vi som mäter upp.

KN: Vad gäller motsatsen så har det ju under sommaren varit ett uppmärksammat fall, då en pastor har uttalat sig på ett sätt som har uppfattats som väldigt kränkande, och personen blev också fälld i domstol. Hur brottas ni med det som tillhöriga samma samfund? Med en grundsyn där man kategoriskt tycker att man har en klar linje att hålla sig till – har man inte ett ansvar för att den kan leda till ytterligheter? Vill ni nämna något om det?

SGH: Ja, och det är därför som en del av oss också har uttalat oss i det här fallet. I en principiell del av fallet har denne pastor mitt stöd, nämligen att få den här lagtexten prövad, som vi ju redan innan den fick laga kraft ifrågasatte eftersom vi hade så svårt att veta vad det är vi kommer att bryta mot. Man kan förvänta sig av en lag att man vet i förväg om man bryter mot den.

Det hade vi svårigheter att tolka, och i den meningen tror jag han har vårt stöd – men inte i innehållet i den här predikan, där han generaliserar och använder bibelordet precis som vi antydde här förut. Bibelordet blir bokstäver som dödar, och dessutom finns det ju i den predikan uttalanden som ju inte heller har en förankring i den Heliga Skrift, utan det är ett tyckande i allmänhet som har fått alltför stor publicitet. Den är inte värd den publiciteten. Möjligen kan den ha medverkat till att just denna lagtext blir prövad, utifrån yttrandefrihetssynpunkt. Personligen beklagar jag, och jag tror att jag har många med mig i vår rörelse som beklagar de generella och svepande omdömena om homosexuella människor, och där det också sker en hopblandning med medicinska åtgärder mot abnormiteter, som är högst beklagligt.

TS: En ganska grundläggande fråga också för mig i det fortsatta ekumeniska samlivet, frågan om kyrkan som ett uttryck för eller redskap för Guds profetiska röst och Guds vilja. Det som slår mig är ofta just den här spännande och utmanande och samtidigt lite nerokittlande frågan: Hur ser man att man är ett uttryck för Guds profetiska vilja? Man kan utgå från att »detta är Guds vilja«. Men det kan också vara så att ett arbete som pågår i en kyrka, vilken som, kan vara att söka Guds vilja. Eller tänker ni att Guds vilja en gång för alla är given och uttryckt på ett alldeles särskilt sätt, och varje nytt sökande blir ett avsteg på den vägen?

DS: Tvärtom. Det är en självklarhet att det ständigt måste utforskas och sökas. Just i den här frågan, nämligen homosexualiteten, och det som ju den här utfrågningen mycket har landat i, är ju problemet där kyrkan – såväl Skriften som senare kyrkan – har haft en tydlig uppfattning. Att det där då, när man börjar orientera nytt och söka, mycket väl kan vara ett uttryck för att hitta något, det är ju inte vi främmande för i vår tradition, att hitta en teologisk sanning. Så det är både–och, alltså. Det är både att naturligtvis se det som är fastslaget – det är väldigt svårt för oss att så att säga gå förbi vad Bibeln uttryckligen säger.

SGH: Det mönster som finns för livet i den kristna kyrkan är annorlunda än det som finns för det sekulära samhället. Det är där jag menar att kyrkan inte kan vara beroende av det sekulära samhällets lagstiftning i frågor som kolliderar med läran och uppdraget.

*Utfrågare: Barbro Matzols (BM) och Kenneth Nordgren (KN)
samt Thomas Söderberg, präst och ledamot av Kyrkostyrelsen*

Sten-Gunnar Hedin och Dan Salomonsson vill betona att de inför hearingen ombetts att reflektera över samlevnad, kärlek och äktenskap, medan samtalet kom att utgå från intervjuarnas frågor som i huvudsak handlade om homosexualitet. Svaren på dessa frågor utgör inte någon genomarbetad eller helhetlig framställning av deras hållning i ämnet.

Svenska kyrkans perspektiv I

De homosexuellas erfarenheter

Att leva som homosexuell i Svenska kyrkan

Ann-Cathrin Jarl

I nästan hela mitt liv har jag haft kontakt med homosexuella människor. I den ström av rörelser och grupper som formligen forsade fram på 1960- och 1970-talet fanns också den homosexuella frigörelsen som vi har att tacka för att vi sitter här idag. Man hör ofta frågan: hur kommer det sig att de här frågorna är så aktuella just nu? Det är inte tidens tärande tand som fört oss hit utan homosexuellas kamp och krav på likställdhet. 1971 på våren samlades en grupp om 20–30 personer här i Uppsala för att återuppliva Riksförbundet för Sexuellt Likaberättigande, RFSL i Sverige, grundat 1950. I Uppsala ägde vid samma tillfälle den första homosexuella befrielsemarschen rum: dessa 20–30 personer gick längs ån och krävde likställdhet. Själv vågade jag inte gå med.

Att vara ung och homosexuell har för de allra flesta varit en svår upplevelse. Tyvärr får ni bara höra gamla människor, men jag kan berätta för er att det fortfarande är svårt att vara ung och homosexuell: Tänk om det bara är jag i hela världen som känner så här.

När jag var ung fanns inte orden, mötet fanns inte och det fanns inget stöd. Inte heller i kyrkan fanns det något stöd. Själv har jag varit kristen i hela mitt liv. Men kampen som tonåring handlade om mig och om Gud och att andra kristna så säkert visste att det jag längtade efter var och är synd. Är jag ett Guds barn? Älskar Gud mig? Om nåden inte gäller mig på samma sätt som den gäller för dig så finns det ingen Gud. I alla fall ingen Gud för mig. Så oerhört många unga kristna homosexuella har kämpat en ensam troskamp utan att finna någon god själasörjare. Många homosexuella har ändå funnit Gud, ofta utan människors hjälp – det kan ses som ett gudsbevis i sig. Ingen kan skilja oss från Gud. Många unga homosexuella har också tagit sina liv. För detta bokslut över deras liv bär vi alla skulden.

Det är tungt att leva ett helt liv och känna att kyrkan som representerar den Gud som gör våra liv möjliga, har så många medlemmar som aktivt vill ta ifrån mig det värdefullaste i mitt liv här på jorden. Andra vet mer om mitt eget bästa än vad jag själv gör. Det finns människor som påstår att homosexualitet inte är naturligt. Vi finns, vi har alltid funnits och vi kommer alltid att finnas. Hur naturligt kan det bli? I sin bok *Psykologiska självbekännelser* från 1870-talet skriver Pontus Wikner om tallen som slår rot under en bergknalle och därför kommer att växa krokig. Är inte den naturlig, frågar han. Pontus Wikners bok kom att publiceras först 1974. Det är en självbiografi, det första vittnesbördet av en kristen homosexuell i Sverige.

Homosexuella människor är människor på samma sätt som alla andra människor. Homosexuella har samma känslor, förmågor, behov och allt annat som alla andra människor. Vi tillhör det naturliga, även om vi är en minoritet. Det är okristligt att diskriminera minoriteter för att man har makt och möjlighet att göra det.

BLANDADE ERFARENHETER

Utvecklingen har gått fort, om man betänker hur lång tid det ofta tar för insikter och kunskaper att bli förankrade i en kultur. Jag är också tacksam för att få leva och arbeta i den svenska kyrkan där acceptansen av homosexuella är mycket hög och kanske framför allt i mitt eget stift, Stockholms stift. Där får präst- och diakonkandidaterna frågan om de är beredda att arbeta med homosexuella arbetskamrater. Den årliga mässan i Storkyrkan som har ägt rum sedan 1979 är också en mäktig upplevelse. Den värme som finns i de årliga mässorna i samband med Pridegalan i Stockholm är ett oerhört starkt vittnesbörd om den Heliga Andens närvaro, jag ryser när jag tänker på det. Här möts människor som har kämpat för sina liv och får delta i en kristen gemenskap där vi accepteras som de vi är. Vår nyligen bortgångne biskop Lars Carlsson berättade ofta om hur viktiga mässorna i EKHO-sammanhang var för honom personligen, för den mänskliga närvaron och det andliga djupet. Vår nuvarande biskop Caroline Krook har uttryckt en önskan om att kyrkan ska få en rit som gör det möjligt för samkönade par att ingå ett juridiskt giltigt förbund.

Jag har en ganska god uppfattning om situationen i kyrkorna i USA och det är klart att man är glad att man är svensk. Vi blir inte utfrysade eller sparkade från våra tjänster för vår sexuella orientering, vilket är regel snarare än undantag i USA.

Men... att ständigt behöva vara beredd att förklara rätten till sitt eget liv är kanske det tydligaste exemplet på att homosexuella är diskriminerade. Idag sitter jag här och ska förklara varför mitt liv är lika värdefullt och gott som ditt. Kan du föreställa dig att sitta här med det uppdraget? Du som nu sitter och lyssnar lika respektfullt till dem som anser att mitt liv är ett problem och att min kärlek är en synd, hur känns det? Till denna plats är jag kallad av Svenska kyrkan på central nivå. Året är 2004. Hur det känns? Det vill du inte veta.

FÖRSTÅ FÖRTRYCKET

Att vara ifrågasatt för den man är, är en erfarenhet som alla förtryckta delar. Alla som inte följer normen att vara vita, utbildade, unga, friska, heterosexuella och män känner väl till maktens dagordning. En grundsten i befrielse-teologin, som jag ansluter mig till, är att lyssna till de förtryckta och deras erfarenheter. Under den här hearingen har vi hört KG Hammar berätta om vikten av att människor får definiera sig själva, vilket också modern teologi

lär ut. Människan definierar sig själv, det är en mänsklig rättighet och det är välbehagligt inför Gud. De förtryckta måste man lyssna på.

Den som har lyssnat på mig outröttligt i hela mitt liv, det är Gud. Gud och jag har en relation. Den är oersättlig, men inte okränkbar. Det finns de som anser att de vet bättre hur min relation till Gud borde se ut, men Gud har givit mig kraften att leva, givit mig helig vrede och mycket kärlek. Jag har haft tur. Gud älskar mig. Gud är större.

Svenska kyrkan är en modern kyrka. Axel Carlberg berättade för oss att Katolska kyrkan tog ett jättesteg fram till 1700-talet genom Andra Vatikan-konciliet. Dit är det omöjligt för Svenska kyrkan att återvända. I Svenska kyrkan benämner vi problemen, vi vill gärna samtala med människor av alla slag. Homosexuella har behandlats jämförelsevis väl i denna kyrka, vi har vigts till präster som öppet homosexuella och vi får leva i partnerskap även som aktiva i Svenska kyrkan. Det finns en djupnande förståelse bland kyrkans folk av att homosexuella är som alla andra. Det är omöjligt att säga att homosexuellas kärlek är underlägsen heterosexuellas. Homosexuella par välsignas i kyrkan. Och det är *Guds* välsignelse som nedkallas. Den här sommaren har jag gått igenom om och om igen: vad är det de inte fattar?

I modern tid har Kyrkan på ett förtjänstfullt sätt tagit ställning mot det förtryck som man har förstått. Det är oacceptabelt att låta en enda dag till gå utan att Svenska kyrkan tydligt och mycket starkt också i internationella och ekumeniska sammanhang tar avstånd från diskriminering av homosexuella. Kyrkan måste förstå vad förtryck och diskriminering är för något, och vilket lidande människor utsätts för.

PROBLEMET ÄR ENKELT

Teologiska kommittén, som ska förse kyrkostyrelse och kyrkomöte med god teologisk reflektion, har efter bästa förmåga försökt att fördjupa kyrkans kunskaper och insikter. Det är klart att detta kommer att ta tid om man ska gå kräftgång. Det samtalsdokument som Teologiska kommittén framställt fastställer enigt att kyrkan inte ska diskriminera eller bota. I Svenska kyrkan pågår f.n. en intensiv utbildning runt detta dokument så att många ska få vara med på tåget. Jag har själv varit ute i många församlingar och diskuterat om homosexuella i kyrkan, och det har varit viktiga samtal.

Då inbjuder Teologiska kommittén till en förutsättningslös utfrågning av alla också dem som vill bota och inte anser att homosexuella ska få ingå partnerskap, och att homosexuellas partnerskap inte välsignas av Gud.

Teologiska kommittén formulerar inte några frågor utan lyssnar i all ödmjukhet på alla. Ska vi komma vidare och lösa de problem som återstår måste kyrkan förstå och formulera de frågor som man avser att hantera, och dessutom inse vilka det är som kan lösa problemet, nämligen de som är för en lösning. När löste de som *är* problemet senast själva problemet? När man lyssnar till dem som anser att homosexuella inte ska omfattas av samma

rättigheter som heterosexuella så är det inte tankens klarhet som slår en. Problemet är enkelt, och det är enkelt att lösa. Människor av samma kön älskar varandra, och vill visa sin kärlek och ta ansvar för den precis som alla andra. Det är bara att säga ja till det. Min egen erfarenhet är otvetydig. Jag lever i ett partnerskap som Gud har välsignat på många sätt och vis. Att leva tillsammans är svårt för de flesta människor, men det finns tydliga tecken på Guds nåd. Det är en fråga om att urskilja andarna, dvs. att se att ett gott träd ger god frukt. Om Andens frukter mognar i ett förhållande så är förhållandet gott. Det som är djupast i oss, det som vi har bett för och samtalat om och tänkt igenom – det vill Gud ge oss.

KRITERIER

I sitt inledningsanförande sa ordföranden att om vi förstår vad det betyder att älska, så förstår vi också vad det är att vara kyrka. Jag tror att många homosexuella, och många andra, förstår mycket av kärlekens väsen och har kämpat med att urskilja andar.

För mig finns det några bibelord som jag använder som kriterier på om det som jag ser och hör är rätt. De ger inga normer för hur man ska handla i det ena eller andra avseendet utan tolkningskriterier. Sanningen är ett sådant viktigt begrepp. I Joh. 8:32 står det att »ni skall lära känna sanningen, och sanningen skall göra er fria«.

Jesus själv är sanningen, och det ger kanske en indikation om hur viktigt det är med sanning. Kyrkan har inte direkt framstått som en sanningens härförare utan snarare som en av dubbelmoralens främsta väktare i världen. (Den populära boken *Da Vinci-koden* belyser detta.) Jag vill se mera sanning. Vi måste akta på sanningen.

Ett annat för mig viktigt ord i 1 Joh. 4:16–21: »Det finns ingen rädsla i kärleken, utan den fullkomliga kärleken fördriver rädslan, ty rädsla hör samman med straff och den som är rädd har inte nått kärlekens fullhet.«

Det är ju upp till var och en att bedöma hur rädd man är, och hur man skyr att dra konsekvenser av sina insikter och kunskaper.

Ett tredje oerhört viktigt bibelord kommer från Gal. 3:28: »Nu är ingen längre jude eller grek, slav eller fri, man eller kvinna. Alla är ni ett i Kristus Jesus.«

VÄLSIGNE TILL STÖD FÖR ALLA

Se på verkligheten: vi finns, vi som är homosexuella, bisexuella och heterosexuella – vi som är sexuella. Människor lever i goda och dåliga relationer, glada, ledsna, rika, fattiga, framgångsrika. Alla behöver tröst och stöd, och kyrkan har en uppgift att ge denna tröst och detta stöd till alla människor. Att välsigna är kyrkans uppgift, att be för människor är kyrkans uppgift, och kyrkan vill gärna att det juridiskt bindande avtalet därmed ska vara slutet. En kyrklig rit för ingående av samkönade förbund är självklar. Men jag bryr

mig inte så mycket om vad det kallas. Det kan väl de som får bestämma dividera om.

Det är också att märka att det heterosexuella äktenskapet, som många talar så väl om, verkligen inte är oproblemiskt. Många här har redan talat om detta. Äktenskapet i bibeln förutsätter över-/underordning. Homosexuellas erfarenheter av att forma relationer handlar om vänskap och ömsesidighet snarare än om fasta könsroller. Detta är också ett bidrag till kristen teologisk tradition och reflektion kring mänsklig samlevnad. Som det nu ser ut handlar debatten praktiskt taget enbart om ifall vi är för eller emot samkönade kyrkbröllop. Och det valet är ju inte svårt.

Om man inte har något bättre sätt att stödja det heterosexuella äktenskapet än att förbjuda det homosexuella, så måste man komma på någon ny strategi – snart! Vi vill ha samma rättigheter som alla andra människor och få leva med våra livskamrater med samma rättigheter och skyldigheter som alla andra människor.

Min egen erfarenhet är att de kristna som lyssnar och de som respekterar homosexuella som människor förstår att kärleken är lika för oss alla. De som har ett öppet sinne och använder sitt förnuft och sin känsla kommer till insikt om att den homosexuella vännen är samma människa nu som tidigare. Fast man vet mer om henne.

Det här är inte svårt. Det är enkelt. Och jag tror att det världsliga regementet har förstått mer om detta än vad kyrkan har gjort. Mitt hopp står till kyrkans förtroendevalda och till politikerna. Nästa år, senast, förväntar jag mig att kyrkan tydligt har tagit ställning för att införa en rit som gör det möjligt för homosexuella att ingå förbund som är juridiskt bindande.

Sanningen måste vara en ledstjärna. Sanningen gör oss fria. Kärleken är vår värdegrund, därför att Gud först har älskat oss.

AL: Jag kanske ska ta upp din tråd först, när du frågar: hur känns det att sitta här och fråga ut dig, och vara en nyfiken typ som undrar hur »sådana där« är, sådana som du? Som utfrågare här får man ju tala med ett spektrum av människor med helt olika åsikter. Det känns alltid lite intressant att se hur väldigt olika människor kan resonera – men jag tycker det är väldigt trevligt att resonera med dig. Vi är rätt många som inte har så svårt, tror jag ändå, att sätta oss in i utanförskapets situation. Själv har jag ju en son som är öppet homosexuell, så jag vet rätt mycket. Jag vet också i min erfarenhet som kvinnlig journalist under fyrtio år, då man från början var en anomali, hur det är att vara en konstig typ. »Får jag tala med en riktig redaktör,« sades det när det ringde till tidningen. Detta som inledning.

Du pratade om rädsla. Vi har också intervjuat ordföranden för Medvandrarerna, Erik Johansson. Han talade också om rädsla – rädsla som han möter hos unga homosexuella, som han då tar hand om och kanske vill uppmuntra till att icke leva ut sin homosexualitet. Du talade om den rädsla som gjorde att du inte vågade gå i demonstrationståg för trettio år sedan, eller vad det var, här i Uppsala. Rädslan är jag intresserad av att höra dig tala mer om – rädslan som en underström i kyrkan. Tuulikki

Koivunen Bylund talade också om rädslan. Är det rädsla som styr kyrkans attityd till sexualitet överhuvudtaget? För det handlar ju inte bara om homosexualitet. Även sexualiteten har så vitt jag kan se varit ett stort problem i kyrkan, och vi vet, om vi ser tillbaka, hur kvinnor historiskt sett har straffats. Jag tycker jag ser kyrktagning som ett sätt att förneka sexualitetens positiva kraft. Det vore roligt att höra dig utveckla detta mer.

Ja, om jag skulle lägga upp en strategi för kyrkan att stärka äktenskapet, eller stärka människors relation, så skulle den handla väldigt mycket om sexualitet och bejakandet av sexualiteten. Det är en så stark kraft i människors liv att få leva ut sin sexualitet, att få visa den, att lära sig att behärska den – att den inte hör hemma överallt, och liksom inte får springa amok, men att vi ändå får bejaka den, och bejaka den i våra långvariga relationer. Alltså, jag vet mycket om mina vänner, men jag vet nästan ingenting om deras sexliv. Jag vet inte hur det är med er, men jag brukar veta rätt mycket – detta är någonting som vi inte pratar om. Vi pratar inte om vår sexualitet, och den är ändå en oerhört viktig byggkloss i en relation. Folk skulle naturligtvis må väldigt bra av att höra lite bra predikningar om sexualitet, och jag har aldrig hört någon bra predikan om sexualitet. Inte heller har jag själv hållit någon sådan bra predikan. Men alltså, när man hör hur människor har det jobbigt – en sak som till exempel har slagit mig, inte för att jag vet om det är sant... Men många män, då, som har svårt att bejaka sin sexualitet – nu vet inte jag om det är många män som har det, men män som jag har träffat som har svårt att bejaka sin sexualitet, de har ju mamma i dörröppningen så fort de liksom ska till. Och det är ju inte kul, alltså. Och då är det alltså hela tiden: händerna på täcket, och förbudet, och de blir inlärd att sexualitet är något man inte får bejaka. Då är det ju bara förälskelsen som klarar den barriären – för när man är förälskad, då är man, liksom... då kan mamma gå någon annanstans. Men sedan kommer hon smygande igen, och står i dörren. Pratar vi då om detta, att våga bejaka sin egen sexualitet? Det finns en oerhörd rädsla för sexualiteten.

AL: Det är alltså uppfostringskador du talar om, kan man säga?

Det finns alla typer av skador när det gäller sexualiteten. Men vi måste naturligtvis bejaka detta på ett helt annat sätt.

AL: Tror du då att det är värre för vår generation – jag vet inte när du är född, men jag är född 1940 – alltså att det faktiskt har hänt något? Det tycker jag vi har pratat om här i flera sammanhang: en yngre generation är öppnare i förhållande till både hetero- och homosexualitet. Håller du med om det?

Ja, det hoppas jag. – Vi är fyrttioalister bägge två. – Men jag vet ju inte. Man kan ju alltid hoppas det, att det är på det sättet.

MM: Den här rädslan och erfarenheten av kränkningarna och så, som sätter sig i oss, och sätter sig i kyrkan, och sätter sig i samhället, och allt som du nu har berättat om – hur ser du vägar ut ur det? Vad är strategierna?

Jag tycker att vi ju har tillgång till goda kyrkliga strategier, alltså, därför

att Gud ger oss livsmod. Gud ger livsmod till människor, och det måste vi bekräfta, och vi måste ge människor mod att leva. Alltså, på något sätt – när man blir tillräckligt fet och tillräckligt gammal och tillräckligt rik så går ju alltihopa på samma linje: det finns ingen variation, och det är ju inte söndag heller längre, och det är ingenting som – utan det är samma jämn-... Och strecket där, det är ju död, alltså. För att våga leva ett riktigt liv med andra människor, och fortsätta ta risker, så måste man ha mod – och Gud ger oss mod. Det finns säkert många andra sätt att få mod också, man kan ju gå till terapeuten eller någonting. Men alltså: vi behöver livsmod.

AL: Om jag får återgå till Medvandringen som vi talat med här, som tycker att man inte ska leva ut sin homosexualitet: kan du ha någon sympati för en person som menar att man överhuvudtaget inte ska leva ut sin sexualitet? Att man då kommer närmare Gud, för det var ungefär vad han sade. Hur ser du på en sådan utsaga?

Alltså, jag har förstått att celibatet finns som en Guds gåva, men då är det ju liksom ingenting som man väljer därför att man är homosexuell. Det är något slags gåva som man har fått från Gud. Så är det ju med ordensfolk och så: de har ju fått en sådan gåva. Men annars så – jag förstår det inte. Det är väl det kortaste svaret på den frågan: jag förstår det inte. Och jag skulle inte heller vilja vara försäljare i den firman.

AL: Det finns de som talar mycket idag – det är långt utanför de här kretsarna, ändå – om att vi lever i en översexualiserad tid. Vi har talat om rätten att bejaka sin sexualitet, men hela den miljö som möter oss i reklam, i medier – vart du än vänder dig, så har vi ju alltså en överexploatering av sexualiteten. Vad spelar den för roll i attityder som finns inom kyrkan?

Jag måste ju säga att den åldriga befolkningen i kyrkan nog inte är så »tuned in« på den ungdomskulturen – jag tror att den är rätt obekant för kyrkan. Och jag är oerhört nyfiken på hur den fungerar för ungdomarna. Det som man ser, det som är utanför och så där, det internaliserar man ju inte – det är ju ingen del av mig. Det är de därute, de på TV är sexiga och snygga, och har häftiga kläder och är attraktiva och så, men är jag det? Det är ju inte alls säkert att det bygger individens självkänsla. Det blir en konsumtionsfråga. Men att någon vill ha *mig* nära *sig* – det är inte alls säkert att det blir bättre för det. Det kan ju bli en köp-slit-och-slägg-mentalitet. Promiskuitet är ju ett jätteproblem – det är inget nytt problem, men det är ett jätteproblem – därför att det inte bidrar till människors livsmod. Man blir ju spolad, då, hela tiden.

AL: Använd och slängt på sophögen ungefär, menar du?

Ja.

MM: Jag skulle vilja lyfta till ett lite annat spår – ett spår som jag inte har hört under de här utfrågningarna. Det är det globala, med rättvisespåret. Och det vet jag ju att du kan, för du har ju skrivit en avhandling om global rättvisa. Hur länkar du de två världarna?

Vi har blivit fem miljarder människor till under 1900-talet. Fem miljar-

der människor till, som ska respekteras som individer: födas – alltså få mat och vatten och kläder, och eventuellt bilda familj, och eventuellt få ett arbete. För att upprätthålla det här projektet krävs det en väldigt hög människosyn, till exempel en kristen människosyn. Människovärdet är högt och heligt, och då är det viktigt att kyrkan inte degraderar andra personer och säger: »Ja, de här har ett jättehögt människovärde, men de där har nog lite mindre människovärde.« Ska man upprätthålla människovärdet internationellt, så måste man göra det över hela bredden och säga: »Alla människor har samma höga och heliga värde inför Gud.« Sedan kan vi inte sätta igång och börja dra ifrån på det: minus de homosexuella, minus muslimer, minus dem och minus de här – utan det gäller hela mänskligheten. Gud har skapat alla människor. Gud älskar alla människor. När kyrkan aktivt diskriminerar några, så drar man från det gemensamma människovärdet.

MM: Det där var väl tydligt i Tyskland, tänker jag, med judarna. Hitlers behandling av judarna drabbade inte bara judarna, det drabbade hela det tyska folket – alla blev rädda. Finns det en särskild nåd – för att vara teologisk – är det en särskild nåd, eller är det en nåd som... det som inte är det gängse – i det här fallet homosexualitet – har in i kyrkan?

Oj. Jag har aldrig tänkt att det skulle kunna vara så. Men alltså – om det skulle vara någonting, så... de som är underst är ju alltid ett lackmuspapper i Evangeliet. De bär med sig en viss fingertoppskänsla för diskriminering och förtryck, och det är viktigt att liksom använda sig av det här, vad det nu kan vara som gives för tillfället – några kommer ju alltid att vara på botten – för att se vad det är som händer i vår organisation nu. Hur stärks organisationen, hur försvagas organisationen? Då är det alltid längst ner man ska titta. Det är liksom där det faller ut.

AL: Om man håller sig kvar på det globala – en del av dem som har blivit utfrågade här talar om ekumeniken, och ekumeniken har angetts som viktig. Vad jag kan se så är det ofta något som anförs som skäl mot till exempel samkönade äktenskap osv. Man talar om hur man måste ta hänsyn till den världsvida kyrkan, och allt det där. När vi hörde en juridikprofessor tala om hur läget var över hela världen, så är det i länder som Kina och Indien, till exempel, som man absolut inte kan tänka sig att acceptera homosexuella, och – det vet vi ju också – i arabvärlden. Så nu undrar jag: tycker du att man ska ha något slags taktik, att man ska vara strategisk och taktisk och gå lite försiktigt fram, som en del framhärdat? Eller tycker du att det vore att kompromissa med en övertygelse om människors lika värde?

Jag vill berätta om när jag var på FN:s kvinnokonferens i Peking 1995. Då kom ju förstas frågan om kvinnans rätt till sin egen kropp upp, och också om lesbiska relationer, och det blev ju då rättså hätskt. De här männen i kjolar tillsammans med några muslimer rantade omkring där, våldsamt, och försökte knyta ihop det. Sedan stegade det upp en dam från Sydafrika och började läsa ur deras konstitution. Där står det att all diskriminering är förbjuden – och då är det all diskriminering. Det är världens modernaste konstitu-

tion på den punkten. Den finns i Sydafrika, och jag har hört Nelson Mandela läsa den i Globen när han kom hit, då när han blev frigiven. Där förbjuder man diskriminering av homosexuella – det står explicit. Det blev precis pin tyst i den där sessionssalen, för där kom det en kvinna från Tredje världen och sade: »Nej, se det går inte an, vi anser inte att man kan göra det.« Så det är klart att de personer som finns i Tredje världen, som är mot diskriminering, är ju viktiga samarbetspartner. Men om man vet vad som händer med homosexuella människor i många av de här länderna, så kan man ju inte bara säga att för ekumenikens skull tänker vi låta detta förtryck och denna diskriminering, misshandeln av dessa människor, fängslandet – fortgå! Alltså, hur kan man komma på denna idé? Att ett sådant förtryck får fortgå för ekumenikens skull – vad är det för ekumenik? Jag tycker det är oerhört viktigt. Vi kan inte offra människor på ekumenikens altare! Vi är ju emot sådana offer!

MM: Det är ju ett tidsperspektiv som du har målat upp här. Du förvaltar berättelsen om – om hela mitt liv, faktiskt: jag föddes då, när din berättelse börjar här i ditt anförande, kring 1970. När du ser på det tidsspännet och det som har hänt av förändringar – finns det sådant som du inte är glad för?

Ja, jag hade ju helst fötts nu, alltså – sluppit mycket av det här, sluppit mycket av min heliga vrede och blivit en lite mera anpasslig typ. . .

AL: Hade du kunnat bli det, Ann-Cathrin?

. . . men den nåden har icke vederfarits mig! Jag tycker att jag är väldigt nöjd på många sätt. Jag tycker att det är väldigt halvtullt i koppen, det måste jag ju ändå säga. Jag trodde ju aldrig att vi skulle kunna ingå partnerskap – även om vi nu inte kunde vara i kapellet på institutet här borta, utan i ett av klassrummen, så blev vi ju ändå välsignade och så, och det var härligt. Jag trodde ju inte – när jag var liten, alltså, jag visste ju inte att ordet fanns. »Homosexuell« – det var inget ord. Jag kommer ihåg att det stod ibland om »intima relationer« – det var det som stod på löpsedlarna. Då kommer jag ihåg att jag frågade pappa: »Vad är det för något?« – för jag förstod att det var något lurrt med de här intima relationerna. Han sade att det var inget som man pratade om. Men det var liksom det starkaste ordet för sexualitet som fanns, det var »intima relationer«. Så det har ju hänt oerhört mycket, det har det verkligen.

AL: Du sade inledningsvis att det är de homosexuellas kamp som har lett till att det har ändrat sig, men kan du se fler faktorer? Alltså, hela tidsandan har ju svängt. Jag var på ett seminarium som handlade om hela den här kampen, de här »R«-förbunden: KRUM, RSMH, RFL heter de väl, som alltså vill humanisera vården av kriminella och mentalsjuka osv., men där har ju tidsandan snarare liksom hårdnat.

Mycket.

AL: Det är ganska intressant att se att samtidigt som en mycket hårdare attityd gäller mot brottslingar, och man ropar på fler mentalsjukhus osv., så mjuknar attityden när det gäller de homosexuella. Är inte det en paradox?

Det har ju hänt mycket. Hela utvecklingen har inte gått åt ett håll, men

kvinnorörelsen, arbetarrörelsen – till och med kyrkan är numera tillåten, eller det är rumsrent att tala om den. Och andra saker har blivit tillåtna – och sedan så är det den här trenden då, mot de kriminella. Fast nu har jag ju varit i ett amerikanskt high security prison, och på Österåkeranstalten, och det går ju inte att jämföra samma år, alltså.

AL: Men ändå, alltså – det finns liksom inte ett patos för de grupperna som kollektivt längre.

Nej.

AL: Är det, tror du, så att vi har ett slags individualistisk syn idag? Vi har en nyliberal syn som har präglat samhället, och det positiva med den – vad man än måste säga om den – är att man respekterar varje individ. Kan det vara så enkelt?

Ja. Det kan vara så enkelt.

AL: Och att nyliberalismen också kryper in i kyrkan, och det alltså blir mindre av den här paternalistiska strukturen både i samhället utanför och inne i kyrkan?

Ja.

AL: Då är frågan hur man manövrerar så att man fortfarande behåller sin empati och sin kärlek till medmänniskorna i utsatta grupper?

Och där menar jag att kyrkan har ett särskilt uppdrag att se de mest utsatta grupperna. Det är en oerhört viktig samhällsuppgift som kyrkan har: att säga att det här går inte an, så här får man inte göra. Det gäller ju då också i fångvården.

AL: Två grupper som du också nämnde, tror jag, och som kanske inte är lika accepterade: bisexuella, transsexuella – hur är det där? Vill vi liksom rationalisera bort dem, eller...?

Nej, alltså jag – anledningen till att jag inte nämner dem är för att jag är lite feg, tro det eller ej. Den stora gruppen människor är ju utan tvekan bisexuella.

AL: De flesta av oss, menar du?

Ja.

AL: Finns det forskning som säger det, eller?

En normalfördelningskurva, till exempel, säger ju det. Om normalfördelningskurvan gäller vår sexualitet så skulle det då ge vid handen att de flesta är bisexuella.

AL: Det skulle i och för sig då kunna tala för bigami?

Nej, det gör det däremot inte. Det är ju fortfarande så att vi är monogama. Eller, den monogama idén är ju inte detsamma som den bisexuella idén. Då tänker vi att man får ju i alla fall nöja sig med en i taget.

Utfrågare: Ami Lönnroth (AL) och Mikael Mogren (MM)

Kyrkliga välsignelseakter eller könsneutrala vigslar

Lars Gårdfeldt

Förlåt mig att jag föddes till världen. Förlåt mig för min längtan. Förlåt att jag tyckt mig vara lika mycket värd som heterosexuella.

Så skrev en homosexuell katolik i sitt avskedsbrev. Han hette Alfredo Ormando, och han brände sig själv till döds framför Sankt Peterskyrkan i Rom 1998. Alfredo skrev i sitt avskedsbrev att hans död var en protest mot kyrkan, mot hennes demonisering av homosexualitet. Homosexuella katoliker – som Alfredo – lever i en kyrklig utsatthet. De längtar efter en välkomnande kyrka, men de är inte välkomna till kyrkan med sin kärlek. Detsamma gäller homosexuella ortodoxa. De lever i en kyrklig utsatthet. Ortodoxa kyrkan visar dem inget förbarmande, har ingen förståelse för dessa tusenden homosexuella som hör deras egen kyrka till. Min dröm är att Svenska kyrkan en dag ska vilja lyssna till dessa katolska och ortodoxa röster. Min dröm är att Svenska kyrkan ska satsa på ekumenik med de kyrkligt utsatta. Svenska kyrkan har hittills – i homofrågan – begränsat sin ekumenik till de kyrkligt uppsatta. Kardinaler och biskopar, teologer, höga farbröder inom pingströrelsen osv. Inga företrädare för katolska och ortodoxa gayorganisationer. Detsamma gäller denna hearing. De kyrkligt utsatta finns inte här. Därför har jag en hälsning här idag från katolska homosexuella, vänner till mig i Sverige, Tyskland, Italien, Frankrike, Sydafrika, en hälsning från ortodoxa homosexuella i Vitryssland, Makedonien, Bosnien, från ett par franska reformerta och baltiska lutheraner. Hälsningen är: Gå vidare, ni i Svenska kyrkan. Bered mark för oss andra. Bli den Andens vind som förändrar synen på homosexuella även i ortodoxa och katolska kyrkan. Ge världens kristna homosexuella ett hopp.

SPRÅKET

Som nyprästvigd fick jag tillsammans med en ung kvinnlig kollega handledning av en äldre kyrkoherde. Kyrkoherden frågade mig vad jag tyckte om att vara präst och sen fick min kvinnliga kollega frågan: »Vad tycker du om att vara prästinna?» Under samtalet upprepades de där orden några gånger och jag hade då inte civillkurage nog att ifrågasätta kyrkoherdens ordval. Efteråt kämpade min prästkollega med tårarna. Hon hade känt sig så utpekad, så exkluderad och hon stammade: »Som om jag skulle vara nån annan sorts präst, som om jag döpte barn på nåt annat sätt än vad du gör eller kyrkoherden gör, som om jag förkunnade något annat icke-kristet evangelium«, sa hon. Språket är viktigt, det kan vara en milsvid skillnad mellan de ord vi använder. Och jag har också kommit att tänka på det historiska perspektivet. Jag som manlig präst kan känna att jag står i kontinuitet med de präster som verkat före mig. Jag är del av en 2000-årig historia. Men, om jag kallar

en kvinnlig kollega för »prästinna«, då säger jag: »Du har inget gemensamt, i ditt kall, med det som funnits före dig, i kyrkans liv. Du är något annorlunda än vad vi manliga präster är.«

Jag måste säga att jag tycker att det är något lurtt med människors tankar när de vill använda olika ord för samma sak. Det är något lurtt med människor som inte förstår att vissa ord är kränkande. I synnerhet när dessa ord ska klistras fast vid grupper som i historien och alltjämt är diskriminerade. Orden avslöjar din människosyn. Vill du undvika att kränka din medmänniska, kalla då inte en kvinnlig präst för »prästinna«, kalla inte en svart man för »neger«, kalla inte homosexuellas livslånga gemenskaper för »partnerskap«.

Det är visserligen sant att prästämbetet i årtusenden varit förbehållet männen. Det är en historisk olycka, vi kan sörja över det, vissa bör känna skam och skuld över det, men vi ska inte använda det som argument mot dagens kvinnor. Det är visserligen sant att äktenskapet i årtusenden exkluderat homosexuella. Det är en historisk olycka, vi kan sörja över det, vissa har nog anledning att känna skuld och skam över det, men det ska inte användas som argument mot homosexuellas rätt att ingå äktenskap idag. Det var på tiden, 1958 och 1960, att vi fick kvinnliga präster, och nu är det på tiden att vi homosexuella får ingå äktenskap. Och det är ju så lyckosamt att det här är reformer som ingen förlorar på. Vi män miste inte vår rätt att bli präster bara för att kvinnor fick samma rätt. Prästämbetet försvagades inte, det förstärktes, vi har nu fler bra präster än innan. Och likadant med äktenskapet. Heterosexuella förlorar inte sin rätt att ingå äktenskap bara för att jag och min man också får rätt att ingå äktenskap. Jonas Jonson kommer inte att tvingas skilja sig från sin hustru. Äktenskapet försvagas inte, relativiseras inte, utan förstärks när fler hållbara äktenskap kommer att ingås.

Och om vi därmed avskaffar partnerskapslagen, det är ju vad nästan alla homosexuella vill, och vad de stora homoorganisationerna vill, om vi avskaffar partnerskapslagen och inför äktenskap för alla, då vinner hela samhället på det, och kyrkan, eftersom allas vår människosyn då kommer att demokratiseras. Då har vi inte längre något A- och B-lag. Vi har jämlikhet. Ordet »partnerskap« upplevs av de allra flesta homosexuella som ett tydligt budskap, det säger till oss att vi är annorlunda, som om vi inte skulle höra samman med de generationer som levt innan. Som om min och min mans kärlek till varandra inte skulle vara en avspeglning av den kärlek mina föräldrar hyser till varandra och som mina morföräldrar hyst till varandra. Särskiljande ord, som partnerskap och prästinna, klipper av, distanserar och degraderar. Gemensamma ord som »präst« för både män och kvinnor, och »äktenskap« för både hetero och homo, binder ihop, jämställer och sammanför.

MÄNNISKOSYNYN

Detsamma gäller själva riterna, det som är en gemensam rit binder samman människor. Det som är en åtskiljande rit, distanserar människor. Vi kan givetvis inte ha en ordning då vi prästviger män och en annan då vi prästviger kvinnor. Vi kan inte ha en ordning då heterosexuella par gifter sig och sedan en helt annan när homosexuella firar bröllop. För människosynens skull måste vi behandla människor lika.

Personligen har jag hållit i ett trettiotal välsignelseakter för homosexuella par. Det har alltid varit likadant när jag och paret har haft vårt första möte med varandra. De har berättat om sina önskemål, och det har ju varit att mamma, pappa, alla vänner och släktingar och moster Greta ska vara med. Och klockorna ska ringa, och det ska vara sån där bröllopsmarsch och välsignelse över ringarna. Och så vill man få säga de där vackra orden – om det är två tjejer – »nu tar jag dig till min hustru«, och om det är två killar »nu tar jag dig till min man« och säga det inne i kyrkan så att Gud, och mamma och pappa och hela världen hör det. Ständigt samma önskemål.

Och egentligen borde ju inte det förvåna någon, tycker jag.

När jag begravt homosexuella har det varit samma önskemål. Man vill ha tre skovlar mull på kistan, blommor vill man ha på kistan, och man vill ha psalmsång, och man vill att de närmaste ska få finnas med. Även när den som är död har varit homosexuell.

Homosexuellas längtan, drömmar och önskemål, när de vänder sig till kyrkan i livets avgörande stunder, är inte annorlunda än de önskemål och drömmar som finns hos heterosexuella. Och ska då kyrkan sända signalen: »ni är annorlunda«, »nej ni får begravas på något annat sätt«, »ni får vigas på nåt annorlunda sätt«. Kyrkan måste här tänka på sin människosyn.

Ibland blir jag glad över kyrkans människosyn. Jag mötte ett nygift par. Han, i 80-årsåldern, hon cirka 75. De berättade för mig om brudbuketten, om prästen och bröllopskaffet efteråt och om barnen från varsitt håll (de var änka och änkeman). De var lyckliga. Och jag var lycklig: kyrkan hade inte kränkt detta par, kyrkan hade inte sorterat ut deras kärlek, paret hade inte blivit åsidosatta bara för att de var gamla och inte kunde få barn ihop. De hade fått ingå äktenskap. Desto mer olycklig blir jag över kyrkans människosyn, när jag hör vissa biskopar uttala sig om homosexuella under rubriker som »lika men inte samma«. Då kommer nämligen utsorteringsargumenten fram, då får vi höra att homosexuella inte kan leva äktenskap, eftersom homosexuella par inte kan få barn ihop. Här efterlyser jag konsekvens: endera är äktenskapet till *endast* för de par som kan få barn ihop. Och då får partnerskapet gälla samtliga andra, dvs. äldre heterosexuella par, homosexuella par, yngre sterila heterosexuella par, och för att inte tala om de unga heterosexuella par som inte vill ha barn.

Endera det, eller också, och hellre förstås: vill jag att kyrkan låter alla människor som lever i kärlek få ingå äktenskap. Det är fint när det föds barn

i ett äktenskap. Men ett äktenskap är fint även när det inte blir några barn.

Kyrkan måste här vara konsekvent. Återigen är det människosynen det handlar om. Och här har jag en fråga: är ett barnlöst äktenskap finare om barnlösheten beror på makarnas höga ålder, än om barnlösheten beror på att makarna är av samma kön? Är det därför som vissa biskopar tycker att homopar ska förpassas till partnerskapet? Människosynen! Människosynen!

METAFORIKEN

Ett argument som starkt talar för att homosexuella ska få ingå äktenskap, är den religiösa äktenskapsmetaforiken. Jag är egentligen inte så mycket för den här metaforiken, men eftersom två biskopskusiner brukar använda detta mot homosexuella, så vill jag här ta upp det. Det handlar om detta att äktenskapet enligt den kristna traditionen avspeglar Guds kärlek till sitt folk. Äktenskapet är en avspeglning av Kristus kärlek till kyrkan. Vi känner alla igen den här metaforiken. Och här är det ju faktiskt så att Kristus kärlek till kyrkan är en könsneutral kärlek. Kristus är ju inte bara kvinnornas himmelske brudgum, utan även männens himmelske brudgum. I psalmen sjunger vi, såväl män som kvinnor: »att klädas i bröllopskrud, och möta sin brudgum skön, Kristus som på korsets stam, dem vann som segerlön.«

Såväl män som kvinnor sjunger vi om vår himmelske brudgum, som vi längtar efter att möta, klädda i bröllopskrud. Och då undrar jag: om det är så att såväl män som kvinnor får sjunga om sin längtan till sin himmelske brudgum, så borde vi väl också här på jorden, såväl män som kvinnor, få gifta oss med en jordisk brudgum. Om det himmelska äktenskapet är könsneutralt, så bör väl också det jordiska kunna vara det.

GUDS ANDE VERKAR FÖRNYELSE

Till sist några ord om Guds helige Ande. Genom årtusendena har Guds Ande ständigt verkat för förändring av äktenskapet. Guds Ande har verkat för rättvisa och jämlikhet. På andra sidan kanten har vi haft människors maktbegär. Maktbegäret har kämpat mot Guds Ande och velat bevara äktenskapet sådant det varit tidigare. Ett par tusen år tillbaka var äktenskapet en sorglig historia. En man var i äktenskap förenad med flera hustrur. Vi kan läsa om dessa patriarkala, fler-hustru-äktenskap i bibeln. Mannen hade makten, kvinnorna var underordnade. Men så blåstes Guds Andes vind och äktenskapet förändrades i grunden. Mannen miste sin rätt att hålla sig med flera hustrur. Guds Ande ville det så. Visserligen förblev kvinnan omyndig, många, många århundraden till, utlämnad åt mannens nycker. Och maktbegäret ville helst att så skulle det förbli. Men Guds Andes vind blåste, och under 1800-talet genomdrevs två stora förändringar. Först miste mannen sin lagliga rätt att slå sin hustru, sedan fick hustrun rätt till visst ekonomiskt självbestämmande. Guds Ande ville denna jämlikhet och rättvisa i äktenskapet och maktbegäret kunde intet göra för att förhindra reformerna. Och

så 1921 då, detta välsignade årtal, Gud välsigne 1921, då Guds Andes friska vind blåste över vårt land, och då maktbegäret inte hade något att sätta emot längre, då gift kvinna äntligen blev myndig. Det var inget mindre än en revolution. Något sådant hade vi aldrig sett tidigare. Det finns *inte* beskrivet i Bibeln. Ett jämlikt äktenskap! I ett slag förändrades äktenskap från att ha varit hierarki till att bli jämlikhet mellan två myndiga makar.

Att nu, i början på 2000-talet, låta två myndiga män eller två myndiga kvinnor ingå äktenskap är bara en logisk fortsättning på den reform som 1921 förändrade äktenskapet från hierarki till en relation mellan två myndiga likar.

Vi, som lever nu får uppleva nåden hur Guds Andes vind blåser över äktenskapet, såsom den gjort genom årtusenden, för att blåsa in rättvisa och jämlikhet. Vi får uppleva den nåden, men vi får också med smärta se hur maktbegäret åter gör vad det kan för att förhindra dessa nödvändiga reformer. Själv kan jag bara säga: »Kom du helige Ande, kom du Guds Andes friska vind. Blås in liv, hopp och rättvisa i Guds kyrka. Vädra ut all instängdhet, all maktbegärets rädsla. O du helige Ande – giv hopp om äktenskapet, giv öppenhet för alla. Amen.«

GG: Jag tänkte gå tillbaka till det du startade med, när du i början gav en hälsning och sade vad kyrkan skulle satsa på när det gäller ekumeniska kontakter. Det första jag skulle fråga är hur du anser att ekumeniken används som ett bärande argument mot homosexualitet och samkönade partnerskap och äktenskap. Hur fungerar det här i Svenska kyrkan, tycker du – om du skulle utveckla det lite?

Å ena sidan sägs det ofta att vi måste »lyssna in« vad katoliker och ortodoxa tycker i den här frågan, och då så slår det mig alltid att det som ska »lyssnas in« inte är vad katolska och ortodoxa homosexuella tycker, utan vad hierarkin tycker. Det är vad de som är högt uppe i kyrkans hierarkier tycker som man efterfrågar. Man kunde ju nu i våras också läsa en artikel i Svenska Dagbladet av Jonas Jonson, strängnäs-biskopen, där han skrev att Svenska kyrkan inte »har råd med« den här reformen, och då undrar man vilka är det som inte har råd. Och han har nyligen sagt att Svenska kyrkan blir marginaliserad. När en högt uppsatt företrädare för kyrkan säger så, så säger han att det är bättre att enskilda människor lever i marginalisering än att en institution lever i marginalisering. Jag skulle ju helst se att kyrkan sade: men här är det en massa människor som lever i marginalisering – låt oss gå ut och dela deras marginalisering, och tillsammans ta oss in mot centrum. Istället så finns det då vissa företrädare i Svenska kyrkan som värnar institutionen. Samtidigt vill jag också säga att jag inte tror så mycket på de här hoten, att om Svenska kyrkan skulle låta homosexuella gifta sig så skulle det leda till ett totalt brott med de andra kyrkorna. Det var ju något historiskt nytt när vi fick världens första öppett homosexuelle biskop. Det var den anglikanska kyrkan i USA som tog på sig det ansvaret, vill jag kalla det – jag tycker de beredde mark där. Det ledde till distanseringar från vissa kyrkor,

men det stora flertalet kyrkor har ju alltså kontakt med anglikanska kyrkan i USA. Och när Svenska kyrkan – för jag säger *när*: det måste bli så – tänker över sin människosyn och inkluderar homosexuella, då kommer vi att möta markeringar, men inte från alla kyrkor, och de kyrkor som först markerar kommer senare att återgå till ett normalt förhållande till Svenska kyrkan. Det är jag helt övertygad om.

GG: Det här du beskriver med att ekumenik ofta förs på något slags högre ledarskapsnivå – i många ekumeniska frågor så är det ju där man ofta befinner sig. Kan man, förutom det du säger om att du tror att det inte kommer att bli så farliga konsekvenser, som en del i det kanske också tänka att det här med ekumenik i sig behöver ha andra uttrycksformer och andra nivåer?

Jo, absolut, och det försökte jag ju uttrycka i detta att Svenska kyrkan nu länge har arbetat med en ekumenik med de kyrkligt uppsatta. Så kyrkan kan med gott samvete säga till sig själv att nu har vi gjort det, och nu kan man börja satsa på ekumenik med de kyrkligt utsatta – och det är inte bara homosexuella, utan det är kvinnor som inte får tillgång till reproduktiv hälsa och liknande.

BM: Så du ser det som en möjlighet att Svenska kyrkan kan vara en föregångare i de ekumeniska sammanhangen – du antydde något sådant i din inledning?

Ja, o ja. Och det är det som har varit så tydligt – den anglikanska kyrkan i USA är ju en ganska liten kyrka. Ändå har det som skedde där – att de fick en öppet homosexuell biskop – gett hopp till homosexuella världen över. Om ni söker på internet på »Gene Robinson« så hittar ni katolska homosexuella tidningar – webbtidningar – världen över som hyllar detta och får frimodighet genom detta. Och skulle Svenska kyrkan ge homosexuella bröllop så skulle det få genomslag över hela vida världen och bli hoppingivande, något som styrker människor och upprättar människor. Det skulle få oerhörd genomslagskraft.

BM: Hur tycker du då att Svenska kyrkan hittills har hanterat de pastorala om-sorgerna om homosexuella?

Homosexuella i Svenska kyrkan lever ju också i en stor utsatthet, i det att de är utsatta för ett totalt godtycke – bland annat när de vill gifta sig. Heterosexuella par har ju självklart rätt till kyrklig akt, men det har ju inte homosexuella par. Jag vet inte hur många homopar jag har fått hjälpa, som har ringt i sin förtvivlan. Då har de kontaktat sin församling där de bor, och sagt att de vill gifta sig och ha en kyrklig gudstjänst, och så har de utsatts för de mest kränkande saker. Jag har ägnat mig åt mycket självrannsakan där, och vet att jag är väldigt delansvarig i att de här kränkningarna uppstår – att jag är en av dem vars homobröllop har blivit lite omskrivna. Det har uppenbart hos homosexuella runt om i landet gett bilden: »Oj då – kyrkan tycker att vi är lika mycket värda som alla andra!« Så jag har brottats en hel del med den ansvars- och skuldproblematiken, och tycker själv att det är svårt att veta hur tydligt jag ska gå ut till homosamhället och säga: »Förvänta er inte att

bli behandlade som jämlika, för det är ni inte i kyrkans ögon« – eftersom jag samtidigt vill ge någon form av hopp.

GG: Din egen erfarenhet har då så att säga väckt förhoppningar som inte gick att infria?

Ja, precis. I och med att tidningar har skrivit om de här homobröllopen, så har många trott – då har de ringt till sina församlingar, och det har varit i olika delar av landet. Ibland har det ju också gått – jag har fått höra fina historier. Men det har också gått riktigt illa några gånger, så innan vi kan börja planera deras bröllop måste vi först ägna mycket tid åt att bearbeta vad den lokala kyrkoherden har sagt.

GG: Men det är inte så att du har tänkt att »jag skulle aldrig ha gjort det« – en självvrannsakan i den meningen?

Nej. 1995 när jag fick min första förfrågan, så var jag helt överrumplad. I det läget kände jag att det finns bara en väg att gå, annars hade jag kränkt detta par. Jag kunde inte säga dem att »ni får inte ha er mamma och pappa med«, för de hade ju berättat sin bakgrundshistoria och jag insåg hur viktigt det var för deras föräldrar att få vara med vid denna stund. Så länge som kyrkan sände signalerna att prästen skulle vara ensam med paret, som det ju var fram till 1999, så sände man signalen att det här är något lite skumt, det här är något lite dolt, här ska vi inte ha mamma och pappa med – så det var ju bra att den förändringen kom 1999, att biskoparna lät släkten vara med. Men sedan, 2001, kom förbudet att vi inte fick ha registreringsförrättaren med oss in i kyrkan längre, och då ledde det till nya komplikationer. Så jag tycker att kyrkan under lång tid har gått in och försökt skapa så mycket B-status som möjligt kring homosexuellas äktenskap. Homosexuella hade det svårt nog redan från början när partnerskapet kom, eftersom det inte var en kyrklig akt, och redan från början är biskoparna ute för att tala om att det ska vara så lite kyrkligt som möjligt överhuvudtaget.

BM: Det har framförts att det skulle vara lika bra om Svenska kyrkan ger upp vigselrätten, och att man inför civila äktenskap istället – för att så att säga komma runt frågan. Hur resonerar du kring det – är det något som du...?

Nej. Vad som är tydligt nu är ju att många av dem som är motståndare till homosexuella äktenskap, de för den linjen. Ta som exempel Krister Andersson, som till alldeles nyligen ledde Missionsförbundet: han drev ju hårt den linjen, att samfunden inte skulle ha kvar vigselrätten. Och varför gjorde han det? Jo, det var förstås för att han visste att det runt i landet – bland annat här i Uppsala – finns missionspastorer som genast kommer att viga homosexuella den dag det blir möjligt, och att samkönade par då alltså inför Guds altare juridiskt kommer att bli ett par. När man då inte kan förhindra det, genom att man inte har kontroll över samtliga sina pastorer eller präster, då ser man hellre till att staten omöjliggör att detta kan ske. Så syftet bakom är ju att försöka förhindra att homosexuella får gifta sig i kyrkan.

Något som har blivit tydligt de här tio åren med partnerskap, där homosexuella ju inte haft möjlighet till kyrklig akt, är hur starkt rotad denna folkliga tradition med kyrkbröllop är i Sverige. Dessa homopar har ju vänt ut och in på sig själva för att få så mycket som möjligt i kyrkan. När man inte kan ha själva registreringen i kyrkan, ja, då vill man ha den på kyrktrappan, eller i vapenhuset, eller välja en kyrka som har någon församlingssal alldeles bredvid, och så ska man ha dörrarna öppna till kyrkan och släkten ska sitta inne i kyrkan och själva står de då liksom vid tröskeln. Det visar hur par som ännu inte har juridisk möjlighet att få allting inne i kyrkan gör allt för att få komma så nära kyrkan som möjligt. Det tror jag säger något om hur djupt rotad den folkliga traditionen är, också bland heterosexuella. Det visar ju det faktum att de allra flesta heterosexuella vigslar är kyrkliga. Och om det skulle införas civiläktenskap, så menar jag att det måste ske i två steg. Det får inte vara så att heterosexuella mister en rättighet – rättigheten att välja mellan borgerlig och kyrklig vigsel – samtidigt som homosexuella vinner en rättighet. Det ser jag som en jättefarlig utveckling, för då kommer skulden genast att läggas på homosexuella: »Vi som hade velat gifta oss i kyrkan, jag och min fru, fick inte det och det var för att de där bögarna har bråkat så mycket.« Det här är inte bara en spekulation från min sida. Jag och min man var med i nyårsbilagan i DN nu senaste nyåret, där vi berättade om detta och där reportern gick igenom de här olika... och vi är ju så vana vid att få hatbrev, men efteråt var det ett helt nytt tema i hatbrev. Det var så många som hade formuleringar som att »ni ger er väl inte med mindre än att vi som är normala inte får gifta oss i kyrkan« – det var liksom ständigt återkommande. Så om det ska införas civiläktenskap, då får man först göra äktenskapet könsneutralt och låta samfunden ha kvar vigselrätten ett par år. Därefter kan man införa civiläktenskap – men inte samtidigt. Jag tror det är en väldigt farlig utveckling att ta ifrån majoriteten en rättighet de har haft i århundraden, samtidigt som man ger minoriteten en rättighet. Det tror jag inte bara handlar om hetero och homo, utan om vi skulle ge någon tidigare förtryckt etnisk minoritet någon ny rättighet samtidigt som majoriteten etniska svenskar förlorar något – jag tror det är farligt.

GG: Men även om du nu alltså föreslår att det är den gången man måste gå – tycker du ändå att det är realistiskt? Jag vet ju vad du förordar. Men om man då skulle tänka så här att man håller kvar det ett tag, och sedan så blir det civilrättsligt – kommer det att lösa problemet, tror du, på sikt?

Nej, egentligen inte. Återigen: jag tycker att det viktigaste är att lyssna in vad det stora flertalet vill, vad som är en folklig tradition. Eftersom det är det här som väldigt många homopar efterfrågar, och som heteropar ju också efterfrågar, så skulle Sverige göra sig av med ett kulturarv som är väldigt omhuldat.

BM: Det finns homosexuella som vill ha kvar partnerskapet och som tycker att det är helt tillräckligt. Hur ser du på det? Och om partnerskapet finns kvar, vad ska vi då

kalla den samkönade sortens kärlek – om beteckningen äktenskap reserveras för heterosexuella förhållanden?

Om jag börjar med den första delen av din fråga, så tycker jag att jag är lite förundrad över hur man har bjudit in talare till den här hearingen. Vi är ganska få homosexuella inbjudna, och slutsumman kan bli ungefär att man skulle kunna säga – utifrån oss, då – att »ja, ett par talare var för äktenskap, men ett par var för partnerskap, och någon tyckte att homosexuella inte överhuvudtaget ska leva i kärlek«, och så ses det då på ett falskt sätt som speglande verkligheten därute. Men om vi ser till homosexuella i allmänhet i Sverige så är det en förkrossande majoritet som vill ha äktenskap, och de som vill ha kvar partnerskapet är ytterst få – och än färre de som menar, ideologiskt, att homosexuella inte får leva i kärleksrelationer. Jag har bemötts i debatten av att »ja men det finns homosexuella som vill ingå partnerskap« – och någonstans där känner jag en sorts... Jag vet ju att jag inte står ensam i att möta en sådan situation. Samma sorts situation mötte rösträttskämparna: där åkte de land och rike kring och bildade kvinnorösträttsföreningar, och så fanns det då andra, högt uppsatta borgerliga damer i småstäderna, som minsann inte ville ha rösträtt och var så glada att mannen påtog sig det ansvaret: »vi kvinnor har det svårt nog ändå« osv. Men ändå – se hur de fortsatte kämpa, dessa kvinnor, och hur det givetvis inte fanns någonting så bekvämt för de konservativa männen som dessa konservativa kvinnor, som kämpade mot rösträttskvinnorna. Och det ser jag ju nu också – jag kan ju se att vissa av de kristna homosexuella som säger att »vi är så nöjda med partnerskapet« – det finns inget som gör att man liksom får komma så nära, och nästan bli en kelgris i kyrkans finare kretsar, som de kristna homosexuella som säger så. Det är de »snälla« homosexuella, till skillnad från de »militanta« homosexuella.

GG: Den här andra delen av det Barbro sade – om det ändå skulle bli så att det inte kommer så långt som till samkönade äktenskap, finns det då någon beteckning man skulle kunna använda? Jag vet inte om du vill avsluta med att säga något om det?

Det viktiga är att vi har samma beteckning – vi ska inte ha »prästinor«, och vi ska inte ha någon särskild form. Vill man byta namn på äktenskap och partnerskap och hitta på något tredje, så – visst, bara man gör det för både hetero- och homo. Alla dessa som säger att »ja men det är ju så bra med partnerskap« – i synnerhet när heterosexuella säger det – då tycker jag: »ja men ingå det själv då!« Som sagt var: jag upplever att min kärlek med min man är en avspeglning av mina föräldrars kärlek, och mina morföräldrars kärlek, och mitt äktenskap är en fortsättning på deras äktenskap: släkten följer släktens gång. Och då ska vi inte ha något som distanserar och utpekar som annorlunda.

Utfrågare: Gunilla Gunner (GG) och Barbro Matzols (BM)

Våga gå den smala vägen!

Erik Johansson

Jag vill börja med att säga något om mig själv och min uppgift som ordförande för det som kallas för Medvandrarerna. Jag heter alltså Erik Johansson, och för mig är detta med homosexualitet en egen erfarenhet och verklighet. Sedan jag var i 10- eller 12-årsåldern har jag varit medveten om homosexuella känslor. Uppvuxen sedan barnsben inom kyrkan och EFS blev jag för tio år sedan, 1994, offentlig med min homosexualitet. Ungefär samtidigt blev jag involverad i det som idag är Medvandrarerna (ett tag hette det Medvandrargruppen, vilket vi tyckte var lite omständligt så det kortades ned).

Medvandrarerna är ett ekumeniskt nätverk av människor som på olika sätt och mer eller mindre frivilligt är engagerade i frågor om homosexualitet och kristen tro. Medvandrarerna har valt en hållning där vi tror att utlevd homosexualitet inte är förenligt med vad Bibeln lär om människan och människans sexualitet. Däremot har vi värjt oss mot att alltför snävt bli inplacerade i facket av fientlighet gentemot allt vad homosexualitet heter. Vi är mycket väl medvetna om att detta är något som de flesta av oss lär oss leva med och hantera på ett vettigt sätt. Därför aktar vi oss för att vara alltför fördömande, och vi har valt att hålla en ganska låg profil. Detta vill jag återkomma till.

Vi har inte sett det som vår viktigaste uppgift att agitera eller bilda opinion utan att faktiskt finnas till för människor som själva finns i ett kristet sammanhang och upplever sin sexualitet som ett problem, något som inte går ihop med den egna kristna tron. Dessa människor behöver ett forum för att träffas och dela erfarenheter, och att uppmuntras och stödjas i sitt livsval. Detta är Medvandrarernas viktigaste funktion. Nätverket har idag ca 140 personer som så kallade medlemmar, dvs. personer som står med på en adresslista med sina namn. Det är både människor som själva brottas med homosexuella känslor och människor som finns i närheten: föräldrar, syskon och övriga anhöriga, det är präster, pastorer och själavårdare. Det är alltså inte alla de 140 medlemmarna som själva bär på homosexuella känslor utan de finns ibland vid sidan av. Ibland är det också så att den som det verkligen handlar om inte vågar finnas med med sitt namn på en lista utan det får vara något slags ombud som tar emot post osv. Det är en ganska liten rörelse, men som vi upplever är en oerhört viktig röst i sammanhanget.

ALLA HOMOSEXUELLA HÅLLER INTE MED

Man kan lätt få intrycket idag att alla homosexuella önskar en ordning med könsneutrala äktenskap, och önskar en ordning där kyrkan välsignar detta. Från RFSL och andra lobbygrupper drivs frågan hårt. Sanningen är naturligtvis mycket större än så, nämligen att många homosexuella anser att det är problematiskt att införa en sådan ordning. På samma sätt utgår man ofta,

inte minst i Svenska kyrkan, ifrån att alla kristna homosexuella önskar leva i en sexuell relation med en partner av samma kön. Alla kristna homosexuella antas känna sig främmande och exkluderade i en kyrka som inte bejakar homosexuella relationer. Sanningen är även här mycket större än så, nämligen att många kristna homosexuella inte alls önskar något slags äktenskapsliknande ritual för samkönade par. Många gör detta utifrån en bibelsyn och en gudsrelation där man är beredd att ta Bibelns ord på allvar och låta den prägla även sexuallivet. Dessa människor blir ofta dessutom extra lyhörda för det evangelium som predikas – för hur teologin uttrycks i det lokala sammanhanget, att det är ett evangelium som tar fasta på den omvälvande, livsförvandlande kraft som finns i Jesus Kristus. Därför finner man ofta dessa människor i miljöer som mycket medvetet, men kanske inte särskilt högljutt, försvarar Bibelns syn på sex. Sedan finns de naturligtvis på många andra håll också, men dessa sammanhang fungerar som något slags fristad för dessa människor.

BIBELNS SYN PÅ SAMLEVNAD OCH SEXUALITET

En sådan bibelsyn framställs också ofta som förlegad, trångsynt, fördömande, livsförnekande och rent av farlig. Min erfarenhet är den motsatta. Jag menar att en sådan bibelsyn i själva verket befriar och återupprättar människor. Bara med en sådan bibelsyn har vi en chans att hitta livet. När vi vågar ta Bibelns tal om synd och nåd och förlåtelse på allvar, det är då som livet verkligen får färg och kommer till sin rätt. Inte så att jag ständigt jagar vad jag kan tänkas ha rätt till, utan så att varje dag är en nådegåva, som jag fått att förvalta och använda till att fler får möjlighet att möta den uppståndne och levande frälsaren. Då är det heller inget omöjligt beslut att avstå från vad det vara må (inklusive sex), för att kunna följa i Mästarens spår. Detta är naturligtvis ett beslut som kostar på och som många gånger är svårt. Men innebär det en närmare relation med Jesus är det, trots smärtan, värt det. För kristna i förföljelsetider har detta närmast varit en självklarhet: att följa i Jesu fotspår är värt all tänkbar möda och uppoffring.

Den enda av Bibeln sanktionerade samlevnadsformen är äktenskapet mellan en man och en kvinna – eller åtminstone mellan man och kvinna (det finns ju exempel även i Bibeln, från Gamla testamentet, med månggifte). Bibelns två alternativ är äktenskap mellan man och kvinna eller celibat.

Jag hör ofta att man inte kan begära att människor ska leva i celibat, utan att det krävs en särskild kallelse för det. Därmed skulle det vara orimligt att så att säga kräva att människor av andra skäl ska leva i celibat. Bibelns sätt att beskriva detta är dock, så vitt jag förstår, ett annat. Bibeln utgår inte enbart från en kallelse, utan också från verklighetens olika förutsättningar och omständigheter (handikapp, övergrepp, fritt val m.m.). I Matt. 19 kommer detta särskilt tydligt till uttryck. Jesus talar där om olika kategorier av människor som är »könlösa«, som det står i Bibel 2000. Bibeln talar inte om

homosexualitet överhuvudtaget – begreppet uppfanns långt senare. Den vänder sig enbart emot det sexuella beteendet, handlandet, inte emot läggningen eller den sexuella orienteringen. Sexuella relationer vid sidan av äktenskapet mellan man och kvinna avfärdas dock i Bibeln utan undantag som synd. Jag kan inte se detta på något annat sätt.

VILKA VILL KYRKAN EXKLUDERA?

Hur hanterar vi då detta i kyrkan? Vilka vill vi inkludera respektive exkludera? En kyrka som inte accepterar samkönade relationer, könsneutrala äktenskap eller var man nu vill lägga fokus, hävdas ofta vara exkluderande: människor får inte höra dit. Kanske är detta sant, men bara delvis. Gentemot oss som brottas med homosexuella känslor och som önskar leva ett liv i avhållsamhet skulle det på motsvarande sätt upplevas som ett svek om kyrkan väljer att bejaka något som vi anser är i allra högsta grad problematiskt. Därför menar jag att kyrkan, oavsett hur man väljer, kommer att vara exkluderande. Frågan är vilka man vill exkludera, och på vilket vis. Hur det än blir kommer människor att känna sig svikna och undanskuffade.

Om nu kyrkan inför en nyordning som den vi är på väg in i, hur är man då beredd att visa sin solidaritet med en grupp som Medvandrarerna? På vilket sätt är man beredd att ge plats och utrymme för människor som har en bibelsyn som den vi företräder? Vilka resurser är man beredd att satsa? Jag tänker mig att det handlar om resurser i form av forskning, sjukevård, resurser för nätverksträffar, studie- och arbetsmaterial, kanske rentav personella resurser i form av kaplaner m.m. Detta tycker jag är en viktig fråga i sammanhanget: hur är man beredd att stödja denna grupp, om man nu väljer ett förhållningssätt som troligen kommer att få den att känna sig än mer utanför i vår kyrka?

SAMTALSDOKUMENTET

En av rubrikerna i inledningen till det samtalsdokument som kom för ett par år sedan löd, vill jag minnas: »Det kom ett brev«. När jag tog del av dokumentet undrade jag om det var ett beställningsjobb. Har hela det här arbetet enbart utgått från »brevskrivarna«? Var har man varit beredd att komplettera med andra perspektiv?

Medvandrarerna har medvetet valt en låg profil, eftersom vi inte sett vår viktigaste uppgift på barrikaderna utan i mötet med enskilda. Oroliga och rädda människor hör av sig per e-post eller möjligen – de modiga – via telefon för att få bolla sina frågor och sin ångest med någon levande människa. Ofta är det första gången i sitt liv som de överhuvudtaget vågar yppa något om det som brunnit i dem i så många år. Medvandrarerna har valt en låg profil – men det innebär naturligtvis inte att vi inte finns! Idag får man lätt intrycket att bara den som syns i media existerar. Jag ser det som en viktig uppgift idag att visa att vi faktiskt existerar.

Jag tycker att samtalsprocessen inom Svenska kyrkan har varit farsartad. Inte på något sätt har man velat ta in det perspektiv som Medvandrarerna står för. Man har släppt fram en del extrema röster, för att liksom göra tydligt att de försvarar en omöjlig hållning, men att höra den röst som Medvandrarerna står för har varit alltför svårt för Svenska kyrkan. Så tolkar jag det åtminstone. I samband med att samtalsdokumentet publicerades svarade Carl-Axel Aurelius (Kyrkans Tidning nr 11, 2002) på frågan om hur han såg på att Medvandrarerna inte på något sätt hade varit involverade i processen, att det här var »en inbjudan till ett samtal«. Detta upplevdes som ett hån, eftersom man formulerat sig på ett sätt som inte alls inbjuder till något samtal.

Ibland säger man: »Vi kände inte till Medvandrarerna.« Även detta är förvånande. Vi har funnits med i artiklar i olika tidningar, i de ekumeniska sammanhangen (till exempel i en stor debatt vid L99 i Linköping). Det är förvånande att man inte vill kännas vid att vår grupp finns.

Jag har sett hur de människor Medvandrarerna representerar många gånger har blivit svikna av den officiella Svenska kyrkan, när den konsekvent undviker, negligerar och bortser från Medvandrarernas röst.

AVSLUTNING

Avslutningsvis vill jag poängtera att mitt främsta ärende inte är att tycka synd om mig själv eller att tala om hur sorgligt allting är för de homosexuella. Mitt främsta ärende är att visa på att det finns människor som far illa p.g.a. att kyrkan inte vill eller vågar ta sitt ansvar. Det finns faktiskt människor som brottas med homosexuella känslor och som tror att Bibelns beskrivning av homosexuella relationer fortfarande är giltig.

Jag skulle också önska att kyrkan vågade visa på den förlåtande, upprättande, nyskapande kraft som finns i evangeliet om Jesus Kristus. Att följa honom har aldrig varit enkelt: han talar själv om den smala vägen, om att ta sitt kors. Trots att detta i mångas ögon verkar vara en livsförnekande och destruktiv väg, är det ju i själva verket den vandrigen som bär till livet, som leder till det nya livet i Kristus. Jag önskar att kyrkan skulle ha mod att se mer av detta. Att införa nyordningar som mer och mer bejakar en homosexuell livsstil menar jag är att gå i motsatt riktning. Efterföljelsens väg är inte den lättaste, men den leder till livet.

KN: Låt mig direkt få dyka ner i det du nämnde om er upplevelse av att om kyrkan skulle ändra ståndpunkt, eller förnya sin tradition genom att införa en öppenhet för välsignelse av homosexuell samlevnadsform – fullt ut – i handboken, eller gå ännu längre och bejaka en vigsel av samkönade, så skulle rollerna bli ombytt: då skulle ni bli exkluderade. Frågan som jag vill ställa till dig är om det kan vara en korrekt beskrivning? Även om er upplevelse är att ni inte har fått komma till tals, så tror jag inte att det finns någon officiell talesperson för Svenska kyrkan som har sagt att ni – eller er åsikt – ska exkluderas. Vill du kommentera det? Känslan av att bli sviken är inte samma sak som att bli exkluderad. Idag är ju situationen de facto sådan att homo-

sexuella personer inte bara upplever sig utan är exkluderade från att få en kyrklig vigsel, eller en välsignelse som finns fullt ut reglerad i handboken.

Det är en intressant fråga, tycker jag. Är man exkluderad för att man inte kan ha tillgång till en kyrklig vigsel?

KN: Man är exkluderad från den möjligheten i alla fall.

Ja, men det bygger ju på en förståelse av vad äktenskapet är för något. Om äktenskapet per definition är mellan man och kvinna, då är man ju exkluderad genom att man har ett annat slags relation – då är det inte ett äktenskap. Det där beror lite grann på hur man definierar. Sedan tycker jag att det är problematiskt med begreppet exkludera också, för det har lite gått troll i det. Idag ska man vara »kränkt« också, i alla möjliga situationer; det har gått inflation i orden. Javisst, man är exkluderad så att man inte kan ingå ett äktenskap – men om äktenskapet är något annat?

AL: Det är väl den vederbörande själv som känner om man är exkluderad eller ej – det kan man ju inte bestämma åt andra. Om det är ett antal personer som känner sig exkluderade, så är det ett faktum: det är en känsla som finns. Hur förhåller du dig till det?

Jag förstår ju det helt och hållet, och jag känner igen mig i det många gånger också. Jag har ju upplevt själv också att jag duger inte i den här kyrkan, eftersom jag inte kan gifta mig och ha 1,8 barn.

AL: 1,8...?

Ja, det är väl ungefär så många man ska ha – eller är det kanske ännu färre nu för tiden? – Men det var något mera, i början av din fråga?

KN: Jag uppfattade det som att du gav uttryck för inställningen att ni redan är exkluderade – att det är den uppfattning som företräds av Medvandrarerna. Samtidigt känner sig ju naturligtvis homosexuella grupper, som vill något mera än vad det finns möjlighet till idag, exkluderade – frågan är på något sätt om det verkligen är så att det blir ombytta roller? Att det bara är en grupp som blir exkluderad?

Det talas ju om försonad mångfald – att det är någonting fint och möjligt. Men jag är väldigt tveksam till det, i alla fall som samtalet har sett ut hittills i Svenska kyrkan. Jag har flera exempel på tillfällen när jag har varit inbjuden som representant för Medvandrarerna och det vi står för, men väldigt på distans. Jag var inbjuden i Karlstads stift för ett år sedan, ungefär, till en stor temadag omkring sexualitet. Där var det ett par tre seminarier som drev en linje liknande den som EKHO står för – även om det ju naturligtvis inte är en linje, men om man buntar ihop det – och där jag skulle få ett seminarium, som inte skulle få handla specifikt om homosexualitet utan om celibat, för det tyckte man att så långt kunde man sträcka sig. Men till och med det var tillräckligt för att människor skulle reagera våldsamt, och höra av sig till stiftet och säga: »Borde ni inte säga nej tack till den här Erik Johansson, för han är farlig.« Och när inte det gick så kom man istället och deltog på seminariet, och ställde en bandspelare mitt framför ögonen på mig och spelade in seminariet. Värdepersonen från stiftet hade heller inte kurage nog att säga

ifrån, utan det lät man bara passera. Det är ett exempel på att man inte är beredd att låta dessa synpunkter och åsikter komma till tals.

AL: Man kan ha stor respekt för personer som väljer att inte leva ut sin sexualitet, men det gör ju också en hel del heterosexuella – dessutom påtvingas många detta, eftersom de faktiskt inte har funnit någon gemenskap med en annan människa. Det finns en lång tradition i kyrkan av klosterliv, även om vi inte har haft så mycket av det i den protestantiska delen av kyrkan. Vad är det som gör att avståndet från att leva ut homosexuell sexualitet skiljer sig så från det heterosexuella?

Det är ju just det jag funderar på också.

AL: Men då stödjer man sig ju inte på bibelord, nödvändigtvis? Jag menar, heterosexuallitet är så att säga godkänt, det är ett mainstream-beteende: heterosexuellt partnerskap, det vill säga äktenskap. Men du stödjer dig på bibelord. Om man då ska dra parallellen med andra bibelord som kyrkan har stött sig på – till exempel har kvinnoprästmotståndarna också stött sig på bibelord, och det har hållit på i femtio års tid, minst, om inte längre. Tycker du att det är likvärdigt, motstånd mot kvinnliga präster – är det en likartad sak?

Det är klart att det finns beröringspunkter, men det är också en helt annan fråga. Frågan kring ämbetsyn handlar ju om kyrkans ordningar vad gäller ämbetsbärare osv., men i den här frågan handlar det ju – som jag ser det – om skapelsesyn och människosyn. Redan i Första Mosebokens skapelseberättelse – och det kan vi ju se runt omkring oss – är mänskligheten konstruerad i form av män och kvinnor. Det är ingenting som vi människor har hittat på. Det handlar inte om ordningar, utan det är så mänskligheten både biologiskt och socialt är konstruerad.

AL: Du nämnde det här att äktenskapet är mellan man och kvinna, och det har vi haft i Bibeln – fast du gjorde en liten brasklapp där, när du sade att då handlade det ju faktiskt ursprungligen om ett polyamt äktenskap, och det ägnar vi oss ju inte åt nu längre – i varje fall inte formellt.

Men det kanske finns anledning att ändå ha med det perspektivet i bakgrunden.

AL: Men om man nu ska se på hur äktenskapet har utvecklats, och synen på kvinnan, så var ju också kvinnan länge mannens egendom. Någon här nämnde att kvinnan egentligen inte förrän 1920 blev jämställd med mannen i äktenskapet. Det har skett en utveckling där, och då är frågan: kan man verkligen gå tillbaka till gamla bibelord, och enbart stödja sig på det, för att tala om hur två människor ska leva tillsammans?

Är det inte bibelord vi stödjer oss på när vi säger att män och kvinnor är jämställda också?

AL: Det gör man väl inom kyrkan, men det finns ju andra motiveringar också. Jag tror inte att lagen som gav oss rösträtt 1921 stöder sig på några bibelord, till exempel.

Det känner jag inte till, men jag vet ju ändå att överallt där den kristna kyrkan har vuxit fram så har det inneburit att samhällena har blivit mer jäm-

ställda. Där har kvinnans ställning hela tiden lyfts upp – inte i alla lägen, men generellt tror jag nog att jag törs säga så att den kristna kyrkan, jämfört med många andra kulturer, har lyft fram och uppvärderat kvinnan som jämställd med mannen.

AL: Det finns nog många kvinnor som inte skulle hålla med dig om den saken – bland annat de som kallade sig Upprörelsen, och som väl startade här i Uppsala för ett antal år sedan och pekade inte minst på Gamla testamentets fruktansvärda kvinno-syn. Det finns mycket att säga i den saken. Inte kan man påstå att kyrkan har gått i förgrunden för att kämpa för jämställdhet mellan man och kvinna?

Jag kanske inte ska argumentera för det, men alltså . . .

KN: Det är ett stort frågekomplex. Får jag koppla tillbaka till något annat som du sade, nämligen att du hade problem med begreppet exkludera. Nära det begreppet ligger ju det här med att vara exklusiv. Du nämnde i din inledning att den bibelsyn som du och Medvandrararna huvudsakligen företräder kan upplevas som förlegad, trångsynt osv. – negativa ord. Men sedan fortsatte du med att säga att din upplevelse är den motsatta: »Bara med en sådan bibelsyn som vi har kan vi hitta livet.« En sådan formulering, eller en sådan attityd, kan ju upplevas som väldigt exklusiv. I förlängningen av den – får jag spetsa till det, och fråga dig om det är din uppfattning att man har bättre förutsättningar att utvecklas mera andligt – i en kristen mening – om man avstår från sex, från att leva ut sin sexualitet, speciellt sin homosexualitet?

Nej – alltså att man skulle ha ett slags andliga företräden? Nej, men däremot –

KN: Jag vill inte säga att du har påstått det men i förlängningen kan man ju faktiskt dra en sådan slutsats.

Den var jag inte förberedd på att man skulle kunna dra, men OK. Det jag tänker är att en bibelsyn som tar fasta på det som jag menar är det centrala i Evangeliet: att Jesus har dött och uppstått för våra synders skull, och att genom tron på honom blir våra synder förlättna – inte på grund av vad duktiga vi själva är, utan på grund av att vi får lämna allt vid korset – jag tror att det bara är där som den verkliga livsvandringen finns. Det är den bibelsynen jag är ute efter, och det gäller generellt – absolut inte bara frågor kring homosexualitet. Det är ju där som Evangeliets sprängkraft finns. Och då tror jag inte att det är någon lösning att omdefiniera vad som är synd, utan lösningen är att hitta till nåden och förlåtelsen genom syndabekännelse och förlåtelse.

AL: Det här begreppet synd: synd, skuld, skam – du talade om alla som knappast ens vågar ringa er i Medvandrararna, möjligen skicka ett e-mail lite mer anonymt. Det talar ju på något sätt om att detta är något djupt skamligt. Vad man ju har sett av den öppenhet kring homosexualitet som ändå har kommit på senare år är ju att lite av skamstämpeln har försvunnit. Nu undrar jag om det i de kristna kretsar som du känner är kvar en skamstämpel kring detta? På vilket sätt kan man ändå hjälpa folk att bejaka att ja, jag är homosexuell – sedan kan man i nästa vända bestämma hur man ska göra med den saken. Hur gör ni där?

Jag tycker det är jättesvårt, därför att som det är idag så är det en så vild-vuxen flora av uttalanden. Där skamstämpeln kanske fortfarande lever kvar som starkast är inom frikyrkligheten, och det är väl kanske framförallt ifrån den sidan som de här riktigt räddaste rösterna kommer. De röster som finns inom Svenska kyrkan är ofta sådana som – inte för att det är så skamligt, men för att man inte har haft något som helst forum för att ventiler sina tankar så vänder man sig till Medvandrarna. Där tycker jag att vi har ett gemensamt ansvar att försöka tala om homosexualitet på ett sätt som inte skambelägger människor, utan som ger möjlighet att faktiskt se verkligheten och inse att det här är kanske något som rör mig – något som jag inte får rätsida på i mitt liv men att det ändå finns ett forum någonstans, en möjlighet att någonstans bolla tankarna. Då tror jag ingen är betjänt av de här alldeles för knivskarpa, självklara svaren, utan mer av det mer lågmälda samtalet.

AL: Jag gissar att det också finns en del som är lite osäkra om sin sexuella identitet. Vad får de för hjälp och stöd? Alltså, de får hjälp och stöd att hitta fram till den, först och främst, då, innan –

Frågan är om det är det som är det viktigaste: att hitta fram till... Jag kan tycka att det idag är en överfokusering på att man ska hitta sin sexuella läggning.

AL: Är det bättre att sväva i ovisshet om den, eller?

Nej, men jag tycker att det är en märklig syn – att vi fixerar: den är sådan, och den är sådan, och den är sådan, när det i själva verket visar sig att för de allra flesta människor så är sexualiteten mycket mer flexibel än så – ibland flytande, ibland föränderlig.

AL: Du talar också då om bisexualitet kanske, eller?

Det är ju också ett sådant där begrepp, något vi säger för att förenkla verkligheten. Det är ju inte så att all homosexualitet är enhetlig, heller – det finns alla möjliga varianter där.

AL: Men sexualitet är ju en stark kraft – det kan man väl ändå påstå.

Absolut.

KN: Den skamstämpel och skuldbörda som många homosexuella ändå påtagligt upplever – inte bara i frikyrkliga samfundsläger, utan kanske också i Svenska kyrkan – många upplever väl att den bördan, den stämpeln, verkligen skulle lättas, eller att man skulle bli befriad av den, om kyrkan sade ja till välsignelse av en homosexuell samlevnadsform. Många skulle vinna på det, så att säga. Om kyrkan då också skulle tillåta – att det naturligtvis skulle få finnas avvikande uppfattningar, att också Medvandrarna skulle få plats – finns det någon förlust med ett sådant förhållningssätt från kyrkans sida?

Alltså, jag tror att det är svårt för många att känna sig hemma i en kyrka som säger att det är OK att leva i sexuella relationer utifrån vad man i första hand har lust till och känner för, och så. Jag vet att det är många som känner att jag kan vara kvar i kyrkan, jag kan känna mig hemma i den här försam-

lingen, så länge jag känner att det finns en förståelse för mitt sätt att tänka, för mitt sätt att förstå Evangeliet. Men vill man säga att det är OK med homosexuella relationer, helt oreserverat, då har jag inte längre någon plats här.

AL: Då får du inte plats i den kyrkan, säger du?

Jag säger inte så för min egen del, men jag möter sådana som upplever det så.

AL: Tror du att den här frågan kan splittra kyrkan?

Det är klart att den kan – men det är många frågor som kan det.

AL: Ligger den nära till?

Ja, det tror jag, och jag tror att den redan har gjort det. Jag vet ju att det är många som redan har lämnat skutan, för man tycker att här kan jag ändå inte vara kvar – men om man kallar det för splittring, det är väl kanske att ta i. Det är inte så att kyrkan är klyvd i två hälfter. Men jag vet att det är många människor som redan känner sig utträngda.

AL: Samtidigt är ni ju inte så många, vad du har sagt, i Medvandrarerna?

Nej. Visst.

KN: Är det något mera som du vill lyfta fram som känns viktigt för dig att få sagt innan vår sista minut har passerat?

Det finns mycket man kan säga mer, men vi kommer inte längre idag tror jag.

Utfrågare: Ami Lönnroth (AL) och Kenneth Nordgren (KN)

Erfarenheter och synpunkter från EKHO

Arthur Thiry

Att älska och bli älskad är ett av varje människas grundläggande behov. Vägen mellan hjärta och hjärta är unik och enastående. Företeelsen att älska och bli älskad är däremot ytterst universell. Att leva i en relation är underbart ibland, svårt ibland, och däremellan innehåller det mycket av vardagens trygghet. Så är det för alla.

Det finns inte två sorters människor, de vars kärlek riktar sig till en person av motsatt kön och de som älskar en person av samma kön. Det finns bara en sorts människa och en sorts kärlek. Vår brokiga mångfald av människor är inte begränsad till vare sig kön eller sexuell läggning. Därför vill vi från EKHO-rörelsen att både samhälle och kyrka ska leva i konsekvens med detta. Bejaka ett äktenskap som gäller lika för alla vuxna, fria människor, oavsett sexuell läggning. Samhällets lagar har till avsikt att ge likställda förmåner, skydd och skyldigheter för alla medborgare. Hur mycket mer har då inte den Gud vi tror på avsikt att skydda och ge förmåner till dem som vänder sig till honom. Det menar vi kyrkan ska uttrycka i ord och riter.

EKHO, EUROPEAN FORUM OCH PROJEKTET »NORMGIVANDE MÅNGFALD«

EKHO – de ekumeniska grupperna för kristna homo- och bisexuella och transpersoner – har funnits i snart trettio år. Vi startade i Stockholm 1977, och vi är medlemmar i en europeisk paraplyorganisation, European Forum for Lesbian and Gay Christian Groups, bestående av 39 grupper från 17 olika länder. Samtidigt som arbetet med samtalsdokumentet tog fart fick vi förmånen att tillsammans med Svenska kyrkans församlingsförbund vara med i ett Equal-projekt, »Normgivande mångfald«. Projektet förbättrade vår ekonomi så att vi fick möjlighet att anställa en projektledare på heltid medan jag själv fick möjlighet att arbeta en dag i veckan med den transnationella koordinationen. Detta har varit en styrka både för EKHO som organisation och för the European Forum. Genom vårt deltagande i projektet fick vi medel att förbättra vårt informationsarbete och samtidigt på allvar ta itu med samtalsprocessen. Även om diskrimineringen i arbetslivet inte är det samma som samtalsdokumentet, går de in i varandra i kontakten med församlingsmedlemmarna.

Genom projektet fick vi, efter påtryckningar från Svenska kyrkan med stöd av den norska kyrkan, möjlighet att åka med vår »Normgivande mångfald«-utställning till KEK-konferensen i Trondheim. Det var en spännande upplevelse. Vår projektledare Britta Svensson och jag själv deltog. Vi var där med vår regnbågsflagga och våra EKHO-broschyrer och arbetade så gott vi kunde. Utan att veta om det orsakade vi en ekumenisk kris: vid ett plenum reste sig ledaren för den rysk-ortodoxa delegationen upp, begärde ordet och ondgjorde sig över att man släppt in homosexuella feminister, och över att vi deltagit i gudstjänsterna. Givetvis väckte detta en reaktion. Från EKHO:s sida insåg vi hur svårt detta med internationell och europeisk ekumenik är i dessa frågor.

DISKRIMINERING

Detta är också en utmaning för the European Forum. Vi har skapat kontakter in i KEK-organisationen som vi följer upp. Det är vår förhoppning att det arbete som nu bedrivs inom Svenska kyrkan, och som EKHO är delaktigt i, ska kunna sprida sig till andra grupper och samfund där våra erfarenheter ska kunna tas till vara.

I vårt arbete insåg vi relativt snart att de diskrimineringsmekanismer som finns i samhället återspeglar sig också på det kyrkliga området. I EKHO är vi måna om att arbeta med ett lesbiskt feministiskt perspektiv (vi är måna om att ta vara på den kvinnokompetens som finns i vår organisation). Jag vill ställa frågan: vad är det för diskrimineringsmekanismer som gör att det fortfarande, fyrtiosex år efter att de första kvinnorna prästvigdes i Sverige, är tillåtet att diskriminera kvinnor och särbehandla dem i teologins namn? Hur kan det vara så?

Det finns uppenbarligen en omedvetenhet om vad diskriminering och särbehandling egentligen är. Så länge vi inte diskuterar diskriminering som sådan, så länge vi inte lägger ribban på rätt nivå, kommer det att ske övertramp i teologins namn. Jag tänker då inte först och främst på pastor Green som blivit dömd för att ha utmanat lagen om hets mot folkgrupp. I vårt arbete med samtalsdokumentet, där vi från EKHO lämnar ut våra liv som individer, och hamnar i situationer där vi blir personligen angripna – det här är ingen nyhet för någon – finns ingen ribba för vad det är tillåtet att säga offentligt. Vi skulle reagera kraftigt om någon i en invandrardebatt skulle behandla en svart person så, och tala nedsättande om honom som person eller om hans sätt att leva sitt liv. Samtidigt förs det ett resonemang i samhället om att ta itu med det grundläggande i diskrimineringsfrågorna. Vi har inte lyckats. Som kristen känner jag misslyckad. I EKHO-rörelsen hamnar vi gång på gång i situationen där vi står mellan de profana homosexuella och kyrkan.

Vi vill till varje pris undvika att frågan om homosexualitet i Svenska kyrkan ska behandlas på samma sätt som kvinnoprästfrågan har behandlats. Detta är en demokratisk process som kommer att ta tid, men om vi kan lära av de erfarenheter som kyrkan faktiskt har gjort när det gäller kvinnoprästmotståndet, samvetsklausulen m.m., kan vägen framåt gå både snabbare och smidigare.

Vad var det för diskrimineringsmekanismer som gjorde att det inte var självklart, när Kyrkostyrelsen och Teologiska kommittén skulle anordna denna hearing, att EKHO skulle få en inbjudan, trots att det finns pengar avsatta i Kyrkostyrelsens budget för att vi ska medverka i samtalsprocessen? Vi hoppas att det bara var ett förbiseende, men just sådana förbiseenden kallas för osynliggörande. Vår betydelse som individer och som organisation, och det arbete som vi bedrivit tillsammans med Svenska kyrkan i snart trettio års tid, bör tas till vara. Givetvis kan man säga att »EKHO är representerat eftersom vi har några homosexuella inbjudna som är EKHO-medlemmar«. Men samtidigt är det något grundläggande att om vi ska kunna arbeta seriöst med dessa frågor, så måste vi samarbeta. Från EKHO:s håll är vi inte intresserade av en konfliktsituation. Vi är kristna, vi är medlemmar i Svenska kyrkan, och vi vill att arbetet ska gå framåt. Vi kan vara oense om takten, och om hur snabba steg vi kan ta framåt, men vi konstaterar att rörelsen går framåt, och att de steg som tas framåt i kyrkan inte går bakåt, vi får inte en backlash.

SIGNALGIVNING

Signalgivning är något mycket viktigt för mig. Jag har levt i ett äktenskap, men hade någon bekräftat mig som femtonåring, bekräftat att jag kunde bejaka den kallelse som Gud har för mitt liv, så skulle mitt liv ha sett annorlunda ut. I den konservativt kristna miljö där jag växte upp var det inte accep-

terat att vara homosexuell. Det var det absolut sista jag ville. Ändå hade jag inget val. När jag lämnade min pastorstjänst (jag har ett förflutet som frikyrkopastor) och min församling för åtta år sedan var det med stark smärta. Mitt liv var misslyckat. Men den Gud som jag tror på var inte färdig med mig. Han är inte färdig med någon enda människa, det är en pågående process. Det som var så olyckligt för mig och min familj har blivit något positivt.

Det som vi önskar mest av allt från Riks-EKHO som rörelse, EKHO som organisation och som kristna homosexuella, är att debatter och samtal ska föras på en anständig nivå. Vi behöver hjälp. Det är inte bara att åka ut till en församling och ta fram samtalsdokumentet och börja tala. Vi är så medvetna om begränsningarna. Inte många församlingar har orkat starta studiecirklar för att diskutera studiematerialet, fast det är jättebra. Vi tror inte att det är rätt väg att gå att tillåta homofobiskt tal inom Svenska kyrkan. Människor har rätt till sin åsikt men det måste få finnas en grund av respekt. Vi kan inte respektera dem som diskriminerar. Vi kan inte respektera de åsikter som kränker och gör skada. Det är viktigt att vi håller oss till de grundläggande demokratiska hållningar och värderingar som finns i Svenska kyrkan.

Det är viktigt för oss att fortsätta diskutera vad vi menar med de stora teologiska orden som vi använder så ofta: kärlek, mänskliga rättigheter, mänskligt värde. Precis som alla politiska partier idag är feministiska, så säger alla kyrkor: vi älskar de homosexuella, de är också människor. Där behöver vi lägga vår tyngd, förklara vad vi menar med begreppen och vara konsekventa.

EKHO:S FÖRVÄNTNINGAR PÅ DEN FORTSATTA PROCESSEN

Kyrkomötet har fattat ett beslut. Kyrkostyrelsen fick ett uppdrag, och vi vill vara med i den demokratiska processen. Det får ta den tid det tar, men samtidigt känner vi att det är viktigt att processen fortsätter. Vi vill vara med, och vi vill bli respekterade.

Partnerskap är dagens verklighet. EKHO:s hållning är att vi är för könsneutrala äktenskap med bibehållen vigselrätt, för att fortsätta det teologiska arbetet inom kyrkan kring frågan om homosexualitet.

ML: Jag vill börja med att komma tillbaka till det som du säger om de erfarenheter som ni har gjort under de trettio åren i EKHO. Här står vi i en situation precis som i ett ekumeniskt sammanhang av att försöka komma till någon form av gemensam samtalsgrund, gemensamma centrala värderingar, bland människor som delar samma tro men kommer från olika utgångspunkter. Du har varit lite inne på att man kan se att vissa saker kanske är mer centrala frågor – andra kan vara mer perifera. Skulle du kunna dela några mer av de erfarenheterna, som kan vara en hjälp på vägen?

Det som vi först och främst har lärt oss är att en teologisk debatt ändrar ingenting. Har man en stark teologisk övertygelse, så ändrar man sig inte genom att möta någon som har en motsatt åsikt i en debatt. Det som är vik-

tigt är att de homosexuella som finns inom Svenska kyrkan blir synliggjorda, och det innebär att arbetet måste riktas mot att skapa en miljö där varje individ kan vara den hon är i det kyrkliga sammanhanget. Vi försöker att vara öppna. Vi har många fler öppna homosexuella i samhället idag än någonsin, och kan vi skapa de miljöer som behövs så kommer frågan att lösa sig naturligt.

KN: EKHO är ju en ekumenisk stödorganisation. Då tycker jag det är intressant att fråga om vad ni har upplevt vara viktigast att samlas kring, när ni på ekumenisk grund har både kommit med era olika traditioner från olika samfund och samtidigt kastat loss lite grann från dem. Vad har varit det viktigaste att samlas kring, förutom era gemensamma erfarenheter av att tillhöra en minoritetsgrupp vad gäller sexuell orientering?

Jag måste säga att egentligen så har vi inte kastat loss från kyrkan. Det skulle vara väldigt enkelt att säga att »ja, nu vänder vi kyrkan ryggen« – det vore underbart, men samtidigt har min gudsrelation, och vår gemensamma gudsrelation, alltid varit det primära i gemenskapen med EKHO. När jag kom till EKHO så kände jag att det blev min nya familj. Även om jag var frikyrkopastor och läste mina egna annonser, och EKHO kunde ha sin annons på samma sida – jag lade aldrig märke till det, så pass stark var förträngningen. Och det är klart att det är viktigt, och det har varit viktigt att ha gemenskap inom EKHO-rörelsen, även om vi är inte överens. Det finns väldigt få saker som vi är överens om. Har man en grupp människor där den enda beröringspunkten är att de är kristna homo- eller bisexuella så har man en hel skara.

KN: Vi har hört Tuulikki Koivunen Bylund, som har fungerat som kaplan för EKHO-gruppen här i Uppsala, berätta att EKHO-föreningen här lokalt tydligen har upphört – i våras, tror jag hon angav som tidpunkt. Det där låter intressant. Det kan ju tolkas på olika sätt, och jag vet inte de konkreta anledningarna. Du kanske kan berätta om det har skett på andra orter också, och vad orsakerna bakom det i så fall har varit? Det kan ju vara positiva orsaker: att medlemmarna känner att vi inte behöver ha den här stödorganisationen, därför att församlingarna i sig själva tillåter oss att vara med. Men det kan ju också vara negativa orsaker: att man har funnit det vara svårt att jobba. Kan du utveckla det lite, utifrån det som vi hörde idag om att åtminstone uppsalaföreningen har lagt ned sin verksamhet?

Om vi tittar på EKHO:s historia som rörelse, så var EKHO Stockholm först. Kort därefter uppstod EKHO Uppsala och några år senare EKHO Göteborg. Sedan kom EKHO Norrköping och EKHO Syd. EKHO Norrköping var den första föreningen som lades ned, sedan EKHO Syd och nu EKHO Uppsala. Anledningen – om jag har förstått det hela riktigt – till nedläggningen här i Uppsala var att de har fungerat som ett nätverk, och de kände att det var tungt att bedriva en ideell förening för att nätverka: föreningslagstiftningen är sådan att man behöver en styrelse och en kassör, m.m., m.m. Men de har gemenskap, och samtidigt med deras nedläggning

fick vi ett uppdrag på vårt årsmöte att titta över riksförbundets organisation, för att hitta en organisationsform som kan ta vara på de medlemmar som tillhört EKHO Uppsala så de inte försvinner ut i rymden. Vi har överläggningar nästa helg i Göteborg för att diskutera exakt hur vi löser det på ett sätt som är ett avslut med minst administration.

Om vi tittar på vår historia ser vi att hiv och aids decimerade EKHO-rörelsen, speciellt i Stockholm, på 1980-talet. Det blev en stor kris och vi förlorade många ledare till aids i den vevan, men likaväl lever EKHO Stockholm vidare. Folk kanske inte har behov av att gå på sammanträden och aktiviteter, men precis som man betalar sitt medlemskap i Amnesty International så betalar folk sitt EKHO-medlemskap, och vi upplever inte att det är en kris i rörelsen. Folk betalar sina medlemsavgifter och säger: »Det är jättebra att ni jobbar på i Riks.«

KN: Jag förstår om det kan finnas föreningstekniska orsaker bakom en förenings nedläggande. Det jag var ute efter var att höra om verkligheten för enskilda EKHO-medlemmar kanske faktiskt har förändrats i positiv riktning under de år som gått sedan vissa lokala föreningar började sin verksamhet?

Vår erfarenhet är relativt enkel: så länge som vi är lugna och inte sticker upp, så kan man leva ganska problemfritt i vilken församling som helst – om man inte är öppen med vem man är. Men så snart som man börjar kräva en välsignelseakt, eller partnerskap, eller att bli hörd och sedd, så blir det problematiskt. Det är erfarenheten idag också. Det är inte öppet, för man kan inte tillhöra vilken församling som helst – inte i Svenska kyrkan heller. Kvinnliga präster vet var de kan söka tjänster och var de inte söker tjänster: mekanismerna är desamma.

ML: Du nämnde också att EKHO har kommit att få en roll lite grann emellan de profana, eller de homosexuella som inte är med i kyrkan, och kyrkan. Jag tänkte fråga lite om dina erfarenheter. Du pratar också om vikten av signaler. Vad är din uppfattning – hur viktig är den här frågan bland de homosexuella som inte är aktiva men som på något vis känner att kyrkan är viktig, som en nationell ram eller så?

Ja, då blir återkopplingen till hela folkkyrkotanken: det är klart att är Svenska kyrkan en folkkyrka, vilket är vår målsättning – vi vill vara folkets kyrka, så består folket av många människor som inte finns i Kyrkomötet men som döper sina barn, som vill gifta sig och som begraver sina döda. De kontakter som homorörelsen har med Svenska kyrkan är precis som gemene mans, just i de sammanhangen: konfirmationsundervisning, dop, bröllop, begravning. Samtidigt ser vi klart och tydligt att vi fyller Storkyrkan till bristningsgränsen på varje Pride. De gudstjänsterna har varit jättebra ibland, och andra gånger har predikan gått rakt över huvudet på alla som var där – även jag, med teologisk utbildning, kan säga att det här var totalt misslyckat. Men folket kommer, och de deltar. EKHO Stockholm, som inte har några bidrag, klarar sin verksamhet på kollekten som tas upp i den gudstjänsten.

När man diskuterar könsneutral äktenskapslagstiftning i samhället så är

det inte RFSL som är mest intressant, för kampen står vid kyrkan. Det är här kampen avgörs när det gäller normgivning i samhället. Vi arbetar tillsammans med polisen och försvaret i »Normgivande mångfald«, och Församlingsförbundet. Just att det är normerna – kyrkan har fortfarande en normgivande roll. Den enkätundersökning som har gjorts nu av kyrkomötesdelegater visar klart och tydligt att det finns ett intresse inom Kyrkomötet att man ska komma vidare i dessa frågor. Och givetvis skrivs det om det i alla homomedia: Lars Gårdfeldt är ute, Britta är ute, jag är ute. Det förekommer, och samtidigt blir vi uppbackade. Man kan vara ute och folk säger: »Är du den Arthur?« – »Ja,« sade jag. – »Å vad bra, ni gör ett jättebra jobb.« Så den bekräftelsen får vi. Och då är det viktigt.

KN: Liksom bland alla kristna så finns det väl väldigt olika teologiska grundsyner och synsätt också bland kristna homosexuella. Vi har här fått höra en representant för gruppen Medvandrarerna, som ju kommer till andra ståndpunkter än EKHO officiellt gör. Finns det något samtal mellan EKHO och andra grupper av kristna homosexuella – varav vi har fått höra en – där man diskuterar sådana här frågor? Eller är det ganska vattentäta skott?

Erik får stå för sina erfarenheter, men jag vill leva tillsammans med den man som jag älskar, och får jag chansen att gifta mig inför Gud och människor så vill jag göra det så snart som jag bara kan, när det tillfället ges. Att folk har andra åsikter och andra meningar ska inte hindra mig, för varje individ har sitt val. Om det finns en partnerskapsakt eller en välsignelseakt eller vad vi nu kallar det för, eller ett äktenskap – det är inte det som är det viktiga. Folk måste fortfarande följa sitt samvete – det är något grundläggande i den reformerta tron att varje individ har ett ansvar för sitt liv och sitt samvete. Därför kan vi samtala även om vi inte är överens.

ML: Begreppet »normgivande mångfald« känns också som intressant att ta in i det här sammanhanget: både en mångfald av olika sätt att vara kristen homosexuell men också en mångfald sätt att leva i en relation inom kyrkan. Kan du prata utförligare om de erfarenheter ni har, och vad det begreppet betyder?

»Normgivande mångfald« blev namnet på projektet eftersom de parter som ingick – kyrka, polis och försvar – traditionellt har varit normbärande i samhället: försvaret har varit vårt yttersta skydd för demokratin, polisen har stått för lag och ordning och kyrkan har försvarat moralen och det andliga styret av folkets liv. När jag använder uttrycket »normgivande mångfald« så är det en mångfald där varje människa blir sedd och respekterad för den hon är, och inte kränks. Det innebär att vi inte ska provocera i onödan, men samtidigt ska man ha en grundläggande respekt där man inte kränker. Det finns ett uttryck i samtalsdokumentet som vi reagerade väldigt över från EKHO-håll – jag tror att det är »försonande mångfald«. Är det inte ett begrepp där? Traditionellt är försoning alltid en fråga om skuld. Om man använder uttrycket försonande mångfald för att diskutera homosexualitet, så är frågan: vems är skulden, och vad är det som ska försonas?

KN: Som utfrågare har jag ingen anledning att gå in och svara för Teologiska kommitténs räkning om vad man har skrivit i samtalsdokumentet – fast det här med skuldbördan kanske man kan se som att en konflikt har uppstått, och i en konflikt finns det ju alltid olika parter. Även i den bemärkelsen kanske man kan använda begreppet försoning, utan att nödvändigtvis betona detta med skuld – bara att olika meningar i en konfliktsituation har uppstått? Jag vet inte om du vill kommentera det?

Jag skulle uppleva att precis som kyrkan har brett olika grupper om förlåtelse genom tiderna, så finns det människor den dag som idag är i vårt land som har utsatts för stora övergrepp – också av präster inom Svenska kyrkan. Det behöver inte vara helt fel att tänka och rannsaka oss själva som kyrka: har vi något ansvar för det som har skett i kyrkans namn?

KN: Hur ser du på den process som nu har rullat igång och kanske har förutsättningar att rulla vidare med ganska hög hastighet vad gäller att manifestera en förändrad syn än den gängse, traditionella på homosexuell samlevnad? Vilka är dina förhoppningar, farhågor – vad gäller just processen i Svenska kyrkan, där ju den här hearingen är ett viktigt moment?

Om vi ska koppla till begreppet särbehandling, så finns det ingen annan fråga som har behandlats i Svenska kyrkans historia, där man har gått ut och frågat på församlingsnivå vad folk har tyckt i en speciell fråga. Kyrkopolitikerna har alltid kunnat fatta sina kyrkomötesbeslut utan att ha en samtalsprocess, utan en förankringsprocess ute i församlingarna. Det finns två kontroversiella frågor inom Svenska kyrkan just nu och det är kvinnopräster, eller kvinnoprästmotståndare, och så: ska homosexuella få rätt att gifta sig i kyrkan? Det är dessa två konfliktområden som man diskuterar. Min förhoppning är ändå att med stöd av forskning, med stöd av teologi, och de utredningar som har gjorts och alltså görs av teologer runt om i världen – inte bara i Sverige men i hela världen – vi vet att vetenskapligt finns det ingen sjukdomsstämpel kvar på homosexualitet. Samtidigt vill vi ha en teologi som är människovänlig och människovärdig, och det är en process att komma dit. Kyrkans utmaning är att predika Evangeliet i den tidsram där man befinner sig, och det har vi inte lyckats med. Det är en utmaning för oss allihop: hur blir vi en folkkyrka, och vad får det för konsekvenser i vår förkunnelse? För det är det som det handlar om: förkunnelsen.

ML: Det finns ju väldigt många stora och fina ord som människovärde, folkkyrka osv. som du också tog upp här – men du pekade också på det viktiga i att konkretisera de här orden på olika sätt. Har du själv exempel på, eller tankar om erfarenheter som ni har, av hur man skulle kunna konkretisera det här på något sätt – att vi går från de stora orden till någon form av verklighet?

För det första måste man bli medveten om vad diskriminering är, och vad särbehandling är. Det är först när man är medveten om det som man kan föra den logiska konsekvensen i att vissa relationer är välsignade av Gud och andra relationer inte är välsignade av Gud, om vi ska tala i de termerna. Eller om vi säger att alla har ett lika värde, och all kärlek är kärlek, så får det

konsekvenser i praxis och handling – och det är den inkonsekvensen som vi har reagerat emot. Kan vi bara bli konsekventa när vi säger att vi talar om alla människors lika värde, men behandlar folk på ett sätt som inte är i överensstämmelse med bekännelsen – det är då vi får de här diskrepanserna. Det är detta som vi måste arbeta på: hur blir vi trovärdiga med vårt kristna språkbruk? Är det bara ord? Vad är det det står – »riket ska byggas av kraft och ej av ord«?

KN: Är det något mera som vi inte har hunnit beröra som du särskilt vill lyfta fram?

Det är en mycket spännande process som Svenska kyrkan är uppe i. Omvärlden tittar på den, vi följer med i den. Om vi ser debatterna som varit i USA på senare tid om grundlagsändringar för att hindra att samkönade par blir en verklighet, så vet vi att det som sker i Sverige är av betydelse. Samtidigt: som kristen är det viktigt för mig att säga att Svenska kyrkan har en möjlighet att bli den profetiska rösten i vår samtid. Det är ingen annan som har den möjligheten. Svenska kyrkan är en stor kyrka. Vi har ekonomiska resurser, och samtidigt har vi duktiga teologer och duktiga ledare som ska föra oss igenom. Att biskoparna väckte frågan vid Lutherska världsförbundet gör mig stolt att tillhöra Svenska kyrkan. Att Svenska kyrkan hjälpte EKHO att delta i Trondheim, att Svenska kyrkan bidrar till samtalsprocessen, att det är möjligt för oss att få förlorad arbetsinkomst och få våra resor betalda om vi måste åka upp till Luleå från Göteborg för att vara med på en församlingsafton – det är den verklighet vi lever i. Det är min förhoppning att processen ska fortsätta. Är det en partnerskapslagstiftning som vi har att ta ställning till så ska vi ta ställning till det, och jag hoppas verkligen att vi får en välsignelseakt med ingående av partnerskap så snart som möjligt. Och blir det en könsneutral äktenskapslagstiftning så hoppas jag och ber att processen fortsätter.

Utfrågare: Mia Lövheim (ML) och Kenneth Nordgren (KN)

Svenska kyrkans perspektiv II

Andra erfarenheter

Ett högkyrkligt perspektiv på samlevnadsfrågorna

Bo Brander

SÖNDESLAGNA AVBILDER

I varje människa finns det gudomliga mysteriet avbildat. Andra vatican-konciliets dekret om prästutbildning utmanar till att öva sig att känna igen Kristus i alla människor – exempelvis i biskopen, syndaren och den icke troende. Människan är Guds avbild oavsett sexuell läggning.

Alla människor, oavsett sexuell läggning, är också sönderlagna avbilder. I den meningen är alla människor o-mänskliga. Det är Guds djupaste längtan att varje människa, oavsett sexuell läggning, ska växa till en fulländad likhet med Gud. Den enda verkligt mänskliga människan är Gud själv som i Jesus blivit människa. I hans liv kan vi se vad som avses med verkligt mänskligt liv.

Sexualiteten är en gåva, bland annat till människor. Men den är svårhanterlig. När unga människor bekantar sig med sin sexualitet är den ofta lika svårhanterlig som en rodeotjur. Hos en del slokar den som Iors spruckna ballong. Sexualiteten är paradoxal: den är underbar och sårbar, fantastisk och smärtsam.

Det är en floskel att påstå att all kärlek är vacker. Syskonkärlek är vacker, sex mellan syskon är det inte. Alla samhällen har alltid satt gränser för kärlek, helt enkelt därför att vissa uttryck för kärlek är destruktiva.

Det är inte sant att antiken inte kände till homosexuell läggning eller homorelationer. Aristoteles, Plutarchos och Lucretius är tre av många som på ett självklart sätt diskuterar dessa ämnen. Att Paulus var så »lost in space« att han inte kände till detta är otroligt.

Gamla Testamentets stränga straff, t.ex. stening, har i den kristna läsningen inte förstått som mildrade av Jesus. De uttrycker allvaret i kränkandet av andra människor. Men i kristen tro är Jesus den som låter stenarna regna över sig i vårt ställe. »Vi gick alla vilse som får, men Herren lät alla våra missgärningar drabba honom« (Jes. 53:6).

HOMOSEXFRÅGAN ÄR INTE KYRKANS VIKTIGASTE

Frågan som vi diskuterar de här dagarna tror jag är kulturellt betingad. Vår västerländska kultur kännetecknas av hänsynslös, men tyvärr ganska glädjelös, konsumtion. Vi präglas att konsumera kommunikation och teknik, upplevelser, sex och pengar. I någon mening hör all denna konsumtion samman:

det finns en koppling mellan konsumtion av sex och pengar. Längre har jag längtat efter att kyrkan skulle yttra sig om t.ex. de vanvettiga bonusarna, fall-skärmarna och pensionsavtalen.

Biskoparna skulle ha sagt: Bonusnissar & kompani! Gör en Sackeus! Klättra så högt i karriären att ni kan se ner på Jesus. Då kommer ni att höra hans röst: Jag vill gästa ditt hus. Och när ni inför Jesus identifierat er egentliga hunger kommer ni att säga: Hälften av det jag roffat åt mig av svenska sparpengar ger jag nu till de fattiga.

Kyrkans viktigaste uppgift är inte homosexfrågan. Den har alltid hört hemma i kyrkans själavård. Kyrkans viktigaste uppgift just nu är att hjälpa alla döpta medlemmar som breder ett jämntjockt lager av grått vällevnadsfett över tillvaron att identifiera sin djupaste hunger. Och upptäcka att den stillas i det Jesus har att ge. Då skulle vi inte belasta en sargad planet så till den grad. Vi kunde börja öva oss i en glädjefull evangelisk enkelhet och lindra världens lidande.

Det är inte allt som Gud beundrar hos människors barn. Men det som inte beundras kan älskas. Kyrkan ska vara ett kärlekens hus och en fristad för alla människor oavsett sexuell läggning. Om bekräftandet av läggningar är förutsättningen för fullständigt delande av Kyrkans gemenskap skulle många hamna utanför. Kyrkan ska – nu som i evangeliet – vara en fristad för alla människor oavsett sexuella läggningar och preferenser: för homosexuella, nätporrmissbrukare och pedofiler – de två skamliga sakerna – och för heterosexuella, både de som hjälpligt kan hålla ordning på sitt sexliv och de som inte kan – och för dem som inget sexliv har.

VAD GUD VÄLSIGNAR

Men kyrkan kan inte välsigna samkönade par om Gud inte välsignar. När kyrkan utför en välsignelseakt är det därför att den i stöd av världskristenheten och kyrkans tradition och med Bibeln som utgångspunkt med visshet tror att Gud välsignar. En välsignelseakt som saknar det stödet är en tom och trotsig ceremoni. Det blir att vinka och önska lycka till – medan Guds välsignelse uteblir.

Vår konsumtionskultur bär tydliga suicidala drag. I Uppsala började man vid mitten av 1200-talet bygga en katedral. Man visste att inte ens barnbarns barnbarn skulle få se den färdig. Var i världen börjar vi projekt som avser att vara färdiga först på 2200-talet? Det enda vi vet är att vi då har överlämnat en värld av radioaktiva sopor och tomma hål i jordskorpan efter oljan vår generation slukade. Att pensionerna är slut om ett par decennier noteras relativt förstrött. Episkopala TV-framträdanden om att vi får räkna med att jobba till 79 år – genomsnittslivslängden för en svensk man – är verkligheten inte mycket till glädjebudskap inför framtiden.

Till avsaknandet av framtidsperspektiven hör också sexkonsumtionen. Det som målas upp är en ohämmad njutning, där uppoffring eller avstående

för något syfte diskrimineras och marginaliseras helt och hållet, och tyvärr också spelas ut mot familje- och framtidsbildning. Ändå är fortplantningen minst lika viktig som den alltid varit. Vi behöver barn och barnbarn, och vi behöver platser där de kan växa upp under maximalt goda förhållanden om de ska ha en möjlighet att kunna sona fädernas hänsynslösa synder. Det bästa sexualitetens gåva kan användas till, är att få vara en skön bärande kraft i en heterosexuell parrelation som medverkar till att skapa nya generationer. Som får göra bästa möjliga av en värld som vi exploaterar på ett hämningslöst sätt. Det välsignar Gud. En kultur utan omsorg om familjen är ingen framtidskultur.

Jag saknar Jesus ganska mycket i Svenska kyrkan. Måtte han få verka bland kyrkans sju miljoner döpta i full frihet. Det skulle vi alla må bra av – oavsett sexuell läggning.

KN: Jag noterar med intresse att du inledningsvis refererade till ett dekret från Andra vatikankonciliet, alltså i början av 1960-talet, och sedan också återoppar en syn på att GT fortfarande gäller, och lyfter in Jesus. Därför vill jag fortsätta med att fråga efter hur du ser på den lutherska traditionen. Det nämns ju kanske inte riktigt här, men eftersom vi nu är i ett primärt svenskkyrkligt sammanhang: hur ser du på den lutherska traditionens synsätt, på vilka baskomponenter det finns för att komma fram till teologiska avgöranden?

Jag tycker att den lutherska synen är fullständigt ointressant när den används på något av de två följande sätten. Dels används den för stereotyper, det är ett gammalkyrkligt sätt att göra det: att Luther sade si och så. Det andra är att det används som ett tolkningsfilter. Jag tycker att det är att göra Luther orättvisa. För om man ska se vad som egentligen var Luthers egen lidelse, så var det inte att stiga fram som något slags fjärde profet efter Muhammad – alltså en motsvarighet till Ali i den muslimska traditionen. Vad Luther egentligen gjorde var att han hela tiden pekade på »das Wort Gottes«, Guds Ord. Och i den meningen är jag lutheran. I någon annan är jag det inte. Att ha honom som ett filter, eller att ha en särtradition som vi kan ursäkta oss med, till skillnad från andra kristna, genom att vi hör till en evangelisk-luthersk kyrka, det är för mig ointressant.

KN: Hur ser du på traditionen? – om vi nu kastar loss lite grann från just den lutherska reformatoriska traditionen, som kan tolkas på olika sätt. Man kan säga väldigt mycket med att återropa »traditionen« eller »traditionerna« – det kan i många fall kanske vara riktigare att tala om traditionerna i pluralis. Tradition tenderar ju inte att vara något statiskt utan kanske en process i förändring. Hur är din syn på traditionen, eller traditionerna?

I Kyrkornas världsråd talar man sedan Montreal 1963 om Traditionen med stort T som något gemensamt för alla kristna, en central ström. Och så finns det alla de kulturella uttryck som den stora Traditionen har tagit sig regionalt och i olika tider. I god mening skulle jag vilja säga att traditionerna ger uttryck för en samlad erfarenhet av att leva i Jesu Kristi efterföljelse, och

jag tycker att det är viktigt att lyssna till den globala erfarenheten i traditionen, den som löper genom historien. Det antydde väl också på ett par ställen i det jag sade i inledningen att jag inte tror – vilket idéhistoriskt hör till det moderna projektet – att vi är så fantastiskt unika i vår tid, att vi inte har nytta av de erfarenheter och tankar som människor förut har haft, till exempel om parrelationer, om sexualitet. När det ibland sägs att vi lever i en ny tid, och att sexuella läggningar var okända i antiken – vilket jag förnekar – är det bara att besöka studentvärlden här eller i Lund, där jag hör hemma, och se att medeltida eller antik kärlekspoesi kommunicerar lika fullt med dem som är förälskade en majkväll i en universitetsstad. Det är ett överbryggande språk. Kort sagt: traditionen är en samlad erfarenhet av stor betydelse.

BM: Vi talar om den lutherska traditionen, att den lär oss att kyrkan ska ge stöd åt stabila och trofasta relationer. Hur ser du på den traditionen? Vilket värde har den, när vi talar om samkönade relationer? Finns det någon relevans där?

Ja, visst gör det det. Samtidigt är det väl inte så alldeles förskräckligt lutherskt att kyrkan ska ge stöd åt stabila och trofasta relationer, vad jag förstår. Det tycker jag hör till alla kyrkliga traditioner. Jag känner inte till någon som säger motsatsen.

BM: Tycker du att den uppgiften då också åvilar Svenska kyrkan när det gäller samkönade relationer – att ge det här stödet?

När det gäller samkönade relationer kan jag lägga det på två nivåer. Vad gäller arbetet med familjelagstiftning och äktenskapsbalk i samhället, har jag absolut ingenting emot att det görs. Jag har heller ingenting emot – jag tycker det är ett gott samhälleligt ansvar – att människor av samma kön, som vill leva i par, på det sättet får samma trygghetsstöd som en heterosexuell parrelation. Däremot skär det sig när det förs in en dimension av kyrkan i det här. De handlingar som kyrkan utför – det må vara dop eller vigsel eller nattvard – är massivt grundade både i Bibeln, såsom kristna alltid och överallt har förstått det, och i denna samlade kyrkliga tradition eller erfarenhet.

Jag tror inte att lösningen på att vara homosexuell är att bekräftas av en kyrklig vigsel. Jag vill understryka att homosexuella – det jag sade i början – har precis lika stort värde för Gud, är Guds avbilder, och att vi alla – oavsett sexuell läggning – i kyrkan primärt ska växa som Guds avbilder. Vi riskerar faktiskt att ställa människor som då skuldbeläggs i vår kyrka – acceptansens kyrka – utanför på ett sätt som Jesus faktiskt inte gjorde. Skulle han idag ge röst åt dem som absolut inte har någon röst så är det snarare nätporrsmisbrukare osv. Inte för att försvara handlingen – det gjorde han inte i sin tid heller – utan för att det är människor som är skyddslösa och inte har en medial uppbackning.

KN: Apropå Guds välsignelse av äktenskap och annat, så sade du i din inledning att kyrkan inte kan välsigna samkönade par om inte Gud välsignar. Det låter ju som att det finns en entydig tolkningshjälp till vad Gud välsignar eller inte, men där måste vi nog borra lite djupare. Kyrkan har ju, utåt sett, på Guds uppdrag välsignat väldigt

mycket i sin historia, både det ena och det andra kriget för att nämna något exempel. Nu i efterhand kan vi konstatera att vi kanske inte upplever att det som kyrkan har sagt och gjort står i överensstämmelse med det vi i någon mening kan uppfatta som Guds vilja. Det verkar entydigt för dig, en automatisk koppling mellan kyrklig välsignelse och Guds välsignelse. Där måste jag fråga dig lite mer. Vad är det för kriterier som du använder för att avgöra vad Gud välsignar och inte?

Det är inte jag som avgör vad Gud välsignar. Idag kan vi säga med beklagande att krig har välsignats. Jag vet inte vad framtida generationer kommer att säga om våra diskussioner om välsignelse, men själva grunden i det hela är att det är ointressant med en kyrklig välsignelse, om den inte uttrycker ett slags välsignelse som direkt kommer från Gud. Och då finns det egentligen två saker som jag tycker är rimligt att ha som faktorer att väga in. Det ena är vad Bibeln säger – och där blir jag gärna lutheran, att Guds Ord ska stå i centrum. Det andra är samtalet med trossyskon, eller kyrkofamiljerna, i världen. Jag tycker det är väldigt egendomligt om en liten kyrka, en av världens svagaste, rent ut sagt, helt plötsligt kommer på att »det här välsignar Gud«. Då får det nog finnas en större konsensus.

Någonstans tror jag också att människor vet – om man har bläddrat i Bibeln – vad Gud säger, och då tror jag att man inte alls kommer dit man ska genom att släta över med en kyrkopolitiskt beslutad välsignelseakt. För att lämna sexualiteten: i mitt eget liv kan jag se en massa saker som Gud inte alls gillar. Det är ju inte att tigga mig till att han ska välsigna det, utan jag lär mig att jag är en sönderslagen avbild, att jag behöver leva i ett slags gemenskap där jag lägger allt i hans händer. I bästa fall kan då de här sönderslagna bitarna lite mer återspegla hans härlighet, växa i kärlek, växa i Jesuslighet. Och då tycker jag det här blir ett sidospår. Det blir en bekräftelse, där jag tror att man inte riktigt från något håll känner att detta är hundraprocentigt bra gjort. Däremot är jag fullständigt övertygad om att man oavsett homosexualitet eller något annat kan leva i ett fulländat förhållande till Jesus Kristus, och att man som ensam homosexuell bland tusen heterosexuella kan vara den enda som växer fullständigt till Guds avbild.

BM: Om kyrkan då beslutar sig för att sätta in det här i handboken, och inför en reglerad ordning för välsignelse av samkönade partnerskap, då får ju det också bekännelsestatus. Hur resonerar du kring det? Vilka konsekvenser kommer det då att medföra för Svenska kyrkan?

Det kommer att medföra två konsekvenser. För det första kommer Svenska kyrkan att sänka sig lägre än vad den är i ögonen på andra samfund, i och utanför Sverige. Jag vet inte om jag tycker det är någon ambition att eftersträva. Sedan kommer det naturligtvis också att utsätta kyrkan för oerhörda risker för splittring. Jag kan säga direkt att jag inte skulle gå ur kyrkan för det, men jag tror att många skulle göra det. Och jag tycker det är synd, jag tycker det är väldigt synd. Det är en handling som skulle skapa splittring både externt och internt, och jag tycker det är sorgligt om man ska sitta i

Uppsala, där ekumeniken en gång för hundra år sedan började, och sänka både den inomkyrkliga och den mellankyrkliga ekumeniken. Det känns lite historiskt vemodigt.

BM: Kan man inte se det som så att Svenska kyrkan skulle kunna vara en ekumenisk föregångare i detta? Är det möjligt?

Jag vet för det första inte vad det ligger för ekumenik i detta. Jag älskar den svenska kyrkan, kanske med en lite obesvarad kärlek, men jag älskar den. Den är mitt hem och den är min kärlek, och den har väldiga rikedomar att förvalta av andlig art. Men idag måste man ödmjukt konstatera att inspirationen och framstegen i den kristna världen inte kommer från de lite tröttkörda nordvästeuropeiska kyrkorna, tyvärr. Det skulle vara roligt om de gjorde det, men det är i verkligheten inte så.

KN: Du sade i din inledning att kyrkans viktigaste uppgift inte är homosexfrågan. Det tolkar jag som ett subjektivt påstående: vad som är »viktigast« blir väl med nödvändighet subjektivt. Men även om man då inte som du, säger att det är den »viktigaste« eller »inte viktigaste«, så kanske den ändå upplevs som viktig av många, och att det verkligen är en själavårdsfråga, som du ju lyfter fram. Om man tar det perspektivet av ett större närmande till människor i en situation där de kanske känner sig marginaliserade eller utstötta – får det betydelse för ditt synsätt på kyrkans agerande i den här frågan?

Först och främst skulle jag vilja säga att det är helt subjektivt att det inte är kyrkans viktigaste fråga. Jag tror att det är en symbolfråga, med en massa bakomliggande saker. Bland annat tror jag att det blir en sådan här ikonfråga i media, en barometer på om kyrkan är tolerant, om kyrkan också har en plats för mig fast jag inte alls är homosexuell utan heterosexuell – vanlig, tråkig smygporrfilmstittare, ungefär. Så den har en bredd på det sättet.

Jag vill återkomma till två saker. För det första hör frågan hemma i ett större perspektiv, det är en del av en nordvästeuropeisk och amerikansk kulturyttring som har väldigt korta framtidsperspektiv och som är en hänsynslös konsumtionskultur. Där är det inte alls särskilt inne att tala om att avstå eller att uppoffra sig själv. Jag tycker det är väldigt viktigt att de perspektiven förs in. Det är inte en fråga som singulärt kommer upp av sig själv, utan det är en kulturfråga, och där tror jag att kyrkan har ett mycket bredare forum och ett mycket större ansvar för alla sina döpta medlemmar. Jag vill understryka det, för jag har hört mycket här om samhället. Vi är nu ett *samfund*, även om det tar en generation att begripa det. Men vad är det vi ska ge våra döpta medlemmar? En hemortsrätt för alla i kyrkan, oavsett sexuell läggning, men också något mer än ett bekräftande av att »du får vara med« : att hitta de djupa värdena i kyrkans hjärta, att växa till en verklig människa, att bli mer gudomlig, för ju mer gudomlig du blir, ju mer mänsklig blir du. Och att bli mer mänsklig: ju mer mänsklig du blir, ju mer gudomlig blir du. Och då faller det här på något sätt.

Själavården i sin tur, som jag sade – nu tappade jag lite din fråga, men där

är det ju mängder med saker, där sex är en sak. Ibland talar man om att goda homosexuella parrelationer kan välsignas likaväl som vi välsignar heterosexuella parrelationer: hur många problemfria sådana finns det i Uppsala? Jag skulle vilja säga att de flesta normala människor på olika sätt har problem både med sina relationer och med sitt sex, plus mycket annat. Och att kyrkan ska vara en öppen famn för alla i det här avseendet. Det handlar inte om utestängande, inte om någon elitism på något sätt. Känner man sig själv lite grann så är man tacksam om man får vara med, oavsett sexuell läggning.

BM: Tidigare i år skrev du tillsammans med tre andra debattörer en debattartikel som fördes in i Svenska Dagbladet. Där hävdade ni, och du, att äktenskapet är en gåva och ingen rättighet. Kan du utveckla lite hur du tänker runt detta?

För det första är det en gåva på så vis att det är något väldigt gott, en gåva som Gud ger, där den ibland starka sexuella driften som är svårhanterlig får komma till ro i relation till någon annan och där man också bygger framtid, där barn är en del av framtiden. På det sättet är det en gåva från Gud. Det finns ett stort inslag av njutning i sex också, både med ögonen och med alla andra sinnen, men »rättighet« är fel uttryckt. Det gäller inte bara i förhållande till sexuella läggningar. För varje människa som får uppleva denna gåva – och det får inte alla, det finns ju många, även heterosexuella, som längtar efter den men aldrig har glädjen att få den – men för dem som får det är det någonting som man inte kan kräva. Man kan inte kräva någon annans kärlek, oavsett sexuell läggning. Att då komma med kravanspråk är en del av vårt konsumtionstänkande.

BM: Du har varit inne på det här med reproduktiviteten, då, alltså att få barn. Det är ju också en viktig fråga när vi pratar om kärlek och samlevnad. Kan du tänka dig att barn kan leva och växa upp, och må bra, i en samkönad relation? Hur ser du på det? Det är ju inte alla heterosexuella relationer heller som leder till att man får barn.

Nej, det är det inte. Jag ska svara på frågan, men jag vill också först säga att när jag talar om framtiden och att föra livet vidare är det inte bara genom att skaffa barn. Det spelar inte heller där någon roll vad man har för sexuell läggning, utan vi kan alla hjälpas åt att »bygga katedralen«, på olika sätt, för tvåhundra år framåt – bygga för framtiden. När det gäller barn så kan jag inte svara på din fråga, ur den synpunkten att det material jag känner till är så litet att det inte är meningsfullt att ge något bra svar. Jag vet att Statistiska Centralbyrån i sin statistik har femtionio barn – 59 barn – som lever i sådana här relationer. Det är alltså sådana som har föräldrar som lever i registrerat partnerskap. Det är möjligt att det finns betydligt fler. Däremot tror jag inte ett ögonblick på en siffra som man ibland hör, 40 000. Det hör hemma i det mediala drevet. Men jag tycker snarare frågan är intressant för att även heterosexuella relationer med barn är bräckliga och sårbara och inte ett dugg fullkomliga. Men frågan är liksom inte vad man ska utsätta barn för, utan – gemensamt både för samhället och familjen – hur vi gör det så bra som möjligt för barnen.

KN: Det som diskussionen handlar om är kanske just det, också, att utifrån den verklighet vi befinner oss i så gäller det att ha en ordning – i kyrkan också – som gör det så bra som möjligt för alla människor. – Det här med äktenskap/välsignelse av partnerskap kan man sätta in i olika ramar. I Svenska kyrkans sammanhang ser man det väl i mångt och mycket som en världslig ordning. Äktenskapet är ju inte ett sakrament i Svenska kyrkans sammanhang. Har du en annan grundsyn där? Du började med att referera till Andra vatikankonciliet, och gör man det hamnar man ju i ett sammanhang där äktenskapet är ett sakrament, och där man kanske ser på det mera ontologiskt – som grundat i något slags verklighetsstruktur. I den reformatoriska traditionen har man ett annat synsätt. Vill du positionera dig där?

Nej. Det där med Andra vatikankonciliet var för att jag läste det när jag själv läste till präst. Det är ett lite längre stycke, men det har varit vägledande för mig – inte minst det här att känna igen Kristus i alla människor: syndaren och icke troende osv. Så det har inte med det att göra ett enda dugg. Vad var din fråga?

KN: Det här hur du ser på äktenskapet – om det är ontologiskt grundat?

Det räcker att lägga det helt och hållet i skapelsen och att det är en skapelseordning, för mig. Däremot kan jag tydligt säga att jag är helt för ett separerande, eller borttagande av den kyrkliga vigseln som en civil registrering. Liksom begravningen för den delen: båda sakerna kommer ju garanterat inom ett eller två decennier. Det har väl att göra med att Svenska kyrkan ännu inte har fattat att den är ett fritt samfund. Jag hade en student som började en uppsats rätt nyss, där det stod att det kommer att ta en generation innan Svenska kyrkan förstår att den är skild från staten. Det är ett slags desperat kvarhållande. Det civilrättsliga hanterandet och registreringen kan jag väl som samhällsmedborgare lägga synpunkter på. Jag har sagt att jag inte har någonting emot att homosexuella par får en legal trygghet, men när det gäller välsignelse osv. ser jag det så att det måste finnas en djup förankring i både Bibeln och i den samlade kristna erfarenheten, i historien och nutid, så att det är rimligt att säga att vi tror att Gud välsignar. Men jag behöver inte ha någon katolsk äktenskapssyn för det. Jag skiljer det civila hanterandet av det från den kyrkliga välsignelsen.

Utfrågare: Barbro Matzols (BM) och Kenneth Nordgren (KN)

Homosexualitet och homofobi: ett pastoralt perspektiv

Tuulikki Koivunen Bylund

1994 blev jag kaplan för Uppsala EKHO. Föreningen är numera nedlagd och kaplanskapet har upphört, men jag har också engagerat mig för de här frågorna i andra sammanhang, även utanför kyrkan. Jag har suttit som ledamot sedan 1996 i Statens medicinetiska råd, som bland annat har haft till upp-

gift att ta ställning till lagstiftningen angående de homosexuellas rätt att bli prövade som adoptionsföräldrar i samband med remissen till utredningen *Barn i homosexuella familjer* (2001) och lesbiska kvinnors rätt att bli inseminerade.

Mitt intresse för de homosexuellas rättigheter framspringer inte ur någon »politisk korrekthet«. Redan som ung – jag hade varit präst i tre år – tog jag i en predikan vid en radiogudstjänst år 1974 på ett nordiskt studentmöte i Finland starkt ställning för de homosexuella. Den finlandssvenska pressen, och de konservativa krafterna där, såg i detta det yttersta beviset för att man inte skulle ha några kvinnliga präster i Finland. Att detta sedan försenades med flera år berodde förmodligen inte bara på mitt yttrande, men det bidrog som ett ytterligare argument.

Mitt arbetslag här har genomfört tre fantastiska bibelmeditationer i Uppsala Domkyrka. Vid dessa gudstjänster projicerade man Elisabeth Ohlson Wallins tankeväckande bilder under namnet *Ecce Homo* under kulturnatten 1998. Det handlade inte om någon fotoutställning, vilket fortfarande är den förhärskande mediabilden, utan det var tre alldeles fantastiska gudstjänster. Då fick de homosexuella utrymme i det heliga rummet, och vi ville väcka den diskussion som det på den tiden var klynt beställt med, både i kyrkan och i samhället.

Som alla har jag en personlig väg när det gäller mitt förhållande till homosexualiteten. Under mitt kaplanskap har jag fått förtroendet att vara själsörjare för många homosexuella, men jag har också begåvats med många homosexuella vänner, redan från unga år. Det är min fasta övertygelse att det inte är någon skillnad mellan min kärlek och de homosexuellas kärlek. Jag kan inte se hur det skulle kunna vara det. Jag tror att homofobin är ett större problem för kyrkan än de homosexuella.

EN HÅLLBAR OCH TROVÄRDIG TEOLOGI

Enligt mitt sätt att se finns det två teologiskt hållbara sätt att bemöta homosexualiteten och de homosexuella. Den ena är den totala öppenheten, som jag själv representerar, den andra är det totala fördömandet med hänvisning till en bokstavstrogen bibeltolkning. Alla de mellanståndpunkter som lanserats, och som man de senaste åren glidit mellan, tror jag mest sätter kyrkans trovärdighet på prov. Detta handlar om synen på sexualiteten överhuvudtaget, och innerst inne om bibelsyn.

I min forskning har jag stiftat bekantskap med en teologi på villovägar. I slutet på 1800-talet, då emancipationen av kvinnorna gick fram med stormsteg, var teologerna bland de främsta motståndarna till denna »osunda utveckling«. Det var inte främst Paulus som citerades utan skapelseteologin, den fasta grunden för Guds plan för människorna. Det var skapelseordningen som gjorde män och kvinnor annorlunda, gav kvinnan ett annat och annorlunda värde och mycket tydligt bestämde hur förhållandet mellan könen

skulle se ut (det var som bekant underordning som gällde). Denna teologi på villovägar har sedan dess dykt upp i olika sammanhang. Den stack fram sitt fula tryne också när lärorerna om rasbiologin utvecklades. Nu upplever den sin nya renässans som ett verktyg för vissa teologer som återvänder till skapelseteologin för att legitimera diskrimineringen av homosexuella. I sina grövsta former liknar detta rasism och finns också i rasistiska kretsar. Sambandet blev jag själv mycket medveten om i samband med *Ecce Homo*, eftersom jag själv är utlänning och inte bara domprost.

Jag skulle gärna vilja att man i kyrkan skulle fördjupa sig lite mer i homofobin som företeelse, och lyfta fram den som ett pastoralt problem i en öppen kyrka. Var kommer den ifrån? Varför frodas den just i kyrkliga kretsar? Finns det något man kan göra åt den? Detta skulle man kunna satsa forskningsanslag för att ta reda på. Homofobin är ett svårt tillstånd. Det är också en svårighet att många legitimerar den utan att själva vara riktigt medvetna om det. Till sin karaktär kan homofobin vara väldigt lömsk. Jag har ett exempel från när vi i Statens medicinetiska råd diskuterade om man skulle låta homosexuella få prövas som adoptionsföräldrar. Yttrandet blev efter många och långa diskussioner positivt, även om man knappast sett detta i massmedia. I den allmänna debatten användes »barnets bästa« som ett slagträ. Man hänvisade ständigt till det faktum – vilket var sant – att alla instanserna som hade med barn att göra var mot förslaget. Man lät folk tro att de som sysslade med barn och barnpsykologi hade fakta, som talade mot adoption. De hade de inte alls. De hänvisade till, att eftersom det inte fanns någon forskning på området, så skulle man vara försiktig. Detta resulterade i ett slags moment 22. Man kunde inte ha forskning om homosexuella som adoptionsföräldrar, eftersom det inte ens var möjligt att pröva detta.

Biskop Caroline Krook anser att de som motsätter sig en välsignelsehandling i kyrkans regi inte lider av homofobi. Nu har ingen bemödat sig om att förklara vad ordet homofobi betyder eller definiera det, men enligt mitt sätt att se är det inte värre än att det handlar om rädsla för det annorlunda. Vi har alla våra egna olika sådana fobier. Det behövs en gigantisk utbildningssatsning. De som med sina ord legitimerar våldet mot homosexuella finns även innanför kyrkan. När vi bekämpar alla rädsor för det annorlunda, bekämpar vi främlingsfientlighet och rasism likaväl som vi uppvärde-
rar människor med funktionshinder.

DE OLYCKLIGA SAMTALEN

I Uppsala domkyrkoförsamling har vi inte startat studiecirkelar eller kallat till diskussioner med anledning av materialet om homosexualitet. Ett enigt prästkollegium har vid flera tillfällen grundligt diskuterat frågan och tyckt att vi inte har någon anledning att göra detta. Vi har inga problem med homosexualitet. Om vi hade kunnat påverka upplägget hade man startat med bibel-
sytstudier. Sedan, när man kommit någon vart där, hade man kunnat tala

om sexualiteten, och sedan så småningom om homosexualitet – om det nu fanns något behov längre.

Det finns ingen, tror jag, som kan tala om sexualitet på ett objektivt, sakligt plan. Talet blandas med egna rädslor och misslyckanden, med ens egen ångest, och lockar fram onödiga aggressioner. Flera exempel på detta har man kunnat se i de samtal som pågått i alla möjliga sammanhang, vid kontraktskonvent och andra samlingar. Då är det alltid någon riktig homofob som tar ordet och säger »hur det är«. Sedan vågar de andra inte säga så mycket. De i gruppen som själva är homosexuella, eller som har ett homosexuellt barn, vågar inte säga så mycket. Det är mycket trångt i kyrkans egen homogarderob. De homosexuella anställda och förtroendevalda som sitter där känner sig kränkta och ledsna.

Om vi ska visa någon som helst trovärdighet när det gäller vårt budskap, evangeliet, måste vi se till att vi har en god arbetsmiljö för våra anställda, och se till att ingen diskrimineras. Detta är en självklarhet som man inte behöver ta upp i kyrkomötet eller diskutera i alla möjliga sammanhang, utan det är varje arbetsledares ansvar att se till att ingen diskriminering förekommer i ens församling. Jag anser att homosexuella anställda bör ses som en tillgång i kyrkans tjänst, inte som ett problem. De har livserfarenheter som många av oss saknar. De har en unik kompetens, som jag tror att kyrkan just nu behöver.

Bibelfrågorna bör prioriteras i kyrkans arbete. Den stora frågan är: Kan vi ha olika bibelsyner i en och samma kyrka utan att förlora vår trovärdighet och marginalisera oss själva ännu mer än fallet är idag? Kan vi ha olika människosyn? Kan vi ha olika syn på människovärde? Kan vi ha mångfald i allt? Jag tror att vi har en hel del att lära av den så kallade »kvinnooprästfrågan«. Vi ska inte göra samma fel som under de snart femtio år som den frågan har diskuterats.

ÄKTENSKAPET IFRÅGASATT

En fråga som jag misslyckats med att förstå, trots att jag har försökt, är hur det kan vara möjligt att lyckliga, trogna samkönade relationer skulle utgöra ett hot mot äktenskapet? Om vi tror att detta är vad som hotar äktenskapet missar vi alla andra hot, för hoten mot äktenskapet är ganska stora idag. Jag tror på äktenskapet som samlevnadsform trots att mitt eget inte blev livslångt. Ett stort hot – det största – mot äktenskapet är dåliga äktenskap. Andra stora hot är sexualiseringen av det offentliga rummet, sexism, familjevåld och dålig ekonomi. Här bör vi som kyrka satsa våra krafter. Det är detta vi ska bekämpa. Min vädjan till beslutsfattare inom kyrkan är: ge inte upp vigselrätten. Då medverkar man ytterligare till nedmonteringen av folkkyrkan, och det behöver vi väl inte själva ägna oss åt.

När vi diskuterat äktenskapet har vi lagt alldeles för stor vikt vid reproduktionen. Jag tror att det är en farlig väg med tanke på att reproduktionsteknologin går framåt med stormsteg. Det är bara en tidsfråga när det blir

tillåtet med lesbiska kvinnors insemination på laglig väg och jag känner numera flera homosexuella familjer med två mammor och två pappor.

VIGSEL OCH VÄLSIGNELSE

De partnerskapsvälsignelser som jag själv har fått vara med om att förrätta har alla varit fantastiska, berörande gudstjänster med lovsång och glädje, tårar och lycka inför Guds ansikte och med stort allvar. Fast det hade varit mer jämbördigt om man hade sluppit låsa kyrkporten och ha gästkontroll vid dörren.

Men jag tror att vi under vår livstid kommer att få uppleva en kyrka som tar människovärdesfrågorna och minoritetsfrågorna på allvar. Jag tror också att vi kommer att se hur hela församlingen kan glädjas åt en kärlek som vill lova livslång trohet inför Guds ansikte oberoende av sexuell läggning. Jag konstaterar med sorg att det inte är så idag. Det behövs utbildning och det behövs fördjupning i bibelkunskap. Jag vill arbeta för allt detta.

Guds välsignelse, tror jag, har de homosexuella redan för sina förbund. Majoriteten i våra församlingar vill tydligen inte offentligt välsigna all kärlek i form av en vigsel. Jag tror inte på tvång. Jag tror att den framkomliga vägen just nu, i avvaktan på vad riksdagen beslutar om de könsneutrala äktenskapen, är att ytterligare utveckla den välsignelsehandling som vi redan har praktiserat under snart tio år. En välformulerad ordning med alternativ i handboken är en självklar sak. Vi är ju ordningens kyrka och bristen på ritual kan leda till en allmän ordningslöshet på vigselområdet. Då kommer också de heterosexuella att säga: varför ska vi ha den här ordningen, vi vill också hitta på något helt eget och utarbeta våra ordningar från scratch? Vi behöver anteckna välsignelsehandlingen i kyrkböckerna och vi är i behov av att partnerskapsvälsignelserna organiseras in i vigselclearingen. Som vanligt i vår kyrka ska ingen präst behöva göra något som hon eller han inte vill. Vi är många som vill be om Guds välsignelse, så många att vi väl räcker till. I grannkyrkan här, Uppsala domkyrkoförsamling, är vi tretton präster: alla står vi beredda.

AL: Jag skulle vilja gå tillbaka till det du sade inledningsvis. Du sade att det finns två tänkbara sätt att bemöta frågan om homosexuellas rätt till äktenskap, och du talade om total öppenhet – och den står du för, alldeles tydligt. Det andra är totalt fördömande. Idag i Svenska Dagbladet är det stor rubrik: »Homovigslar orsakar rekordstor protestvåg«, och man berättar att det har kommit in 40 000 namnunderskrifter som är emot det som kallas homovigslar. Då måste jag också ställa frågan till dig: hur ska du förhålla dig till dem som tycker annorlunda? Du drar själv parallellen med ämbetsfrågan – kvinnoprästfrågan – som ju har harvat på i en otrolig massa år, och då ställer du frågan: kan man ha mångfald i allt? Kan vi ha olika bibelsyner i en och samma kyrka? Om ditt svar är nej – föredrar du att Svenska kyrkan splittras, att detta blir en fråga som får splittra kyrkan, framför att man skulle ha en restriktiv syn på homosexuellas vigselrätt?

Under de sex senaste åren har jag själv fått se hur enorma framsteg man

gör i Svenska kyrkan då man öppet har kunnat prata om de här sakerna. Åsikterna som kom fram 1998, i samband med Ecce Homo – det är många som har reviderat sina åsikter. Till och med Stanley Sjöberg sade på Pride-festivalen att han inte riktigt tyckte som han tyckte förr. Jag tror på utbildning, jag tror på att folk faktiskt kan omvärdera. Jag tror också att om man fördjupar diskussionen om bibelsynen, och om sedan så småningom de här bokstavstroga fundamentalisterna väljer att lämna Svenska kyrkan – de har ju massor av andra samfund de kan gå till, Knutby lär ju växa också – då tycker jag inte det är någon större brist.

AL: Du ser med andra ord framför dig att en viss fraktion bryter sig ut och skapar sin egen kyrka?

Det är ju på gång redan nu. Det tror jag inte är någon katastrof för kyrkan. Men jag tror att man just nu ska utbilda och diskutera, och under bättre former än sådana här kontraktskonvent där man säger: »Nu ska vi prata om homosexualitet.«

GG: En uppföljning till det, då. När det gäller parallellen till kvinnoprästfrågan, och att man inte skulle göra samma misstag – är det då att säga att den här gången ska det handla om utbildning, eller finns det andra paralleller att dra? Vad ska man så att säga undvika?

Jag tror att det som man kan lära, det är att man från början trodde att man i vår kyrka liksom kan vara generös åt båda hållen, som det hette: att man liksom kan tycka jätteilla om kvinnliga präster, och sedan ska man samtidigt kunna vara kvinnlig präst – och det har vi ju sett att det höll inte. Det blev liksom omöjligt till sist. Och jag misstänker att den här frågan skulle kunna få en likadan – man får tycka jätteilla om homosexuella, och det är klart att man måste också kunna visa det ibland om det ska vara mångfald. För trovärdighetens skull tror jag inte att man kan härbärgera så olika motstridiga åsikter i en och samma kyrka. Men jag tror att om man börjar med bibelstudier – om man liksom diskuterar bibelsyn först – så löser det de andra problemen också så småningom.

AL: Femtio år till vill du inte ha, med andra ord, av diskussioner om detta?

Nej. Jag vill jättegärna under min livstid – nu vet jag inte hur länge man får leva, men jag vill jättegärna vara med om vigslar. Men jag tror inte att det ska bli till jul, så som en del ropar efter och säger: »Vi vill gifta oss till jul!« Det tror jag inte är realistiskt.

GG: Jag har tänkt på det här med homofobin som du pratar om, och att den frodas i kyrkan. Du ger ju delvis lite svar på det, men jag tänkte vi skulle fundera på det lite mer. Du säger för din del att när man ska definiera vad homofobi är, så handlar det om rädsla för det annorlunda. Om det nu stämmer, det du säger om att den frodas i kyrkan – kan man liksom se kyrkan som ett slags reservat för rädda människor? Eller är det så att det finns en struktur? Är det kyrkans sätt att fungera som gör att människor – alltså rädda människor – får ett skydd där, eller att det uppmuntrar till rädsla, eller att man inte tar itu med det?

Jag tror att en av kyrkans uppgifter är att vara ett reservat för rädda människor. Jag tror att vi ska vända oss till de rädda människorna – men vi ska ju inte härbärgera dem och utöka deras rädsla, utan vi ska befria dem från sina rädslor. Ja, jag tror nog att det kan vara så att de personerna dras till kyrkan, men vi ska ju inte blåsa upp de rädslorna, utan vi ska ta itu med det och visa Evangeliets befriande kraft även på den punkten.

AL: Följdfråga. Du menar alltså att grunden till att man söker sig till kyrkan är att man är lite rädd av sig, och behöver trygghet?

Vi har inga undersökningar på det, men jag kan gå till mig själv: jag är lite rädd och behöver trygghet – det var nog därför jag blev frälst i tonåren. Det är väl inget dåligt argument för att följa Jesus?

AL: Det skulle i så fall förklara att det finns en stor konservatism inom kyrkan. Jag uppfattar i varje fall att konservatism och rädsla hör starkt ihop, att vilja bevara det som var – rädsla för förändringar.

Javisst – men det är liksom inte det som är problemet. Problemet är att vi i kyrkan gör för lite för att befria människorna från denna rädsla. Förstår ni hur jag resonerar?

GG: Ja, absolut. Om man ändå håller fast frågan om homofobi, och funderar över var den så att säga finns i samhället – kan man då säga, eller skulle du säga, att homofobin är starkare i kyrkan, eller bland dem som är aktiva i kyrkan, än den är i samhället i övrigt?

Jag är alldeles för påverkad av alla dessa hot och mordhot som jag har fått, i Jesu namn och så, så jag är kanske inte den rätta personen att yttra mig i den frågan. Jag har ju upplevt att det finns homofobi mer i kyrkan än ute i samhället – men så, å andra sidan... även i andra kretsar... Det är liksom en rädsla för något som man inte riktigt har kunskaper om. Det kanske är de homosexuellas skyldighet också, att liksom komma ut och visa att de inte är några farliga, konstiga, glittriga, halvnakna människor.

AL: Du talar också om att vi överhuvudtaget bör ta ansvar för vår egen sexualitet, eller lära känna vår egen sexualitet – oavsett vad vi har för läggning. Kanske man kan dra parallellen med Elise Ottesen-Jensens stora kampanj för att sexualupplysa svenska folket – är det kanske en sådan sexualupplysningskampanj som vi på något sätt skulle behöva för att komma till rätta med egna sexuella hämningar? För om jag läser dig rätt – jag har läst lite i förväg vad du tänkte säga här – så är det en hämmad grupp människor som är så aktiv mot homosexuella?

Jag vet inte om det skulle vara läge för en kyrklig sexualupplysningskampanj, i och med att hela samhället är så genomsexualiserat. Men jag tror att kyrkan skulle kunna vara en motkraft till den kommersialiserade sexualiteten. Å andra sidan har jag inte riktigt förtroende för att kyrkan kan göra det, i och med att man inte har stödat framför sin egen dörr, heller. Jag får nog tänka vidare på det där.

AL: Bara en följdfråga. Tror du att det här är en generationsfråga? Lena Nyberg som vi talat med här talade om hur unga människor idag har en helt annan

syn på homosexualitet och bisexualitet än föräldragenerationen. Tror du att det också är frågan om detta, och att det finns en äldre generation som dominerar i kyrkorna?

Det är helt säkert. Sedan är det ju också att i de beslutsfattande organ i kyrkan där männen är i majoritet – biskopskollegiet och så – det är ju också väl belagt med undersökningar att kvinnor är mer positiva till homosexuella än män, så det ger ju liksom följdverkningar. Och framförallt att vi har många äldre bland oss. Det är väl möjligt att församlingen som samlas här i grannkyrkan – i Domkyrkan – är lite yngre, så att det automatiskt blir mer positivt. – För som sagt, det är ingen som har upplevt det här som något problem.

GG: Ytterligare en följdfråga till det här, som du också nämnde. Du sade: varför skulle inte kyrkan hellre fokusera på dåliga äktenskap? För det är ett större problem än att fundera över om man skulle acceptera homosexuella relationer, och så. Det är ju en intressant tanke, i förlängningen av det här: vad kyrkan kan göra och inte. Hur tänker du där? Hur skulle kyrkan kunna bearbeta den frågan? Eller räcker det med att de börjar peka på det?

Ja, det är ju redan viktigt – att man pekar på det, att man liksom har fokus på rätt saker. Men inom kyrkan har vi ju kyrklig familjerådgivning, en gammal institution som fungerar utmärkt på de platser den fungerar. Och det är ju en diakonal gärning gentemot svenska folket, som man kanske inte är så medveten om att kyrkan sysslar med.

AL: Du talar om folkkyrkan, att du inte vill att folkkyrkan ska nedmonteras. Spelar kyrkan idag en roll som normgivare, uppfattar du?

Kyrkan spelar en väldigt viktig roll på landsbygden och i mindre städer, och kyrkan spelar en viktig roll även i samhällsdebatten, när vi har biskopar som KG Hammar, som har något att komma med. Men kyrkan håller ju mer och mer på att marginaliseras, så folk vet inte riktigt vad kyrkan går ut på ens en gång. Jag tror att det som är den viktigaste uppgiften kyrkan har nu är att se till att man liksom frimodigt går ut i samhället, och har många och goda samhällskontakter – för att inte bli marginaliserad. Det är därför jag tycker det är så bedrövligt att så många är så villiga att ge upp vigselrätten, för det är ju en oerhört viktig beståndsdel i den här folkkyrkligheten, som jag uppfattar det. Folk vill gifta sig i kyrkan – och om man då skickar dem någon annanstans, då är det liksom ett svek, tycker jag, gentemot svenska folket, som väljer att betala dyra kyrkoavgifter till kyrkan men bara utnyttjar kyrkan vid vissa tillfällen i livet.

AL: Ja – vigsel och begravning, i princip.

Ja, och dop också, och konfirmation. Att gå på konserter. Om nu den stygga staten tar bort vigselrätten från oss, då får man väl hitta nya vägar – men jag tycker inte vi själva ska medverka till det.

AL: Det är inte bara så att det är lite mer romantiskt att gifta sig i kyrkan då?

Nej. Det kan det ju vara. Jag är ju själv borgerligt vigd, och det var ju lite

romantiskt, det också... men det är inte det som det hänger på. Jag har haft många vigslar under alla mina år som präst – trettiofem år – och jag ser en stor seriositet. Vi har ju vigelsamtal, och det är inte så att »ja, vi kommer till kyrkan för det är högt i tak«, och så, utan de har en tro. De känner sig rädda och osäkra inför vad som kommer, de känner att här behövs det liksom högre makter för att det här ska hålla. Och det tycker jag att de homosexuella också ska kunna ha på sin sida.

AL: I och för sig hjälper det ju inte alltid – vi har en ganska hög skilsmässofrekvens.

Javisst – men de kommer ju igen!

GG: Jag tänkte på det här du tog upp med skapelseteologin, och att du visar på – historiskt, och i din egen forskning – hur det teologiskt i de flesta fall har använts för att tala för en ordning med över- och underordning mellan kvinna och man, och sedan rasbiologiskt, och också diskriminering av homosexuella. Då funderar jag så här: ja – hur ska man göra med skapelseteologin? Har du något bra förslag? Går det att utveckla den vidare – det är klart att man kan se på den på andra sätt – eller är det här ett teologiskt arv som är så svårt att styra undan från?

Jag anser ju att det är att missbruka skapelseberättelsen. Jag tycker att skapelseberättelsen ger en väldigt bra grund – jag är nog nästan wingenian i det fallet, jag tror att det är väldigt viktigt att Gud har skapat vår värld, och vi har ansvar för den. Men att sedan gå in i revbenen och liksom i detalj bokstavstolka – det tror jag inte alls är fruktbart. Och det ska man vara medveten om. De teologerna som nu driver den här linjen tycker jag skulle se vilka spår de resonemangen har lämnat i historien – de är ganska otäcka.

AL: En sak som också kunde vara intressant att höra dig säga något om, när vi talar om homosexuella och homosexuellas rätt att gifta sig – hur ser du på bi- och transsexuella? Organisationen RFSL står ju för alla tre. Hur är det då med äktenskap, om man till exempel är bisexuell?

Då får väl bisexuella bestämma sig om man vill gifta sig med en man eller en kvinna. Det får vi ju alla: bestämma oss.

AL: Du tror på det monogama förhållandet?

Ja – jag vill i alla fall tro på det.

AL: Lena Nyberg pratade om en barnbok som hette Else-Marie och småpapporna. Hon framhöll familjen med nio små pappor som en väldigt bra idé, i varje fall när hon läste sagor för sina barn.

Jo men jag har ju sett – jag har haft några dop här i somras, och sett de här vissna föräldrarna. Det är otroligt påfrestande att ha barn idag. Och då ser man en bild på två mammor och två pappor, och då tänkte jag: det kanske inte skulle ha varit så dumt att man var fler när barnen var små, då hade man kanske klarat sig bättre?

AL: Själv bodde jag i kollektivhus. Det var inte så dumt.

GG: Är det något som du vill tillägga eller som du vill framhålla, nu mot slutet av det här samtalet?

Det enda som jag vill tillägga är att jag tror på Svenska kyrkan. Jag tror att vi fixar det här – också. Men det behövs hårt arbete.

Utfrågare: Gunilla Gunner (GG) och Ami Lönnroth (AL)

Äktenskap och partnerskap: ett pastoralt perspektiv

Ingegerd Sjölin

I somras blev jag förvånad när jag såg TV-programmet »Känsligt läge«. Programmet handlade om samlevnad. Ett homosexuellt par presenterades. De hade levt tillsammans i tjugo år. Det viktigaste för dem var ärlighet och uppriktighet. Viktigt var att dela sina tankar med varandra men de hade aldrig lovat varandra sexuell trohet. De hade fullständig sexuell frihet. Alla fördomar och schablonbilder av homosexuella besannades i den här intervjun.

Efter en stund började jag fundera. I programmet intervjuades ett heterosexuellt par som skulle gifta sig. Den blivande bruden reagerade starkt inför orden i vigselföftet: »tills döden skiljer oss åt.« Hon tyckte i princip att detta var omöjligt att lova. Hon ville omforma löftena och istället lova: »Jag älskar dig så länge jag förmår.«

I programmet intervjuades även ett antal personer kring livslångt förhållande och trohet. En ung kvinna sa: »Man kan lova någon evig trohet så länge man älskar varandra men inte tills döden skiljer oss åt.« Någon karaktäriserade otroheten som att låna ut sin kropp en stund. En annan tyckte att om hennes partner hade ett tillfälligt förhållande var det inte hela världen. Flera gav uttryck för att otrohet är mycket vanligt förekommande. En sa: »Min dåvarande pojkvän behandlade mig fel – då var jag otrogen.« Åter en annan visade på att när hon levt i fungerande förhållande hade hon haft lättare att vara otrogen.

Det här programmet avspeglar vår tid. Det är min erfarenhet som präst. Det finns en stor acceptans för otrohet och tillfälliga sexuella förhållanden som i grunden är så destruktivt för den enskilde: för parförhållandet och i förlängningen också samhället. Det var inte bara det homosexuella paret som trots en varaktig samlevnad gav varandra sexuell frihet. Tankarna och intervjuerna av de heterosexuella gav samma budskap. Det krävdes en stunds reflektion för att se sammanhanget. Budskapet i programmet var tydligt. Man menade att varaktig samlevnad och sexualitet inte hör samman i någon nämnvärd utsträckning.

Evangelietexten på söndagen efter det här TV-programmet handlade om Jesus och äktenskapsbryterskan. Där vällde den gammaltestamentliga synen på otrohet fram med kvinnan som den skyldiga. Här valde Jesus att skilja hennes synd från henne och uppmana till att inte synda igen. Jag upplevde

ljusår mellan Jesu förlåtelse av kvinnans synd och dagens syn på otrohet. Vart är vi på väg? Ska vi förintä oss själva i vårt innersta?

FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR NYTT LIV

Fram till vår tid har barnalstrandet varit sammankopplat med ett sexuellt liv. Genom preventivmedlens användning har vi idag möjlighet att välja när vi inte vill ha barn. Vi kan inte på samma sätt välja när vi ska få barn. Det är ett komplext skeende och dit räcker ännu inte vår kunskap.

Den medicinska forskningen har dock kommit långt även här. Barnalstrandet har också skiljts från det sexuella samlivet genom att det är möjligt att befrukta ett ägg med spermier utanför den mänskliga kroppen och inplantera det i en livmoder, antingen moderns eller någon annans. Detta har gett upphov till en rad nya former av föräldraskap, alltifrån det barnlösa paret som får barn till mormodern som föder sitt eget barnbarn.

För att en ny människa ska bli till krävs ett ägg från modern och en spermie från fadern. Oavsett tillvägagångssätt för befruktningen är detta ett faktum. Detta gör att det finns en skillnad mellan hetero- och homosexuella par. Ett heterosexuellt förhållande, i sin grundkonstellation, kan leda till att en ny människa ser dagens ljus. Det är inte möjligt för det homosexuella paret.

Förhållandet man–kvinna är unikt oavsett om det enskilda paret kan eller vill få barn. I ett heterosexuellt förhållande kan varaktig samlevnad, sexuellt liv och barnalstrande höra samman. I ett homosexuellt förhållande kan varaktig samlevnad och det sexuella livet vara ett.

Att leva i en tid då varaktig samlevnad, det sexuella livet och barnalstrandet skilts åt på så många sätt är ytterst komplicerat. Vårt levnadssätt, vår acceptans för tillfälliga sexuella förbindelser och otrohet, de vitt skilda möjligheterna att få barn frestar på många förhållanden. Det finns inga enkla lösningar eller modeller. Det är en komplex tid.

VIGSEL, ÄKTENSKAP OCH SAMLEVNAD

Som en motbild till detta finns ett ökat antal vigslar. Ännu tydligare är att vigslarna ändrat karaktär. Det man kanske slås av i första hand är hur påkostade vigslarna är. Det är en stor ekonomisk satsning. Det är inte ovanligt att det är brudparet som står för merparten av kostnaden. Man vill manifesteras sin kärlek inför släkt och vänner. Bröllopsdagen ska bli livets lyckligaste dag! Åtskilliga gånger drar man efter andan som präst: tänk om inte allt blir perfekt. Men det verkar inte som det är det yttre som är det viktigaste. Där kan mycket gå fel utan att dagen blir förstörd. Tränger man genom ytan av brudutstyrelse, påsar för risgryn och hästskjuts så ger de uttryck för att det som betyder mest är vigseln i kyrkan. De som gifter sig är ofta unga och utan barn, kanske något barn på ett eller två år. Vigseln tillhör den första perioden av deras samlevnad. Före år 2000 var det vanligast med brudpar som hade varit sambo i över tio år och hade lite större barn. Den som var präst

1989 har knappast glömt alla vigslar inför det att änkepensionen skulle slopas. Åtskilliga par som levt ihop i årtionden fick ett tillfälle att gifta sig.

Åter till dagens relativt unga brudpar. Inför det första vigelsamtalet ber jag brudparet att tänka ut fem principer som de vill leva efter i sitt äktenskap. De kommer väl förberedda och det blir oftast en djup och allvarlig diskussion kring vad det innebär att leva tillsammans i ett äktenskap. Något som nästan alla tar upp är ärlighet. Det är det som är grundläggande för att äktenskapet ska hålla. Ärlighet är kopplat till trohet. Det är två sidor av samma mynt. Det är omöjligt enligt min mening att skilja ärlighet från trohet och det gäller då också sexuell trohet.

Utifrån min pastorala erfarenhet vill jag slå fast att varaktig samlevnad kräver ärlighet och trohet. I detta innefattas självklart det sexuella livet. Detta gäller oavsett om det är ett hetero- eller homosexuellt förhållande. Om detta inte får vara en huvudprincip som man lever efter kommer förhållandet förr eller senare att upplösas.

KÖNSNEUTRALA ÄKTENSKAP SAKNAR STÖD I BIBELN

Jag prästvigdes 1976 i Strängnäs domkyrka. Det var en tid då präster som var kvinnor inte var accepterade i någon nämnvärd utsträckning. Särskilt inte i Strängnäs stift. Under studietiden och med en uppväxt i en till viss del högkyrklig miljö var det ingen självklarhet att svara ja på Guds kallelse att bli präst. Men jag hade inget val. Hur skulle jag med denna kallelse kunna vara trogen Bibeln? Det finns tydliga texter i Nya testamentet som kan tolkas så att kvinnor inte kan vigas till präster. Ändå hade jag kallelsen. För mig blev det kvinnorna vid graven som visade vägen. Kvinnorna fick gå med det otroliga budskapet att Jesus besegrat döden och uppstått för vår skull. Det mest centrala i bibeln blev kvinnornas uppgift att förmedla.

Inför frågan om vigseln av homosexuella står vi återigen inför Bibelns texter och hur de ska tolkas. Såväl Gamla som Nya testamentet driver heterosexuella förhållanden som norm. »Gud skapade människan till sin avbild, till Guds avbild skapade han henne. Som man och kvinna skapade han dem«, läser vi i den första skapelseberättelsen. I Nya testamentet kan vi läsa att Jesus säger: »Har ni inte läst att Skaparen från början gjorde dem till man och kvinna?« Och han fortsatte: »Därför ska en man lämna sin far och sin mor för att leva med sin hustru, och de två ska bli ett. De är inte längre två utan ett.«

Det finns texter som poängterar att Gud är kärlek och uppmanar till att acceptera gemenskaper som bygger på sann kärlek.

Det finns texter som kan tolkas negativt då det gäller homosexuella förhållanden precis som det finns negativa texter om att kvinnor kan vigas till präster. När det gällde tolkningen av Bibeln och kvinnors möjlighet att vigas till präster finns negativa texter men också tydliga positiva texter som talar för kvinnans uppdrag. Det finns inga texter som på samma entydiga, posi-

tiva sätt stöder ett homosexuellt levnadssätt. För mig är det tydligt att det finns en skillnad i uppfattning i Bibeln mellan hetero- och homosexuella förhållanden.

I allt detta finns det många vägar att gå. Kyrkan har alltid varit tvungen att nytolka Guds ord för att vara trogen sin kallelse. Min pastorala erfarenhet och min tolkning av Bibeln har lett till att jag idag gör följande ställningstagande. Det är viktigt att alla, oavsett sexualitet, lever i varaktiga och sanna förhållanden. Det gör att jag gärna ber för och med ett homosexuellt par, såsom vi i Svenska kyrkan idag har möjlighet att göra. Äktenskapet och därmed vigseln är endast till för man och kvinna just därför att de är man och kvinna och genom sin grundkonstellation deltar i den pågående skapelseprocessen av nya generationer.

BM: I inledningen berättar du om ett TV-program som du såg. Jag tänker då att du har varit präst i snart trettio år – hur är det med dina egna erfarenheter av att människor kommer till dig och berättar om otrohet och tillfälliga sexuella förbindelser, och så, att det har ökat. Har du mött det i ditt pastorala arbete, och finns det då en koppling mellan det program du såg på TV och dina egna erfarenheter? Förstärker de varann, eller hur ser det ut?

Det är precis så det är. Det är väldigt svårt som präst att tala om den själavård man har haft. Man kan göra väldigt mycket anonymt, men man kan aldrig göra det anonymt för den det gäller. Därför valde jag att berätta om det här TV-programmet, därför att det tar upp det som jag har mött så oerhört många gånger i själavården: hur det splittrar och förtär och förstör människor när man inte är ärlig i förhållanden. Och ofta rör det sig om otrohet, i någon form, på något sätt. Utan ärligheten går man under i ett förhållande. Det här gäller både heterosexuella och homosexuella, är min erfarenhet. Därför valde jag det här programmet, eftersom det är neutralt.

BM: Men det är alltså din egen erfarenhet som präst – du har bilden att så ser det ut i verkligheten?

Ja, och jag tycker det är viktigt i den här hearingen, när vi talar om kärlek, äktenskap och samlevnad, att lyfta det här som är en del av vår tid. Vi ser det ju mycket uttryckt i olika såpor och TV-program, och det är en viktig bit för kyrkan att också fundera kring.

KN: Du landar i ett eget ställningstagande här på slutet, som kan sägas vara att du företräder en linje som förespråkar status quo i Svenska kyrkan. Idag finns ju en möjlighet för samkönade partner att få vara med om en förbönsakt med svenskkyrklig präst som säger ja till det. Men det tycks ju som om det som ligger bakom den här hearingen också är att ingen är riktigt nöjd med status quo. Det finns de som vill att Svenska kyrkan mera fullt ut accepterar och bejakar samkönade relationer och samlevnadsformer, och så finns det naturligtvis motståndare till den uppfattningen. Menar du att status quo är en framtidsväg? Är du nöjd med situationen nu?

Man kan aldrig stoppa en utveckling, vare sig den går framåt eller bakåt, på något vis. Men så långt som jag har kommit idag, så har jag kommit till

ståndpunkten att jag tycker inte vi har kommit längre i frågan, och vi måste framförallt, tycker jag, föra ett bredare ekumeniskt samtal om vi ska kunna ta nya ställningstaganden. Visst är det bra att som kyrka vara föregångare och vara först, men det här är en så grundläggande fråga när det gäller vårt sätt att leva, så här skulle jag önska att vi initierade en ännu mer bred, gedigen, ekumenisk diskussion. I det samtalet – om vi hittar vidare vägar – måste man ju kunna omtolka, hela tiden.

KN: Bakom ditt ställningstagande tycks det vara så att din bibelsyn i slutändan, kombinerad med egna erfarenheter, så att säga fäller avgörandet. Och vad gäller bibelsyn så vet vi att det ska skrivas i pluralis, för det finns många bibelsyner. Du säger här på slutet att det finns inga texter som på ett entydigt, positivt sätt stöder ett homosexuellt levnadssätt. Men du själv drog som kvinna slutsatsen att även om det inte bokstavligen står i Bibeln att kvinnor ska vigas till präster, så tolkar du ändå Bibeln på det sättet. Nu finns det ju väldigt många som menar – i likhet med vad du säger – att man alltid är tvungen att nytolka Guds Ord för att vara trogen sin kallelse. När så många människor i Svenska kyrkan tycks leva med den uppfattningen och starka övertygelsen att det är deras kallelse att leva i samkönade relationer, och det finns många bibeltexter som enligt dem verkligen stöder detta, hur ska man föra ett samtal om det? Du landar i ett mer eller mindre bestämt nej till deras övertygelse.

Det grundar sig dels på vad jag sade i slutet, men också på det som jag sade innan, det att man–kvinna är någonting speciellt, det är grundläggande, för ett barn kan inte komma till utan en man och en kvinna, hur man än bär sig åt. Det gör att man och kvinna är något speciellt, som inte man–man eller kvinna–kvinna kan vara. Och det gör att äktenskapet vill jag ska vara förbehållet man och kvinna, oavsett om nu det enskilda paret kan få barn eller inte. Det handlar om grundkonstellationen, och det som finns i den första skapelseberättelsen: att vara Guds avbild som man och kvinna.

KN: Så till syvende och sist blir reproduktionskriteriet avgörande för dig, i ett skapelseologiskt ljus – är det så man kan sammanfatta din position?

Ja, fast även om man inte kan få barn så är man ändå man och kvinna.

KN: Principiellt?

Ja, principiellt är det så.

BM: Men idag får ju människor barn på väldigt många olika sätt. Det finns ju relationer med mamma–mamma, pappa–pappa. Vad säger du om det?

Jag tycker så här, att en sak är om man tar det på ett principiellt plan, och en sak är om man tar det i ett enskilt fall. Ofta i debatten så jämför vi principiellt på ena planet med enskilt i det andra. Ett barn far säkert inte illa av att leva med mamma–mamma eller pappa–pappa i enskilda fall, men om man för diskussionen på ett principiellt plan så är det ideala för ett barn att ha en bra mamma och en bra pappa. Men nu är ju inte livet idealt. Det som är manligt och kvinnligt är bra för barn i deras uppväxt, men så ser det ju långt ifrån ut för alla. Så vad som gäller i det enskilda fallet är något annat än det som är principiellt.

KN: Men om vi tar det enskilda fallet så kan det ju vara så att det är två bra mammor och två bra pappor. Om dessa personer är övertygade kristna och verkligen önskar Guds välsignelse, eller kanske till och med att få sina förhållanden sedda som äktenskap, och när reproduktion också redan har blivit ett faktum, så att säga – hur ska kyrkan ställa sig till det här? För nu rör vi oss, tror jag, inte på ett principiellt plan utan på ett väldigt praktiskt, konkret, pastoralt plan.

Jag tycker att jag på det pastorala planet, där jag ju lever den största delen av min tid, att det kan vara en förbön och inte jämföras med en vigsel mellan man och kvinna.

KN: De fem principerna som du i ditt eget pastorala sammanhang gärna ser att heterosexuella människor som är på väg att gifta sig ska teckna ner – jag vet inte hur ni gör det, men min fråga blir denna: om du tänker dig att du skulle ge samma uppgift till ett homosexuellt par, tror du att principerna skulle skilja sig särskilt mycket åt?

Nej, det tror jag inte.

KN: Vilket får mig att tänka i banorna att värden som trohet, ärlighet, respekt och så vidare är samma kitt som man vill bygga sina förhållanden med, och om man inser detta kan man ju kanske dra slutsatsen att då bör kyrkan välsigna båda två. Det är inte så att du tänker i sådana banor att många människor nog vill dra den här slutsatsen?

Du använder väldigt ofta »många«: »många« tycker, »många« säger, ett slags kvantitativt tänkande som jag inte är beredd att ta upp i det sättet att argumentera mot mig som du gör, att »många tänker«, »många har ändrat«, och så. Jag tycker att det är skillnad mellan man och kvinna och samkönad samlevnad, men jag tycker det är viktigt att homosexuella får möjlighet att leva i en varaktig samlevnad, och det är viktigt att samhället ger samma – ja, vad ska man säga – regler för de homosexuella som för de heterosexuella. Självklart ska man i ett samhälle ha samma rättigheter och skyldigheter oavsett sexualitet. För mig är det en teologisk fråga, en trosfråga. Men i vårt samhälle måste vi göra så att man kan leva lika tryggt vilken form av sexualitet man än har.

KN: Förstå mig rätt – jag vill inte gå in och argumentera med dig, och jag har inga kvantiteter här att plocka fram ur mina fickor, men jag vill bara testa en del hypotetiska situationer där man ändå kan tänka sig sådana här saker.

BM: Hur ser du då på framtidsvägarna när det gäller det här. Kenneth har varit lite inne på det här. Ska vi ha, så att säga, ett status quo?

Jag tror att vi ska ha ett brett samtal inom kyrkan och mellan kyrkorna. Vi har kommit långt på riksplanet, men vi har inte kommit långt på församlingsplanet. Det är oerhört viktigt i en sådan här fråga som alla känner sig engagerade i, att man ger oss tid till att det får gå ända ner på församlingsnivå och att man får tid att diskutera och fundera omkring de här frågorna. Och det har vi inte haft ännu. Vi har hållit på med det här länge i kyrkan, men inte ute i församlingarna – det kom i och med det här samtalsdokumentet, och det har inte landat så brett heller, ännu. När man närmar sig

den här frågan för första gången så känns det kanske svårt att ta i den, men ju mer man jobbar med den, ju enklare blir det. Här tror jag vi måste ge oss tid i Svenska kyrkan att på bred front diskutera frågan, och se var vi landar då – men att inte ha för bråttom. Och att även ekumeniskt, och även lokalt ekumeniskt, diskutera frågan.

BM: Det har ju framkommit här under hearingen, speciellt från gäster utifrån, att man tycker att kyrkan verkligen borde skynda på, att den är alltför långsam. Ett tvärtom-argument, då – att nu är det så många som väntar på att något ska hända. Tid har funnits, man har diskuterat det här inom kyrkan, debatterat och skrivit om det sedan början på 1970-talet. Vad säger du om det?

Det har man ju inte gjort på församlingsplanet. Det är ju inte förankrat nere bland människor som går i kyrkan och som lever aktivt i kyrkan, i så stor omfattning ännu, även om diskussionerna har förts på andra plan länge.

BM: Hur tänker du då om man skulle föra in välsignelsen av partnerskap så att det blir reglerat i handboken – stöter det på patrull hos dig eller tycker du att det är en möjlig väg?

Nej, där är vi absolut inte ännu, eftersom det är en del av vår bekännelse. Då har vi ju tagit ställning i frågan, och det är det vi inte ska göra förrän vi har fört en bred diskussion inom och med andra kyrkor. Jag tror det vore olyckligt om vi hade för bråttom med att föra in det här i handboken och därmed i vår bekännelse.

BM: Vad skulle det innebära, rent ekumeniskt, för det blir ju en ekumenisk fråga. Hur tänker du? Vad skulle kunna hända?

Jag kan ju tänka utifrån ett lokalt plan, det här att det är svårt med våra syriska ortodoxa vänner som vi har många i Svenska kyrkan som kommer på olika saker och så. Det är ju en viktig fråga som kommer att skilja oss åt, precis som andra frågor också skiljer oss åt.

BM: Men är då denna fråga – förstå mig rätt – värre eller svårare att hantera än andra frågor som skiljer oss åt i relation till olika kyrkor?

Om den är värre eller inte vet jag inte, men det är en fråga som engagerar alla, eftersom det handlar om sexualiteten, och det är något som engagerar alla. Även om man inte annars brukar diskutera teologiska frågor eller reflektera kring det, så har man en åsikt eller tänker och funderar kring det här. På det viset behöver det här en mycket bredare bas, för det är en annan typ av fråga än när vi diskuterar dopsyn eller nattvardssyn eller gudssyn eller något sådant. Det är just för att den hör till vårt mänskliga.

BM: Men den pastorala omsorgen om de homosexuella, då, som känner sig så utsatta och ifrågasatta – och överhuvudtaget den tystnadens kultur som har omgivit dem så länge – hur ska man väga den mot de ekumeniska hänsynstagandena?

Jag tror att det är så här att om vi gavs utrymme till att verkligen ta i den här frågan på församlingsplanet, så skulle det ändra väldigt många inställning till homosexuella och ge ett bättre samhälle för dem som är homo-

sexuella att leva i. Det är väldigt väsentligt, att man får en större tolerans för att leva i homosexuella förhållanden, och det tror jag att vi skulle bidra med, om vi på allvar förde den här diskussionen på församlingsplanet, där det finns människor i alla åldrar, och alla olika typer av åsikter. Jag tror att vi har möjlighet som kyrka att skapa ett bättre samhälle för de homosexuella att leva i.

BM: Tycker du det är någon generationsförändring – du har varit präst i snart trettio år, och du ser de unga komma, konfirmander och andra. Har de en annan uppfattning i den här frågan, om du jämför med den äldre generationen som kanske finns mera i kyrkbänkarna?

Det här är lite motstridiga saker. Det är så klart att de äldre har absolut svårast för den här frågan, att alls diskutera den. Sedan finns det många i den unga generationen som inte förstår att det här är något problem överhuvudtaget. Men det finns också bland de unga tendenser som liknar de äldres åsikt, tycker jag, och det finns det ju tendenser till också i samhället idag, att de unga till exempel reagerar på översexualiserat mode, så att vi får ett mycket mer puritanskt mode nu. Jag tror att den här diskussionen är inte färdigdiskuterad när det handlar om unga människor, utan här är det nog så viktigt att diskutera det, för här blåser det lite nya vindar.

KN: Det här ekumeniska argumentet, att Svenska kyrkan bör/ska/måste ta hänsyn till andra kyrkor och så vidare, låt mig testa det här på dig. Du nämnde syrisk ortodoxa som ett exempel. Man kan säga att de har ju sin egen kyrka, sin egen tradition och samhörighet. I Svenska kyrkan är problemet för många homosexuella som verkligen vill vara med i kyrkan att bli fullt ut bekräftade och accepterade, och att detta ska manifesteras. De känner att de är marginaliserade, tystade, de syns inte – får inte synas. Många kan uppleva att detta är ett närmare problem för oss än de ekumeniska relationerna. Om man rent pastoralt överväger vad det är för principer vi ska följa, vilka det är som vi ska värna – tycker du att det kastar frågan i ett nytt ljus, eller menar du att det här ekumeniska argumentet är oerhört starkt i alla lägen?

Om jag säger så här, att om de homosexuella inte ska känna sig marginaliserade eller känna sig utsatta – vilket man ju gör – så är det viktigt att vi skapar ett annat samhällsklimat och ett annat klimat i våra församlingar kring den här frågan. Det tror jag inte vi gör genom att skynda på införandet av en vigselordning, utan det tror jag vi kan få om vi för en ordentlig diskussion om det här, där det finns förståelse och där man förstår de homosexuellas situation. Det är ju inte säkert att det blir ett lättare klimat att vara homosexuell i kyrkan för att man inför vigseln. Sättet att tänka och vara i församlingarna måste också förändras, och det tycker jag att vi ska ge utrymme och tid till. Sedan kan vi ju säga om de syrisk ortodoxa, när du sätter det ena emot det andra här, så är det ju inte på alla orter så att det finns en egen syrisk ortodox församling, när det är lite mindre orter. Utan man finns ofta med i Svenska kyrkan på något sätt, även om man sedan har en egen präst som kommer ibland. Men det är vanligt i många av våra kyrkor. Jag

tycker inte man kan spela ut det ena mot det andra på något sätt – men jag önskar att vi gav oss tid att få ett annat klimat i kyrkan.

KN: Den här hearingen ingår väl i det sammanhanget, som också vill föra den här diskussionen längre. – Det här med att Svenska kyrkan har vigselrätt med civilrättslig verkan, upplever du från ett pastoralt perspektiv att det är en barlast, ett problem? Du var tidigare inne på att samhället måste garantera en ordning där man inte diskriminerar homosexuella. Samtidigt har du i din argumentation lagt vikt vid att våra kristna ordningar i Svenska kyrkan så att säga måste ge ett teologiskt innehåll etc., etc.: en särskillnad. Skulle du se någon poäng i att kyrkan avhänder sig den vigselrätt man har idag, med civilrättslig verkan? Skulle det markera den kristna innebörden i vigselordningen på ett annat sätt?

Det är väldigt många som har sagt att om vi avsäger oss den juridiska giltigheten så ordnar sig alltihopa, men så är det ju inte. Om vi från statens sida blir ålagda att ha samkönad vigsel utan att själva ha tagit ställning eller kommit fram till hur vi tycker i den här frågan, då måste vi avsäga oss den juridiska vigselrätten, eller giltigheten. Men om vi avsäger oss den juridiska giltigheten så kvarstår ju ändå att det finns många homosexuella och många andra inom kyrkan som vill få en lösning på den här frågan och komma till ett slut. Så det löser inga problem att avsäga sig den juridiska giltigheten. Diskussionen måste ändå föras. Det är något vi måste göra om vi blir påtvingade det utan att själva ha fått ta slutgiltig ställning, men annars finns det inte anledning. Men vi kan vara utan – det är inte nödvändigt för att ha en kyrklig vigsel att den har juridisk giltighet. Det är inte en nödvändighet – det är en kyrklig vigsel ändå, den kan vi ha ändå. Men det löser inga problem – vi måste ändå arbeta med den här frågan.

BM: Då kommer jag osökt över på att du har efterlyst att det behövs mera tid för samtal i församlingarna. Hur ser du de samtalen framför dig? Hur ska de skötas, hur ska de göras, i vilken form? Och hur lång tid sätter du upp, mellan tummen och pek-fingret – hur många år till tror du att sådana samtal ska behöva föras för att man ska kunna komma fram till en ståndpunkt där man säger att nu har Svenska kyrkan bestämt sig?

Om man kunde sia om framtiden vore det ju väldigt bra. Men det här samtalsdokumentet, i alla fall i det sammanhang där jag finns, där har många av de anställda börjat vara med och diskutera det. Dit har vi kommit idag, men vi måste ett steg längre. Men det får ju inte vara en oändlig tidsrymd, det är ju inte ett sätt att skjuta frågan framför sig för att inte komma fram till någonting, utan det är ju för att komma fram till något och få bredden, och få en större förståelse och ett bättre klimat för de homosexuella att leva i samhället. Men att i tid mäta det är oerhört svårt.

BM: Men någorlunda – vad tror du, utifrån där du lever och verkar?

Några år, kanske.

KN: Är det något som du vill lyfta fram som särskilt viktigt, som bör formuleras och som vi inte har berört hittills?

Jag tänkte på det här med förbön för partnerskap – hur många sådana som har ägt rum. Så jag tog mig för att fråga i Nyköping med omnejd, bland kyrkoherdar. Och sedan 1995 så har det varit en förfrågan och en förbön för partnerskap. Och det kan väl också höra samman med att inte frågan har blivit så debatterad på församlingsplanet, därför att det inte så ofta har aktualitet. Det drev min nyfikenhet att se hur många partnerskap som ingås på ett år, och jag gick till SCB:s sidor och tittade. Det ingås ungefär 250 partnerskap per år, och 39 000 vigslar. Då förstår jag att det inte kan ha varit så många i Nyköping, och att frågan inte heller har kunnat bli så aktuell.

KN: Det där kan väl i och för sig bero på vilka signaler som sänds ut från Svenska kyrkan på olika plan?

Självklart. Men det finns inte mer än 250 ingångna partnerskap per år, så det kan inte bli så många att dela på hela landet. Så det var inte så förvånansvärt att det bara var en förbön för partnerskap.

Utfrågare: Barbro Matzols (BM) och Kenneth Nordgren (KN)

Teologiska kommitténs slutsatser av hearing som form

Det visade sig att hearing var en utmärkt form att genomlysa ett område av kontroversiell och komplex karaktär. Hearingformen gjorde det möjligt att belysa olika frågor kring samlevnad ur en mängd olika perspektiv. Genom denna form uppnåddes också den offentlighet som Teologiska kommittén eftersträvade. Det visade sig att de allra flesta av dem som tillfrågades om att medverka i hearingen ställde upp. Många uttryckte också sin glädje över att få medverka. Att hearingen uppfattades som betydelsefull av de medverkande framgick också av att inläggen var väl förberedda och höll god kvalitet.

Genom att hearingen omfattade sammanlagt 28 pass blev det möjligt att lyssna på många röster. Det är emellertid också viktigt att konstatera att Teologiska kommittén för att inte spränga ramarna måste avstå ifrån att bjuda in många andra som också skulle ha haft viktiga erfarenheter att dela med sig av. Eftersom olika avgränsningar är nödvändiga går det inte att förhindra att olika grupper och personer kan känna sig förbigångna och åsidosatta.

Längden på passen, 40 minuter, var motiverad av videobandens längd, ursprungligen var de enskilda passen planerade till 45 minuter. Det visade sig emellertid att tiden i de flesta fall var lagom lång. De medverkande fick möjlighet att framföra sitt budskap och tala till punkt, vilket var en av målsättningarna för hearingen, och det fanns tillräckligt med tid för ett uppföljande samtal. Det visade sig att kombination av ca 15 minuters inledning och efterföljande samtal var mycket givande.

Det kan konstateras att det fanns vissa svårigheter att få personer och grupper som har en negativ inställning till homosexuell samlevnad att medverka i hearingen. Detta skulle kunna ha att göra med att det kan upplevas som pressande att framföra ett budskap som av många uppfattas som kontroversiellt i den typ av offentligt sammanhang som en hearing innebär.

Teologiska kommitténs slutsatser beträffande samlevnadsfrågor

En viktig slutsats från hearingen är att det även utanför kyrkan finns stora förväntningar på Svenska kyrkan som normgivare beträffande mänsklig samlevnad. Det finns också förväntningar på att Svenska kyrkan på olika sätt skall erbjuda stöd åt barn och föräldrar. Kyrkan har här ett ansvar för samhället i stort. Det betonades att, trots allt tal om ungdomskultur, så är föräldrarna viktiga normgivare för den uppväxande generationen. Från flera håll framfördes att det är angeläget med stöd åt familjen i vår tids samhälle.

Beträffande de synpunkter som kom fram är det viktigt att notera en kritisk recension av Teologiska kommitténs samtalsdokument *Homosexuella i kyrkan*. Det framkom bl.a. att vissa aspekter inte blivit tillräckligt belysta i detta dokument. Det gäller inte minst frågor kring skapelse- och människosyn. Hur skall man t.ex. teologiskt bedöma olika biologiska förhållanden? Det visade sig att en människosyn starkt influerad av den grekiska filosofin har haft ett dominerande inflytande på mycket teologiskt tänkande, men att en sådan syn behöver problematiseras, bl.a. med hjälp av luthersk teologi. Problematiseringen skulle även ha kunnat göras med hjälp av ett fördjupat könsteoretiskt perspektiv. Könsidentiteten är en viktig faktor i en människosyn liksom i den enskilda människans egen självförståelse. Det är uppenbart att de grundläggande könsteoretiska aspekterna inte blivit tillräckligt belysta vid hearingen. Inom detta område behövs ytterligare reflektion.

En viktig insikt är att utformningen av äktenskapet som institution är mycket beroende av den aktuella kontexten, vilket framgick av de historiska redogörelserna. Det framkom också att äktenskapet som institution rymmer en barlast från tidigare samhällets patriarkala värderingar och attityder och att det är angeläget att låta äktenskapet som institution bli mera präglat av egalitära värderingar och av könsroller som inte är stereotypa. Strategier för hur detta skall möjliggöras behöver emellertid övervägas ytterligare.

Det är intressant att konstatera att äktenskapet som institution i vår tid inte alls är ifrågasatt på det sätt som var fallet under 1960- och 70-talet. En viktig slutsats från hearingen är att äktenskapet uppfattas ha positiva potentialer, trots de negativa konsekvenser som också finns, t.ex. i form av våld mot kvinnor. Från att tidigare av många ha uppfattats som en föråldrad institution betraktas äktenskapet numera som en viktig resurs i samhället. Detta aktualiserar behovet av olika slags stöd åt äktenskap och familj från samhälle och kyrka. Kyrkans familjerådgivning har här en viktig uppgift.

Beträffande kyrkans roll i äktenskapet är det viktigt för kyrkan att vara

medveten om att äktenskapet ursprungligen är en borgerlig inrättning. Enligt Luther fanns äktenskapet före kyrkan och tillhör skapelseordningen. Det primära skeendet består i att två människor vill leva i gemenskap med varandra. Detta kan sedan ges en välsignelse av kyrkan. Genom den kyrkliga akten görs härigenom tydligt det som redan föreligger genom makarnas ömsesidiga beslut. Det är emellertid också viktigt att konstatera att ett äktenskap inte enbart är en privatsak utan också en offentlig institution. Det har genom tiderna funnits en spänning mellan äktenskapet som borgerlig inrättning och kyrkans syn på äktenskapet. För en luthersk kyrka är det viktigt att konstatera att äktenskapet inte primärt är en kyrklig angelägenhet. Detta innebär i sin tur att kyrkan inte har något självklart tolkningsföreträde beträffande hur äktenskapet skall förstås.

Från företrädare från andra kyrkor som medverkade i hearingen framkom att kyrkorna bedömer frågorna kring homosexuell samlevnad på olika sätt. Det blev emellertid också tydligt att frågorna inte bedöms ha den karaktären att de äventyrar de fortsatta ekumeniska samtalen mellan Svenska kyrkan och de andra kyrkorna.

Vid hearingen medverkade ett antal teologer med erfarenhet av att leva som homosexuella i kyrkan samt företrädare för homosexuella organisationer. Det blev tydligt att det bland dessa finns skilda uppfattningar i centrala frågor. Vissa förespråkade ett könsneutralt äktenskap medan andra menade att partnerskap är en mera adekvat institution för samkönade par. Många menade att det snarast bör införas något slags kyrklig välsignelseakt, men det fanns också förespråkare för uppfattningen att den som är homosexuell bör leva i avhållsamhet. Beträffande de juridiska aspekterna framkom att lagstiftningen även måste ses i ett internationellt perspektiv.

Under hearingen framkom olika uppfattningar beträffande hur Svenska kyrkan bör gå vidare kring frågan om kyrklig akt för partnerskap. Somliga förordade att man bör skynda långsamt i denna fråga med fortsatt reflektion och fortsatta samtal innan något nytt steg tas. Andra menade att det är angeläget att något görs snarast och att ytterligare avvaktan med ett beslut innebär olika slags negativa konsekvenser.

En allmän reflektion från Teologiska kommittén är att det under de senaste decennierna har ägt rum betydande förändringar i olika avseenden beträffande mänsklig samlevnad och att det därför är befogat med en översyn av lagstiftningen kring äktenskap och samlevnad. Svenska kyrkan bör vara en aktiv part i samtalet kring den statliga utredning som riksdagen har givit regeringen i uppdrag att tillsätta.

Mot bakgrund av samtalsdokumentet *Homosexuella i kyrkan* och de erfarenheter som vunnits genom hearingen vill Teologiska kommittén föreslå Biskopsmötet och Kyrkostyrelsen att inför 2005 års kyrkomöte överväga att lägga fram följande förslag för Kyrkomötet.

Teologiska kommittén menar att vi i vår kyrka är förpliktigade att stän-

digt reflektera över kyrkans många uttrycksformer och hur de bäst gestaltar evangelium så att det blir befriande och upprättande.

Enligt Teologiska kommittén finns det övertygande teologiska argument som stöd för uppfattningen att alla människor, heterosexuella som homosexuella, skall kunna leva i trofasta och jämbördiga relationer. Partnerskapet främjar sådana relationer. Vissa textställen i Bibeln har använts som argument mot homosexuell samlevnad. Från ett exegetiskt och hermeneutiskt perspektiv anser kommittén att dessa texter inte utgör en grund för att avvisa sådana relationer. I Bibelns kärleksbudskap finns däremot förutsättningen för ett bejakande av ömsesidiga, ansvariga relationer präglade av kärlek och omtanke mellan människor av samma kön.

Önskemål om en kyrklig välsignelseakt framfördes i flera inlägg under hearingen. Det kan vidare framhållas att förbönsakten i enlighet med Biskopsmötets pastorala råd om förbön för dem som ingått registrerat partnerskap på många håll alltmer har kommit att få karaktären av en välsignelsegudstjänst. Det har således redan etablerats en kyrklig praxis kring en sådan välsignelse.

- Teologiska kommittén anser att det finns grund för att pröva en kyrklig akt för välsignelse av ingånget partnerskap. I arbetsmaterialet *Kyrklig akt för partnerskap och därmed sammanhängande frågor*, som lades fram för Kyrkomötet 2004, finns exempel på hur en sådan akt skulle kunna se ut. Detta material kan bilda utgångspunkt för ett ritual som skulle kunna användas under ett antal år i de församlingar som så önskar och sedan utvärderas. Domkapitlen bör få möjlighet att ge sina synpunkter på ritualet innan det tas i bruk.
- Det är tydligt att det behövs en fördjupad och breddad teologisk reflektion kring samlevnadsfrågorna. Här har Teologiska kommittén redan ett uppdrag. Hearingen, som är ett led i fullgörande av detta uppdrag, kan snarast betraktas som ett slags inventering av området, som även väckte flera nya frågor. Teologiska kommittén är beredd att fortsätta sitt uppdrag genom att koordinera en fortsatt teologisk bearbetning av samlevnadsfrågorna. För att detta skall vara möjligt inom rimlig tid krävs emellertid tillgång till resurser. Det är angeläget att arbetet kan komma igång i sådan tid och tilldelas sådana resurser att det fortlöpande kan ge vägledning åt Biskopsmötet och Kyrkostyrelsen kring ställningstaganden i frågor som kommer att föranledas av den statliga utredningen om ny äktenskapslagstiftning.
- Enligt Teologiska kommittén bör det även övervägas att lägga fram förslag till konstateranden av Kyrkomötet i vissa frågor kring homosexuella i kyrkan där det råder bred konsensus inom Svenska kyrkan. Hit hör vissa av de slutsatser som gjordes i samtalsdokumentet *Homosexuella i kyrkan*. Det skulle

t.ex. kunna konstateras att Svenska kyrkan i likhet med andra kyrkor har deltagit i diskriminering av homosexuella och att det finns anledning att i detta avseende göra upp med sin tradition. Det bör vidare tydliggöras att det är uteslutet att fördöma den homosexuella personen eller att skuldbelägga den homosexuella orienteringen och att det råder total enighet om att kyrkan aktivt skall motverka diskriminering av personer på grund av sexuell orientering. Det bör också tydliggöras att Svenska kyrkan inte bör sanktionera eller driva en organiserad verksamhet i syfte att »bota« homosexuella från deras läggning. En fråga som också borde övervägas är att Kyrkomötet skulle kunna konstatera att homosexuell orientering, eller ett liv i partnerskap, inte kan vara ett motiv för att vägras vigning till kyrklig tjänst.

- Det är enligt Teologiska kommittén tydligt att familjen är en utsatt institution i vår tid och att detta inte minst går ut över barnen. Många relationer brister och många barn saknar någon som de kan lita på och som de kan anförtro sig åt i svåra situationer. Klyftan mellan de barn som har det bra och de som har det dåligt växer och den psykiska ohälsan bland barn ökar. Dessutom förekommer våld och andra övergrepp inom familjen, vilket emellertid knappast är någon ny företeelse. Familjen har blivit mera utlämnad åt sig själv jämfört med tidigare. Detta har bland annat att göra med att det stöd som förr gavs av den omgivande släkten många gånger saknas. Mot bakgrund av detta menar Teologiska kommittén att Kyrkostyrelsen bör få i uppdrag att vidta åtgärder i syfte att intensifiera Svenska kyrkans arbete kring stöd åt barn och familj. Detta borde vara ett prioriterat område för Svenska kyrkan.

Särskilt yttrande

Samuel Rubenson

I teologiska kommitténs slutsatser och förslag för det fortsatta arbetet med samlevnadsfrågor uttrycker kommittén uppfattningen att »det finns grund för att pröva en kyrklig akt för välsignelse av ingånget partnerskap«. Jag delar inte den uppfattningen. Mina skäl är följande:

1. DET ÄR OHÅLLBART ATT PÅ PROV INFÖRA NY BEKÄNNELSE

Även om det inte är klart vad som i kommitténs dokument menas med »en kyrklig akt« framgår det tydligt av dokumentet *Arbetsmaterial för kyrklig akt för partnerskap och därmed sammanhängande frågor* (bilaga till Kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2004:10) att en ordning som beslutas av Kyrkomötet har den karaktären att den bör ingå i Kyrkohandboken. Detta gäller även en ordning som av Kyrkomötet antas för försöksverksamhet (s. 19 f.). Därmed

är en av Kyrkomötet beslutad akt en »kyrklig handling« vilket är den enda beteckning för kyrkliga akter som är kyrkorättsligt reglerad. En sådan uttrycker enligt kyrkoordningen kyrkans bekännelse. Huruvida en av kyrkostyrelse eller domkapitel officiellt fastställd ordning har samma karaktär är oklart. Det kan dock knappast hävdas att en sådan inte är av kyrkan officiellt godkänd som en offentlig kyrklig handling av kyrkorättslig natur.

Det är enligt min mening inte möjligt att *på försök* införa nya uttryck för kyrkans bekännelse. En sådan syn på bekännelsen är teologiskt ohållbar. Vad som kan införas på försök är nya uttryck för bekännelse, dvs. nya ordningar och former för kyrkliga handlingar som redan är en del av kyrkans bekännelse. Man måste skilja mellan ett införande av en ny kyrklig handling i sig och en försöksverksamhet gällande formerna och gestalten för denna. Det är enligt min uppfattning uppenbart att en försöksverksamhet först kan initieras efter det att ett principiellt beslut om införande av en ny kyrklig handling beslutats. För ett sådant beslut finns, menar jag, inte tillräckligt underlag, varken vad gäller den teologiska bearbetningen eller förankringen i församlingarna. Teologiska kommitténs långsiktiga arbete på att försöka få fram ett sådant underlag undermineras helt av förslaget att nu införa denna nya kyrkliga handling.

2. DET ÄR EKUMENISKT DESTRUKTIVT ATT ENSIDIGT PRÖVA EN KYRKLIG HANDLING FÖR VÄLSIGNESE AV INGÅNGET PARTNERSKAP

Som tydligt framgår av svaret från Church of England på teologiska kommitténs samtalsdokument strider ett beslut om införande av en kyrklig handling för välsignelse av ingånget partnerskap mot själva grunden i det ekumeniska arbetet, t.ex. sådant det uttrycks i Borgåöverenskommelsen. Det ekumeniska arbetet bärs av ambitionen att söka sig fram mot en gemensam bekännelse, vilket förutsätter ett ömsesidigt ansvarstagande i frågor som gäller kyrkans tro och lära. Som dokumentet tydligt visar kan uttrycket »försonad mångfald« inte tas till intäkt för en mångfald som innebär ett ömsesidigt underkännande av varandras hållning. Detta innebär enligt min mening att Svenska kyrkan inte kan införa nya kyrkliga handlingar (inte heller på prov) utan att man i ett gemensamt arbete kommit till den punkt då även de andra kyrkor med vilka man har gemenskap kan uttrycka sitt instämmande. Att nu införa en sådan handling innebär ett steg tillbaka gentemot vad som ingår i Borgåöverenskommelsen. Förslaget att införa en kyrklig handling för ingånget partnerskap innebär, enligt min mening, att kommittén värderar önskan om att en sådan handling nu införs högre än kyrkans kallelse till fördjupad kristen enhet. Detta är inte teologiskt försvarbart. Om Svenska kyrkans bekännelse till och ansvarstagande för det ekumeniska arbetet och kallelsen till kristen enhet verkligen betyder något måste det ha konsekvenser. Detta innebär inte att andra kyrkor skall besluta över Svenska kyrkans arbete eller formerna för Svenska kyrkans bekännelse, men att man

inte inför nya hinder för gemenskap utan att först ha sökt sig fram till en gemensam väg. Ärligheten kräver också att man tydligt redovisar på vad sätt beslut innebär förändringar för redan ingångna avtal.

Höör den 21 februari 2005
Samuel Rubenson

